

ДАПАМОЖНІК

Будуем альянсы за справядлівы пераход да кліматычна прыязнай і справядлівай эканомікі

OLOF PALMES INTERNATIONELLA CENTER

solidar

Пра гэты дапаможнік

Тэкст: Louise Naudé для Міжнароднага цэнтра імя Улафа Пальме і SOLIDAR

Ілюстрацыі: Nhung Lê

Дызайн: Ida Flik

Першае выданне: люты 2023 г.

Беларускае выданне: Праксіс, 2026 — пераклад і адаптацыя вёрсткі. praxis.hramada.eu.

Змены ў параўнанні з арыгіналам: тэкст перакладзены на беларускую мову; шрыфты заменены на свабодныя з кірыліцай; фотаздымкі, якія не падпадаюць пад свабодную ліцэнзію, заменены іншымі (аўтары і ліцэнзіі пазначаныя пад кожным фота); некалькі графікаў перамаляваныя.

Беларускае выданне распаўсюджваецца на ўмовах ліцэнзіі CC BY-NC-SA 4.0 (creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.be).

Выдадзена па ліцэнзіі Creative Commons CC BY-NC-SA. Ліцэнзія дазваляе распаўсюджваць, рэміксаваць, адаптаваць матэрыял і ствараць на яго аснове ў любым носьбіце і фармаце толькі з некамерцыйнай мэтай і толькі з указаннем аўтарства. Калі вы рэміксуеце, адаптуеце матэрыял або ствараеце на яго аснове, вы павінны ліцэнзаваць вынік на тых самых умовах.

Гэты дакумент падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы Еўрапейскага саюза. За змест дакумента адказваюць выключна Міжнародны цэнтр імя Улафа Пальме і SOLIDAR, і ён ні ў якім разе не адлюстроўвае пазіцыю Еўрапейскага саюза.

Для каго гэты дапаможнік?

Гэты дапаможнік суправаджае анлайн-курс, які праводзяць Міжнародны цэнтр імя Улафа Пальме і SOLIDAR. Курс называецца «Навучанне трэнераў: будаванне альянсаў за справядлівы пераход».

Курс і дапаможнік распрацаваныя для дасведчаных актывістаў з усяго свету, якія хочуць узяць на сябе ініцыятыву і арганізоўваць альянсы за справядлівы пераход у сваёй краіне ці рэгіёне.

Дапаможнік служыць матэрыялам для базавага курса навучання трэнераў. Пасля навучання ўдзельнікі могуць зноў карыстацца інструментамі і інфармацыяй з дапаможніка, калі будуць будаваць мясцовыя альянсы, распрацоўваць агульныя праграмы і планаваць адвакацыю. Пры жаданні яны могуць таксама правесці ўвесь трэнінг з мясцовымі ўдзельнікамі.

Дапаможнікам можна карыстацца і без трэнінгу — як крыніцай інфармацыі і натхнення для дзеянняў.

Як карыстацца дапаможнікам

У першай частцы кожнага модуля вы знойдзеце інструкцыі да трэнінгавай праграмы па будаванні альянсаў за справядлівы пераход. Другая частка дае фонавыя факты і змест, якімі трэнеры і ўдзельнікі могуць карыстацца паводле сваіх патрэб і інтарэсаў.

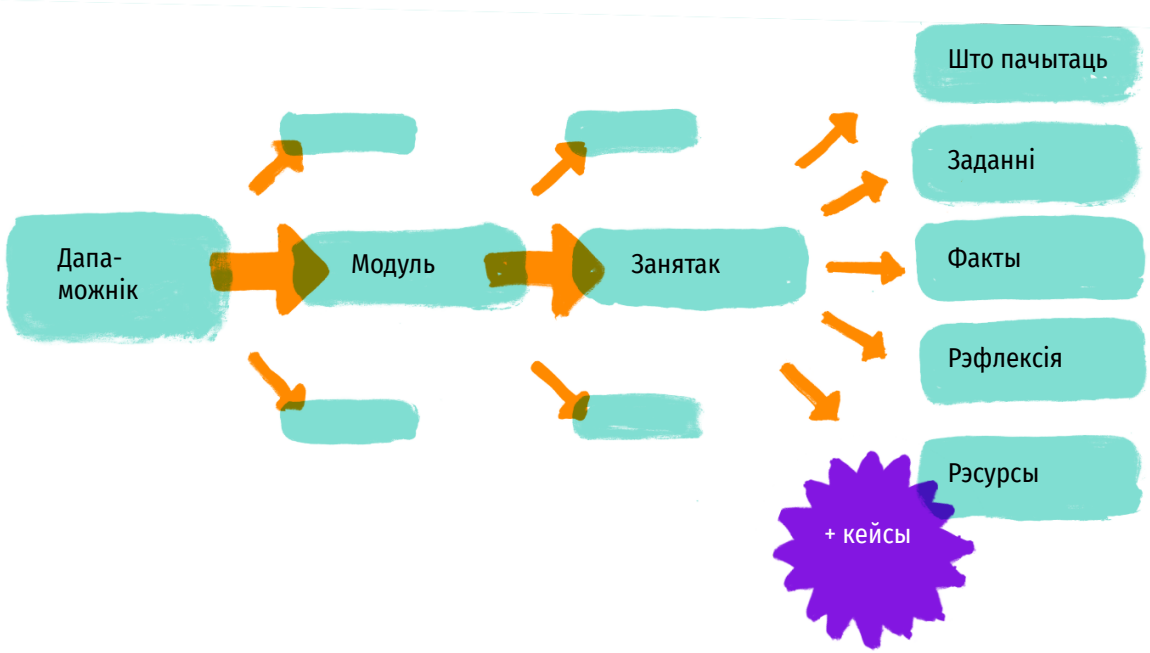

Навучальны курс складаецца з трох модуляў, кожны модуль — гэта семінар. Модулі падзяляюцца на заняткі.

Кожны занятак у межах семінара мае свой фокус. Занятак можа складацца з аднаго або некалькіх заданняў.

Што пачытаць: удзельнікі павінны прачытаць, паглядзець або праслухаць гэта перад заняткам.

Гэты значок азначае, што трэнеры павінны сказаць нешта падобнае да тэксту ў бурбалцы з рэплікай.

Парады трэнерам: рэкамендацыі вам як вядучым, калі вы праводзіце заданне на семінары. Па магчымасці мы падказваем, колькі часу адвесці на кожнае заданне або на яго этапы. Аднак часам неабходны час залежыць ад колькасці ўдзельнікаў. У канцы дапаможніка, у раздзеле «Матэрыялы трэнерам», вы знойдзеце шаблоны, з дапамогай якіх можна дэталёва спланаваць семінар. Яны дадуць уяўленне, колькі часу трэба адвесці на кожнае заданне.

Матэрыялы трэнерам: тое, што вядучыя або ўдзельнікі выкарыстоўваюць у заданнях семінара.

Факты: розныя трэнеры і ўдзельнікі ведаюць розныя рэчы пра тэмы навучальнага курса. Раздзелы «Факты» ў дапаможніку патрэбныя, каб кожны меў доступ да базавых ведаў, якія могуць спатрэбіцца. Яны даюць змест, які можа быць карысны вядучым або ўдзельнікам, каб паўней удзельнічаць у трэнінгу або падрыхтаваць выступленні. Добра, калі вядучыя знаёмыя з гэтым зместам.

Рэфлексія: гэтым заканчваецца кожны занятак — каб удзельнікі праверылі, чаму навучыліся, і падумалі, як ужыць гэта ў сваім кантэксце.

Рэсурсы: на старонцы навучальнага курса вы знойдзеце спасылкі на дадатковыя рэсурсы да кожнага модуля. Рэсурсы — гэта даклады, відэа і г.д. Мы стараліся знайсці рэсурсы на многіх мовах.

Пісьмовая праца: кожны модуль заканчваецца пісьмовым заданнем, каб трэнеры маглі ацаніць, як курс паўплываў на ўдзельнікаў.

Кейсы: для гэтага курса распрацавана шэсць кейсаў. Яны выкарыстоўваюцца на занятках 1.2 і 2.3. На занятку 1.2 — кейсы пра развіццё пераходу ў Калумбіі, Іспаніі і Паўднёвай Афрыцы

для аналізу ўдзельнікамі. На занятку 2.3 — кейсы пра рухі за кліматычную справядлівасць на мясцовым, нацыянальным і міжнародным узроўнях. Шмат іншых кейсаў з розных матэрыялаў ёсць па ўсім дапаможніку і сярод рэсурсаў анлайн.

Праграмы семінараў: прыклады праграм семінараў для кожнага модуля вы знойдзеце на сайце курса — як матэрыял трэнерам у самым канцы.

Змест

Пра гэты дапаможнік 2

Модуль 1: Што такое справядлівы пераход 12

Занятак 1.1: Кліматычны крызіс патрабуе пераходаў 13

Заданне 1.1.1: Дзелімся вопытам змены клімату 14

Заданне 1.1.2: Агляд прычын, наступстваў і змякчэння змены клімату 15

Заданне 1.1.3: Даследуем сацыяльныя і працоўныя аспекты мер змякчэння 16

Рэфлексія 17

Факты: Наступствы змены клімату пры пацяпленні на 1,5 °C і 2 °C 18

Факты: «Вуглярод» выклікае змену клімату 20

Факты: Вугляродная няроўнасць 22

Факты: Трэба дзейнічаць тэрмінова 23

Факты: Як скараціць выкіды або павялічыць паглынанне 24

Занятак 1.2: Якія пераходы ўжо адбываюцца? 25

Заданне 1.2.1: Агляд пераходаў да меншых выкідаў і кліматычнай устойлівасці 26

Заданне 1.2.2: Аналізуем кейс пераходу 27

Заданне 1.2.3: Дзелімся аналізам кейсаў 29

Рэфлексія 30

Факты: Тэндэнцыі пераходу, звязаныя з вадой 31

Факты: Тэндэнцыі пераходу, звязаныя з ежай 37

Факты: Тэндэнцыі пераходу, звязаныя з энергетыкай 41

Кейс: Калумбія 46

Кейс: Паўднёвая Афрыка 55

Кейс: Іспанія 68

Занятак 1.3: Распрацоўка праграмы справядлівасці ў пераходах 77

Заданне 1.3.1: Шукаем несправядлівасць 78

Заданне 1.3.2: Гендарная справядлівасць у кліматычных дзеяннях 79

Заданне 1.3.3: Агульныя прынцыпы справядлівага пераходу 81

Рэфлексія 95

Факты: Нікога не пакінуць 96

Факты: Што такое гендар? 97

Факты: Даныя пра становішча жанчын і мужчын 98

Факты: Гендарная справядлівасць у кліматычным пераходзе 101

Факты: Уразлівасць і здольнасці ў сітуацыі бедстваў 105

Факты: Сродкі да існавання, працоўныя месцы і годная праца ў пераходзе 107

Модуль 2: Вучымся на вопыце іншых 120

Занятак 2.1: Што робяць урады 121

Заданне 2.1.1: Што ўрады маглі б рабіць для справядлівага пераходу 123

Рэфлексія 125

Факты: Пра UNFCCC 126

Факты: Паняцце «справядлівай долі» краіны 130

Факты: Інструменты ацэнкі NDC краін 132

Факты: Урадавыя ініцыятывы справядлівага пераходу 138

Занятак 2.2: Што робяць прафсаюзы 140

Заданне 2.2.1: Слухаем прафсаюзнікаў 141

Заданне 2.2.2: Змена клімату ў праграмах годнай працы 143

Заданне 2.2.3: Калектыўныя перамовы ў ролях 144

Рэфлексія 148

Факты: Глабальныя прафсаюзныя федэрацыі і змена клімату: праца і рэсурсы 149

Занятак 2.3: Што робіць грамадзянская супольнасць 160

Заданне 2.3.1: Вучымся на кейсах 162

Заданне 2.3.2: Распавядаем пра свае альянсы і рухі 163

Рэфлексія 164

Факты: Глабальныя грамадскія кліматычныя сеткі 165

Кейс: Youth vs. Apocalypse 167

Кейс: Панафрыканскі альянс кліматычнай справядлівасці 173

Кейс: TierrActiva Перу 179

Пісьмовая праца па модулі 2 184

Модуль 3: Калектыўныя дзеянні 185

Занятак 3.1: Запускаем альянс за справядлівы пераход 187

Заданне 3.1.1: Дэбаты: як арганізавацца за справядлівы пераход 190

Заданне 3.1.2: Ствараем рух, які яднае прафсаюзы і грамадзянскую супольнасць 192

Заданне 3.1.3: Плануем сустрэчу для крокаў 4 і 5 у будаванні альянсу 194

Рэфлексія 196

Занятак 3.2: Аналіз зацікаўленых бакоў 197

Заданне 3.2.1: Інструменты аналізу зацікаўленых бакоў 199

Рэфлексія 204

Занятак 3.3: Думаем пра сацыяльны пакт 205

Заданне 3.3.1: Будуем нацыянальнае сацыяльнае пагадненне паміж асноўнымі групамі 206

Заданне 3.3.2: Закрыццё семінара 207

Рэфлексія 208

Пісьмовая праца 209

Як правесці гэты трэнінг у сваіх сетках 210

Заданне 0:
Вітанне і адкрыццё

Арганізацыя (або арганізацыі), якая склікае семінар, можа папрасіць кагосьці з кіраўніцтва прывітаць усіх і растлумачыць, навошта мы тут сабраліся. Вядучым можа спатрэбіцца растлумачыць практычныя рэчы — напрыклад, дзе аварыйныя выхады або як працуе пераклад анлайн. (10 хв)

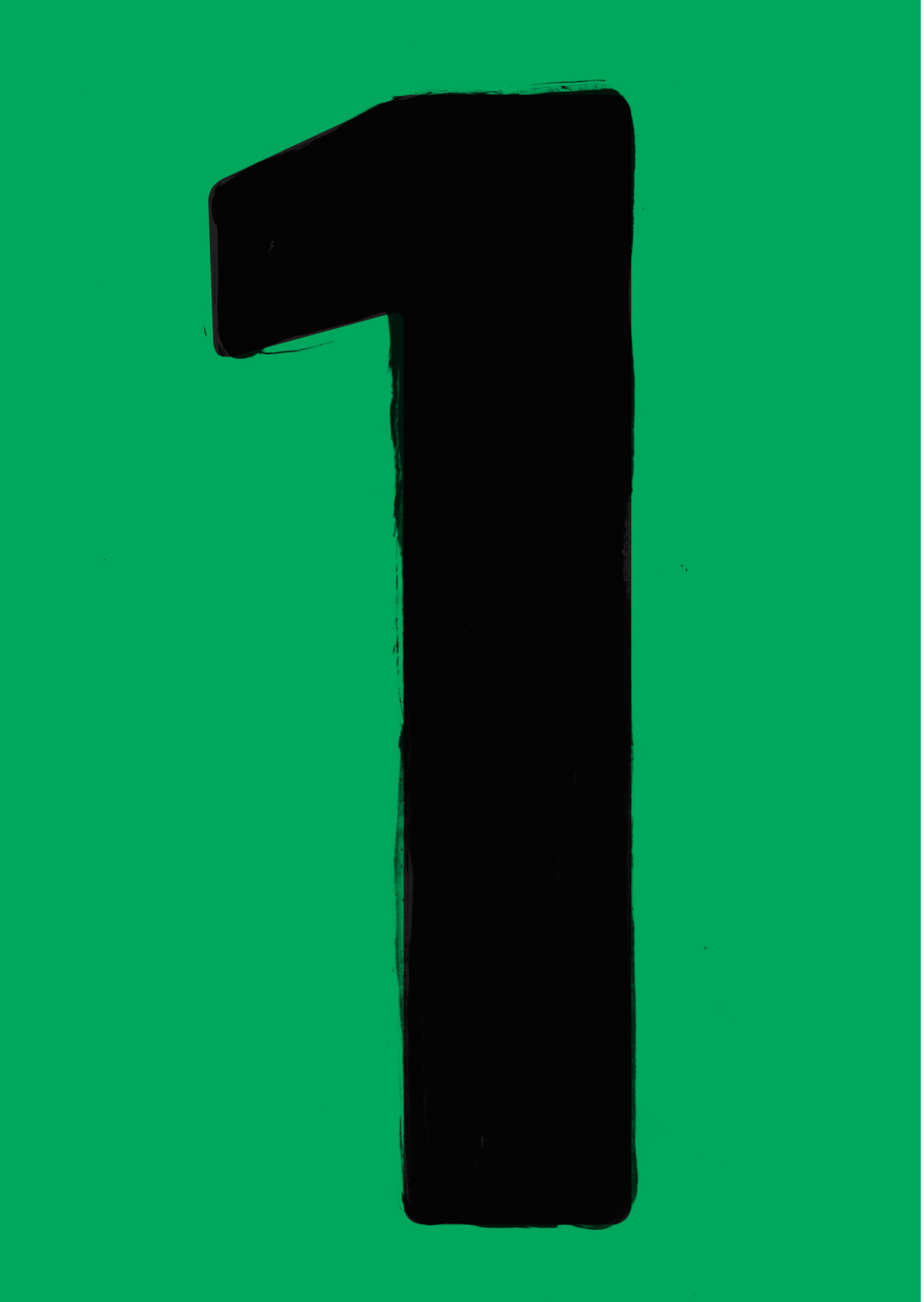

МОДУЛЬ 1

Што такое справядлівы пераход

Папярэдняе чытанне: прачытайце частку-комікс з выдання «Штодзённыя гісторыі пра змену клімату»[1] і даведайцеся, як сем'і ў Бангладэш, Паўднёвай Афрыцы, Балівіі, Пуэрта-Рыка і на Барбудзе адчуваюць наступствы змены клімату і як яны адаптуюцца і аднаўляюцца.

Занятак 1.1

Кліматычны крызіс патрабуе пераходаў

Гэты занятак дае людзям інфармацыю, неабходную, каб зразумець змену клімату і пераходы да нізкавугляроднай эканомікі.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- **Апісаць наступствы кліматычнага крызісу ў сваёй краіне.**
- **Тлумачыць тэрміны змены клімату.**
- **Растлумачыць фізічныя прычыны змены клімату.**
- **Прывесці прыклады таго, што можна з гэтым зрабіць (змякчэнне)**

Заданне 1.1.1:
Дзелімся вопытам змены клімату

Каб задаць тон першаму занятку курса, вядучыя могуць сказаць прыкладна наступнае:

»

Клімат — гэта звычайныя заканамернасці надвор'я на працягу прынамсі 30 гадоў, а не надвор'е ў адзін дзень ці адзін год. Засухі, паводкі, буры і суровае надвор'е бывалі і раней, але цяпер незвычайнае надвор'е здараецца ўвесь час. Людзі ў розных частках свету ўсё часцей сутыкаюцца з больш экстрэмальным надвор'ем — засухамі і паводкамі, спякотай і ўраганамі. Ападкі сталі непрадказальнымі, а ўзровень мора расце.

Гэтыя змены клімату пагражаюць нашай вадзе, ежы, здароўю, працоўным месцам, сродкам да існавання — і выжыванню чалавецтва і іншых відаў на планеце. Нашы эканомікі, інфраструктура, людзі і прыродныя сістэмы павінны стаць «устойлівымі да змены клімату», то бок здольнымі адаптавацца і спраўляцца са зменамі клімату.

Змену клімату выклікае наша цяперашняя сістэма вытворчасці, размеркавання і спажывання — сістэма адначасова несправядлівая і неўстойлівая. Мы павінны змяніць тое, як мы вырабляем энергію, як працуем, вырабляем тавары і аказваем паслугі. Нашы эканомікі павінны стаць нізкавугляродным, каб паспрабаваць спыніць далейшую, яшчэ горшую змену клімату. «

Пачніце семінар з кола: усе ўдзельнікі па чарзе (2 хв на чалавека):

- Назавіце сваё імя, арганізацыю і сваю ролю ў ёй.
- Раскажыце, як вы адчулі на сабе змену клімату і яе ўплыў на ваша працоўнае месца або супольнасць

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Заданне дапаможа ўсім пазнаёміцца. Удзельнікі даведаюцца пра наступствы змены клімату з вопыту адно аднаго. Вы зразумееце, колькі людзі ведаюць пра кліматычны крызіс і што іх цікавіць. Пакуль людзі гавораць, занатоўвайце прабелы ў ведах.

Заданне 1.1.2:

Агляд прычын, наступстваў і змякчэння змены клімату

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Абапіраючыся на свае нататкі з задання 1.1.1 і на тое, што вы ўжо ведаеце пра веды ўдзельнікаў, выкарыстайце матэрыял раздзелаў «Факты», каб растлумачыць або паказаць паняцці, якія, на вашу думку, могуць спатрэбіцца ўдзельнікам. (30 хв разам з інтэрактыўнымі пытаннямі)

Кампаніі і ўрады на нацыянальным і субнацыянальным узроўнях прымаюць меры, каб скараціць выкіды парніковых газаў, якія выклікаюць змену клімату. Не так хутка і не ў такім маштабе, як трэба, але пераход да нізкавугляроднай эканомікі адбываецца. Ён ідзе з рознай хуткасцю ў розных частках свету і ў розных сектарах эканомікі.

Гэта стварае тое, што мы называем **рызыкамі пераходу**, для розных эканомік, а таксама для работнікаў і людзей, чые сродкі да існавання залежаць ад сектараў і працэсаў з вялікімі выкідамі парніковых газаў. Пераход стварае і **магчымасці пераходу** — для новых прадуктаў, паслуг і працэсаў, а таксама для працоўных месцаў і сродкаў да існавання, якія могуць з імі з'явіцца.

Заданне 1.1.3:

Даследуем сацыяльныя і працоўныя аспекты мер змякчэння

Папрасіце кожнага ўдзельніка:

1: Паглядзіце на інфаграфіку «Факты: Як скараціць выкіды або павялічыць паглынанне». (5 хв)

2: Выберыце адну меру змякчэння, актуальную для вашага кантэксту. Для гэтай меры падумайце над адным з пытанняў: (10 хв)

- Якімі могуць быць негатыўныя і пазітыўныя наступствы для работнікаў і рабочага класа?
- Ці паўплывае гэтая ініцыятыва на жанчын і мужчын па-рознаму?

Падумайце пра працоўныя месцы, умовы працы, навыкі, сацыяльныя пытанні, хатняе жыццё і супольнасці.

3: Павярніцеся да чалавека побач: кожны па чарзе мае 5 хвілін, каб расказаць пра свае думкі. (10 хв)

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Калі семінар анлайн:

Папрасіце ўдзельнікаў напісаць свае ідэі ў чаце, пачаўшы з назвы выбранай меры змякчэння. Скончыўшы са сваімі каментарамі, яны могуць пачытаць каментары іншых. Захавайце чат: там будуць цікавыя ідэі. Папрасіце да 5 удзельнікаў сказаць, чыя ідэя прымусіла іх паглядзець на рэчы інакш. (15 хв)

Занятак 1.1

Рэфлексія

У канцы кожнага занятку ёсць пытанні, над якімі вы можаце падумаць самі. Яны могуць падказаць, што варта праверыць сваё разуменне па адпаведным раздзеле «Факты». Яны могуць падштурхнуць да таго, што вы захочаце зрабіць пасля занятку. Яны могуць дапамагчы пачаць ужываць тое, што вы атрымалі на занятку.

↗ На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты для далейшага вывучэння тэм гэтага занятку. Там жа сабраныя ўсе спасылкі на крыніцы.

- **Ці можаце вы растлумачыць тэрміны: • парніковыя газы • глабальнае пацяпленне • вугляродны бюджэт • нулявыя чыстыя выкіды • рызыкі пераходу • змякчэнне • адаптацыя • кліматычная ўстойлівасць**
- **Ці можаце вы растлумачыць, што фізічна выклікае змену клімату і што з гэтым можна зрабіць?**
- **Як бы вы пераканалі каго-небудзь у тэрміновасці маштабнага скарачэння выкідаў, карыстаючыся паняццем глабальнага вугляроднага бюджэту?**

• Што вы даведаліся пра шляхі павышэння кліматычнай устойлівасці супольнасцяў?

ФАКТЫ

Наступствы змены клімату пры пацяпленні на 1,5 °C і 2 °C

Глабальнае пацяпленне — гэта павышэнне сярэдняй глабальнай тэмпературы ў параўнанні з сярэдняй даіндустрыяльнай тэмпературай, вымеранае ў градусах Цэльсія (°C). Пацяпленне фізічна мяняе клімат, напрыклад характар ападкаў, а гэта ў сваю чаргу ўплывае на людзей і іншыя віды.

Навукоўцы змадэлявалі, што адбываецца пры розных тэмпературах. Важная кожная доля градуса. Вось параўнанне наступстваў пацяплення на 1,5 °C і 2 °C паводле спецыяльнага даклада IPCC *«Глабальнае пацяпленне на 1,5 °C»*. (IPCC — навуковая Міжурадавая група экспертаў па змене клімату пры ААН.)

Мы гаворым пра **адаптацыю** да наступстваў змены клімату, якія ўжо адбываюцца. Гэта тое, што мы робім, каб спраўляцца, — напрыклад, перасяляемся вышэй, калі падымаецца ўзровень мора.

КЛІМАТЫЧНЫЯ РЫЗЫКІ: 1,5 °C СУПРАЦЬ 2 °C

АКІЯНЫ
Меншыя рызыкі для марской біяразнастайнасці, экасістэм, іх экалагічных функцый і паслуг пры 1,5 °C, чым пры 2 °C

СТЫХІЙНЫЯ З'ЯВЫ
100% супраць 170% — рост рызыкі паводак

ЕЖА
Кожныя паўградуса пацяплення будуць зніжаць ураджайнасць і пажыўнасць ежы ў трапічных рэгіёнах

ЛЮДЗІ
9% супраць 28% насельніцтва свету сутыкнуцца з экстрэмальнай спякотай хоць раз за 20 гадоў.

АРКТЫЧНЫ ЛЁД
Лета без лёду ў Арктыцы — мінімум раз на 100 супраць 10 гадоў

ПАД'ЁМ МОРА
46 млн супраць 49 млн чалавек пацерпяць ад пад'ёму мора на 48 см / 56 см да 2100 г.

ЗНЕБАРЎЛЕННЕ КАРАЛАЎ
70% супраць амаль усіх каралавых рыфаў свету знікнуць да 2100 г.

КОШТ
Ніжэйшы эканамічны рост пры 2 °C, чым пры 1,5 °C, у многіх краінах, асабліва з нізкімі даходамі.

ДОСТУП ДА ВАДЫ
350 млн супраць 410 млн гараджан пацерпяць ад моцнай засухі да 2100 г.

ВІДЫ
Пацерпяць 6% супраць 18% насякомых, 8% супраць 16% раслін і 4% супраць 8% пазваночных

Крыніца: WWF

«Кліматычная ўстойлівасць» — гэта ўмацаванне здольнасці людзей, эканомік і навакольнага асяроддзя рыхтавацца да наступстваў змены клімату, вытрымліваць іх і рэагаваць на іх. Гэта ўменне трымаць удар і хутка аднаўляцца — напрыклад, забяспечыць кожнаму годны даход.

Тэмпература **ўжо на 1,2 °C** вышэйшая за даіндустрыяльную.[2] У нейкі момант мы не зможам адаптавацца. Ужо цяпер моры, што падымаюцца, заліваюць краіны на нізінных астравах — іх жыхарам застаецца толькі пераязджаць. Іншыя рэгіёны з часам стануць занадта гарачымі і вільготнымі для жыцця.[3] З ростам тэмпературы мы дасягнем **кропак незваротy**: напрыклад, мы не зможам вярнуць увесь лёд, страчаны на Паўднёвым і Паўночным полюсах, і не зможам зноў «запусціць» акіянскія плыні.

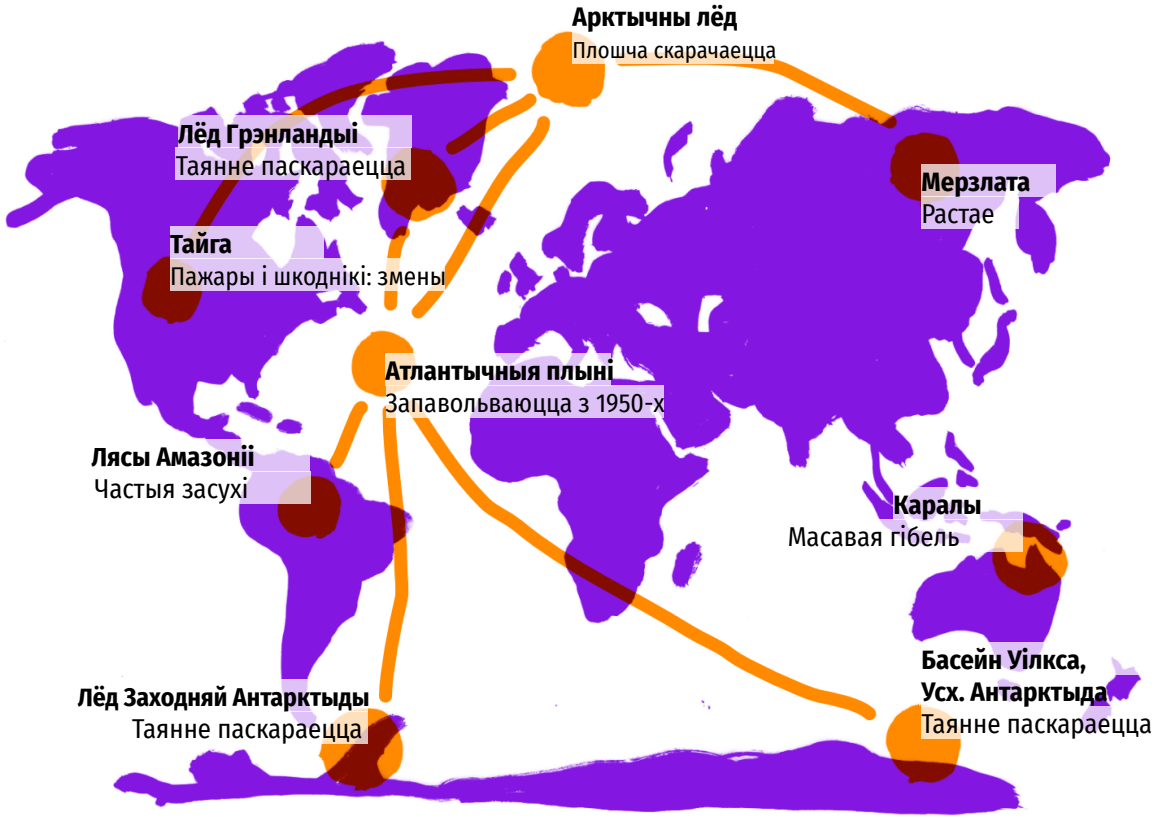

[4]

Няроўны ўплыў

Людзі, якія ўжо нясуць цяжар беднасці і прыгнёту, найбольш пакутуюць ад наступстваў кліматычнага крызісу, маючы найменш рэсурсаў, каб з імі спраўляцца. Кліматычны крызіс робіць яшчэ цяжэйшай іх барацьбу за тое, каб зарабіць на жыццё, пракарміць сям'ю і мець надзейны дом. Калі вы займаецеся фізічнай працай пад адкрытым небам, вы будзеце пакутаваць ад спёкі. Калі вы больш непасрэдна залежыце ад прыродных сістэм, напрыклад вядзяце натуральную гаспадарку, на вас паўплываюць змены ў гэтых сістэмах. Калі ваша псіхічнае ці фізічнае здароўе ўжо падарванае дрэнным харчаваннем, кепскімі ўмовамі жыцця ці перапрацоўкай, вам цяжэй спраўляцца з новымі нагрузкамі і хваробамі, якія мяняюць арэал. Калі ў вас мала рэсурсаў, вам няпроста пераехаць або прыняць меры супраць кліматычных наступстваў. Канкурэнцыя за дэфіцытныя рэсурсы, такія як вада, можа выклікаць канфлікты. Калі здараюцца экстрэмальныя пагодныя з'явы ці іншыя бедствы, вы не можаце хутка аднавіцца.

ФАКТЫ

«Вуглярод» выклікае змену клімату

З **індустрыялізацыяй**, пачынаючы з сярэдзіны XVIII ст., дзейнасць чалавека выкідае ў атмасферу ўсё больш парніковых газаў. Гэтыя газы ўтрымліваюць цяпло, што вядзе да **глабальнага пацяплення**, якое і выклікае **змены клімату**. Газы з часам назапашваюцца ў паветры, іх канцэнтрацыя ў атмасферы ўсё расце, і яны ўтрымліваюць усё больш цяпла.

Розныя віды парніковых газаў

Найбольш распаўсюджаны **парніковы газ** ад дзейнасці чалавека — вуглякіслы газ (CO^2), які выкідаецца, калі мы вырабляем цэмент, паляцім дровы і выкарыстоўваем выкапнёвае паліва — газ, вугаль ці нафту. Яшчэ адзін важны парніковы газ — метан: ён выдзяляецца, калі жывёла адрыгвае, а таксама на сметніках і пры гніенні.

Розныя парніковыя газы па-рознаму ўплываюць на глабальнае пацяпленне, а значыць, і на змену клімату. Каб параўноўваць выкіды гэтых газаў, іх пераводзяць у агульную адзінку — **эквівалент вуглякіслага газу** (CO^2-экв.). Коратка мы часта гаворым пра «**выкіды вугляроду**».

Баланс паміж нашымі выкідамі і тым, што можа паглынуць планета

Акіяны, глеба і расліннасць дзейнічаюць як «**паглынальнікі вугляроду**»: яны паглынаюць або захоўваюць больш вугляроду, чым выкідаюць. Таму змены ў землекарыстанні павялічваюць выкіды — і праз знішчэнне паглынальнікаў, якія больш не могуць паглынаць вуглярод, і праз вызваленне вугляроду, які ў іх захоўваўся.

Каб не дапусціць змен клімату, з якімі людзі не змогуць справіцца, мы павінны скарачаць выкіды вугляроду ад дзейнасці чалавека і захоўваць паглынальнікі вугляроду. Гэта называецца **змякчэннем**.

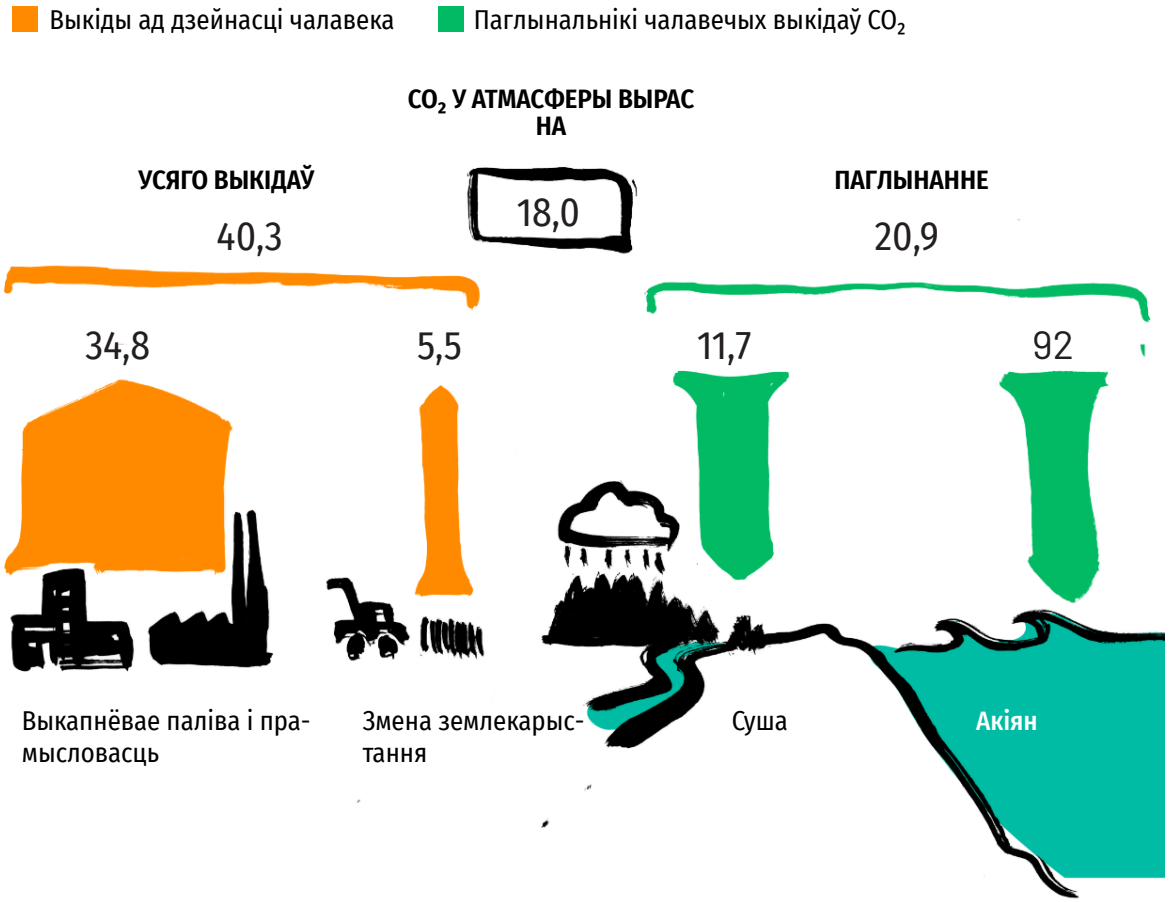

Выкіды і паглынанне ў млрд т CO_2 за год, сярэдняе за 2009–2018 гг.

Крыніца: Global Carbon Project і Fondation BNP Paribas.

ФАКТЫ

Вугляродная няроўнасць

Не ўсе краіны і не ўсе людзі ў аднолькавай ступені адказныя за выкіды, якія выклікаюць кліматычны крызіс.

Краіны, якія даўжэй індустрыялізаваліся на выкапнёвым паліве, далі больш кліматычных выкідаў, чым краіны менш індустрыялізаваныя або тыя, што індустрыялізаваліся пазней, — «Глабальны Поўдзень». Навучальны курс разглядае гэта на занятку 2.1.

Даследаванне Oxfam вывучыла выкіды вугляроду па групах даходу з 1990 па 2015 год. За гэтыя 25 гадоў кліматычны крызіс рэзка абвастрыўся: штогадовыя глабальныя выкіды вугляроду выраслі прыкладна на 60%, а сумарныя выкіды ў атмасферу з сярэдзіны XIX ст. амаль падвоіліся. У дакладзе гаворыцца: «таксама трэба пільна сачыць за непрапарцыйна вялікім уздзеяннем найбагацейшых людзей свету — дзе б яны ні жылі, — каб заахвоціць больш справядлівае выкарыстанне глабальнага вугляроднага бюджэту, які застаўся».

Вынікі даследавання:

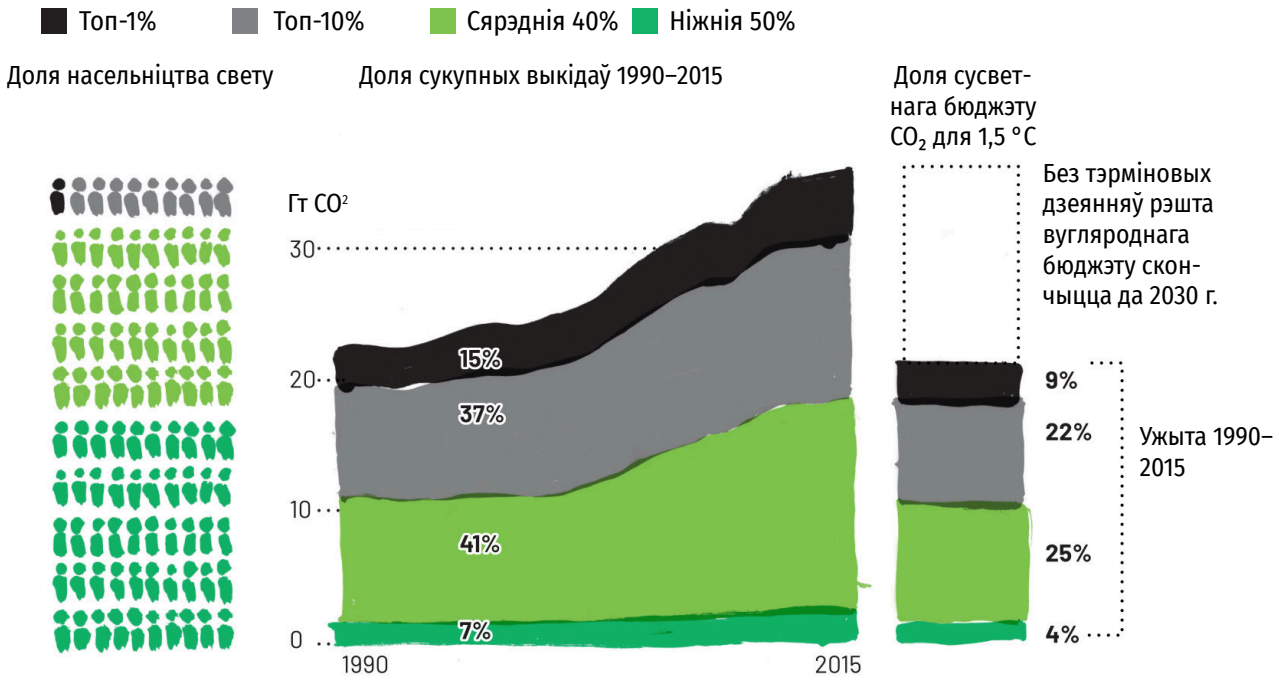

Крыніца: Oxfam. 2020. Супрацьстаяць вугляроднай няроўнасці: кліматычная справядлівасць — у цэнтры аднаўлення пасля COVID-19.

Найбагацейшыя 10% насельніцтва свету (каля 630 млн чалавек) адказвалі за 52% сукупных выкідаў вугляроду. Толькі за гэтыя 25 гадоў яны выкарысталі амаль трэць (31%) глабальнага вугляроднага бюджэту. Найбяднейшыя 50% (каля 3,1 млрд чалавек) адказвалі ўсяго за 7% сукупных выкідаў і выкарысталі толькі 4% даступнага вугляроднага бюджэту.

Нам трэба змагацца з няроўнасцю і перагледзець уяўленне пра тое, што такое добрае жыццё.

Трэба дзейнічаць тэрмінова

Апошнія даклады экспертнага органа ААН па клімаце — IPCC — кажуць нам:

- Каб мець прынамсі **67% шанцаў** стабілізаваць сярэдняе глабальнае пацяпленне **на ўзроўні 1,5 °C** адносна даіндустрыяльнай тэмпературы, пачынаючы з 2018 г. мы не павінны выкінуць больш за 420 млрд тон вуглякіслага газу (за ўвесь час). Гэта называецца нашым **глабальным вугляродным бюджэтам**. Тое, што мы робім з іншымі парніковымі газамі, можа змяніць гэтыя лічбы для вуглякіслага газу.[7]
- У 2019 г. мы выкінулі прынамсі 37 млрд тон CO^2.[8] Калі выкіды застануцца на гэтым узроўні, да 2030 г. мы вычарпаем глабальны вугляродны бюджэт для 67% шанцаў на 1,5 °C. Калі кожны год выкідаць менш, у нас будзе больш часу, каб паступова адмовіцца ад выкідаў.
- Каб мець **50% шанцаў або больш** утрымацца ніжэй за 1,5 °C, г.зн. калі свет пойдзе на большую рызыку адносна мэты 1,5 °C, трэба да 2030 г. скараціць выкіды на 45% адносна ўзроўню 2019 г. і далей працягваць скарачэнне.[9] На гэта ў нас засталося сем гадоў.
- Мы не ідзём да гэтых глабальных кліматычных мэтаў. Climate Action Tracker канстатуе, што існуе **разрыў у скарачэнні выкідаў** паміж тым, што, паводле IPCC, неабходна да 2030 г., і *мэтамі*, якія краіны ўзялі на сябе паводле Парыжскага пагаднення ААН па змене клімату.[10] Іншымі словамі, нацыянальныя кліматычныя мэты краін занадта слабыя.
- Акрамя таго, існуе разрыў у выкананні паміж мэтамі краін і *палітыкай*, якую яны рэальна праводзяць. Паводле IPCC, цяперашняя палітыка вядзе да глабальнага пацяплення прынамсі на 2,4 °C.[11] Паводле ацэнкі Carbon Action Tracker, да канца стагоддзя свет стане ў сярэднім на 2,7 градуса цяплейшым. А потым стане яшчэ цяплей.
- Мы павінны выйсці на **нулявыя чыстыя выкіды** прыкладна да 2050 г. — гэта выкіды за вылікам таго, што паглынаюць паглынальнікі. Аднак гэты тэрмін мяркуе, што пасля гэтага года мы зможам дасягнуць **адмоўных выкідаў** — высмоктваць з атмасферы вялікую колькасць парніковых газаў. Эксперты сумняваюцца, што гэта магчыма ў такім маштабе. Калі не рызыкаваць і не спадзявацца на адмоўныя выкіды, рэальны тэрмін для нулявых чыстых выкідаў будзе значна бліжэйшы.

ФАКТЫ

Як скараціць выкіды або павялічыць паглынанне

ЗМЯКЧЭННЕ ЗМЕНЫ КЛІМАТУ Дзеянні чалавека, каб скараціць выкіды або ўзмацніць паглынанне парніковых газаў

ДЗЕ МЫ ЦЯПЕР

- **23–42%** глабальных выкідаў парніковых газаў звязаны з **харчовымі сістэмамі**
- **15%** глабальных выкідаў парніковых газаў — ад **транспарту**
- **67–72%** глабальных выкідаў можна аднесці да **гарадоў**
- **81%** глабальных выкідаў вуглякіслага газу — ад **выкапнёвага паліва** (вугаль, нафта і газ)

ПРЫКЛАДЫ ЗМЯКЧЭННЯ

ТРАНСФАРМАЦЫЯ СІСТЭМ

Грамадства
- Мацнейшая кліматычная палітыка
- Больш кліматычнага фінансавання
- Лепшае кіраванне і інстытуты
- Роўнасць і справядлівы пераход

Гарады
- Паркі і дрэвы
- Лад жыцця з малым следам
- Лепшае праектаванне і планаванне
- Устойлівая мабільнасць

Харчаванне
- Менш страт і адходаў ежы
- Менш мяса, больш раслін
- Лепшыя метады земляробства
- Энергаэфектыўная інфраструктура

Крыніца: WWF

Занятак 1.2

Якія пераходы ўжо адбываюцца?

Гэты занятак дае ўдзельнікам інфармацыю пра тое, якія змены патрэбныя ў сферы вады, харчовых сістэм і энергетыкі, каб гэтыя сістэмы сталі прыязнымі да клімату. Ён таксама падштурхоўвае думаць пра справядлівасць у гэтых пераходах. Удзельнікі атрымліваюць рамку для аналізу характару кліматычных пераходаў у сувязі з палітычнай эканоміяй краіны і практыкуюцца ўжываць гэтую рамку на кейсе адной краіны.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- Апісаць, што трэба зрабіць, каб забяспечыць водную, харчовую і энергетычную бяспеку ці нават суверэнітэт так, каб гэта адначасова давала кліматычныя рашэнні.
- Аналізаваць пераходы ў сваёй краіне ці ў іншых умовах і ацэньваць, наколькі яны трансфармацыйныя.
- Пераносіць добрыя ідэі з пераходаў у іншых краінах на сваю.

Заданне 1.2.1:

Агляд пераходаў да меншых выкідаў і кліматычнай устойлівасці

»

Змены клімату закранаюць кожны сектар эканомікі, кожнае працоўнае месца, кожную супольнасць і кожную хатнюю гаспадарку — і ўсім даводзіцца мяняцца. Што да змякчэння: калі мы хочам спыніць глабальнае пацяпленне на ўзроўні не вышэй за 1,5 °C, скарачаць выкіды давядзецца ўсім і ва ўсім. Гэта яшчэ магчыма — ледзь-ледзь.

Каб пабудаваць справядлівы пераход, трэба разумець, што менавіта павінна змяніцца і што ўжо адбываецца. Я раскажу вам пра некаторыя з гэтых змен — вы можаце іх падтрымліваць або не.

Усё ў адной прэзентацыі ахапіць немагчыма. Ёсць важныя аспекты пераходу, пра якія я не буду гаварыць: здароўе людзей, населеныя пункты і забудаванае асяроддзе, транспарт, акіяны і прыбярэжныя зоны, а таксама кожная галіна прамысловасці. Напрыклад, цэмент і сталь важныя для інфраструктуры, якая служыць людзям, але скараціць выкіды пры іх вытворчасці цяжка. Складаная задача — і цяжкія грузаперавозкі, марское суднаходства і авіяцыя.

Мая прэзентацыя прысвечаная вадзе, ежы і зямлі, а таксама энергетыцы, бо гэта ключавыя пытанні справядлівасці. Кожны чалавек заслугоўвае надзейнага доступу да дастатковай колькасці чыстай вады, дастатковай і пажыўнай ежы, дастатковай і бясплатнай або даступнай па цане энергіі, а таксама годнага жытла. Кліматычны крызіс і змены ў тэхналогіях і эканоміцы мяняюць умовы ва ўсіх гэтых сферах.

Час пераменаў у гісторыі чалавецтва — гэта магчымасць перабудаваць нашы грамадствы і эканомікі так, каб яны давалі больш сацыяльнай справядлівасці і лепшае жыццё для ўсіх.«

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Вядучыя або іншы дакладчык робяць агляд змен у сферы вады, харчовай сістэмы і энергетыкі. (30 хв з інтэрактыўнымі пытаннямі) Падрыхтаваць агляд дапамогуць раздзелы «Факты» і анлайн-раздзел «Рэсурсы».

Заданне 1.2.2:
Аналізуем кейс пераходу

» Міжнародны цэнтр імя Улафа Пальме і SOLIDAR падрыхтавалі даследаванне «Справядлівы пераход для Глабальнага Поўдня». На с. 46/47 у ім ёсць мадэль для аналізу пераходаў, якія адбываюцца. Гэтая «шкала падыходаў да справядлівага пераходу» ўзятая з дакладу Labour Research Service і абапіраецца на працы Халслі, UNRISD і Энергетычнай сеткі Афрыкі на поўдзень ад Сахары.

Вось так:

Вы будзеце выкарыстоўваць гэтую рамку для аналізу кейса. «

РОЗНЫЯ ЎЗРОЎНІ СПРАВЯДЛІВАГА ПЕРАХОДУ

Падыход статус-кво

Барацьба за працоўныя месцы: перападрыхтоўка, пенсійныя схемы, кампенсацыі пацярпелым работнікам і г.д.

Прырода разглядаецца як тавар

Апора на сілы рынку

Падыход кіраўніцкай рэформы

Сацыяльны дыялог і трохбаковыя перамовы

Доступ да энергіі, але не ўласнасць

Энергія ўсё яшчэ тавар

Падыход структурнай рэформы

Дэмакратычная ўласнасць

Крок далей за сацыяльны дыялог

Не толькі сілы рынку

Зялёныя працоўныя месцы і дабрабыт

Трансфармацыйны падыход

Змена эканамічнай і палітычнай сістэмы, якая спарадзіла кліматычны крызіс

Не кіруецца рынкам

Дэмантаж узаемазвязаных сістэм прыгнёту

Без гендарнага падзелу

У гэтым дапаможніку ёсць тры кейсы пераходаў, якія адбываюцца ў Калумбіі, Іспаніі і Паўднёвай Афрыцы. Удзельнікі працуюць у трох групах, па адной на кейс. (20 хв на крокі 1–3, 20 хв на крокі 4 і 5)

1. У групе ўдзельнікі размяркоўваюць паміж сабой падраздзелы кейса.

2. Кожны самастойна чытае раздзел пад сваім падзагалоўкам.

3. Потым кожны пераказвае астатнім прачытанае.

4. Затым група разам абмяркоўвае, які падыход, на іх думку, адлюстроўвае гэты кейс: статус-кво / кіраўніцкая рэформа / структурная рэформа / трансфармацыйны падыход. Гэта інтэрпрэтацыя і аналіз групы, адзінага правільнага адказу няма.

5. Абмяркуйце: што можна зрабіць, каб падштурхнуць гэтую краіну да больш трансфармацыйнага падыходу?

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Калі на семінары ёсць прадстаўнікі Міжнароднага цэнтра імя Улафа Пальме або SOLIDAR, яны могуць растлумачыць рамку «статус-кво / кіраўніцкая рэформа / структурная рэформа / трансфармацыйны падыход». Калі не, спачатку пачытайце пра яе ў даследаванні.

Калі семінар праходзіць ужывую, удзельнікі могуць самі выбраць краіну для аналізу і перайсці ў адпаведную групу. Групы не абавязкова павінны быць аднолькавыя па колькасці, але калі яны вельмі нераўнамерныя, вядучыя могуць іх выраўнаваць.

Кейсы ў гэтым дапаможніку напісаныя па-англійску. Дапаможнік ёсць таксама па-іспанску і па-французску. Калі ўдзельнікі не хочуць чытаць кейсы ні на адной з гэтых моў, пагартайце раздзелы «Рэсурсы» для розных заняткаў — магчыма, там знойдзецца нешта на зручнай для іх мове.

Калі семінар анлайн:

Стварыце тры асобныя пакоі і назавіце іх «Калумбія», «Іспанія» і «Паўднёвая Афрыка». Хай Zoom выпадкова размяркуе людзей па пакоях. Скажыце ўдзельнікам: калі краіна, якая ім выпала, не падабаецца, яны могуць вярнуцца ў агульны пакой і перайсці ў іншую групу.

Удзельнікі будуць мець больш часу на абмеркаванне, калі прачытаюць адзін кейс на свой выбар яшчэ да семінара.

(10 хв, каб растлумачыць рамку і сфармаваць групы)

Заданне 1.2.3:
Дзелімся аналізам кейсаў

Калі ўсе вернуцца з груп, вядучыя дапамагаюць сфармуляваць высновы, задаючы пытанні: (30 хв)

1. Хто ўбачыў рысы падыходу статус-кво ў краіне, якую вы аналізавалі? Растлумачце, калі ласка, чаму вы так думаеце.
2. Хто ўбачыў рысы падыходу кіраўніцкай рэформы ў краіне, якую вы аналізавалі? Растлумачце, калі ласка.
3. Хто ўбачыў рысы падыходу структурнай рэформы ў краіне, якую вы аналізавалі? Растлумачце, калі ласка.
4. Хто ўбачыў рысы трансфармацыйнага падыходу ў краіне, якую вы аналізавалі? Растлумачце, калі ласка.

Абмяркуйце разам: якія ідэі больш трансфармацыйнага падыходу ў вас з'явіліся?

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Вы не просіце групы па чарзе справаздачыцца пра кожную краіну. Па кожным падыходзе вы запрашаеце ўсіх, хто хоча, падзяліцца думкамі пра любую краіну, дзе праяўляецца гэты падыход. Адна краіна можа мець рысы некалькіх падыходаў, а тыя, хто вывучаў адну краіну, могуць інтэрпрэтаваць яе па-рознаму. Дазваляйце людзям дадаваць каментары па падыходзе, пакуль яны не скончацца, і толькі потым пераходзьце да наступнага.

Занятак 1.2

Рэфлексія

- **У наступных раздзелах «Факты» пра ваду, ежу і энергетыку паглядзіце на пункты пад загалоўкамі «Пытанні справядлівасці». Як гэтыя пытанні перасякаюцца з працай вашай арганізацыі? Якія пытанні справядлівасці вы б дадалі?**

- **Ці было б вам карысна, акрамя вады, ежы і энергетыкі, разумець тэндэнцыі ў ахове здароўя, населеных пунктах, забудаваным асяроддзі, транспарце, акіянах і ўзбярэжжах і розных галінах прамысловасці? Як вы пра гэта даведаецеся?**

- **Што з кейса краіны, які абмяркоўвала ваша група, можа быць карысным для вашай краіны?**

На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты для далейшага вывучэння тэм гэтага занятку. Там жа сабраныя ўсе спасылкі на крыніцы.

ФАКТЫ

У межах кліматычнай канвенцыі ААН распрацаваныя Шляхі кліматычных дзеянняў. Яны апісваюць галіновыя бачанні таго, як да 2050 г. прыйсці да свету з пацяпленнем 1,5 °C, устойлівага да змены клімату. Ёсць асобны «шлях» для вады, акіянаў і прыбярэжных зон, землекарыстання, населеных пунктаў, энергетыкі, транспарту і прамысловасці. «Шляхі» даюць здымак цяперашняй сітуацыі і пералік ужо існых ініцыятыў. Далей яны апісваюць кліматычныя дзеянні з вялікім уплывам, якія трэба здзейсніць да 2021, 2025, 2030 і 2040 г. «Шляхі» дапамагаюць падрыхтавацца да будучых кліматычных мер, падтрымаць іх або аспрэчыць. Падумайце, як гэтыя меры могуць змяніць ваша працоўнае месца і галіну, хатнюю гаспадарку і супольнасць.

Сонечная электрастанцыя магутнасцю 1,5 МВт каля водаачышчальных збудаванняў Крышнапурам-Таціпудзі ў штаце Андхра-Прадэш (Індыя). Фота: Saiphani02, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Тэндэнцыі пераходу, звязаныя з вадой

Змена клімату часта адчуваецца як водны стрэс: мяняецца рэжым ападкаў, здараюцца анамальныя з'явы надвор'я, паводкі, засухі, падымаецца ўзровень мора.

Ніводная жывая істота не выжыве без вады. Вада належыць нам усім, і кіраваць ёю і карыстацца трэба так, каб гэта было справядліва для ўсіх, у тым ліку для іншых відаў.

Што такое водная бяспека?

«Водная бяспека [гэта] наяўнасць і даступнасць дастатковай колькасці чыстай вады, каб насельніцтва магло ўстойліва забяспечваць свае сродкі да існавання, здароўе, сацыяльна-эканамічнае развіццё і палітычную стабільнасць. (...) [У]сё больш даказана, што змена клімату — важны чыннік воднай небяспекі ва ўсім свеце, прычым адны рэгіёны пад большай рызыкай, чым іншыя».[1]

На 2018 г. больш за 2 мільярды людзей жылі ў краінах з высокім водным стрэсам. Сітуацыя пагаршаецца: попыт на ваду расце, а наступствы кліматычнага крызісу ўзмацняюцца. Паводле даследаванняў, калі нічога не рабіць, да 2050 г. да 52% насельніцтва свету будзе жыць у рэгіёнах з водным стрэсам. У 2019 г. 12% насельніцтва

свету пілі ваду з неабсталяваных і небяспечных крыніц. Больш за 30% людзей жылі без санітарных паслуг.[2]

Кліматычны ўплыў праз ваду

НА ЯКАСЦЬ ВАДЫ І ЗДАРОЎЕ ЛЮДЗЕЙ

- Менш вады для піцця, мыцця, прыбірання, гатавання ежы.
- Экстрэмальныя з'явы надвор'я, якія непасрэдна б'юць па здароўі людзей, эканоміцы і экасістэмах. Яны могуць забіраць жыцці, пазбаўляць людзей сродкаў да існавання і маёмасці, выцясняць супольнасці і разбураць інфраструктуру.
- Больш моцныя ліўні і паводкі могуць парушаць водазабеспячэнне і пагаршаць якасць вады, напрыклад:
  - каналізацыйныя трубы забіваюцца змытым смеццем або пашкоджваецца каналізацыйная інфраструктура. Гэта можа прывесці да перапаўнення каналізацыі або трапляння неачышчаных сцёкаў у рэкі.
  - небяспечныя рэчывы — бензін, масла, хімікаты, гербіцыды і ўгнаенні — разносяцца павярхоўнымі і грунтавымі водамі і праз глебу.
- Больш частыя і доўгія засухі азначаюць, што менш вады застаецца для разбаўлення скідаў сцёкавых вод. Якасць вады ніжэй па цячэнні пагоршыцца, а гэта рызыка для здароўя людзей.
- У спякоту з вадасховішчаў, балот і сістэм «глеба — расліны» выпараецца больш вады, і яе салёнасць расце.
- Больш высокая тэмпература паветра і вады стварае спрыяльныя ўмовы для хвароб, якія перадаюцца праз ваду.

НА АГРАСЕКТАР І ЕЖУ

- Змена рэжыму ападкаў уплывае на тое, якія культуры можна вырошчваць у рэгіёне.
- Натуральныя і дробныя фермерскія гаспадаркі, якія залежаць ад дажджоў, могуць моцна пацярпець.
- Узмацняюцца эрозія і замулванне: губляецца ўрадлівы верхні пласт глебы, падае якасць сельгаспрадукцыі.
- Гібель пасеваў і жывёлы праз моцныя буры, вецер, паводкі ці засуху.
- Забруджаная, больш салёная або замуленая вада шкодзіць пасевам, жывёле і рыбе.

НА ПРЫРОДУ

- Рачным экасістэмам, каб існаваць, патрэбныя пэўная колькасць і якасць вады. Гэта называюць «экалагічным рэзервам», які людзі павінны спачатку пакінуць рацэ, перш чым самім карыстацца вадой. Нам патрэбныя паслугі, якія даюць нам экасістэмы.
- Эрозія, замулванне, забруджванне і салёнасць шкодзяць водным экасістэмам.

- Больш рыбы і іншых водных жывёл гіне праз нястачу кісларoду ў вадзе або высокую тэмпературу.
- Змяняюцца прыродныя водныя славутасці.
- Усё гэта можа ўдарыць па турызме там, дзе галоўная прывабнасць — прыродны турызм.

Вада і кліматычныя выкіды[3]

Выкарыстанне, захоўванне, размеркаванне і ачыстка вады і сцёкавых вод даюць каля 10% сусветных кліматычных выкідаў. Парніковыя газы ўтвараюцца на звалках, у адкрытай каналізацыі, вадасховішчах і адстойніках.

Акрамя таго, каля 4% сусветнай вытворчасці электраэнергіі ідзе на транспартаванне і ачыстку вады і сцёкаў. Чакаецца, што да 2040 г. энергаспажыванне ў водным сектары падвоіцца праз пашырэнне апраснення марской вады. Калі электраэнергія будзе з аднаўляльных крыніц, яе выкарыстанне водным сектарам не стане сур'ёзнай праблемай з пункту гледжання выкідаў вугляроду.

Акрамя ўсіх карысцяў для вады, ахова і пашырэнне **балот, тарфянікаў і манграваых глеб** таксама ўмацоўваюць паглынальнікі вугляроду і неабходныя для кліматычных дзеянняў. Тарфянікі захоўваюць прынамсі ўдвая больш вугляроду, чым усе лясы. Манграваыя глебы могуць звязваць у тры-чатыры разы больш вугляроду, чым глебы на сушы. Балоты цяпер пад вялікім ціскам і знікаюць утрая хутчэй за лясы. Паводле аднаго даследавання, ахаваныя балоты могуць забяспечыць 14% змякчэння парніковых выкідаў да 2030 г. Балоты таксама ачышчаюць ваду, зніжаюць рызыку паводак і засух і даюць дом многім відам.

Рашэнні[4]

Абараняйце натуральныя бар'еры ад паводак. Прыбярэжныя мангры і балоты — эфектыўныя і танныя прыродныя бар'еры супраць паводак і эрозіі.

Ахоўвайце вобласці фарміравання вады. Гэта мясціны, дзе дажджавая вада натуральна збіраецца і сцякае ў рэкі, азёры, балоты, крыніцы і калодзежы. Прыродныя водныя сістэмы называюць «экалагічнай інфраструктурай», бо яны працуюць для нас як інфраструктура, але створаныя прыродай.

Падтрымлівайце прыродныя сістэмы водазабеспячэння у спраўным стане, каб яны маглі даваць ваду людзям і іншым відам. Гэта ўключае вяртанне чыстай вады ў балоты, рэкі і мора з нашай штучнай воднай інфраструктуры пасля выкарыстання.

Збірайце дажджавую ваду ў рэгіёнах з нераўнамернымі ападкамі, каб мець запасы на сухі сезон. Ёмістасці могуць збіраць ваду з дахаў. Плаціны назапашваюць ваду, могуць даваць аднаўляльную энергію і прадухіляць паводкі.

Але яны таксама выцясняюць супольнасці; марнуюць ваду праз выпарэнне; ствараюць рызыку паводак, калі іх дрэнна даглядаюць; вылучаюць парніковыя газы праз высечку лясоў, выкарыстанне цэменту і г.д.; знішчаюць паглынальнікі вугляроду ў балотах і акіянах; пазбаўляюць экасістэмы пажыўных рэчываў і разбураюць арэалы пражывання.[5]

Выкарыстоўвайце падземныя воды. Разведка, ахова і ўстойлівае выкарыстанне падземных вод могуць быць часткай адаптацыі да змены клімату. Але бурыць свідравіны, не правяраючы ўплыву на падземныя воды, можа быць кепскай ідэяй.[6]

Паўторна выкарыстоўвайце сцёкавыя воды. Іх можна ўжываць для арашэння, у прамысловасці і для розных патрэб гарадоў. Сцёкі пры бяспечным кіраванні — танная крыніца вады, энергіі, пажыўных рэчываў і іншых матэрыялаў, якія можна аднавіць.

Устойлівае кіраванне воднымі рэсурсамі ў гарадах і сёлах дапаможа грамадству адаптавацца да змены клімату: умацуе ўстойлівасць, абароніць здароўе і выратуе жыцці. Яно таксама можа скараціць выкіды вугляроду ад транспартавання і ачысткі вады і сцёкаў.

Кліматычная адаптацыя ў сферы вады, санітарыі і гігіены (WASH).

Беражыце ваду дома. У супольнасцях, дзе ў дамах няма кранаў, часта менавіта ад дзяўчат і жанчын чакаюць, што яны будуць насіць ваду. Гэта адбірае ў іх час на вучобу, заробак, творчасць, забавы і адпачынак.

Беражыце ваду ў прамысловасці. Індэкс CDP Water Watch называе «крытычнымі» наступныя 30 галін (з вельмі негатыўным уплывам на рэсурсы прэснай вады).

- Тэкстыль і вырабы з тканін
- Біятэхналогіі і фармацэўтыка
- Выкапнёвае паліва (здабыча вугалю, здабыча і перапрацоўка выкапнёвага газу і нафты)
- Вытворчасць (у тым ліку электронных кампанентаў і электрамабіляў)
- Хімія (у тым ліку пластык, сродкі асабістай гігіены і бытавая хімія)
- Выплаўка, ачыстка і апрацоўка металаў
- Здабыча металічных руд (у тым ліку баксітаў, жалезнай руды, каштоўных металаў і мінералаў)
- Фінансавыя паслугі (праз іх фінансуюцца іншыя «крытычныя для вады» віды прамысловай дзейнасці): кіраўнікі актываў, банкі, страхаванне, інвестыцыйныя фонды нерухомасці

Беражыце ваду ў сельскай гаспадарцы. Ва ўсім свеце, і асабліва ў краінах, што развіваюцца, сельская гаспадарка — найбуйнейшы спажывец вады: на яе прыпадае 50–90% усяго водакарыстання. «Сельская гаспадарка» ўключае раслінаводства, жывёлагадоўлю і рыбалоўства.

Што да сельскай гаспадаркі, Water Watch Index называе «крытычным» уплыў на ваду наступных відаў дзейнасці:

- Вырошчванне такіх культур, як какава, бавоўна, садавіна, збожжа і кукуруза, алейныя культуры, алейная пальма, рыс, каўчук, соя, цукровы трыснёг, гародніна.
- Жывёлагадоўля: аквакультура, буйная рагатая жывёла, птушка і свінні. Паводле разлікаў Water Footprint Network, на адзін кілаграм ялавічыны патрэбна каля 15 000 літраў вады — 98% з іх ідзе на вытворчасць кармоў.
- Перапрацоўка ежы (напрыклад, соі)
- Хімікаты (напрыклад, угнаенні)

Супрацоўнічайце праз дзяржаўныя межы, каб збалансаваць патрэбы ў вадзе супольнасцяў, прамысловасці, сельскай гаспадаркі і экасістэм.[7]

ШЛЯХ КЛІМАТЫЧНЫХ ДЗЕЯННЯЎ: ВАДА

Гэты «шлях», распрацаваны ў межах кліматычнай канвенцыі ААН (UNFCCC), можна знайсці тут. Ён прадугледжвае дзеянні, каб:

- Ахоўваць і аднаўляць водныя рэсурсы і экасістэмы
- Абараняць людзей
- Вырошчваць сельгаспрадукцыю і ежу
- Вырабляць энергію

Паўторна выкарыстоўвайце
сцёкі

Рэчышча ракі ў Мексіцы, завалена пластыкавымі бутэлькамі і іншым смеццем. Па шашы над ім праязджае грузавік кампаніі, што разлівае ваду ў бутэлькі. Фота: Eduardobadillol, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Пытанні справядлівасці: вада

- Вада — **неабходнае грамадскае дабро**, і яна не павінна быць прыватызаваным таварам.
- **У кожнага павінна быць дастаткова вады** для піцця, гатавання, мыцця і прыбірання. Якасць вады павінна адпавядаць кожнай мэце.
- **Натуральныя і дробныя фермерскія гаспадаркі павінны мець доступ да вады** для пасеваў і жывёлы.

- **Водная небяспека мацней за ўсё б'е па маргіналізаваных** групах. Іх удзел у кіраванні воднымі рэсурсамі можа палепшыць рашэнні і іх водную бяспеку.
- Будаўніцтва і абслугоўванне воднай інфраструктуры, ачыстка вады, яе дастаўка спажыўцу і вяртанне ў прыроду каштуюць грошай. Гэтыя **выдаткі трэба справядліва размеркаваць** у грамадстве. Буйныя кампаніі, як і заможныя людзі, могуць дазволіць сабе плаціць за ваду больш. Забруджвальнікі павінны плаціць за ачыстку вады, якую яны забрудзілі. Кошт ніколі не павінен перашкаджаць каму-небудзь атрымліваць дастаткова вады для звычайнага жыцця.
- Людзям і мясцовым эканомікам, якія пацярпелі ад **экстрэмальных з'яў надвор'я**, можа спатрэбіцца дапамога, каб справіцца і аднавіцца. Згадайце ўраган «Катрына» ў Новым Арлеане, паводкі 2022 г. у Пакістане...
- Даклад ААН аб развіцці сусветных водных рэсурсаў 2009 г. прагназаваў, што калі кліматычны крызіс будзе працягвацца як цяпер, да 2030 г. дэфіцыт вады ў некаторых засушлівых і паўзасушлівых рэгіёнах **выцесніць** 24–700 мільёнаў людзей.[8]
- Канкурэнцыя за дэфіцытную ваду можа выклікаць **канфлікты** — паміж краінамі, паміж жыхарамі і прадпрыемствамі, якія спажываюць шмат вады або забруджваюць яе, і паміж людзьмі. Прыклад — ГЭС, пабудаваная ў Эфіопіі, якая скарачае сцёк Ніла ў Егіпет.[9]

Мы павінны арганізоўвацца і планаваць, каб адказваць на такія выклікі людской салідарнасцю, а не канкурэнцыяй, канфліктамі ці ксенафобіяй.

ФАКТЫ

Тэндэнцыі пераходу, звязаныя з ежай

ШТО НЕ ТАК З ХАРЧОВАЙ СІСТЭМАЙ?

Кожную ноч **кожны сёмы чалавек кладзецца спаць галодным** — гэта амаль 1 млрд людзей. Людзі галадаюць не таму, што ежы вырабляецца мала, а таму, што наша харчовая сістэма зламаная. Насамрэч **80% галодных у свеце самі вырабляюць ежу**. Голад можна пераадолець, калі падтрымаць дробных вытворцаў, змагацца са змяненнем клімату і скараціць харчовыя адходы.

Харчовая сістэма ўключае вытворчасць, перапрацоўку, размеркаванне, маркетынг і продаж ежы, яе набыццё, гатаванне і спажыванне, а таксама ўтылізацыю. Змены клімату ўплываюць на харчовыя сістэмы: на тое, якая ежа даступная і дзе, на яе колькасць і якасць. У залежнасці ад таго, як адрэагуюць вытворцы, гандаль і спажыўцы, **цэны на ежу**, хутчэй за ўсё, вырастуць.

ЗМЕНА КЛІМАТУ І ЦЭНЫ НА ЕЖУ

Рост цэн на ежу

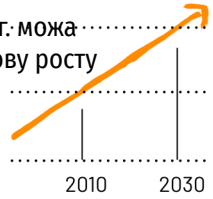

Сярэдняя цана асноўных прадуктаў да 2030 г. можа вырасці больш чым удвая — і больш за палову росту дасць змена сярэдніх тэмператур і ападкаў.

Спякота

У ліпені 2010 г. тэмпература ў Расіі перавысіла 40 °C і знішчыла мільёны акраў пшаніцы. **Вытворчасць пшаніцы ўпала на 30%**, а **сусветная цана выраслa на 85%**.

Засуха

У 2010 г. засуха ва Украіне **абвальнула вытворчасць** пшаніцы на 20% у параўнанні з папярэднім годам.

Мусон

У 2011 г. Паўднёва-Усходнюю Азію накрылі ліўні і шэраг тайфунаў: моцна пацярпелі 6% рысавых палёў рэгіёна, а цэны дзе-нідзе **выраслі на 30%**.

СТРАТЫ

І ў індустрыяльных краінах, і ў тых, што развіваюцца, марнуецца недапушчальна шмат ежы — па зусім розных прычынах.

Страты ўраджаю

Сёння краіны, што развіваюцца, губляюць **амаль траціну ўсёй ежы**. Лепшае захоўванне, халадзільнікі і транспарт маглі б гэта скараціць.

Бедныя краіны: 33%

Выкінутая ежа

У індустрыяльных краінах спажыўцы і крамы выкідаюць **каля траціны ўсёй ежы**, якая вырабляецца.

Індустрыяльныя краіны: 33%

ГОЛАД

Кожны 7-ы на планеце галадае

60% галодных — жанчыны

Калі даць жанчынам роўны доступ да прылад, насення, транспарту і іншых рэсурсаў, **100–150 млн** чалавек мелі б дастаткова ежы

Змены магчымыя

Інвесціруючы ў дробных фермераў, Бразілія ў 2003–2009 г. скараціла колькасць людзей у беднасці на 20 млн. Перамагчы крайні голад можна, калі дапамагчы дробным вытворцам вырошчваць больш ежы больш устойліва.

Крыніца: часопіс GOOD і Oxfam, 2012[10]

Што такое харчовая бяспека?

Людзі маюць харчовую бяспеку, калі заўсёды могуць атрымаць і дазволіць сабе дастаткова пажыўнай і бяспечнай ежы. Людзі павінны мець магчымасць свядома выбіраць ежу і атрымліваць тую, якая ім падабаецца. Доступ да ежы цесна звязаны з яе прапановай, таму харчовая бяспека залежыць ад устойлівай харчовай сістэмы.[11]

Больш за 820 мільёнаў людзей галадаюць, і 2 мільярды сутыкаюцца з умераным або сур'ёзным недахопам ежы. Яшчэ 2 мільярды пакутуюць ад пераядання — атлусцення праз незбалансаванае харчаванне — з такімі наступствамі для здароўя, як дыябет і хваробы сэрца.[12]

Паводле IPCC, да сярэдзіны стагоддзя яшчэ 8–80 мільёнаў людзей апынуцца пад рызыкай голаду непасрэдна праз кліматычны крызіс — найперш у Афрыцы на поўдзень ад Сахары, у Паўднёвай Азіі і Цэнтральнай Амерыцы.[13]

Некаторыя арганізацыі заклікаюць да **харчовага суверэнітэту** і працуюць дзеля яго. Глабальны рух фермераў La Via Campesina вызначае харчовы суверэнітэт як «права народаў на здаровую і культурна прыдатную ежу, выраблену экалагічна абгрунтаванымі і ўстойлівымі метадамі, і іх права самім вызначаць свае харчовыя і сельскагаспадарчыя сістэмы». Ён прызнае ежу правам і грамадскім дабром, а не таварам.

Зямля, насенне, вада, крэдыты і іншыя рэсурсы павінны размяркоўвацца справядліва.

Наступствы змены клімату для ежы і рашэнні

У 2019 г. Міжурадавая група экспертаў па змене клімату (IPCC) выпусціла Спецыяльны даклад пра змену клімату і землі, дзе шмат увагі нададзена харчовым сістэмам.[14] У гэтым відэа асноўныя пытанні выкладзеныя проста, без тэхнічных дэталяў (па-англійску) (9 хв).

Гэтая інфаграфіка Харчовай і сельскагаспадарчай арганізацыі ААН (ФАО) 2016 г. даступная на некалькіх мовах:

Англійская, кітайская, іспанская, французская, арабская, руская

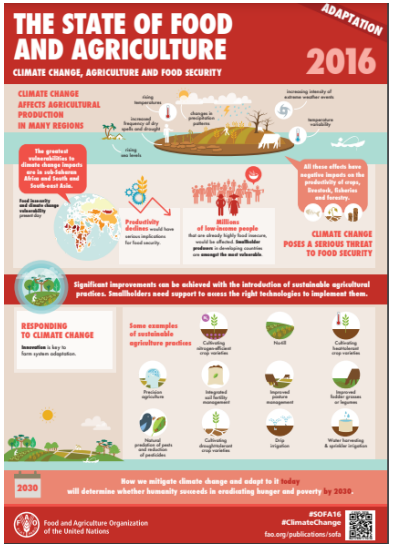

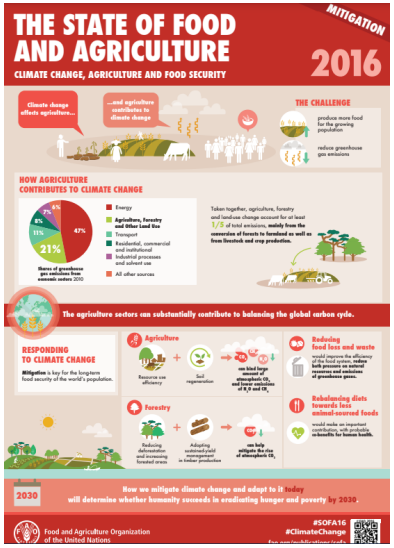

ШЛЯХ КЛІМАТЫЧНЫХ ДЗЕЯННЯЎ: ЗЯМЛЯ

Гэты «шлях» глабальнай кліматычнай канвенцыі UNFCCC можна знайсці тут. Ён прадугледжвае дзеянні, каб:

- Ахоўваць наземныя экасістэмы
- Аднаўляць дэградаваныя землі для экасістэм і сельскай гаспадаркі
- Ужываць кліматычна разумныя падыходы ў дробнай гаспадарцы і буйной вытворчасці сыравіны
- Улічваць іншыя віды землекарыстання, напрыклад здабыўную прамысловасць і гарадскія тэрыторыі
- Трансфармаваць перапрацоўку і перавозку сельгаспрадукцыі, страты і ўпакоўку
- Даць спажыўцам магчымасць рабіць выбар і мяняць паводзіны на больш здаровыя і ўстойлівыя для сябе і для планеты — не толькі ў ежы, але і ў іншых прадуктах зямлі, напрыклад драўніне.

Пытанні справядлівасці: зямля і ежа

- **Голад і недаяданне (у тым ліку атлусценне сярод бедных).** Галоўная прычына — беднасць разам з харчовай сістэмай, створанай дзеля максімальнага прыбытку, а не дзеля таго, каб накарміць людзей дастатковай пажыўнай ежай. Затрымка развіцця ў галодных ці недакормленых дзяцей адкідвае іх назад на ўсё жыццё.
- **Вышэйшыя цэны на ежу** скарачаюць колькасць і разнастайнасць ежы, якую бедныя людзі могуць паставіць на стол. Людзі пераходзяць на ультраапрацаваныя прадукты як на танную, зручную і «смачную» замену здаровай ежы, бо тая даражэе.
- **Краіны з нізкімі даходамі і бедныя людзі пад большай рызыкай**, бо маюць слабую сацыяльную абарону

Грамадская харчовая паліца (community pantry) у Камаліганe (Філіпіны), красавік 2021 г. Падчас пандэміі коўіду такія паліцы з'явіліся па ўсёй краіне: хто можа — пакідае ежу, хто мае патрэбу — бярэ. Фота: Kunokuno, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

і больш пакутуюць ад росту цэн на ежу і нестабільнага харчовага забеспячэння.

- **Сельскія супольнасці**, асабліва дробныя фермеры, пастухі і рыбакі, вельмі ўразлівыя перад кліматычнымі наступствамі, бо іх сродкі да існавання залежаць галоўным чынам ад уласнай вытворчасці.
- **Людзі, якія выпрабляюць нашу ежу, павінны мець магчымасць годна зарабляць** на вырошчванні, лоўлі, вытворчасці, перапрацоўцы, перавозцы, продажы і падачы ежы. Буйны харчовы бізнес выцясняе дробных вытворцаў.
- **Правы на зямлю.**
- **Канкурэнцыя за зямлю.** Каб задаволіць будучыя патрэбы ў ежы, спатрэбіцца больш зямлі, калі мы не зменім таго, што ямо і як вырошчваем ежу. Буйныя праекты, накіраваныя на змякчэнне змены клімату, узмоцняць канкурэнцыю за зямлю: аднаўленне лясоў, пасадка дрэў і культур для біяпаліва — усё гэта патрабуе зямлі. Найбольшая рызыка ад канкурэнцыі за зямлю — для дробных фермераў, карэнных народаў і груп з нізкімі даходамі. Даклад Amnesty International пра становішча з правамі чалавека за 2021/2022 г. папярэджвае, што камерцыйныя фермы захопліваюць чужыя сельскагаспадарчыя землі і пакідаюць людзей без зямлі, на якой яны маглі б вырошчваць ежу для сябе.[15]
- **Раслінам і жывёлам таксама патрэбная зямля.** Дзейнасць чалавека штурхае мільён відаў раслін і жывёл да вымірання. Галоўная прычына — глабальная харчовая сістэма. Гэты артыкул коратка апісвае пяць галоўных прычын страты біяразнастайнасці. На канферэнцыі Канвенцыі ААН аб біялагічнай разнастайнасці ў 2022 г. краіны дамовіліся да 2030 г. забяспечыць «эфектыўную ахову і кіраванне прынамсі 30% сушы, унутраных вод, прыбярэжных раёнаў і акіянаў свету». Цяпер ахоўваецца 17% сушы і 10% марскіх тэрыторый свету.

Фермер у сваёй арганічнай гаспадарцы LaTop у правінцыі Бенгет (Філіпіны). Невялікія пазыкі ад праграмы супольнай дапамогі дапамагаюць фермерам перайсці на арганічнае земляробства і зрабіць свой даход больш стабільным. Фота: Rowena Harbridge / AusAID, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

ФАКТЫ

Тэндэнцыі пераходу, звязаныя з энергетыкай

Энергія і кліматычныя выкіды

Найбольшая частка парніковых выкідаў ад дзейнасці чалавека прыпадае на энергетыку: спальванне вугалю, торфу, гаручых сланцаў, нафты, выкапнёвага газу, біяпаліва і адходаў, а таксама газы, якія вырываюцца падчас здабычы ці перапрацоўкі энерганосьбітаў (так званыя «уцечныя выкіды»), напрыклад метан пры здабычы выкапнёвага газу. Мы не вырашым кліматычны крызіс, не адмовіўшыся ад усяго гэтага.

Што такое энергабяспека?

Пад энергіяй разумеюць электраэнергію, вадкае паліва для транспарту ці ацяплення і цвёрдае паліва, напрыклад дровы, якія людзі паляць, каб гатаваць ежу ці грэцца.

Лічыцца, што краіна, эканоміка ці хатняя гаспадарка мае энергетычную бяспеку, калі крыніцы энергіі бесперабойна задавальняюць попыт па даступнай цане. Планавікі павінны ўлічваць будучы попыт на энергію, эканамічнае развіццё, экалагічныя патрэбы і геапалітыку, калі плануюць доўгатэрміновую энергетычную бяспеку і інвесціруюць у яе.

Хатнія гаспадаркі павінны мець чыстыя, сучасныя і недарагія энергетычныя паслугі, якія не шкодзяць іх здароўю.

Клімат і электразабеспячэнне

Змена клімату можа так уплываць на электразабеспячэнне:[16]

- Глабальнае пацяпленне, хутчэй за ўсё, павялічыць попыт на электраэнергію для астуджэння ўлетку, асабліва пікавы попыт у спякоту, і зменшыць попыт на ацяпленне ўзімку.
- Вада можа стаць цяплейшай і горш астуджаць электрастанцыі.
- Зменіцца колькасць вады для вытворчасці электраэнергіі ці здабычы паліва. Можа ўзмацніцца канкурэнцыя за ваду паміж энергетыкай і іншымі спажыўцамі.
- Больш частыя моцныя штормы могуць пашкоджваць электрастанцыі, электрасеткі, сховішчы, а таксама інфраструктуру і абсталяванне для пастаўкі вугалю.
- Атамным электрастанцыям на ўзбярэжжы могуць пагражаць штормавыя нагоны.

Рашэнні[17]

Будуйце або мадэрнізуйце энергетычную інфраструктуру так, каб яна была ўстойлівай да змены клімату.

Мінімізуйце выкарыстанне вады ва ўсім энергетычным ланцужку.

Як мага хутчэй адмаўляйцеся ад выкапнёвага паліва. Спыніце інвестыцыі ў разведку і распрацоўку новых радовішчаў выкапнёвага паліва, адмяніце субсідыі на яго, вызначце даты адмовы ад вугальнай генерацыі і рухавікоў унутранага згарання, абмяжуйце інфраструктуру выкапнёвага паліва — і неадкладна скараціце ўцечкі метану. Паводле Шляху кліматычных дзеянняў у энергетыцы (гл. ніжэй), краіны АЭСР павінны адмовіцца ад вугалю да 2030 г. і неадкладна перанакіраваць міжнароднае фінансаванне на энергетычны пераход. Краіны па-за АЭСР павінны адмовіцца ад вугалю да 2040 г., прычым многім краінам, што развіваюцца, спатрэбіцца ў гэтым падтрымка.

Масава пашырайце аднаўляльную энергетыку. Гэтыя тэхналогіі танней і хутчэй будаваць, і яны могуць даваць дэцэнтралізаванае мясцовае забеспячэнне ў сельскай мясцовасці, куды электрасетцы вельмі цяжка дацягнуцца. З 2013 г. аднаўляльныя крыніцы складаюць большую частку новых электрастанцый. Але пашырэнне аднаўляльнай энергетыкі павінна паскорыцца ўшасцёра.

Стварайце чыстыя электрасеткі, якія могуць прымаць і перадаваць аднаўляльную энергію з любога месца, дзе яна выпрацоўваецца, туды, дзе яна патрэбная.

Электрыфікуйце іншыя віды выкарыстання энергіі — транспарт, ацяпленне і астуджэнне, — бо электраэнергію мы можам зрабіць чыстай.

Пераходзьце на вугляродна нейтральнае вадкае і газавае паліва для тых сфер, якія цяжка электрыфікаваць. Напрыклад, зялёны вадарод для далёкіх перавозак, цяжкага транспарту ці прамысловага нагрэву і ўстойлівае авіяцыйнае біяпаліва. Звярніце ўвагу на «зялёны» вадарод і «ўстойлівае» авіяпаліва: ёсць рызыка, што маштабаванне гэтых новых тэхналогій стане канкурэнцыяй з людзьмі і прыродай за ваду і зямлю. Лічыцца, што зялёны вадарод можа стварыць 6 мільёнаў працоўных месцаў да 2030 г.

Скарачайце попыт на энергію. Прынамсі ўтрая больш, чым удалося за апошнія дзесяць гадоў. Бізнес, прамысловасць і хатнія гаспадаркі павінны стаць вельмі энергаэфектыўнымі. Гэта датычыць таго, як мы будуем будынкі і выкарыстоўваем энергію ў вытворчасці, а таксама змены паводзін, асабліва сярод сярэдняга класа і багатых. У 2021 г., пасля зняцця лакдаўнаў з-за Covid-19, сусветны попыт на энергію вырас на 5,4%. Гэты скачок часткова пакрылі за кошт большага спальвання вугалю, і ў выніку выкіды CO^2 ад энергетыкі за год выраслі як ніколі раней.[18]

ДАРОЖНАЯ КАРТА СУСВЕТНАЙ ЭНЕРГЕТЫКІ

Міжнароднае энергетычнае агенцтва (МЭА) першапачаткова стварылі краіны АЭСР. Яно штогод выдае **World Energy Outlook** («Сусветны энергетычны прагноз») на аснове глыбокіх тэхнічных даследаванняў, і да яго сур'ёзна ставяцца энергетычныя кампаніі і ўрады. У 2021 г. МЭА выпусціла даклад «Нулявыя чыстыя выкіды да 2050 г.: дарожная карта для сусветнай энергетыкі», які «вызначае вузкі, але дасяжны шлях, каб сусветная энергетыка выйшла на нулявыя чыстыя выкіды да 2050 г.». Паколькі ў энергетыцы шмат што змянілася, у 2022 г. выйшла абноўленая дарожная карта. З усімі яе дапушчэннямі і са светапоглядам МЭА можна не пагаджацца. Напрыклад, яна дапускае спрэчныя **тэхналогіі ўлоўлівання і захоўвання вугляроду (CCS)** як спосаб дасягнуць нулявых чыстых выкідаў. Але карысна бачыць, што і да якога часу, паводле яе, павінна адбыцца. Магчыма, гэта недастаткова хутка і недастаткова глыбока.

Ключавыя этапы на шляху да нулявых чыстых выкідаў у 2050 г.

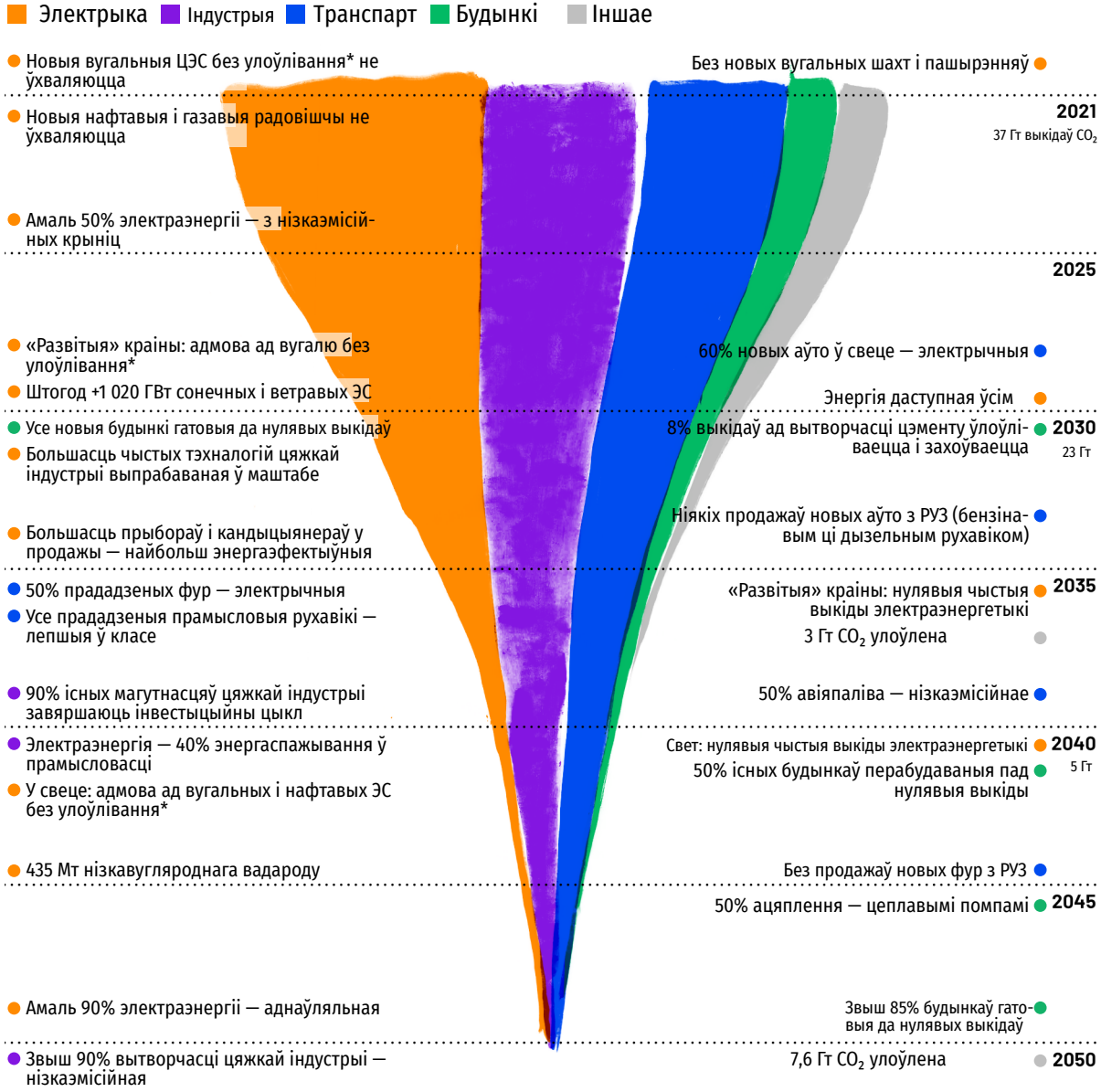

Крыніца: International Energy Agency. 2022. World Energy Outlook 2022. IEA, Paris. Ліцэнзія: CC BY 4.0 (даклад); CC BY NC SA 4.0 (дадатак A).

Важна адзначыць, што нават МЭА кажа: ужо з 2021 г.

- Нідзе ў свеце не павінны ўхваляцца новыя вугальныя электрастанцыі без улоўлівання. «Без улоўлівання» (unabated) азначае, што любая новая ўхваленая вугальная станцыя павінна мець тэхналогіі, якія скарачаюць выкіды вугляроду, напрыклад CCS.
- Каб задаволіць попыт на энергію, разведка новых запасаў нафты не патрэбная.
- Не патрэбныя новыя нафтавыя ці газавыя радовішчы, акрамя ўжо зацверджаных для распрацоўкі.

ШЛЯХ КЛІМАТЫЧНЫХ ДЗЕЯННЯЎ: ЭНЕРГІЯ

Дзеянні ў энергетыцы, рэкамендаваныя UNFCCC, можна знайсці тут.

Пытанні справядлівасці: энергетыка

- **Адмова ад выкапнёвага паліва павінна суправаджацца дыверсіфікацыяй эканомікі ў краінах, чыя эканоміка ў асноўным трымаецца на вытворчасці выкапнёвага паліва.**
- **Работнікаў і супольнасці, якія залежаць ад ланцужкоў выкапнёвага паліва, трэба падтрымліваць** падчас пераходу — праз актыўную палітыку на рынку працы і сацыяльную абарону.
- **Даступныя па цане сучасныя энергетычныя паслугі для ўсіх.** 940 мільёнаў чалавек (13% насельніцтва свету) не маюць доступу да электрычнасці. 40% людзей у свеце не маюць доступу да чыстага паліва для гатавання ежы.[19] Доступ азначае і магчымасць плаціць за электрычнасць і годны грамадскі транспарт. Бедныя маглі б атрымліваць доступ бясплатна.
- **Уплыў энергетычнай беднасці на здароўе.** Многія бедныя хатнія гаспадаркі ўсё яшчэ паляць цвёрдае паліва: дровы, рэшткі ўраджаю, гной, драўняны вугаль і вугаль. Дым можа выклікаць пнеўманію, інсульт, хваробы сэрца, хранічную абструктыўную хваробу лёгкіх і рак лёгкіх. У 1980 г. амаль 66% насельніцтва свету гатавалі ежу на цвёрдым паліве. Праз 30 гадоў гэтая доля знізілася да 41%.

- Акрамя парніковых выкідаў, якія распальваюць кліматычны крызіс, **выкапнёвае паліва яшчэ і стварае мясцовае забруджванне** вакол шахт і перапрацоўчых заводаў: яно забруджвае ваду і паветра і руйнуе здароўе мясцовых супольнасцяў.
- **Уласнасць на электразабеспячэнне і масавы транспарт** — важнае пытанне. Паколькі гэтымі паслугамі карыстаюцца ўсе, яны павінны быць у грамадскай уласнасці і пад кіраваннем дзяржавы. Дзе-нідзе іх прыватызавалі або перавялі на рынкавыя рэйкі — і падчас кліматычнага пераходу гэтая тэндэнцыя ўзмацнілася. Іншыя выступаюць за «сацыяльную ўласнасць», напрыклад праз кааператывы супольнасцяў. У раздзеле «Рэсурсы» для гэтага занятку ёсць цікавыя матэрыялы на гэтую тэму ад сеткі Trade Unions for Energy Democracy («Прафсаюзы за энергетычную дэмакратыю»).

РЭСУРСЫ

На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты на тэмы гэтага занятку, а таксама ўсе спасылкі на крыніцы.

Элізабэт Муквімба з Танзаніі. Сонечная панэль дала яе дому святло і электрычнасць без падключэння да агульнай сеткі. Фота: DFID, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

КЕЙС ПЕРАХОДУ Ў КРАІНЕ

Калумбія

З улікам важнай ролі здабычы і экспарту вугалю ў эканоміцы Калумбіі гэты кейс засяроджаны на энергетычным і здабыўным сектарах. Але з пункту гледжання кліматычнага пераходу важныя таксама сельская гаспадарка, землекарыстанне і высечка лясоў. Сельская гаспадарка — важная крыніца даходу для Калумбіі, у ёй заняты 17% рабочай сілы.

Паводле Сусветнага эканамічнага форуму, Калумбія — краіна Лацінскай Амерыкі, якая найбольш прасунулася ў энергетычным пераходзе. Яна мае і значны патэнцыял для вытворчасці аднаўляльнай энергіі ў рэгіёнах, дзе цяпер дамінуе здабыча вугалю. Аднак краіна дагэтуль не дапрацавала нацыянальную стратэгію справядлівага пераходу, а адмова ад здабычы і выкарыстання вугалю пакуль нават не разглядаецца.

Фота Milo Miloezger, Unsplash

Палітэканомія

Вугаль — важны экспартны тавар

Калумбія мае найбуйнейшыя ў Лацінскай Амерыцы запасы вугалю і з'яўляецца 5-м у свеце экспарцёрам энергетычнага вугалю. Яна экспартуе 90% свайго вугалю. Гэты экспарт мае крытычнае значэнне для макраэканомікі.

Вугальны экспарт Калумбіі вельмі ўразлівы да ўзмацнення кліматычнага рэгулявання і мер энергетычнага пераходу ў Еўропе — галоўным рынку збыту яе вугалю.

Гэта азначае, што 30 000 работнікаў у ланцужку вартасці вугалю патэнцыйна рызыкуюць страціць працу. Акрамя таго, існуе пагроза абясцэненых актываў.

Тым часам вытворчасць электраэнергіі ў Калумбіі ў асноўным залежыць ад гідраэнергетыкі — сістэмы, уразлівай да наступстваў змены клімату.

У адказ на гэтыя дзве пагрозы — рызыкі пераходу для працоўных месцаў і энергетычную небяспеку з-за кліматычнага крызісу — узнікла імкненне дыверсіфікаваць структуру генерацыі, павялічыўшы выкарыстанне вугалю (і газу) унутры краіны. Ідэя ў тым, што гэта кампенсуе скарачэнне экспарту і зменшыць уразлівасць энергасістэмы да ўсё больш частых засух.

Хоць нарошчванне ўнутранага выкарыстання вугалю — адзін са спосабаў адказаць на будучае скарачэнне экспарту і кліматычныя наступствы, яно паказвае разрыў паміж энергетычнай палітыкай Калумбіі і яе кліматычнымі абавязацельствамі.

Унёсак вугалю ў мясцовую эканоміку

Вугальныя шахты робяць унёсак у мясцовую эканоміку рэгіёнаў здабычы — асабліва паўночна-ўсходніх рэгіёнаў Сесар і Ла-Гуахіра — праз плацяжы за карыстанне нетрамі, працоўныя месцы і мясцовыя выдаткі. Аднак тое, наколькі гэтыя рэгіёны ад гэтага выйграюць, выклікае сумнеў з улікам паўсюднага высокага ўзроўню беднасці, сацыяльнай выключанасці і негатыўных сацыяльных і экалагічных наступстваў для людзей, якія там жывуць.

Адставанне сельскіх рэгіёнаў

Увогуле развіццё сельскай мясцовасці ў бедных рэгіёнах дзесяцігоддзямі стрымлівалі ўзброены канфлікт у Калумбіі, праблемы з бяспекай і наркагандаль. Нягледзячы на мірнае пагадненне, падпісанае ў 2016 г. урадам Калумбіі і FARC (Рэвалюцыйнымі ўзброенымі сіламі Калумбіі), парамілітарныя групоўкі застаюцца галоўнай дэстабілізуючай сілай у краіне.

Справядлівасць у цені

Больш за тое, цяперашнюю палітыку энергетычнага пераходу крытыкуюць за арыентацыю на эканамічны рост, а не на справядлівасць. Яе лічаць «**зялёным экстрактывізмам**», які па сутнасці ўвекавечвае хібы горназдабыўной прамысловасці: адкрывае буйным кампаніям магчымасць ставіць сонечныя і ветравыя электрастанцыі ў пэўных рэгіёнах і здабываць з гэтых рэгіёнаў прыродныя рэсурсы без карысці для супольнасцяў і з мізэрнымі паступленнямі ў бюджэт дзяржавы.

Зацікаўленыя бакі і іх інтарэсы

Урад

З 1990-х гадоў нацыянальны ўрад будаваў эканамічную палітыку на здабычы прыродных рэсурсаў, лічачы яе галоўным рухавіком развіцця. Гэта палегчыла прыход і працу замежных кампаній у буйным здабыўным сектары. У гэты час ключавыя гульцы горназдабыўной галіны ўмацавалі сувязі з нацыянальнай палітычнай элітай, і склаўся моцны альянс нацыянальнага ўрада, мясцовых эліт і горназдабыўнога сектара.

Абранне былога партызана і сацыяліста Густава Петра новым прэзідэнтам Калумбіі (патэнцыйна) азначае гістарычны паварот. Ён паабяцаў засяродзіцца на міры, сацыяльнай справядлівасці і экалогіі і імкнецца паменшыць залежнасць Калумбіі ад экспарту нафты і вугалю праз пераход на сонечную і ветравую энергію, адначасова развіваючы сельскую гаспадарку, вытворчасць ежы і турызм, каб падтрымаць эканоміку. Ён таксама паабяцаў спыніць усю новую разведку нафты і будаўніцтва новых буйных кар'ераў.

Бізнес

Галіновыя асацыяцыі лабіруюць пашырэнне вугальнай і газавай генерацыі з-за будучай пагрозы абмежаванняў электразабеспячэння і адключэнняў праз больш моцныя і частыя засухі, якія ўдараць па гідраэнергетыцы краіны. Яны таксама сцвярджаюць, што гэта апраўдана, бо цяперашняя структура генерацыі дае мала выкідаў.

ГОРНЫЯ КАМПАНІІ

Танная праца і адсутнасць экалагічнага заканадаўства зрабілі Калумбію прывабным месцам для інвестыцый буйных транснацыянальных кампаній, якія адкрылі ў краіне экспартныя вугальныя шахты. У мінулым існавала сувязь паміж узброеным канфліктам і вугальнай галіной: у час парамілітарнага гвалту ў Калумбіі нацыянальныя і замежныя бізнесоўцы змаглі масава скупляць зямельныя ўчасткі пад горна-энергетычныя праекты. Гэтая гісторыя накаплення капіталу ў энергетычнай і горназдабыўной прамысловасці — вырашальны чыннік росту няроўнасці ў краіне.

У такім кантэксце горназдабыўныя кампаніі павінны ўзяць на сябе адказнасць за сваіх работнікаў, а таксама частку адказнасці за аднаўленне грамадства, якое пацярпела ад ваеннага гвалту. Аднак ёсць асцярогі, як гэта будзе на справе, з улікам дзеянняў Prodeco, даччынай кампаніі швейцарскай транснацыянальнай карпарацыі Glencore. Без папярэдніх кансультацый з прафсаюзамі, мясцовымі супольнасцямі і іншымі зацікаўленымі бакамі кампанія заявіла, што мае намер спыніць здабычу вугалю ў Калумбіі.

Мясцовыя жыхары

У Калумбіі большасць вугалю здабываюць адкрытым спосабам — у капіталаёмістых праектах з вялікім уздзеяннем на асяроддзе ў паўночна-ўсходніх рэгіёнах Сесар і Ла-Гуахіра. Дзесяцігоддзямі папярэднія ўрады прымалі рашэнні зверху і, як правіла, не чулі голасу тых самых супольнасцяў, на землях якіх вялася здабыча. Вымушанае ўнутранае перасяленне і няроўнае размеркаванне зямлі, што сталі вынікам гэтага, былі і застаюцца дзвюма прычынамі частых гвалтоўных канфліктаў у Калумбіі і грамадзянскай вайны, якая ўсё яшчэ тлее. Ёсць таксама сур'ёзныя асцярогі, што супольнасці не атрымаюць карысці ад інвестыцый у аднаўляльную энергетыку — і цяперашніх, і запланаваных.

Відэа: Ольга Кінтэра з сялянскай асацыяцыі ASCAMCAT пра парушэнні правоў чалавека (па-іспанску з англійскімі субтытрамі) (час: 9 хв 52 с)

Прафсаюзы

Да 1990-х гадоў прафсаюзы Калумбіі былі аднымі з наймацнейшых. Аднак гвалт, антыпрафсаюзныя законы і палітыка, а таксама масавыя змены на рынку працы — шырокая прыватызацыя і велізарны рост колькасці людзей у нефармальнай, няўстойлівай занятасці — падарвалі прафсаюзную арганізацыю. У выніку менш чым за 20 гадоў колькасць сяброў прафсаюзаў скарацілася ўдвая, і цяпер іх толькі 850 000. Гэта значыць, што ў прафсаюзы аб'яднана менш за 4% рабочай сілы.

Відэа: Рубі Кастанья з прафсаюза FENSUAGRO (па-іспанску з англійскімі субтытрамі) (час: 6 хв 53 с)

5-хвіліннае відэа пра міжнародную кампанію салідарнасці з прафсаюзам нафтавікоў Калумбіі (па-англійску і па-іспанску) (час: 5 хв)

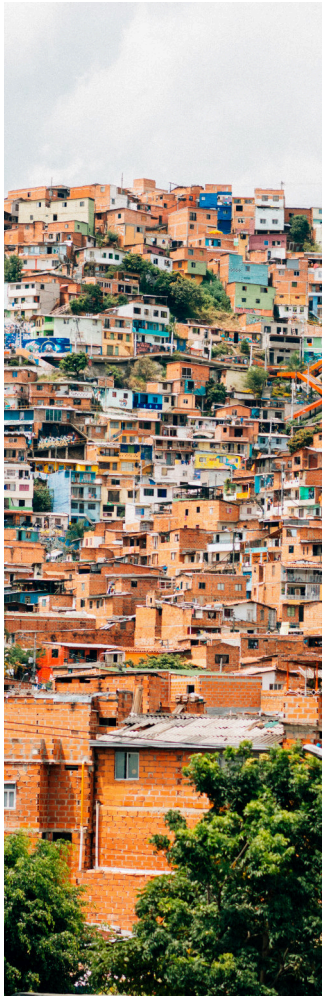

Фота Kobby Mendez, Unsplash

Грамадзянская супольнасць і актывісты

У мінулым тыя, хто імкнуўся абмежаваць здабыўную дзейнасць або паўплываць на яе рэгуляванне, — прафсаюзы шахцёраў, карэнныя супольнасці і недзяржаўныя арганізацыі — пераважна абапіраліся на стратэгіі супраціву: страйкі, блакады і маршы. Акрамя таго, карэнныя супольнасці выкарыстоўвалі судовы механізм, устаноўлены Канстытуцыяй 1991 г. для абароны грамадзян ад любога парушэння іх асноўных правоў, каб патрабаваць папярэдніх кансультацый наконт рашэнняў пра здабычу, якія могуць іх закрануць. У апошнія гады муніцыпальныя ўлады ў раёнах са здабыўным патэнцыялам таксама пачалі выкарыстоўваць новую форму інстытуцыйнага супраціву, калі не згодныя з планамі нацыянальнага ўрада наконт здабыўной дзейнасці ў іх муніцыпалітэтах.

Справядлівасць

Кліматычны пераход будзе мець глыбокі сацыяльна-эканамічны ўплыў на горназдабыўны рэгіён на поўначы Калумбіі. **Закрыццё вугальнай галіны без справядлівага пераходу**, які ўлічвае ўсіх удзельнікаў вытворчага ланцужка, пакінула б тысячы сем'яў без сродкаў да існавання. Такі падыход таксама ігнараваў бы адказнасць кампаній за кампенсацыю экалагічнай шкоды, якую яны нанеслі, і за выцясненне цэлых супольнасцяў на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў.

Каля 60% насельніцтва Калумбіі пакутуе ад **харчовай небяспекі і недаядання**, і наступствы змены клімату для сельскай гаспадаркі гэта яшчэ пагоршаць. З гэтым звязаныя выкіды краіны ад землекарыстання і высечкі лясоў: яны складаюць больш за 36% усіх выкідаў краіны, а іх прычыны — экстэнсіўная жывёлагадоўля, незаконная здабыча карысных выкапняў, працяг узброенага канфлікту і выкарыстанне драўніны як паліва ў сельскай мясцовасці.

Відэа пра наступствы ўрагану «Ёта» ў Калумбіі (па-іспанску з англійскімі субтытрамі) (час: 2 хв 22 с)

Нарэшце, што важна з улікам яе ранейшай ролі, **грамадзянская супольнасць пад пагрозай**.

Колькасць праваабаронцаў, грамадскіх і прафсаюзных актывістаў, забітых у Калумбіі за год

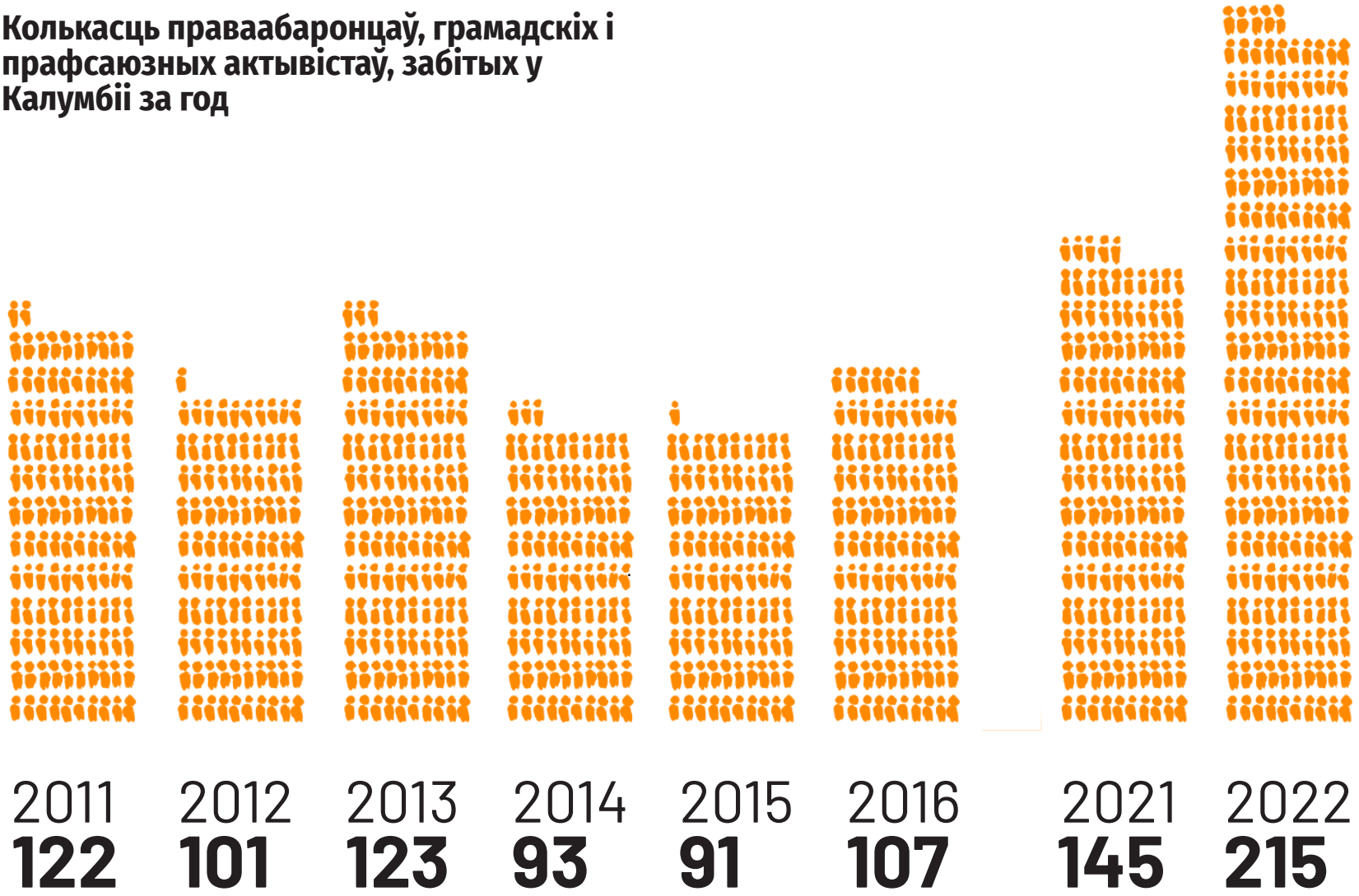

Крыніца: Justice for Colombia; за 2020–2022 — амбудсмен Калумбіі па правах чалавека, цыт. тут

Працэсы пераходу

Урадавыя меры

Хоць Нацыянальны план развіцця Калумбіі (2018–2022) мае на мэце павялічыць здабычу вугалю і называе энергетычны сектар, у тым ліку здабычу вугалю, галоўным рухавіком развіцця сельскіх рэгіёнаў, ён уключае і кірунак «Годная праца». Гэты кірунак накіраваны на пашырэнне ахопу сістэмамі сацыяльнай абароны і развіццё сацыяльнага дыялогу, які можа падтрымаць меры справядлівага пераходу і стварэнне годных зялёных працоўных месцаў.

У 2020 г. Міністэрства навакольнага асяроддзя і ўстойлівага развіцця Калумбіі і Праграма развіцця ААН прааналізавалі пытанні справядлівага пераходу ў энергетыцы, транспарце і сельскай гаспадарцы краіны. Гэтае даследаванне лягло ў аснову стратэгій справядлівага пераходу ў Доўгатэрміновай стратэгіі развіцця з нізкімі выкідамі.

Кліматычныя мэты Калумбіі 2020 г. — яе нацыянальна вызначаны ўнёсак (NDC) паводле Парыжскага пагаднення — падкрэсліваюць важнасць справядлівага пераходу і ставяць мэту: да 2023 г. Міністэрства працы павінна распрацаваць нацыянальную стратэгію справядлівага пераходу для рабочай сілы.

Удзел прафсаюзаў

У лістападзе 2019 г. урад і МАП падпісалі **Абавязацельства па зялёных працоўных месцах і справядлівым пераходзе**, якое мае на мэце падрыхтаваць рабочую сілу і прыватны сектар краіны да выклікаў «зялёнага росту» з акцэнтам на ператварэнне нефармальных працоўных месцаў у фармальныя, рост прадукцыйнасці і нарошчванне спраможнасці. Абавязацельства таксама мае на мэце ўмацаваць трохбаковы дыялог (урада, наймальнікаў і работнікаў) і ўдзел зацікаўленых бакоў у выпрацоўцы дзяржаўнай палітыкі пераходу да зялёнай эканомікі.

Ініцыятывы грамадскасці

Хоць супольнасці ставяцца да гэтага скептычна і лічаць, што дыялог захапіла Prodeco, арганізацыя Improbable Dialogues («Неверагодныя дыялогі») вядзе працэс «Група неверагоднага дыялогу пра будучыню горназдабыўнога калідора Сесар», у якім удзельнічаюць горназдабыўныя кампаніі, універсітэты і прадстаўнікі прафсаюзаў і сялян. Пакуль працэс даў некалькі першых дамоўленасцяў — напрыклад, прызнанне таго, што выклікі, з якімі сутыкаецца рэгіён Сесар, «структурныя, разнастайныя і складаныя» і што пераход прадугледжвае сумесную адказнасць мясцовых і рэгіянальных удзельнікаў.

Фота Ricardo Arce, Unsplash

Выклікі і поспехі

Поспехі

ЗАКЛАДЗЕНЫ ПАДМУРАК ДЛЯ ІНКЛЮЗІЎНАГА ПЕРАХОДУ

Працоўныя арганізацыі, супольнасці і арганізацыі грамадзянскай супольнасці могуць выкарыстоўваць тыя палажэнні Нацыянальнага плана развіцця і Абавязацельства па зялёных працоўных месцах і справядлівым пераходзе, якія падтрымліваюць сацыяльную абарону і інклюзіўны сацыяльны дыялог.

СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД У НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ПРАГРАМАХ...

Такіх як Нацыянальны план развіцця, Доўгатэрміновая стратэгія і кліматычныя мэты Калумбіі (нацыянальна вызначаныя ўнёскі), — яны могуць дапамагчы каардынаваць дзеянні па справядлівым пераходзе ў розных сектарах.

Выклікі

ПРАЦЯГ ЗДАБЫЧЫ ВЫКАПНЁВАГА ПАЛІВА

У 2013 г. галіна выкапнёвага паліва давала траціну дзяржаўных даходаў. Сектар карыстаецца шматлікімі субсідыямі, такімі як падатковыя вылікі і вызваленні, а Нацыянальны план развіцця (2018–2022) прадугледжвае значнае павелічэнне здабычы вугалю.

ГРОШЫ НА МІРНЫ ПРАЦЭС

Неабходнасць фінансаваць мірны працэс разам з магчымасцю пашырыць разведку карысных выкапняў у былых зонах канфлікту можа яшчэ больш падштурхнуць развіццё буйной здабычы вугалю і іншай дзейнасці з інтэнсіўным выкарыстаннем выкапнёвага паліва.

ГАРАНТЫЯ СУМЛЕННЫХ КАНСУЛЬТАЦЫЙ З УСІМІ БАКАМІ

Асцярогі наконт парушэнняў правоў чалавека і адсутнасці кансультацый па некаторых буйных гідраэнергетычных праектах паказваюць, як важна ўцягваць зацікаўленыя бакі ва ўсіх сферах палітыкі, асабліва там, дзе магчымы значны ўплыў на рэгіёны.

КЕЙС ПЕРАХОДУ Ў КРАІНЕ

Паўднёвая Афрыка

Палітэканомія

Уплыў мінеральна-энергетычных галін

Гістарычна ў эканоміцы Паўднёвай Афрыкі дамінаваў «**мінеральна-энергетычны комплекс**», якому спрыяла дзяржава апартэіду. Цесна звязаныя мінеральная і энергетычная галіны абапіраліся на танную энергію з таннага вугалю ў спалучэнні з таннай працай пры апартэідзе, што дазваляла весці капіталаёмістую і высокапрыбытковую здабычу, перапрацоўку сыравіны і экспарт мінералаў. Мінеральна-энергетычную галіну падтрымлівае ўкаранёная прамысловая эліта — магутная сетка людзей і арганізацый ва ўрадзе, дзяржаўных кампаніях, прыватным і фінансавым сектарах.

Актывісты малююць банэр для Народнага кліматычнага маршу ў Вашынгтоне, 2017 г. Фота: yashmori, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

Экспарт краіны дагэтуль складаецца пераважна з сыравіны. Вугаль — трэці па вартасці экспартны тавар, і ён дае больш за 80% электраэнергіі краіны. Электраэнергія з вугалю, непасрэднае выкарыстанне вугалю і вадкае выкапнёвае паліва — ключавыя рэсурсы для здабычы, абагачэння, выплаўкі і рафінавання сыравіны, у тым ліку золата, плаціны, жалеза і сталі.[1] Мінеральна-энергетычны сектар таксама дае шмат працоўных месцаў, а беспрацоўе ў краіне перавышае 35%.[2]

Эканоміка ПАР на раздарожжы

Улада мінеральна-энергетычнай галіны пачала паступова слабець з сярэдзіны 2000-х гадоў. Вырас сектар паслуг: фінансавыя і бізнес-паслугі цяпер даюць найбольшую долю ВУП — каля 25%. Для эканомікі характэрны рост за кошт спажывання з пашырэннем рознічнага гандлю. Аднак ён адлюстроўвае не рост мясцовай вытворчасці, а высокую запазычанасць хатніх гаспадарак і імпартныя тавары. Эканамічны рост адбываўся без адпаведнага сацыяльна-эканамічнага развіцця і новых магчымасцяў занятасці. Тым часам абмежаваныя запасы вугалю, металаў і мінералаў, рост цэн на энергію і міжнародныя кліматычныя абавязацельствы разам азначаюць, што эканоміка больш не можа залежаць ад здабычы прыродных рэсурсаў і таннага выкапнёвага паліва.[3]

Зацікаўленыя бакі і іх інтарэсы

Урад

Пасля пераходу да дэмакратыі ў 1994 г. Афрыканскі нацыянальны кангрэс (АНК) перамагаў на ўсіх агульнанацыянальных выбарах. Ён уваходзіць у палітычны трохбаковы альянс з найбуйнейшай прафсаюзнай федэрацыяй Паўднёвай Афрыкі — Кангрэсам паўднёваафрыканскіх прафсаюзаў (COSATU) — і Паўднёваафрыканскай камуністычнай партыяй (SACP).[4]

АНК заўсёды вызначаўся разнастайнасцю ідэалогій, аб'ядноўваючы камуністаў, сацыял-дэмакратаў, хрысціянскіх дэмакратаў, лібералаў, кансерватараў, традыцыяналістаў і іншых. Акрамя гэтых гістарычных адрозненняў, пасля апартэіду ўзніклі расколы, звязаныя з «захопам дзяржавы». Захоп дзяржавы — гэта карупцыя: бізнес незаконна атрымлівае дзяржаўныя заказы на нацыянальным, правінцыйным або мясцовым узроўні праз адкаты палітыкам і чыноўнікам, многія з якіх самі выйшлі з беднасці. Гэтая практыка асабліва праявілася пры прэзідэнце Зуме; яна падарвала спраможнасць улады і давер паміж

дэмакратычна абранай дзяржавай, бізнесам і арганізацыямі грамадзянскай супольнасці (а таксама паміж рознымі органамі ўлады).[5] [6]

Ідэйныя адрозненні ўнутры партыі, арыентацыя на інтарэсы работнікаў галін з высокімі выкідамі (якія да таго ж з'яўляюцца выбаршчыкамі) і ўдзел у мінеральна-энергетычным сектары ў якасці акцыянераў бізнесу ўплываюць на ўрадавыя стратэгіі. Урадавыя ведамствы аб'ядналі ў кластары, каб узгадніць праграмы,[7] але на практыцы адказнасць раздробленая паміж рознымі ведамствамі. Змена клімату не стала скразной тэмай для некалькіх ведамстваў і таму не вызначае палітыку ў ключавых сектарах. Такія важныя ведамствы, як Нацыянальнае казначэйства (якое кіруе дзяржаўнымі фінансамі), Міністэрства мінеральных рэсурсаў і энергетыкі і Міністэрства гандлю і прамысловасці, не заўсёды аднолькава бачаць стратэгію кліматычнага пераходу. Акрамя таго, многім мясцовым органам улады, асабліва ў сельскай мясцовасці, бракуе сродкаў на выкананне ключавых абавязкаў, у тым ліку на ахову навакольнага асяроддзя і дзеянні па скарачэнні выкідаў і адаптацыі да змены клімату. Законапраект аб змене клімату, які ўзмацняе законы і правілы ў гэтай сферы, парламент павінен зацвердзіць у 2023 г.; ён мае на мэце палепшыць каардынацыю і ўлік кліматычнага фактару ва ўсіх сферах палітыкі.[8]

Бізнес

Не дзіўна, што ў асяроддзі, арыентаваным на мінеральна-энергетычны комплекс, бізнес у асноўным варожа ставіўся да нізкавугляроднага пераходу. Кампаніі выкапнёвага паліва і іншыя буйныя забруджвальнікі дамінавалі ў першых унёсках у дзяржаўную палітыку, імкнучыся і адкласці кліматычныя дзеянні, і мінімізаваць мэты па выкідах і стаўку вугляроднага падатку. Сярод іх — Business Unity SA (BUSA) (яе сябры з вялікімі выкідамі), Горная палата, Група энергаёмістых спажыўцоў, Паўднёваафрыканская асацыяцыя нафтавай прамысловасці, Асацыяцыя аўтамабільных грузаперавозак, Асацыяцыя авіякампаній ПАР, Асацыяцыя хімічнай і сумежных галін, Паўднёваафрыканская асацыяцыя вытворцаў цэментавых матэрыялаў.

Хоць для кожнага сектара ёсць нізкавугляродныя альтэрнатывы, яны патрабуюць вялікіх новых інвестыцый, а лабіраванне супраць пераходу ў параўнанні з гэтым каштавала танна. Цяпер, калі ўлада мінеральна-энергетычных сектараў слабее, а грамадства ўсё лепш разумее патрэбу ў кліматычным пераходзе, сітуацыя пачала мяняцца. Першыя пазітыўныя ўнёскі зрабілі аб'яднанні бізнесу і фінансавых паслуг, такія як National Business

Initiative (NBI) і Investments SA[9] — верагодна, пад уплывам глабалізацыі, бо міжнародныя фінансы ўсё больш схіляюцца да ўстойлівых інвестыцыйных стратэгій.[10] Партнёрства NBI, BUSA і Boston Consulting Group выпусціла серыю дакладаў пра шляхі дэкарбанізацыі для розных сектараў, даступных тут. Кампаніі ў сельскай гаспадарцы і страхаванні найлепш усведамляюць фізічны ўплыў змены клімату на свой бізнес.

Прафсаюзы

Чатыры галоўныя прафсаюзныя федэрацыі — гэта **COSATU** (1,5 млн сяброў у 2022 г.[11]), **SAFTU** (Паўднёваафрыканская федэрацыя прафсаюзаў, каля 650 000 сяброў[12]), **FEDUSA** (Федэрацыя прафсаюзаў Паўднёвай Афрыкі, каля 500 000 сяброў[13]) і **NACTU** (Нацыянальная рада прафсаюзаў, 400 000 сяброў у 2015 г.[14]). SAFTU узнікла пасля таго, як з'езд COSATU ў 2015 г. выключыў NUMSA (прафсаюз металістаў), пасля чаго выйшаў FAWU (харчовая і сумежныя галіны), а да новай федэрацыі перайшло і шмат сяброў SATAWU (транспарт і сумежныя галіны). Чатыры федэрацыі прытрымліваюцца даволі розных палітычных поглядаў.

Роля працоўных у кліматычным пераходзе складаная — з-за гістарычнага дамінавання горна-энергетычнага комплексу, яго ключавой ролі як наймальніка і сілы прафсаюзаў, звязаных з горнай здабычай, мінераламі і энергетыкай. Нацыянальны прафсаюз шахцёраў (NUM), важны прафсаюз COSATU, разумее непазбежнасць пераходу, але насцярожана ставіцца да яго тэмпу — што зразумела, бо яго галоўная задача — абараняць шахцёраў і сяброў, занятых у выкапнёвай энергетыцы.[15] NUM сутыкнуўся з канкурэнцыяй новых прафсаюзаў, не звязаных з АНК, у тым ліку Асацыяцыі шахцёраў і будаўнічага прафсаюза (AMCU). Прафсаюз металістаў NUMSA падтрымлівае аднаўляльную энергетыку, але не прыватызацыю нацыянальнага электразабеспячэння праз так званых незалежных вытворцаў энергіі — прыватныя кампаніі, якія пастаўляюць аднаўляльную энергію.[16] [17]

FEDUSA прыняла сваю Палітыку ў галіне змены клімату на з'ездзе ў 2021 г.; яна ўключае пазіцыі пра ўзаемасувязь клімату і гендарнай справядлівасці.[18]

Грамадскасць

Удзел грамадзянскай супольнасці ў кліматычным пераходзе вызначаецца сеткамі арганізацый, якія часткова перакрываюцца. Адзінага масавага руху за справядлівы пераход пакуль не склалася.

- **Life After Coal** («Жыццё пасля вугалю») — кампанія за адмову ад вугалю, якая імкнецца скараціць выкіды ад інфраструктуры і перашкодзіць адкрыццю новых вугальных шахт і электрастанцый.[19]
- **Energy Governance South Africa** (EGSA) — сетка, якая займаецца адвакацыяй інклюзіўнага і падсправаздачнага прыняцця рашэнняў.[20]
- **Кампанія «Мільён кліматычных працоўных месцаў»** у пэўны момант мабілізавала большасць адпаведных прафсаюзаў і шмат нізавых арганізацый. Кампанію вядзе Цэнтр альтэрнатыўнай інфармацыі і развіцця (AIDC) — НДА, якая выступае за пераход праз перараз-меркаванне багацця.[21]
- **Афрыканскі кліматычны альянс** узнік з першага буйнога маладзёжнага кліматычнага пратэсту ў Паўднёвай Афрыцы ў 2019 г. і імкнецца будаваць маладзёжныя кліматычныя альянсы па ўсёй Афрыцы.[22]
- **Сетка кліматычных дзеянняў ПАР** (SACAN) і **Кааліцыя кліматычнай справядлівасці** (CJC) каардынуюць вялікія сеткі арганізацый-сяброў, якія працуюць над кліматычнымі пытаннямі. SACAN складаецца пераважна з НДА і засяроджваецца на фарміраванні палітыкі і павышэнні спраможнасці сваіх сяброў; CJC жа ўключае і прафсаюзныя арганізацыі і, акрамя кліматычнай адвакацыі, робіць акцэнт на будаванні нізавага руху.[23][24]
- **Інстытут навакольнага асяроддзя рэлігійных супольнасцяў Паўднёвай Афрыкі** — міжканфесійная арганізацыя, якая каардынуе ініцыятывы і кампаніі за кліматычную і экалагічную справядлівасць сярод сяброў дзевяці веравызнанняў.

Арганізацыі — сябры Сеткі кліматычных дзеянняў ПАР (SACAN).

Пратэст у Дурбане падчас COP17, 2011 г. Фота: CIDSE, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

- **Рух за Хартыю кліматычнай справядлівасці,**
  які ачолілі Цэнтр кааперацыі і палітычных альтэрнатыў і Паўднёваафрыканская кампанія за харчовы суверэнітэт, у 2020 г. распрацаваў Хартыю.[25]

Саміт рабочага класа, скліканы Паўднёваафрыканскай федэрацыяй прафсаюзаў (SAFTU) у 2018 г., сабраў больш за 1000 дэлегатаў ад 147 арганізацый рабочага класа. Ухваленая на ім дэкларацыя называла неабходнасць справядлівага пераходу, які ўлічвае інтарэсы як работнікаў энергетыкі, так і людзей рабочага класа, якіх закранае змена клімату.

Справядлівасць

Паколькі мінеральна-энергетычныя галіны даюць працу многім жыхарам Паўднёвай Афрыкі, страта працоўных месцаў — вялікая праблема пераходу. Аднак ва ўмовах трайнога выкліку беспрацоўя, беднасці і няроўнасці рух за справядлівасць, які фарміруецца, і дыскусія ў цэлым засяроджаныя на мэтах, звязаных з трыма ключавымі рэсурсамі — зямлёй, вадой і энергіяй, — і трыма ўзаемазвязанымі прынцыпамі: размеркавальнай, аднаўленчай і працэдурнай справядлівасці.[26][27] Кожны прынцып звязаны як з сацыяльнай, так і з экалагічнай справядлівасцю.

Прыклад, які патрабуе і аднаўленчай, і працэдурнай справядлівасці, — забруджванне вады і паветра прадпрыемствамі выкапнёвага паліва. Хоць мясцовае забруджванне не з'яўляецца прычынай змены клімату, яно — праблема для мясцовых супольнасцяў, чыё здароўе і сродкі да існавання ад яго пакутуюць.

Трайны выклік беднасці, няроўнасці і беспрацоўя робіць бедных жыхароў Паўднёвай Афрыкі асабліва ўразлівымі да кліматычнага крызісу. Без энергетычнай, воднай і зямельнай бяспекі супольнасцям цяжка квітнець і адаптавацца да змены клімату. Калі б доступ да гэтых рэсурсаў быў забяспечаны, гэта стымулявала б сацыяльнае і эканамічнае развіццё, дапамагло б ствараць мясцовыя прадпрыемствы і працоўныя месцы і пашырыла б устойлівыя мадэлі вытворчасці і спажывання, умацоўваючы ўстойлівасць і здольнасць да адаптацыі.[28]

Энергетычны пераход у Паўднёвай Афрыцы паказвае патрэбу ў размеркавальнай і аднаўленчай справядлівасці. Дзяржаўная манаполія Eskom — асноўны вытворца электраэнергіі і адзіны аператар яе перадачы — гістарычна развівалася, каб абслугоўваць мінеральна-энергетычны комплекс, і купляла вугаль у той самай групы.

Гэтая мадэль захоўваецца. Трыццаць адзін найбуйнейшы кліент Eskom, пераважна з мінеральна-энергетычных сектараў, спажывае 44% электраэнергіі, а горназдабыўныя фірмы, што выраслі з эпохі апартэіду, пастаўляюць больш за 80% яе вугалю. Продаж Eskom для бытавога спажывання складае 20% продажаў, і толькі 5% з гэтага ідзе бяднейшым хатнім гаспадаркам. Хоць да сеткі падключаныя 85% хатніх гаспадарак (пры апартэідзе — 30%), многія бедныя сем'і залежаць ад бясплатнай базавай энергіі, якую дае дзяржава, і не могуць дазволіць сабе купіць больш, калі яна заканчваецца. Гэта спрыяе энергетычнай беднасці з негатыўнымі наступствамі для здароўя, дабрабыту і адукацыі.[29]

Працэсы пераходу

Удзел прафсаюзаў

Дыялогі пра справядлівы пераход у Паўднёвай Афрыцы бяруць пачатак у рабочым руху. COSATU узняў пытанне справядлівага пераходу ў сваіх шэрагах на 10-м нацыянальным з'ездзе ў 2009 г. — у сувязі з абаронай уразлівых супольнасцяў ад наступстваў змены клімату. Потым у сваёй Палітычнай праграме па змене клімату 2011 г., якую прыняў яго Цэнтральны выканаўчы камітэт, ён заклікаў да справядлівасці ў пераходзе да нізкавугляроднай эканомікі з увагай да закранутых работнікаў і супольнасцяў, шырэйшага рабочага класа і малога бізнесу. З 2010 г. даследчы цэнтр COSATU — NALEDI — з перапынкамі вядзе праграму па змене клімату для прафсаюзных актывістаў з арганізацый-сяброў розных федэрацый, але пасля расколу COSATU/SAFTU гэтая праца не дайшла да ўзроўню кіраўніцтва. У 2022 г. COSATU прыняў свой План справядлівага пераходу для работнікаў.[30]

Прафсаюзы таксама ўносілі прапановы па кліматычных пытаннях у NEDLAC, у тым ліку пра вугляродны падатак і законапраект аб змене клімату. NEDLAC — орган, дзе «сацыяльныя партнёры» (урад, бізнес, прафсаюзы, грамадзянская супольнасць) дамаўляюцца пра пагадненні па эканамічных пытаннях.

Урадавыя меры

На ўзроўні нацыянальнага ўрада Белая кніга 2011 г. пра нацыянальны адказ на змену клімату ўвяла паняцце справядлівага пераходу як адну з галоўных умоў эфектыўнай кліматычнай палітыкі.[31] У 2012 г. Паўднёвая Афрыка прыняла Нацыянальны план развіцця (NDP) як арыенцір для палітыкі і планавання. Гэта была хутчэй рамка, чым план; у ёй гаварылася, што да 2030 г. краіна

павінна перайсці да нізкавугляроднага, кліматычна ўстойлівага, экалагічна ўстойлівага і сацыяльна справядлівага грамадства. Нацыянальная камісія па планаванні развіла гэтую рамку праз дыялогі сацыяльных партнёраў у праекце «Бачанне і шляхі» ў 2017–2019 гг. Яна падоўжыла рамку да 2050 г., выпрацаваўшы агульнае бачанне ў серыі дыялогаў з урадам, грамадзянскай супольнасцю, бізнесам, прафсаюзамі, мясцовымі супольнасцямі і навукоўцамі; выніковы даклад быў прадстаўлены на заключнай канферэнцыі. Праз гэты працэс цесна звязаныя пытанні воднай, зямельнай і энергетычнай бяспекі былі вызначаныя як ключавыя для сацыяльнай справядлівасці ў паўднёваафрыканскім кантэксце. Таксама былі вызначаныя галоўныя пункты згоды і нязгоды, каб накіраваць далейшыя перамовы.[32]

Ідэя **Прэзідэнцкай кліматычнай камісіі (PCC)** узнікла з ініцыятывы прафсаюзаў падчас абмеркаванняў у NEDLAC наконт Прэзідэнцкага саміту па занятасці 2018 г. Рамачнае пагадненне саміту па занятасці,[33] узгодненае ў NEDLAC у 2018 г., утрымлівала заклік стварыць «Прэзідэнцкую камісію па каардынацыі ў галіне змены клімату, каб каардынаваць справядлівы пераход і наглядаць за ім». Камісія павінна была быць статутнай, гэта значыць заснаванай, кантраляванай або прадугледжанай законам.

У снежні 2020 г. прэзідэнт Рамафоса афіцыйна заснаваў Прэзідэнцкую кліматычную камісію. У яе ўвайшлі 10 міністраў і 23 прадстаўнікі ключавых зацікаўленых груп — бізнесу, прафсаюзаў, грамадзянскай супольнасці, навукі, маладзёжных арганізацый і традыцыйных лідараў. Яе мандат — даваць незалежныя парады і сачыць за прагрэсам Паўднёвай Афрыкі ў змякчэнні змены клімату, адаптацыі і справядлівым пераходзе. Гэта ўключае дасягненне грамадскага кансэнсусу па складаных рашэннях, палітыцы і стратэгіях, неабходных для справядлівага пераходу.[34] Адзін з вынікаў яе працы — **Рамка справядлівага пераходу**, якую Кабінет міністраў ухваліў у жніўні 2022 г.[35] Тэарэтычна гэта азначае, што сацыяльныя партнёры, у тым ліку дзяржаўныя ведамствы, павінны падтрымаць гэтую рамку.

Будынкі Саюза ў Прэторыі — рэзідэнцыя прэзідэнта і ўрада Паўднёва-Афрыканскай Рэспублікі. Фота: Ruby D-Brown, Wikimedia Commons, CC BY 4.0

Ініцыятывы грамадскасці

Гл. раздзел «Грамадскасць».

Выклікі і поспехі

Выклікі

БРАК КААРДЫНАЦЫІ

Як ужо гаварылася, раскол на фракцыі, ідэйныя адрозненні і раздробленая адказнасць паміж ведамствамі і рознымі ўзроўнямі ўлады значна ўскладнілі каардынацыю адказу на кліматычны крызіс. Падобная дынаміка назіраецца і ў арганізаваным рабочым руху.

ЭФЕКТ КАЛЯІНЫ І ІНЕРЦЫЯ

Гэта ўнутраныя праблемы палітычнай эканоміі, якая грунтуецца на мінеральна-энергетычных галінах. Складаныя фінансавыя сеткі робяць змену гэтых старых сувязяў асабліва цяжкай.

Эфект каляіны (залежнасць ад ранейшага шляху развіцця) ускладняе справядлівы энергетычны пераход, бо мінеральна-энергетычны сектар шмат дае эканоміцы і занятасці: палітычную эканомію можна эфектыўна змяніць, толькі дзейнічаючы адначасова ў многіх сферах.

Звязаная з гэтым праблема — інерцыя: хоць справядлівы пераход стаў асноўнай часткай стратэгіі развіцця Паўднёвай Афрыкі больш за дзесяць гадоў таму, палітыка індустрыялізацыі Міністэрства гандлю і прамысловасці дагэтуль у асноўным абапіраецца на мінеральныя багацці краіны. Таксама і дзяржаўныя навуковыя рады — найбуйнейшы ў краіне фундатар інавацый, але, нягледзячы на абавязацельствы па дэкарбанізацыі і ўстойлівым развіцці, вялікая доля фінансавання энергетычных даследаванняў ідзе на выкапнёвае паліва, нафту і атамную энергетыку. Тым часам Карпарацыя прамысловага развіцця (IDC) — галоўны механізм фінансавання прамысловых інвестыцый, які звязвае дзяржаўныя прадпрыемствы і буйны прыватны бізнес, — гістарычна накіроўвала большую частку сродкаў на буйную перапрацоўку мінералаў.

Поспехі

БОЛЬШ ГРОШАЙ НА ЗЯЛЁНУЮ ЭНЕРГЕТЫКУ.

Адваротны бок у тым, што змены ўнутры гэтых дзяржаўных навуковых устаноў — ключавы індыкатар шырэйшых структурных пераўтварэнняў. Таму станоўча, што прыкладна з 2012 г. структура фінансавання пачала паволі мяняцца. Напрыклад, да 2014 г. 40% фінансавання Карпарацыі прамысловага развіцця ішло на праекты аднаўляльнай энергетыкі. Карпарацыя таксама адыграла важную ролю ў развіцці Праграмы закупак у незалежных вытворцаў аднаўляльнай энергіі (хоць ініцыятыву і крытыкуюць праціўнікі прыватызацыі пад выглядам азелянення энергетыкі).[36]

МІЖНАРОДНЫЯ ФІНАНСЫ ДЛЯ ЭНЕРГЕТЫЧНАГА ПЕРАХОДУ.

Яшчэ адзін значны поспех у фінансаванні — 8,5 млрд долараў (каля 7,9 млрд еўра), атрыманыя на кліматычнай канферэнцыі ААН COP26 у Глазга праз партнёрства з Еўрапейскім саюзам, Францыяй, Германіяй, Вялікабрытаніяй і Злучанымі Штатамі. Гэтыя сродкі падтрымаюць пераход энергетычных сектараў, у тым ліку дзеля энергетычнай бяспекі і доступу да энергіі.[37]

ІНШЫЯ МЕРЫ ДЭКАРБАНІЗАЦЫІ ЭКАНОМІКІ.

У 2022 г. Міністэрства гандлю і прамысловасці выпусціла распрацаваную разам з аўтамабільнай галіной Дарожную карту транспартных сродкаў на новых відах энергіі — гэта канкрэтны крок да нізкавугляроднай прамысловай палітыкі.

КАНСУЛЬТАЦЫІ ПРЭЗІДЭНЦКАЙ КЛІМАТЫЧНАЙ КАМІСІІ З НІЗАВЫМІ СУПОЛКАМІ.

Прэзідэнцкая кліматычная камісія вызначыла тры ключавыя прыярытэты на першы год сваёй работы (2021):

1. **Узмацненне кліматычнай мэты Паўднёвай Афрыкі на 2030 г.**
Рэкамендацыі камісіі гл. на графіку на наступнай старонцы.

2. **Стварэнне сацыяльнага пакта ў падтрымку пераходу.** (Фармальнае пагадненне паміж сацыяльнымі партнёрамі — урадам, прафсаюзамі, наймальнікамі і грамадзянскай супольнасцю.)

3. Рэалізацыя новай Рамкі справядлівага пераходу

Падчас распрацоўкі Рамкі справядлівага пераходу камісія раілася з нізавымі арганізацыямі ў васьмі супольнасцях па ўсёй краіне — пра іх клопаты і пра тое, што павінен даць справядлівы пераход. На наступнай старонцы — галоўныя пункты, якія ўзняла кожная супольнасць.

У канчатковым выглядзе Рамка справядлівага пераходу стварае адзіную палітычную рамку, якая выкладае бачанне, прынцыпы, палітыку і механізмы кіравання, што будуць накіроўваць справядлівы пераход, на падставе згоды ўсіх сацыяльных партнёраў.[39]

Далей увага пераключыцца на рэалізацыю — практычныя крокі, якія ажыццявяць справядлівы пераход:

- Стварэнне зялёных галін і працоўных месцаў у іх, а таксама навучанне і развіццё навыкаў
- Даследаванні і інавацыі дзеля падтрымкі пераходу
- Мабілізацыя фінансаў для пераходу, найперш — адсочванне існых фінансавых патокаў.

ПРЭЗІДЭНЦКАЯ КЛІМАТЫЧНАЯ КАМІСІЯ ПАР РАІЦЬ ПАВЫСІЦЬ КЛІМАТЫЧНЫЯ МЭТЫ

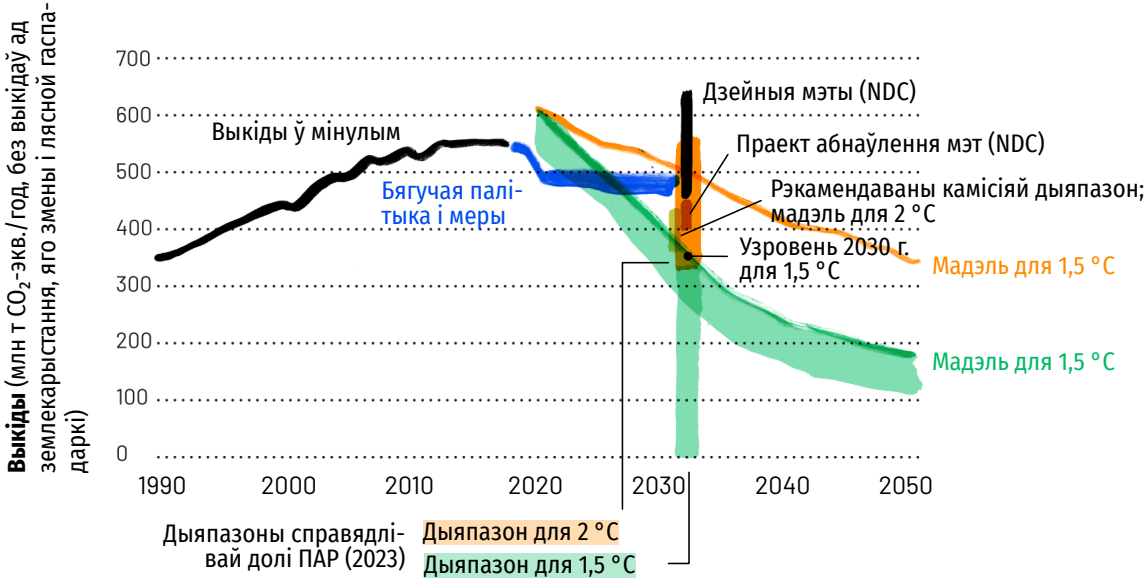

Прагноз выкідаў паводле мэты NDC 2021 г., праекта абнаўлення NDC і дыяпазону, які раіць РСС паводле мадэлявання, каб узмацніць кліматычныя мэты на 2030 г. [38]

Што казалі супольнасці пра справядлівы пераход

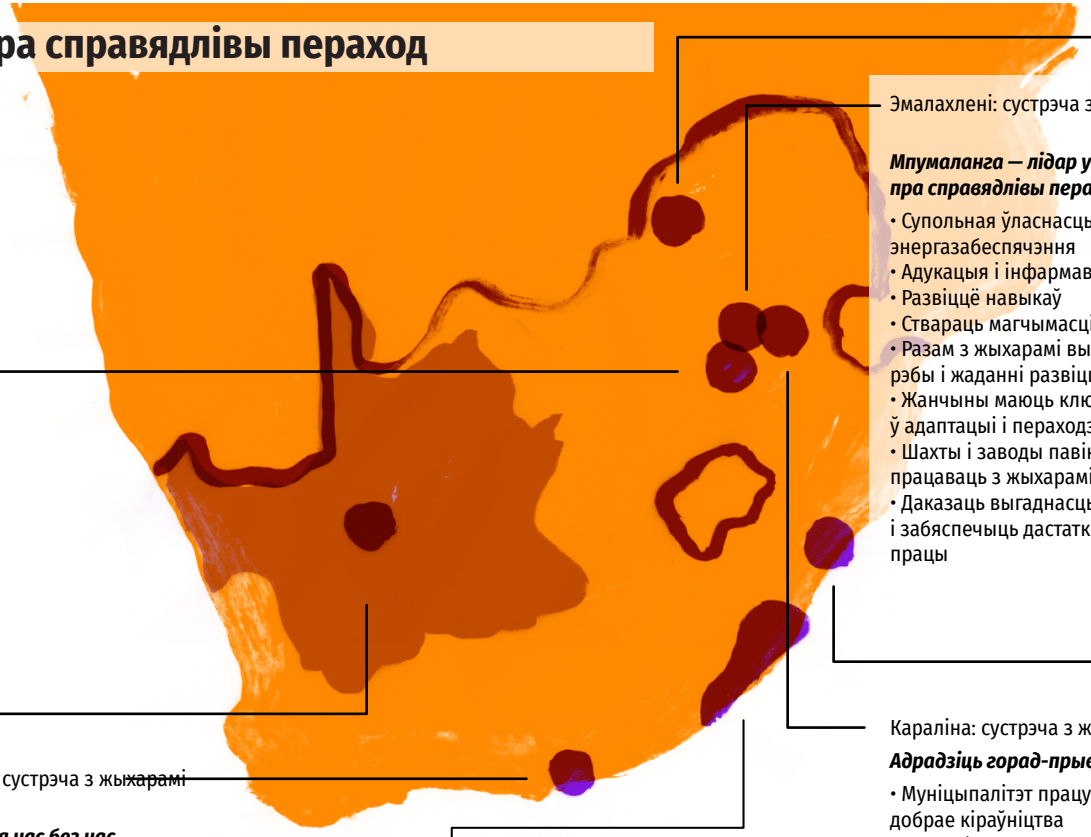

Секунда: сустрэча з жыхарамі

Чакаем шчырасці ад бізнесу і ўлады

- Супольная ўласнасць на лакальнае энергазабеспячэнне
- Ацаніць магчымы ўплыў справядлівага пераходу і адкрыта паведамляць
- Выкарыстоўваць навыкі мясцовых жыхароў
- Адрадзіць апрацоўчую прамысловасць
- Пасля сустрэч абраць амбасадараў справядлівага пераходу
- Адрадзіць грамадскі транспарт
- Адхіліць ад улады карупцыянераў
- Стварыць працу для моладзі
- Змяншаць няроўнасць і нікога не пакінуць ззаду

Паўночны Кейп: сустрэча з жыхарамі

Разуменне і супрацоўніцтва

- Укладаць час і рэсурсы ў тое, каб бакі разумелі працэс справядлівага пераходу
- Пашырыць ахоп і ўключыць раскіданыя паселішчы
- Вывучыць рызыкі страты працы падчас пераходу
- Палепшыць супрацоўніцтва аднаўляльнай энергетыкі і супольнасцяў
- Скарыстаць тэхналогіі, каб зменшыць шкоду ад шахт
- Улічыць голас жанчын і моладзі ў Рамцы справядлівага пераходу
- Крытычна ацаніць інклюзіўнасць
- Больш узаемадзеяння ўлады з жыхарамі

Гкеберха: сустрэча з жыхарамі

Нічога для нас без нас

- Супольная ўласнасць на сістэмы энергазабеспячэння
- Перапрацоўка шэрай вады
- Больш сустрэч з жыхарамі і іншымі
- Адукацыя і інфармаванне
- Развіццё навыкаў
- Палепшыць WASH і абыходжанне з адходамі
- Больш бачнасці, дыялогу і рэакцыі ад улады
- Стварыць магчымасці для моладзі
- Абапірацца на веды карэннага насельніцтва
- Шчыры і празрысты фінансавы ўлік і справаздачнасць

Ксалабені: сустрэча з жыхарамі

Раскол у супольнасці

- Зразумець дынаміку супольнасці і супярэчлівыя планы развіцця
- Сур'ёзна працаваць з традыцыйнымі лідарамі
- Запрасіць да стала раённую і мясцовую ўладу
- Паказаць адчувальныя крокі і карысць пераходу дзеля даверу

Эмалахлені: сустрэча з жыхарамі

Мпумаланга — лідар у роздумах пра справядлівы пераход

- Супольная ўласнасць на сістэмы энергазабеспячэння
- Адукацыя і інфармаванне
- Развіццё навыкаў
- Стварыць магчымасці для моладзі
- Разам з жыхарамі высветліць патрэбы і жаданні развіцця
- Жанчыны маюць ключавую ролю ў адаптацыі і пераходзе
- Шахты і заводы павінны сапраўды працаваць з жыхарамі
- Даказаць выгаднасць альтэрнатыў і забяспечыць дастаткова новай працы

Лефалале: сустрэча з жыхарамі

Якім будзе жыццё пасля вугалю?

- Зразумець уплыў справядлівага пераходу на ўсю эканоміку
- Праверыць альтэрнатывы на дэманстрацыйных праектах
- Скарыстаць тэхналогіі, каб зменшыць шкоду ад шахт і ЦЭС
- Захаваць існыя ланцужкі вартасці
- Найперш развіваць навыкі моладзі
- Тэрмінова наладзіць базавыя паслугі
- Весці дыялог пра пераход праз раённую мадэль
- Даць месца ведам карэннага насельніцтва і іх ладу жыцця
- Інвеставаць у аграсектар і берагчы ворныя землі

Караліна: сустрэча з жыхарамі

Адрадзіць горад-прывід

- Муніцыпалітэт працуе добра, ёсць добрае кіраўніцтва
- Яснае бачанне справядлівага пераходу
- Але ўзроўні ўлады не ўзгоднены
- Сацыяльныя і эканамічныя праблемы з-за шахт і грузавікоў
- Шахты амаль ні за што не адказваюць
- Уцягнуць жыхароў у рэкультывацыю
- Вярнуцца да асноў сельскай гаспадаркі дзеля харчовай бяспекі
- Супрацоўніцтва і згода горнай здабычы, фермерства і турызму пра шлях наперад
- Магчымасці і навыкі для моладзі

Поўдзень Дурбана: сустрэча з жыхарамі

Супольнасць у аблозе

- Супольная ўласнасць на лакальныя сістэмы энергазабеспячэння
- Скарыстаць тэхналогіі, каб зменшыць шкоду ад НПЗ і іншых заводаў
- Уключыць у палітыку механізмы кампенсацыі шкоды
- Урад павінен сапраўды працаваць з жыхарамі
- Мадэрнізаваць інфраструктуру з улікам экалагічных мэт
- Выкарыстоўваць навыкі мясцовых жыхароў
- Прамысловасць адказвае перад суседнімі жыхарамі
- Заводы павінны абмяркоўваць з жыхарамі закрыццё НПЗ, рэкультывацыю і кампенсацыі

РЭСУРСЫ

Цікавую інфармацыю пра Паўднёвую Афрыку можна знайсці ў брашуры «Справядлівы пераход для Глабальнага Поўдня: вопыт альянсаў і рухаў на Філіпінах і ў Паўднёвай Афрыцы», выдадзенай Цэнтрам Пальме і SOLIDAR. Поўны даклад па-англійску і рэзюмэ па-англійску і па-іспанску — тут

КЕЙС ПЕРАХОДУ Ў КРАІНЕ

Іспанія

Палітэканомія

Сусветны ініцыятар дыскусій пра справядлівы пераход — з неабходнасці

З таго часу, як у 1975 г. Іспанія стала дэмакратыяй, яе эканоміка выросла да чацвёртай па памеры ў еўразоне, а сярод яе разнастайных галін — апрацоўчая прамысловасць, фінансавыя паслугі, фармацэўтыка і вялікі турыстычны сектар.[1] Насельніцтва краіны — 47,3 млн чалавек,[2] з іх 4% занятыя ў сельскай гаспадарцы, 20% — у прамысловасці і 76% — у сферы паслуг (галоўным чынам у турызме і банкаўскай справе).[3]

Для пераходу да нізкавугляроднай эканомікі важныя дзве ключавыя асаблівасці. Па-першае, у краіне высокі ўзровень беспрацоўя — 13,5%.[4] Па-другое, вугальная галіна заняпадае з канца 1990-х гадоў: сёння ў ёй працуе 1700 чалавек, тады як у 1990 г. працавала 45 000. Хоць гэта адносна малая доля ўсяго насельніцтва, тут ёсць дзве крытычныя праблемы. Па-першае, здабыча вугалю сканцэнтравана

Марш за клімат у Мадрыдзе 29 лістапада 2015 г., напярэдадні кліматычнай канферэнцыі ў Парыжы. Удзельнікі патрабуюць 100 % аднаўляльнай энергіі. Фота: Jose Antonio Moreno Cabezudo, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0

у некалькіх гарадах і рэгіёнах, і гэта выклікае вострыя мясцовыя цяжкасці: шахцёрскія гарады страцілі да 40% насельніцтва. Па-другое, гэты заняпад пачаўся каля 30 гадоў таму, і яго прычыны розныя, у тым ліку дзяржаўная палітыка і міжнародная эканамічная канкурэнцыя. Многія з шахт, што засталіся, працавалі толькі дзякуючы субсідыям за кошт падаткаў — 22 млрд еўра з 1992 па 2014 г. Але паводле еўрапейскай кліматычнай палітыкі субсідыі ўсё часцей адмяняюць.[5] Таму Іспанія адчула сацыяльны і эканамічны ціск, які ўзнікае падчас кліматычнага пераходу, значна раней за многія іншыя краіны. Магчыма, менавіта таму яна стала адным з сусветных ініцыятараў дыскусій і палітыкі справядлівага пераходу. Галоўныя задачы справядлівага энергетычнага пераходу ў Іспаніі — стварэнне працоўных месцаў, а таксама эканамічнае і экалагічнае аднаўленне рэгіёнаў, дзе закрыліся шахты.

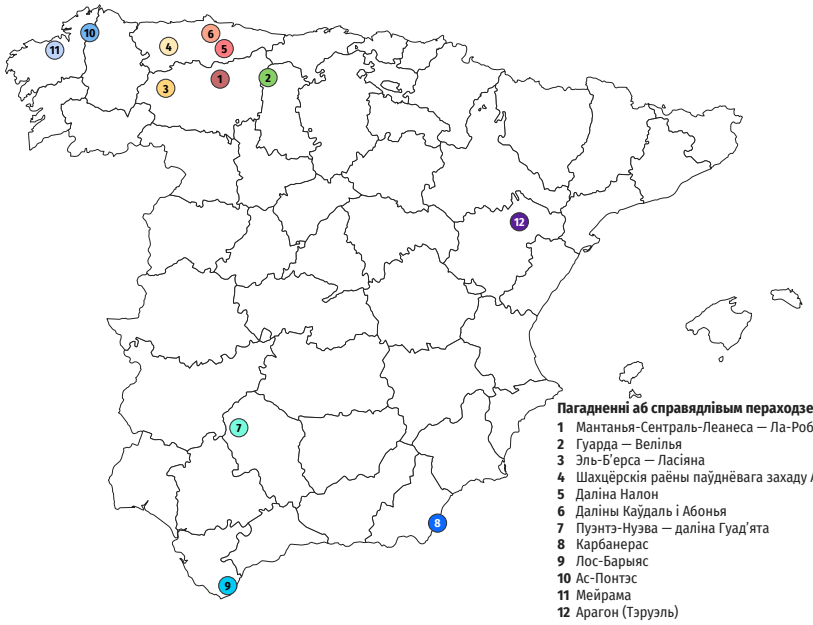

Раёны Іспаніі, дзе на 1 мая 2023 г. рыхтуюцца дамовы пра справядлівы пераход праз закрыццё вугальных або атамных станцый.

Зацікаўленыя бакі і іх інтарэсы

Урад

Іспанія — канстытуцыйная манархія, дзе роля манарха пераважна цырыманіяльная. Палітыка фармальна ажыццяўляецца праз парламенцкую дэмакратыю. Улада моцна дэцэнтралізаваная: 17 аўтаномных супольнасцей і два аўтаномныя гарады маюць значны ўплыў на ўнутраныя палітычныя і фінансавыя рашэнні.[6]

Іспанія — прыкметны прыклад фармальнага, кіраванага працэсу справядлівага пераходу: урад стварыў цэлую адміністрацыйную структуру, каб накіроўваць і ажыццяўляць пераход, — **Міністэрства экалагічнага пераходу**. Яно працуе разам з Міністэрствам працы, міграцыі і сацыяльнага забеспячэння і Міністэрствам прамысловасці, турызму і гандлю, каб каардынаваць дзейнасць на ўсіх узроўнях улады — ад агульнадзяржаўнай адміністрацыі да аўтаномных супольнасцей і мясцовага самакіравання — і запускаць інклюзіўны ўдзел усіх сфер грамадства, у тым ліку бізнесу, прафсаюзаў, навучальных устаноў і арганізацый грамадзянскай супольнасці.[7]

Гэтыя структуры ствараліся пераважна ў 2018–2020 гг. Яны — вынік доўгіх намаганняў многіх груп і сустрэч на нацыянальным і міжнародным узроўнях, і ў авангардзе гэтых намаганняў былі прафсаюзы.[8]

Бізнес

Справядлівы пераход у Іспаніі сёння засяроджаны амаль выключна на энергетычным сектары і з'яўляецца

працэсам «зверху ўніз». Паколькі Іспанія ўваходзіць у Еўрапейскі саюз (ЕС), яна абавязана выконваць кліматычную палітыку ЕС і таму атрымлівае значнае фінансаванне на дэкарбанізацыю. Галоўныя бізнес-інтарэсы — гэта шахты і вытворцы энергіі (іх закрануць абавязковыя закрыцці), а таксама фінансавыя ўстановы, такія як Santander, BBVA, CaixaBank і Фонд Repsol. Гэтыя фінансавыя гульцы ўплываюць на крыніцы фінансавання пераходу і стымулы: скарачаюць фінансаванне неаднаўляльных крыніц энергіі, напрамую інвесціруюць у праекты аднаўляльнай энергетыкі і заахвочваюць прыватных інвестараў перанакіроўваць свае сродкі. Дзяржаўная палітыка і фінансаванне, узгодненыя з ЕС, кіруюць гэтай зменай у дзейнасці бізнесу; кампаніі па-за энергетычным сектарам мала цікавяцца дэкарбанізацыяй або справядлівым пераходам.[9] Адна з найбольш інавацыйных схем — тэндэры справядлівага пераходу: яны даюць прыватным праектам аднаўляльнай энергетыкі доступ да электрасеткі з улікам сукупнай сацыяльна-эканамічнай і экалагічнай карысці. Так выкарыстоўваецца рынкавая канкурэнцыя, але акцэнт зрушваецца з адной толькі максімізацыі прыбытку на спалучэнне прыбытку і грамадскага дабра.[10]

Прафсаюзы

Большасць сяброў прафсаюзаў у Іспаніі аб'ядноўваюць дзве федэрацыі: посткамуністычная **Канфедэрацыя рабочых камісій (CCOO)** і сацыял-дэмакратычны **Усеагульны саюз працоўных (UGT)**. У кожнай з іх каля 900 000 сяброў.[11]

Гістарычна гэтыя дзве федэрацыі былі палітычнымі антаганістамі. CCOO узнікла ў 1950-я гады, адыграла важную ролю ў супраціве фашысцкай дыктатуры і мела цесныя сувязі з Камуністычнай партыяй, а UGT была створана ў 1880-я гады, але падчас дыктатуры фактычна распалася; яна была саюзніцай Сацыялістычнай партыі (PSOE). З 1990-х гадоў іх палітычныя разыходжанні сталі нязначнымі, і звычайна яны дзейнічаюць разам, утвараючы падмурак стабільных, інстытуцыялізаваных і дэмакратычных працоўных адносін.

Сіла іншых прафсаюзаў залежыць ад рэгіёна. Напрыклад, у Галісіі **Галісійская прафсаюзная канфедэрацыя (CIG)**, якая ўзнікла з некалькіх меншых рэгіянальных аб'яднанняў, па сіле роўная CCOO і UGT, а ў Краіне Баскаў два

нацыяналістычныя прафсаюзы — **Салідарнасць баскскіх работнікаў (ELA-STV)** і **Нацыяналістычныя рабочыя камітэты (LAB)**, адпаведна сацыял-каталіцкі і сепаратысцкі, — разам мацнейшыя за CCOO і UGT.[12]

Увогуле, як і адміністрацыйная ўлада ў Іспаніі, прафсаюзы вылучаюцца лакальнасцю. Напрыклад, структура CCOO падзелена тэрытарыяльна — на мясцовы, правінцыйны, рэгіянальны і нацыянальны ўзроўні — і па галінах: ад мясцовай прафсаюзнай арганізацыі на прадпрыемстве да федэральнай галіновай структуры.[13] І CCOO, і UGT падтрымліваюць сацыяльны дыялог як метад палітычнай арганізацыі і актыўна ўдзельнічаюць праз такі дыялог у працэсах справядлівага пераходу ў Іспаніі і на міжнародных прафсаюзных канферэнцыях.[14]

Грамадскасць

У Іспаніі ёсць і моцны рух грамадзянскай супольнасці. Створаны ў 2015 г. **Alianza por el Clima** («Альянс за клімат») аб'ядноўвае больш за 400 арганізацый. Сярод іх — прафсаюзы (CCOO, UGT, USO), арганізацыі ў сферы развіцця і сацыяльнай справядлівасці (ATTAC, Oxfam Intermón, Caritas, ONGAWA, Manos Unidas, REDES-ONGD), энергетычныя арганізацыі (Fundación Renovables, Платформа за новую энергетычную мадэль), экалагічны рух і рух за справядлівасць (ECODES, Ecologistas en Acción, SEO/BirdLife, Greenpeace, WWF, «Сябры Зямлі», Іспанская асацыяцыя экалагічнай адукацыі і іншыя), фермеры і сельскія раёны (UPA, COAG, Іспанскае таварыства арганічнага земляробства, Іспанская сетка развіцця сельскіх раёнаў), арганізацыі спажыўцоў (CECU, ASGECO, OCU), а таксама Fridays For Future (FFF) / «Моладзь за клімат». Альянс выступае за пераход да аднаўляльнай, эфектыўнай, устойлівай і справядлівай энергетычнай мадэлі, якая гарантуе ўсеагульны доступ да энергіі. Ён тлумачыць грамадзянам і розным палітычным сілам, чаму патрэбныя палітычныя дзеянні дзеля клімату.

Маніфест Альянсу можна знайсці тут, а яго прапановы неадкладных кліматычных дзеянняў — тут (на астурыйскай, іспанскай, каталонскай і галісійскай мовах).

Працэсы пераходу

Удзел прафсаюзаў

Падчас кліматычнай канферэнцыі ААН COP3 у 1997 г. урад Іспаніі не браў абавязацельстваў па сацыяльнай і эканамічнай справядлівасці разам з

энергетычным пераходам. Аднак ужо тады было зразумела, што скарачэнне выкідаў моцна паўплывае на ўсю эканоміку Іспаніі і, калі нічога не рабіць для змякчэння гэтых наступстваў, прывядзе да страты многіх працоўных месцаў і эканамічных цяжкасцей. Іспанская Канфедэрацыя рабочых камісій (CCOO) (кіраўнік — Хаакін Ньета, ён жа прадстаўнік Еўрапейскай канфедэрацыі прафсаюзаў) прасоўвала падыход справядлівага пераходу. Для гэтага давялося выступіць супраць пазіцыі прафсаюзаў ЗША, якія не прынялі выніку кліматычнай канферэнцыі — Кіёцкага пратакола, паводле якога багацейшыя краіны пагадзіліся на канкрэтныя мэты па скарачэнні выкідаў парніковых газаў.[15]

Гэта было важна для глабальнага парадку дня справядлівасці пры выкананні рашэнняў Рамачнай канвенцыі ААН аб змене клімату. Гэта таксама паказвае, наколькі важнае для справядлівага пераходу міжнароднае лідарства рабочага класа. Краіны з мацнейшымі пазіцыямі працы і прафсаюзаў могуць уплываць на міжнародныя пагадненні, каб у іх уласных краінах і за мяжой ажыццяўлялася палітыка на карысць рабочага класа.

У 2005 г. Кіёцкі пратакол COP3 — міжнародны дагавор, які абавязвае прамыслова развітыя краіны і краіны з пераходнай эканомікай скарачаць выкіды вугляроду, — уступіў у сілу ў Іспаніі. І зноў ініцыятыву ўзялі прафсаюзы. Часткова на аснове вопыту адвакацыі 1997 г. была распрацавана інстытуцыялізаваная мадэль дыялогу, каб пагадненні дасягаліся праз дыялог сацыяльных партнёраў. Яе мэтай было стварыць працэс сумеснага прыняцця рашэнняў рознымі сацыяльнымі групамі. Такі падыход узгодніла міністэрствы аховы навакольнага асяроддзя, працы і прамысловасці, прафсаюзы, а таксама аб'яднанні прамыслоўцаў, бізнесу і наймальнікаў.[16] Ідэя ў тым, што механізмы дыялогу і канфедэрацыі могуць працаваць там, дзе ў груп свае, вельмі розныя інтарэсы, але інтарэсам усіх лепш за ўсё служаць калектыўныя дзеянні і пагадненні. Лічыцца, што такі падыход дазваляе ажыццяўляць дэмакратычную ўладу непасрэдна і з удзелам людзей.

Урадавыя меры

Працэсы, распачатыя прафсаюзамі, выліліся ў 2018 г. у дзве знакавыя падзеі: стварэнне **Міністэрства экалагічнага пераходу** (міністр — Тэрэса Рыбера), а затым заснаванне **Інстытута справядлівага пераходу** (дырэктар — Лаўра

Марцін Мурыё). Гэта было важна для замацавання справядлівага пераходу ў Іспаніі, а таксама таму, што Рыбера і Мурыё — лідары з экспертнымі ведамі і міжнародна прызнанай рэпутацыяй, якія мабілізуюць значную народную падтрымку. Рыбера — адзін з архітэктараў Парыжскага пагаднення, прынятага на COP21 у 2015 г. Мурыё — сузаснавальнік і дырэктар Міжнароднага фонду працы за ўстойлівае развіццё, адзін з арганізатараў першай і другой глабальных Прафсаюзных асамблей па пытаннях працы і навакольнага асяроддзя. На Канферэнцыі ААН па ўстойлівым развіцці ў Рыа-дэ-Жанейра ў 2012 г. («Рыа+20»), якая праходзіла паралельна з другой Прафсаюзнай асамблеяй, ААН прыняла канцэпцыю справядлівага пераходу, за якую выступалі прафсаюзы.[17]

З таго часу працэс набраў абароты, і ў лютым 2019 г. урад Іспаніі прадставіў **Стратэгічную праграму па энергетыцы і клімаце**. Гэта афіцыйная нарматыўная база для дэкарбанізацыі эканомікі Іспаніі разам з механізмамі садзейнічання годнай працы і сацыяльнай згуртаванасці. Схемы стварэння працоўных месцаў, фінансавання і сацыяльнага развіцця ўлічваюць справядлівасць у двух аспектах: па-першае, уразлівыя групы насельніцтва, такія як моладзь і беспрацоўныя; па-другое, рэгіёны, эканоміка якіх грунтавалася на галінах выкапнёвага паліва.[18] Іншымі словамі, Праграма прызнае, што трэба падтрымліваць пэўныя сацыяльныя групы незалежна ад таго, дзе яны жывуць, і што асобным рэгіёнам патрэбныя планы развіцця.

Для гэтага створаны два інавацыйныя інструменты кіравання — **Інстытут справядлівага пераходу** і **Дамова пра справядлівы пераход**.

ІНСТЫТУТ СПРАВЯДЛІВАГА ПЕРАХОДУ

Інстытут справядлівага пераходу арганізуе сацыяльны дыялог з мясцовымі зацікаўленымі бакамі, у тым ліку з прафсаюзамі, бізнес-аб'яднаннямі і органамі мясцовай улады. У яго дзве функцыі:

- Ён рухае энергетычны пераход праз рэструктурызацыю (напр., закрыццё вугальных шахт і будаўніцтва інфраструктуры аднаўляльнай энергетыкі) і сочыць, каб выконваліся экалагічныя абавязацельствы.
- Ён каардынуе ініцыятывы па стварэнні альтэрнатыўных крыніц занятасці і эканамічнай дзейнасці замест страчаных падчас пераходу, каб працэс быў сацыяльна справядлівым.

ДАМОВА ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Дамова пра справядлівы пераход змяшчае інструменты, механізмы і меры палітыкі. Яна ўключае стратэгіі эканамічнай дыверсіфікацыі і спецыялізацыі навыкаў, інвестыцыі, а таксама праграмы аднаўлення зямель, карысныя для прыроды і грамадства. Паколькі палітычная ўлада ў Іспаніі моцна дэцэнтралізаваная, вынікі Дамовы мусяць быць вельмі канкрэтнымі для мясцовых умоў, а працэсы — заснаванымі на ўдзеле: пытанні абмяркоўваюцца, а абавязацельствы па справядлівасці ўзгадняюцца ў адпаведнасці з бачаннем будучыні, якое выпрацавала мясцовая супольнасць.

Асабліва варта адзначыць, што сумесныя дзяржаўныя і прыватныя ініцыятывы ствараюць для кампаній і работнікаў значна больш магчымасцей, чым губляецца праз закрыццё прадпрыемстваў.[19] Гэта паказвае, якую каштоўнасць і грамадскую энергію можна мабілізаваць праз накіраваныя працэсы з удзелам урадаў, бізнесу, прафсаюзаў і шырокай грамадскасці, і даказвае, што ініцыятывы справядлівага пераходу могуць стаць сродкам узмацнення інтарэсаў і ўлады рабочага класа. Гэта пацвярджаюць і самі ўдзельныя прафсаюзы: па іх словах, абмеркаванне прынцыпаў, рызык і магчымасцей з таварышамі з іншых прафсаюзаў зрабіла іх больш праніклівымі і згуртаванымі і дало ім актыўную ролю ў вызначэнні будучыні краіны.[20] Гэтая шырэйшая карысць распаўсюджваецца і на кіраванне і адукацыю. Дзякуючы ўдзелу грамадства ў справядлівым пераходзе кіраванне стала больш празрыстым і падсправаздачным, бо пра працэс увесь час ствараюцца актуальныя дакументы.[21] Тым часам абнаўляюцца праграмы сярэдняй адукацыі, прафесійнага навучання і вышэйшай адукацыі: яны даюць тэарэтычныя веды пра экалагічны пераход і развіваюць практычныя навыкі для зялёных галін.[22]

Возера Ас-Понтэс (Галісія) на месцы кар'ера, дзе здабывалі буры вугаль. Пасля спынення здабычы кар'ер затапілі; цяпер тут зона адпачынку, а раён — адна з тэрыторый пагаднення аб справядлівым пераходзе. Фота: Luis Miguel Bugallo Sánchez, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Выклікі і поспехі

Выклікі

Хоць працэс справядлівага пераходу ў Іспаніі ў многім натхняе, ён не пазбаўлены абмежаванняў.

ДЛЯ БУДУЧЫНІ ВЫРАШАЛЬНЫЯ ТРЫ ПЫТАННІ:

НЕ ТОЛЬКІ ЭНЕРГЕТЫКА

Увага была амаль цалкам скіравана на энергетыку. Гэта зразумела: з пункту гледжання клімату гэта самая вострая галіна, і яна вырашальная для ўсёй эканомікі.[23] Але з той жа прычыны пакуль невядома, ці будуць такая ж тэрміновасць і абавязацельствы па сацыяльнай і эканамічнай справядлівасці ў іншых сектарах, дзе няма пагрозы эканамічных узрушэнняў.

ЛІЧБАВЫ ПЕРАХОД

Побач з экалагічным пераходам — і ва ўзаемадзеянні з ім — ідзе яшчэ адзін: лічбавы. Гэта лічбавізацыя (у тым ліку аўтаматызацыя) функцый, якія раней выконваліся ўручную; яна закранае ўсе галіны. Пакуль мацней за ўсё яе адчула апрацоўчая прамысловасць: у 2000–2014 гг. там знікла 41% працоўных месцаў, а доля занятых у сектары ўпала з 17,8% да 10,4%.[24] Адукацыя для экалагічнага пераходу ў Іспаніі ўключае тэму лічбавізацыі, але цяперашнія сацыяльныя і эканамічныя ініцыятывы яе не закранаюць.

ГЛАБАЛІЗАЦЫЯ

З дзвюма папярэднімі праблемамі перасякаюцца пытанні эканамічнага росту і глабальнай расстаноўкі сіл. Занятасць у апрацоўчай прамысловасці скарачаецца не толькі праз аўтаматызацыю і лічбавізацыю, але і праз глабалізацыю: вытворчасць пераносяць у менш развітыя рэгіёны з таннейшай працай.[25] Гэта паказвае: хоць экстрактыўныя адносіны паміж Глабальнай Поўначчу і Поўднем выгадныя капіталістам багацейшых, больш развітых краін, рабочы клас гэтых краін не атрымлівае такой жа карысці.

Гэтую дынаміку трэба ўважліва ўлічваць з-за фізічных абмежаванняў матэрыялаў, патрэбных для аднаўляльнай энергетыкі, пастаяннага попыту на эканамічны рост, звязанага з вытворчасцю і спажываннем, і іх узаемадзеяння. Гаворка пра здабычу, перапрацоўку і выкарыстанне металаў і мінералаў для сістэм аднаўляльнай энергетыкі — гэта прыносіць эканамічную выгаду пэўным людзям у пэўных месцах і экалагічную шкоду, якую мусяць несці пэўныя супольнасці.[26] Іншымі словамі, галіны, што ўзнікаюць падчас пераходу, трэба крытычна ацэньваць, а іх эканамічны поспех — вымяраць матэрыяльнай карысцю для ўсіх людзей; яны не павінны служыць назапашванню багацця капіталістамі Глабальнай Поўначы або ацэньвацца паводле такіх паказчыкаў, як ВУП, што ігнаруюць размеркаванне багацця.

САЛІДАРНАСЦЬ — КЛЮЧАВАЯ ТЭМА ДЛЯ ПРААДОЛЕННЯ БУДУЧЫХ ВЫКЛІКАЎ:

Вельмі важнай будзе нацыянальная міжгаліновая салідарнасць: арганізацыі грамадзянскай супольнасці і работнікі іншых сектараў павінны падтрымаць закранутых работнікаў і стварацьдастатковы ціск дзеля справядлівых вынікаў.

Салідарнасць тут падобная да апісанай вышэй, але важна дзейнічаць хутка. Калі аўтаматызацыя зробіць чалавечую працу непатрэбнай, перамоўная сіла прафсаюзаў зменшыцца. Прафсаюзам вельмі важна актыўна ўплываць на палітыку, пакуль гэтага не здарылася, і быць салідарнымі з сектарамі, дзе сіла працы ўжо аслабла.

Патрэбныя два неадкладныя адказы на дынаміку глабалізацыі:

- Інтэрнацыяналісцкая салідарнасць рабочага класа, абмен урокамі і запуск дыялогаў.
- Пераасэнсаванне мадэляў развіцця — адыход ад засяроджанасці на эканамічным росце асобных краін да інклюзіўных мадэляў, якія ўраўнаважваюць сацыяльныя патрэбы і ўплыў на прыроду, з большым акцэнтам на супрацоўніцтва, а не канкурэнцыю эканомік.

Поспехі

Кліматычныя абавязацельствы на 2030 г., замацаваныя на сёння дзякуючы планам справядлівага пераходу ў Іспаніі:

- Скарачэнне выкідаў парніковых газаў на 23% у параўнанні з 1990 г.;
- Доля аднаўляльных крыніц у вытворчасці энергіі — 74%;
- Адначасова занятасць павінна вырасці на 1,7% — гэта да 348 000 працоўных месцаў у год.
- 250 млн еўра выдзелена работнікам шахцёрскіх рэгіёнаў: на датэрміновы выхад на пенсію, перанавучанне для зялёных галін і працу ў экалагічным аднаўленні.
- Яшчэ 2,13 млрд еўра выдзелена на кампенсацыю сацыяльных і эканамічных наступстваў закрыцця 26 неканкурэнтаздольных вугальных шахт, дзе працуе каля 1700 шахцёраў.[27]

У 2021 г. урад Іспаніі склікаў Грамадзянскую асамблею па клімаце. У яе ўваходзяць 100 чалавек, выбраных так, каб адлюстроўваць разнастайнасць іспанскага грамадства, а таксама незалежныя эксперты, якія даюць падтрымку і парады. Група правяла шэсць чатырохгадзінных сесій і выпрацавала 172 рэкамендацыі па справядлівым пераходзе, якія будуць прадстаўлены парламенту Іспаніі.[28]

Глядзіце відэа, каб даведацца больш. (па-іспанску) (працягласць: 3 хв 21 с)

Гісторыя справядлівага пераходу ў Іспаніі дае надзею. Яна паказала дзейснасць і ўстойлівасць шырокай народнай сілы, якая нараджаецца з дыялогу і супрацоўніцтва паміж рознымі сектарамі грамадства, дзе прафсаюзы і рабочы клас адыгрываюць ключавую ролю ў кіраўніцтве. Перыяд справядлівага пераходу ў Іспаніі супаў і з Вялікай рэцэсіяй 2008–2009 гг., і з пандэміяй COVID-19 — абедзве пагражалі сарваць прагрэс. Аднак у абодва перыяды салідарнасць і рашучы ціск захавалі імпэт на нацыянальным і міжнародным узроўнях: гэта дапамагло ўключыць справядлівы пераход у знакавае Парыжскае пагадненне на COP21 і не дапусціць затрымак або змен у бюджэце пасля пандэміі.[29] Гэта ключавы ўрок для пераходаў у іншых краінах. Хоць урады і бізнес маюць больш фінансавай і непасрэднай заканадаўчай улады, прафсаюзы і грамадзянская супольнасць пераважаюць колькасцю і больш непасрэдна зацікаўленыя ў выніку. Праз пастаянны дыялог, салідарнасць і лідарства рабочы клас можа не толькі прадухіліць страты падчас пераходаў, але і выкарыстаць рухі за справядлівы пераход як магчымасць сфармаваць больш справядлівую і дэмакратычную палітычную эканомію.

Занятак 1.3

Распрацоўка праграмы справядлівасці ў пераходах

Гэты занятак прысвечаны становішчу мужчын і жанчын у эканоміцы і грамадстве і таму, як нашы адказы на кліматычны крызіс могуць паўплываць на гендарную роўнасць. Таксама на занятку разглядаюцца пытанні сродкаў да існавання, працоўных месцаў і годнай працы ў пераходзе.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- Вызначаць пытанні сацыяльнай справядлівасці і праблемы работнікаў, якія трэба ўлічваць у кліматычным пераходзе.
- Шукаць праекты «гендарна справядлівага» пераходу ў розных краінах свету і разважаць, што з іх хочацца паспрабаваць у сваім кантэксце.
- Выпрацоўваць агульныя прынцыпы справядлівага пераходу.
- Разважаць, якія прынцыпы справядлівага пераходу асабліва важныя для вас.

Заданне 1.3.1:
Шукаем несправядлівасць

Кожны з удзельнікаў па чарзе бярэ слова:

- Раскажыце пра праблему справядлівасці ў кліматычным пераходзе, якая ўзнікае ў вашым кантэксце, з пункту гледжання вашай арганізацыі. (5 хв на арганізацыю)

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Пакуль людзі выступаюць, запісвайце на вялікіх аркушах паперы ці на дошцы адно-два словы, якія перадаюць галоўныя ідэі. Групуйце падобныя праблемы. У канцы ўсе ўбачаць групы праблем справядлівасці.

Калі ўдзельнікаў шмат, дайце выступіць прыкладна 7 чалавекам, а потым спытайце, ці можа хто-небудзь назваць праблему справядлівасці, якую яшчэ не згадвалі.

Калі семінар анлайн:

Выкарыстоўвайце анлайн-дошку, каб запісваць і групаваць ідэі. Або анлайн-воблака слоў.

Плакат «Змена клімату = больш кліматычных уцекачоў» на кліматычным страйку ў Мельбурне, 20 верасня 2019 г. Фота: Takver, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0

Заданне 1.3.2:

Гендарная справядлівасць у кліматычных дзеяннях

»

Пераходы да нізкавугляродных і ўстойлівых да змены клімату эканомік — гэта магчымасць для структурных змен, якія вырашаюць названыя вамі праблемы справядлівасці. Гендарная няроўнасць — адна з іх. Давайце паглядзім на некалькі прыкладаў, каб натхніцца. Гэта праекты, адзначаныя ўзнагародамі арганізацыі Women Engage for a Common Future і Жаночай і гендарнай групы (Women and Gender Constituency) Рамачнай канвенцыі ААН аб змене клімату (UNFCCC). З 2015 г. гэтыя ўзнагароды прысуджаюць, каб паказаць устойлівыя да змены клімату мадэлі развіцця, якія прыносяць шмат сацыяльнай і экалагічнай карысці.«

1. Выберыце адну з гэтых ініцыятыў і пачытайце пра яе: (10 хв)

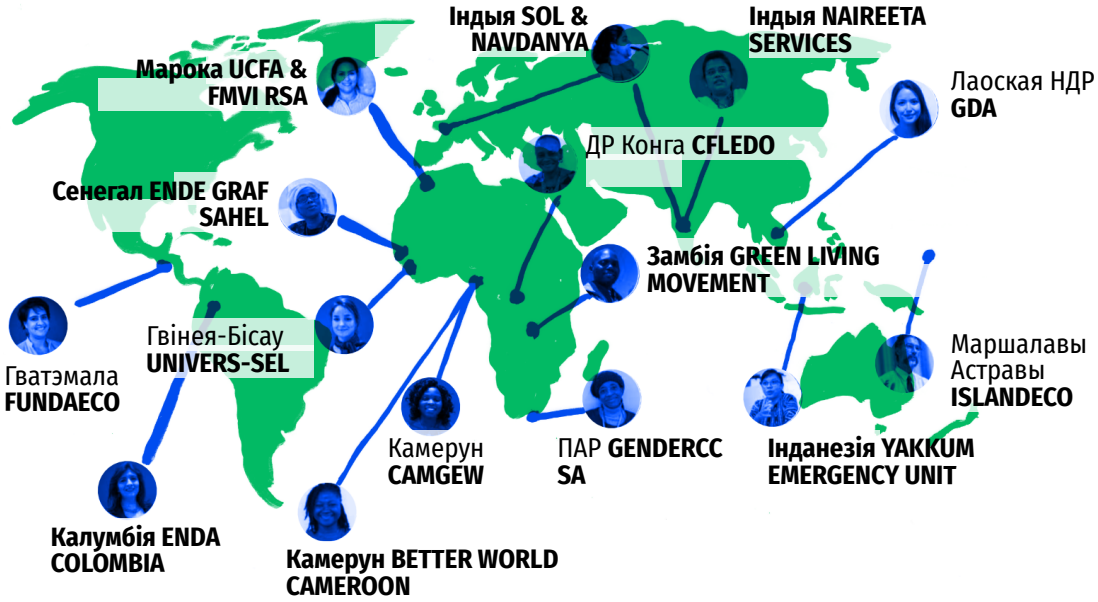

- Англійская (кейсы на с. 9–23)[1]

- Французская
- Іспанская

Калі вам цяжка чытаць на гэтых мовах, проста пашукайце ў Google «прыклады гендарнай роўнасці ў кліматычных дзеяннях» на зручнай вам мове.

2. Прадстаўце ініцыятыву: (7 хв на выступоўцу)

- Скажыце, што вас натхняе ў гэтым праекце
- Як ён дапамагае кліматычнаму пераходу або абараняе людзей ад наступстваў змены клімату?
- Чым ён «гендарна справядлівы»?
- Якія яшчэ праблемы справядлівасці ён вырашае?

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Калі семінар праходзіць ачна, пераканайцеся, што ўдзельнікі маюць доступ да інтэрнэту і мабільных даных, каб пачытаць пра ініцыятывы.

Не страшна, калі выберуць не ўсе ініцыятывы або калі многія выберуць адну і тую ж. Калі адну ініцыятыву выбралі некалькі чалавек, кожны можа адказаць на адно з чатырох пытанняў пра яе. А астатнія могуць дапоўніць, калі іх адказ адрозніваецца.

Запрашайце выступаць па кантынентах. Так кантэксты будуць больш-менш блізкія. Пасля кожнага кантынента ўдзельнікі адтуль могуць сказаць, што з пачутага яны маглі б паспрабаваць у сваіх арганізацыях, а што, на іх думку, у іх не спрацуе. (Дадайце на гэта некалькі хвілін да задання.)

У рэсурсе вышэй няма ініцыятыў з Паўночнай Амерыкі ці Еўропы. Калі на семінары толькі людзі адтуль, яны могуць павучыцца ў іншых частак свету або паглядзець гэтую старонку[2], дзе ёсць ініцыятыва ў Турцыі (с. 10) і ў ЗША (с. 29).

Калі група вялікая, можна падзяліць яе на дзве, і ў кожнай будзе свой вядучы.

Заданне 1.3.3:
Агульныя прынцыпы справядлівага пераходу

1. ГРУПАВЫЯ ДЫСКУСІІ

У «Матэрыялах трэнерам» ніжэй ёсць набор рабочых аркушаў для гэтага задання, па адным аркушы на старонку. На кожным аркушы — набор прынцыпаў справядлівага пераходу з розных крыніц. У кожным радку — прынцыпы на адну тэму. (5 хв, каб вяду-чыя растлумачылі заданне)

Працуйце ў групах так — усяго шэсць груп:

- Эканоміка (3 аркушы)
- Праца, Як мы жывём
- Вада, Ежа, Энергія, Транспарт, Здароўе, Культура/традыцыі/зямля (2 аркушы)
- Кліматычная справядлівасць, Сацыяльная справядлівасць
- Салідарнасць
- Геапалітыка/імперыялізм, Дэмакратыя ўдзелу

У кожнай групе хтосьці павінен добраах-вотна ўзяцца запісваць галоўныя ідэі групы і потым пра іх расказаць, асабліва пра прынцыпы, якія група хоча прыняць. Гэта «спікер».

Прачытайце і абмяркуйце ідэі на рабочым аркушы (аркушах): (30 хв у групах)

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

2. РАТАЦЫЯ І АБМЕН (20 хв на ратацыю)

Цяпер усе спікеры пакідаюць сваю групу і пераходзяць у наступную.

Кожны спікер расказвае новай групе, над якой тэмай (тэмамі) працавала першапачатковая група і якія прынцыпы па гэтай тэме яна прапанавала прыняць. Група абмяркоўвае і ўдакладняе ідэі. Спікер запісвае моцныя рознагалоссі і новыя ідэі.

Паўтарайце, пакуль усе спікеры не пабываюць ва ўсіх іншых групах. Вось так:

3. АГУЛЬНАЯ ДЫСКУСІЯ (45 хв)

Спікеры называюць сваю тэму і расказваюць, якія прынцыпы прапанавала іх першапачатковая група і якія ідэі дадаліся падчас «ратацыі і абмену». Карысна таксама адзначыць, у якіх пытаннях людзі не змаглі дамовіцца.

Ці могуць удзельнікі знайсці агульную глебу? Не ўсім трэба пагаджацца ва ўсім, але паспрабуйце знайсці некалькі аб'яднаўчых прынцыпаў. Лепш мець менш прынцыпаў, але канкрэтных, вакол якіх могуць згуртавацца ўсе.

	Эканоміка	**Праца**	**Вада**	**Кліматычная справядлівасць**	**Салідарнасць**	**Геапалітыка**
Працуем з аркушамі	Спікер: Эканоміка→	Спікер: Праца→	Спікер: Вада→	Спікер: Клімат. справядлівасць→	Спікер: Салідарнасць→	Спікер: Геапалітыка→
Ратацыя № 1 і абмен	Спікер: Геапалітыка→	Спікер: Эканоміка→	Спікер: Праца→	Спікер: Вада→	Спікер: Клімат. справядлівасць→	Спікер: Салідарнасць→
Ратацыя № 2 і абмен	Спікер: Салідарнасць→	Спікер: Геапалітыка→	Спікер: Эканоміка→	Спікер: Праца→	Спікер: Вада→	Спікер: Клімат. справядлівасць→
Ратацыя № 3 і абмен	Спікер: Клімат. справядлівасць→	Спікер: Салідарнасць→	Спікер: Геапалітыка→	Спікер: Эканоміка→	Спікер: Праца→	Спікер: Вада→
Ратацыя № 4 і абмен	Спікер: Вада→	Спікер: Клімат. справядлівасць→	Спікер: Салідарнасць→	Спікер: Геапалітыка→	Спікер: Эканоміка→	Спікер: Праца→
Ратацыя № 5 і абмен	Спікер: Праца→	Спікер: Вада→	Спікер: Клімат. справядлівасць→	Спікер: Салідарнасць→	Спікер: Геапалітыка→	Спікер: Эканоміка→

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Групы названыя паводле першай тэмы на рабочым аркушы, з якім яны працуюць, каб ім было лягчэй зразумець, з чаго пачаць.

Калі семінар анлайн:

• Стварыце шэсць анлайн-груп з назвамі «Эканоміка», «Праца», «Вада», «Кліматычная справядлівасць», «Салідарнасць» і «Геапалітыка». Растлумачыўшы заданне, дазвольце Zoom (ці іншай платформе, якой вы карыстаецеся) выпадкова размеркаваць людзей па групах.

• Зазірайце ў кожную групу, каб упэўніцца, што ўсе ўсё зразумелі, працуюць з патрэбным аркушам (аркушамі) і што ў групы ёсць спікер.

• Калі прыйдзе час ратацыі і абмену, усе спікеры павінны вярнуцца ў агульны пакой. Адпраўце спікера «Эканомікі» ў групу «Праца», спікера «Працы» — у групу «Вада», спікера «Вады» — у «Кліматычную справядлівасць», спікера «Кліматычнай справядлівасці» — у «Салідарнасць», спікера «Салідарнасці» — у «Геапалітыку», а спікера «Геапалітыкі» — у «Эканоміку». Паўтарайце, пакуль усе спікеры не пабываюць ва ўсіх групах.

Абмеркаванне прынцыпаў — частка працэсу, у якім удзельнікі ствараюць агульную праграму. Гэта важней, чым тое, ці будзе ў выніку пісьмовы дакумент з узгодненымі прынцыпамі.

Калі ўсе зноў збяруцца на агульнае абмеркаванне, кожны ўжо паспее абмеркаваць усё, таму ўдзельнікі самі знойдуць кансэнсус — або не. Спікеры адзначаць узгодненыя прынцыпы і пункты разыходжання. Там, дзе ёсць моцная згода, прагаварыце гэта для групы. Калі адна і тая ж ці падобная ідэя гучыць ад розных спікераў, таксама звярніце на гэта ўвагу групы. У канцы падсумуйце галоўныя пункты кансэнсусу. Калі ёсць моцныя разыходжанні, спытайце ўдзельнікаў, што яны хочуць з гэтым рабіць. Для агульнага абмеркавання карысна мець дваіх вядучых: адзін чалавек кіруе выступамі спікераў, другі робіць нататкі і агучвае групе кансэнсус. Другую ролю можа выконваць хтосьці з кіраўніцтва арганізацыі.

Магчыма, удзельнікам семінара трэба будзе выбраць групу людзей, якая падрыхтуе дакумент з прынцыпамі, каб прынесці яго на адну з наступных сустрэч для прыняцця. Такі праект дакумента можна таксама вынесці на абмеркаванне ў шырэйшыя грамадскія колы — гэта само па сабе дапамагае будаваць грамадскі кансэнсус і рух за справядлівы пераход.

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Рабочыя аркушы з прынцыпамі спра-
вядлівага пераходу, якія пачынаюцца
на наступнай старонцы, ёсць таксама
ў лічбавым фармаце для запаўнення на
сайце курса.

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
УВОДЗІНЫ	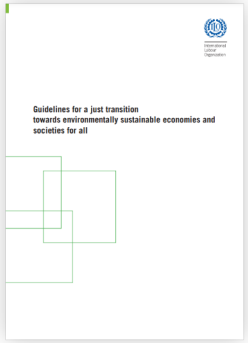	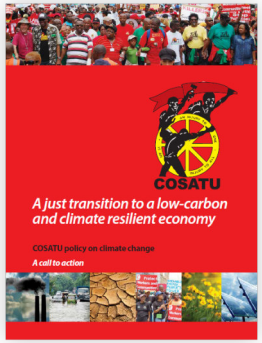		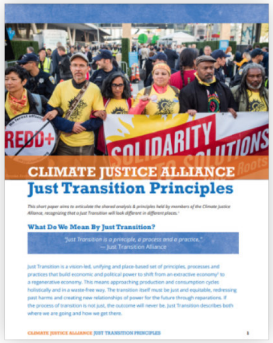	
	З дакумента МАП 2015 г. «Кіруючыя прынцыпы справядлівага пераходу да экалагічна ўстойлівых эканомік і грамадстваў для ўсіх». Поўны тэкст	З «Палітычнай праграмы ў галіне змены клімату» COSATU, прынятай у 2011 г. Падрабязней пра кожны прынцып — тут (с. 52–59). COSATU — паўднёваафрыканская федэрацыя прафсаюзаў.	Хартыя кліматычнай справядлівасці 2020 г., распрацаваная ў ПАР. Больш — тут. Працэс вялі Паўднёваафрыканская кампанія за харчовы суверэнітэт і Цэнтр кааператыўных і палітычных альтэрнатыў; удзельнічалі некалькі арганізацый.	Ад Climate Justice Alliance (ЗША), створанага ў 2013 г. Больш пра альянс Спіс удзельнікаў	З Фемінісцкай праграмы Зялёнага новага курсу — кааліцыі амерыканскіх арганізацый за правы жанчын і кліматычную справядлівасць, што склалася ў 2019 г. Гл. feministgreennewdeal.com
	«Пераход да экалагічна ўстойлівых эканомік і грамадстваў павінен кіравацца наступнымі прынцыпамі:»	«Справядлівы пераход — гэта змены, якія **не шкодзяць рабочаму класу** ва ўсім свеце, не шкодзяць **краінам, што развіваюцца**, і пры якіх індустрыяльныя краіны плацяць за шкоду, што іх развіццё нанесла атмасферы Зямлі. Справядлівы пераход дае магчымасць для глыбейшай трансфармацыі, якая ўключае перараз-меркаванне ўлады і рэсурсаў дзеля больш справядлівага і роўнага грамадскага ладу.»	«Мы сутыкаемся з многімі крызісамі, але кліматычны крызіс — самы небяспечны. Вырашаючы кліматычны крызіс, які ўплывае на ўсё, мы можам прасоўваць і рашэнні ўсіх сацыяльна-экалагічных крызісаў і ўвогуле спыніць вайну з прыродай. **Сістэмныя альтэрнатывы неабходныя**, каб змагацца з прычынамі змены клімату, яе рызыкамі і пагрозай краху сістэм. ... Кожная супольнасць, вёска, мястэчка, горад і працоўнае месца павінны прасоўваць глыбокі справядлівы пераход дзеля сацыяльна-экалагічнай трансфармацыі.»	«Справядлівы пераход — гэта заснаваны на бачанні, аднальны і прывязаны да мясцовасці набор прынцыпаў, працэсаў і практык, якія ствараюць эканамічную і палітычную сілу, каб **перайсці ад экстрактыўнай эканомікі да рэгенератыўнай**. Гэта значыць падыходзіць да цыклаў вытворчасці і спажывання цэласна і без адходаў. Сам пераход павінен быць справядлівым і роўным: **выпраўляць шкоду мінулага** і праз рэпарацыі ствараць новыя адносіны ўлады на будучыню. ... Справядлівы пераход апісвае і тое, куды мы ідзём, і тое, як мы туды дойдзем. Разумеючы, што ў розных месцах ён будзе выглядаць па-рознаму, ... агульны набор прынцыпаў можа ўмацаваць нашу калектыўную працу.»	«Кліматычны крызіс вырас з узаемазвязаных сістэм капіталізму, здабычы рэсурсаў, эксплуатацыі працы, ператварэння прыроды ў тавар, перасяленчага каланіялізму, імперыялізму, мілітарызму. ... Каб сапраўды змагацца з глыбіннымі прычынамі, а таксама з маштабам крызісу, Зялёны новы курс павінен ... прасоўваць трансфарматыўную фемінісцкую праграму, якая ставіць у цэнтр лідарства жанчын і змагаецца з наступствамі каланізацыі і расізму супраць чарнаскурых. ... спыніць прыгнёт і **ажыццяўляцца і фармуявацца супольнасцямі на перадавой, якія найбольш пацярпелі**, — небелымі і чарнаскурымі жанчынамі, жанчынамі з карэнных народаў, людзьмі з інваліднасцю, ЛГБТКІАП+ людзьмі, жыхарамі Глабальнага Поўдня, мігрантамі, бежанцамі, моладдзю.»

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
ЭКАНОМІКА: АПІСАННЕ ПРАБЛЕМЫ		***Капіталістычнае назапашванне*** *было глыбіннай прычынай празмерных выкідаў парніковых газаў, а значыць, і глабальнага пацяплення і змены клімату.*			*Сістэмна супрацьстаяць эксплуататарскім і неўстойлівым мадэлям вытворчасці:* Карані кліматычнага крызісу — у эканамічнай сістэме, якая заахвочвае карпаратыўную прагнасць, неўстойлівую вытворчасць і пагоню за прыбыткам замест дабрабыту людзей і планеты. Глабальна гэтая сістэма яшчэ больш замацоўвае **неакаланіяльныя мадэлі** ўлады і вытворчасці паміж краінамі Поўначы і Поўдня і ўнутры перасяленчых калоній, такіх як Злучаныя Штаты.
ЭКАНОМІКА: НОВЫЯ МЭТЫ	(d) Узгодненая палітыка ў эканамічнай, экалагічнай, сацыяльнай, адукацыйнай і працоўнай сферах павінна ствараць спрыяльныя ўмовы, каб прадпрыемствы, работнікі, інвестары і спажыўцы прынялі пераход да экалагічна ўстойлівых і інклюзіўных эканомік і грамадстваў і рухалі яго.	*Патрэбны новы нізкавугляродны шлях развіцця...* [К]ожны раз, калі мы думаем пра эканамічны рост і стварэнне працоўных месцаў, ... мы павінны думаць, як гэтая дзейнасць можа або спрыяць скарачэнню выкідаў вугляроду, або дапамагаць спраўляцца з наступствамі змены клімату. ... Нам таксама трэба яшчэ больш сур'ёзна задумацца, як накіраваць вытворчасць і спажыванне на задавальненне базавых патрэб. ...Трэба пачаць вымяраць рост не ў грошах («валавы ўнутраны прадукт»), а ў **мэтах па жыллі, ахове здароўя, адукацыі, доступе да паслуг і нават у адпачынку, шчасці і дабрабыце.**	*Па-за межамі мэйнстрымнай эканомікі:* ... Нашы эканомікі павінны служыць **нашым патрэбам як сацыяльна-экалагічных істот і патрэбам экасістэм**. Нам патрэбная эканоміка, якая ўлічвае экалагічны след, шчасце, дабрабыт, устойлівасць экасістэм, агульныя набыткі і планетарныя межы.	*Справядлівы пераход патрабуе* ***рэгенератыўнай экалагічнай эканомікі***: Справядлівы пераход павінен умацоўваць экалагічную ўстойлівасць, скарачаць спажыванне рэсурсаў, аднаўляць біяразнастайнасць і традыцыйны лад жыцця і падрываць экстрактыўныя эканомікі, у тым ліку капіталізм, якія руйнуюць экалагічную аснову нашага агульнага дабрабыту.	*Ствараць рэгенератыўныя эканомікі, якія ставяць у цэнтр сістэмныя фемінісцкія альтэрнатывы:* Справядлівы пераход павінен змагацца з няроўнасцю ўлады і багацця ... Гэта значыць ператварыць экстрактыўнае, несправядлівае статус-кво ў новыя, сацыяльна справядлівыя і экалагічна ўстойлівыя эканомікі, якія паважаюць здольнасць прыроды да аднаўлення і захоўваюць з ёй раўнавагу. Мы павінны перайсці ад прыватызацыі прыроды і ператварэння яе ў тавар да ўстойлівай, справядлівай вытворчасці і выкарыстання рэсурсаў. Гэта ўключае разуменне, што ВУП — недастатковы і шкодны эканамічны паказчык і што патрэбныя альтэрнатывы, якія **вымяраюць якасць жыцця і дабрабыт, а не вытворчасць.**

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
ЭКАНОМІКА: ПЕРАРАЗМЕРКАВАННЕ			*Багатыя павінны заплаціць свой* ***экалагічны доўг***: Заможныя ў нашых грамадствах празмерна спажывалі рэсурсы, шкодзілі экасістэмам і маюць велізарны **вугляродны след**. Яны вінныя ўсім нам экалагічны доўг і павінны несці фінансавы цяжар глыбокага справядлівага пераходу [праз **падаткі** і **надбаўкі на прадметы раскошы**]. Работнікам трэба **задзейнічаць пенсійныя і ашчадныя фонды** ..., каб падтрымаць стварэнне нацыянальнага кааператыўнага банка, які дапамагаў бы працоўным калектывам, супольнасцям і хатнім гаспадаркам ... ажыццяўляць планы глыбокага справядлівага пераходу. Трэба таксама задзейнічаць **дзяржаўныя фінансы** ...	*Справядлівы пераход роўна пераразмеркоўвае рэсурсы і ўладу*: Мы павінны будаваць новыя сістэмы, добрыя для ўсіх людзей, а не толькі для нямногіх. ... Справядлівы пераход змагаецца за вяртанне капіталу і рэсурсаў дзеля аднаўлення тэрыторый і сектараў эканомікі, дзе гэтая несправядлівасць найбольш глыбокая.	
ЭКАНОМІКА: УЛАСНАСЦЬ		Нам патрэбныя інвестыцыі ў тэхналогіі, а перадачу тэхналогій краінам, што развіваюцца, не павінны абмяжоўваць **правы інтэлектуальнай уласнасці.**	*Сацыялізаваная ўласнасць:* На працоўных месцах і ў супольнасцях сіла людзей павінна выяўляцца праз дэмакратычны кантроль і ўласнасць, у тым ліку праз дэмакратычныя камунальныя службы, **кааператывы, агульнае карыстанне, абшчынную ўласнасць і планаванне з удзелам людзей** [і] бюджэтаванне ..., каб калектыўна кіраваць жыццёва важнымі агульнымі набыткамі і сістэмамі.		

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
ЭКАНОМІКА: ЗМЯКЧЭННЕ		*Нам патрэбны вугляродны бюджэт...* [г.зн. каб утрымаць пацяпленне на прыдатным для жыцця ўзроўні, трэба не выходзіць за межы **вугляроднага бюджэту** — глабальнага, вызначанага навукай, і нацыянальнага, справядліва падзеленага паміж краінамі.]			
РЫНКАВЫЯ МЕХАНІЗМЫ / ХІБНЫЯ РАШЭННІ		*Мы адкідаем рынкавыя механізмы скарачэння выкідаў вугляроду*, [якія ператвараюць] атмасферу ў тавар на продаж — гэтак жа, як іншыя прыродныя рэсурсы ўжо сталі таварамі, што прыносяць прыбытак. [Сярод іх] • Механізм чыстага развіцця (CDM) • гандаль выкідамі. Выкарыстанне **рынкавых механізмаў азначае і тое, што багатыя і ўплывовыя дыктуюць умовы, на якіх апошняя «вольная прастора» (атмасфера) дзеліцца і размяркоўваецца несправядліва. Нам патрэбнае рэгуляванне разам з санкцыямі супраць тых, хто яго парушае.**			*Адкінуць хібныя і шкодныя адказы на змену клімату, якія не закранаюць глыбінных прычын:* Мы павінны адкінуць хібныя «рашэнні», якія захоўваюць рухавікі кліматычнага крызісу, замацоўваюць прыгнёт і прыкрываюць сваю шкоду **грынвошынгам**. Сярод іх — гандаль выкідамі ...; **біяпаліва** [і біяэнергетыка] ...; небяспечныя **атамныя электрастанцыі**; нарошчванне здабычы прыроднага газу, апраўданае **ўлоўліваннем і захоўваннем вугляроду** і іншымі тэхнічнымі «выпраўленнямі»; **мегаплаціны**, якія наносяць незваротную шкоду біяразнастайнасці, харчоваму суверэнітэту і сродкам да існавання; і **геаінжынерыя.**

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
ПРАЦА	(b) (праграма «Годная праца») Палітыка павінна паважаць, прасоўваць і ажыццяўляць асноўныя прынцыпы і правы ў працы. (e) ... палітыка павінна задаваць рамкі справядлівага пераходу, каб спрыяць стварэнню большай колькасці **годных працоўных месцаў**, у тым ліку: прагназаванне ўплыву на занятасць; адэкватная і ўстойлівая **сацыяльная абарона** пры страце працы і перамяшчэнні; **развіццё навыкаў**; і **сацыяльны дыялог**, у тым ліку ... права арганізоўвацца і весці калектыўныя перамовы.	*Патрэбны справядлівы пераход да нізкавугляроднай і кліматычна ўстойлівай эканомікі*, [які] вырашае і крызіс беспрацоўя, і экалагічны крызіс. ... [М]ы павінны змагацца за абарону і падтрымку работнікаў, чые працоўныя месцы або сродкі да існавання могуць апынуцца пад пагрозай з-за пераходу. ... Мы таксама павінны дабіцца, каб развіццё **новых зялёных галін** не стала нагодай зніжаць заробкі і сацыяльныя гарантыі.	*Жыць у радасць, працуючы менш:* У свеце, які награваецца, **працоўны час трэба скараціць** — прынамсі да чатырохдзённага тыдня. Годныя бязвугляродныя кліматычныя **працоўныя месцы трэба гарантаваць** і падтрымліваць калектыўнымі, заснаванымі на каштоўнасцях і экацэнтрычнымі падыходамі да вытворчасці, спажывання, фінансавання і ладу жыцця праз эканоміку салідарнасці. Такая эканоміка грунтуецца на патрэбах і дэмакратызуе эканамічную ўладу. [3] **усеагульным базавым даходам** ... усе работнікі могуць быць абароненыя падчас пераходу, а грамадства ўвогуле атрымае падушку бяспекі.	*Справядлівы пераход стварае **асэнсаваную працу***: Справядлівы пераход засяроджаны на развіцці чалавечага патэнцыялу і дае людзям магчымасці вучыцца, расці і развівацца ў поўную меру сваіх здольнасцяў і інтарэсаў. Усе мы — прыроджаныя лідары, і рэгенератыўная эканоміка падтрымлівае і выхоўвае гэтае лідарства. У гэтым працэсе мы змяняем саміх сябе, адно аднаго, нашы супольнасці і грамадства ў цэлым.	*Стварацъ рэгенератыўныя эканомікі, якія ставяць у цэнтр сістэмныя фемінісцкія альтэрнатывы:* ... [Ж]анчыны ва ўсім свеце здаўна непрапарцыйна шмат выконваюць такую працу, як хатняя гаспадарка, выхаванне дзяцей і догляд пажылых. Гэтая праца амаль заўсёды неаплатная, недаацэненая і нябачная ў эканамічнай і сацыяльнай палітыцы на ўсіх узроўнях. Наша грамадства пабудаванае на **працы па доглядзе** і залежыць ад яе; гэта каштоўная, нізкавугляродная праца ў супольнасцях, якую трэба пераацаніць і паставіць у цэнтр нашай новай эканомікі.
ЯК МЫ ЖЫВЁМ			*Экацэнтрычнае жыццё:* Жыць проста, павольна і свядома, экацэнтрычна, прызнаючы святасць усіх формаў жыцця і нашы ўзаемасувязі, што робіць магчымай этыку павагі і клопату.	*Справядлівы пераход вядзе нас да* **buen vivir**: жыць добра, не жывучы лепш за кошт іншых. ... Мы павінны мець справядлівыя адносіны адно з адным і з прыроднym светам, часткай якога мы з'яўляемся. Правы народаў, супольнасцяў і прыроды павінны стаяць вышэй за правы асобы.	

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
ВАДА		*Усе [людзі] маюць права на чыстую ваду.*	*Дэмакратызаваць водныя агульныя набыткі:* Ваду кантралююць нямногія, а многія адчайна ў ёй маюць патрэбу. … Як **грамадскае дабро**, ваду павінны берагчы ўсе і **абараняць ад забруджвання**. … [В]одакарыстанне трэба дэмакратычна планаваць і эфектыўна рэгуляваць, пацвярджаючы права грамадзян на гэты дэфіцытны і каштоўны рэсурс. Водаправодную і каналізацыйную інфраструктуру трэба мадэрнізаваць, кіраваць ёю і кантраляваць яе, каб забяспечыць эфектыўнае выкарыстанне.		
ЕЖА		*Харчовую небяспеку трэба тэрмінова зжыць.*	*Карміць сябе праз **харчовы суверэнітэт*** … Права на ежу павінна даць вытворцам ежы, дробным рыбакам, якія ловяць рыбу для сябе, нефармальным гандлярам і спажыўцам уладу над уласнымі агульнымі харчовымі сістэмамі, каб культурна прыдатная і пажыўная ежа была даступная ўсім …		
ЭНЕРГІЯ		*Усе [людзі] маюць права на чыстую, бяспечную і даступную энергію.*	***Грамадская** і абшчынная аднаўляльная энергетыка* праз хуткую адмову ад выкапнёвага паліва … **Эфектыўнае выкарыстанне** энергіі і тэхналогій будзе вырашальным … **Выхад з інвестыцый у выкапнёвае паліва**, спыненне субсідый на выкапнёвае паліва і яго здабычы (фрэкінг, вугальныя шахты, марская здабыча) — абавязковыя.		Мы павінны патрабаваць пераходу на 100% на аднаўляльную энергію са справядлівых крыніц і забраць грошы з горназдабыўных, нафтагазавых і **аграбізнесовых** карпарацый, якія падпальваюць змену клімату.
ТРАНСПАРТ		*Патрэбна масавае развіццё **грамадскага транспарту** …*	***Эка-мабільнасць** і грамадскі транспарт на чыстай энергіі*		

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
ЗДАРОЎЕ / РЭПРАДУКТЫЎНАЯ СПРАВЯДЛІВАСЦЬ		*Уплыў змены клімату на здароўе трэба разумець і вырашаць у кантэксце патрабавання* ***ўсеагульнага доступу да аховы здароўя.***	*Экстраная, комплексная і прафілактычная медыцына:* Нам патрэбныя дзейсныя, даступныя і чуйныя **дзяржаўныя сістэмы аховы здароўя** для патрэб людзей і выклікаў здароўю, якія нясе пацяпленне клімату.		*Прасоўваць рэпрадуктыўную справядлівасць:* Нашы змаганні за кліматычную справядлівасць і за цялесную аўтаномію звязаныя. … Мы **адкідаем хібны алармізм наконт росту насельніцтва** і аргументы, якія вінавацяць у змене клімату рэпрадуктыўныя здольнасці людзей, асабліва жанчын. … [У]стойлівая будучыня патрабуе цялеснай аўтаноміі і **сэксуальных і рэпрадуктыўных правоў** пры любых абставінах.
КУЛЬТУРА / ТРАДЫЦЫІ / ЗЯМЛЯ				*Справядлівы пераход захоўвае культуру і традыцыі:* Справядлівы пераход павінен ствараць інклюзіўную прастору для ўсіх традыцый і культур, прызнаючы іх неад'емнай часткай здаровай і жывой эканомікі. Ён таксама павінен прадугледзець **рэпарацыі** за зямлю, якую скралі і/або знішчылі капіталізм, каланіялізм, патрыярхат, генацыд, рабства.	*Паставіць у цэнтр* ***правы і лідарства карэнных народаў***: Суверэнітэт і рашэнні карэнных народаў маюць першараднае значэнне. Гэта ўключае юрыдычна абавязковае прызнанне правоў карэнных народаў на зямлю, рэальнае выкананне жыццёва важнага прынцыпу свабоднай, папярэдняй і інфармаванай згоды і прызнанне **правоў прыроды**.

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
КЛІМАТЫЧНАЯ СПРАВЯДЛІВАСЦЬ			*Кліматычная справядлівасць:* **Тыя, хто найменш адказны, не павінны пакутаваць або несці кошт кліматычных наступстваў**. [П]атрэбы работнікаў, бедных, беззямельных, людзей з інваліднасцю, жанчын з нізавых супольнасцяў, дзяцей і ўразлівых супольнасцяў павінны быць у цэнтры глыбокага справядлівага пераходу. Карысцю ад сацыяльна-экалагічнай трансфармацыі трэба дзяліцца пароўну.		
САЦЫЯЛЬНАЯ СПРАВЯДЛІВАСЦЬ	(с) Палітыка і праграмы павінны ўлічваць **моцнае гендарнае вымярэнне** многіх экалагічных выклікаў і магчымасцяў. Варта разгледзець асобныя гендарныя меры, каб спрыяць роўным вынікам.	Новыя экалагічныя працоўныя месцы даюць магчымасць **выправіць многія гендарныя дысбалансы ў занятасці і навыках.** ... Гендарная роўнасць павінна быць кіруючым прынцыпам у [працы] Зялёнага кліматычнага фонду.	*Сацыяльная справядлівасць:* **К**ліматычная справядлівасць — гэта сацыяльная справядлівасць. **Супрацьстаяць усім формам дыскрымінацыі** і прыгнёту па расе, класе, гендары, поле і ўзросце дзеля кліматычнай і сацыяльнай справядлівасці.	*Справядлівы пераход роўна пераразмеркоўвае рэсурсы і ўладу:* ... [Ён] павінен актыўна змагацца з цяперашняй і гістарычнай сацыяльнай несправядлівасцю, заснаванай на расе, класе, гендары, іміграцыйным статусе і іншых формах прыгнёту, і пераўтвараць яе.	*Патрабаваць інтэрсекцыянальнага гендарнага аналізу ўсіх дзеянняў:* Зялёны новы курс павінен быць часткай справядлівага пераходу, які ўлічвае, як па-рознаму закранаюць людзей сістэмнае выключэнне і эксплуатацыя ... Справядлівы пераход патрабуе, каб жанчыны актыўна далучаліся да зялёных працоўных месцаў і сацыяльнай палітыкі і мелі ад іх карысць, у тым ліку **роўную аплату, аплатны сямейны адпачынак** і бясплатны догляд дзяцей. Справядлівы пераход таксама павінен змагацца з **гендарным гвалтам** у галінах ... ***Змагацца з інстытуцыйным патрыярхатам і расізмам:*** (які) праяўляецца ва ўсіх нашых супольнасцях, рухах і прасторах выпрацоўкі палітыкі ... Калі мы не возьмемся за гэтыя сістэмы напрамую, яны падарвуць кліматычныя рашэнні.

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
САЛІДАРНАСЦЬ: КРАІНЫ І РЭГІЁНЫ	(f) **Няма «аднаго рашэння для ўсіх»**. Палітыку і праграмы трэба распрацоўваць з улікам канкрэтных умоў краін, у тым ліку ўзроўню развіцця, сектараў эканомікі і тыпаў і памераў прадпрыемстваў.	***Афрыканская салідарнасць*** *неабходная.* [Р]ост глабальнай тэмпературы на 2 °C будзе азначаць сярэдні рост на 3 °C для Афрыкі [з сур'ёзнымі наступствамі для ежы і вады]. … Афрыка таксама больш уразлівая, бо мае менш рэсурсаў, каб спраўляцца з наступствамі змены клімату. Як кантынент мы адстаём у тэхналогіях, навыках і фінансавых рэсурсах. … Нам таксама патрэбная кантынентальная салідарнасць, каб **супрацьстаяць новаму неакаланіяльнаму захопу зямель**, які адбываецца ў Афрыцы.	***Міжнародная салідарнасць:*** Барацьба кожнага — гэта агульная барацьба за захаванне жыцця. Ва ўмовах усё мацнейшых кліматычных узрушэнняў міжнародная салідарнасць — галоўная для глыбокага справядлівага пераходу, бо яна яднае ўсіх, хто змагаецца за вызваленне і за свет пасля вугляроду.	*Справядлівы пераход увасабляе* ***мясцовую, рэгіянальную, нацыянальную і міжнародную салідарнасць:*** **Справядлівы пераход павінен быць вызваленчым і трансфарматыўным. Наступствы экстрактыўнай эканомікі не ведаюць межаў. Мы прызнаём узаемасувязь нашых супольнасцяў і нашых праблем. Нашы рашэнні патрабуюць мясцовай, рэгіянальнай, нацыянальнай і глабальнай салідарнасці, якая** супрацьстаіць імперыялізму і мілітарызму.	*Прызнаць, што такой рэчы, як унутраная кліматычная палітыка, не існуе:* … Мы павінны **падтрымліваць мігрантаў і бежанцаў**, якія пацярпелі ад змены клімату і ўцякаюць ад крызісу, створанага ЗША, і **фінансаваць адаптацыю**, каб супольнасцям не трэба было з'язджаць.
САЛІДАРНАСЦЬ: ПАКАЛЕННІ			***Справядлівасць для пакаленняў:*** Клопат пра агульныя набыткі планеты і экасістэмы — ключ да справядлівасці для пакаленняў: будучыня для нашых дзяцей, моладзі і яшчэ не народжаных.		*Паважаць* ***лідарства маладых людзей*** *у іх барацьбе за будучыя пакаленні:* … Мы (…) павінны пакінуць планету лепшай, чым мы яе знайшлі, вучыцца на даўніх традыцыях супраціву і падтрымліваць жыццёва важную працу, якую вядзе моладзь, каб змагацца са зменай клімату. Справядлівасць і наша выжыванне патрабуюць, каб мы разам, праз пакаленні, хутка рабілі вялікія, далёкасяжныя змены.
САЛІДАРНАСЦЬ: З ПРЫРОДАЙ			*Правы прыроды і прыродныя кліматычныя рашэнні:* … Каб выжыць, трэба паважаць усе жывыя істоты. … Падыход **правоў прыроды** прызнае ўнутраную каштоўнасць усіх нечалавечых формаў жыцця. Акрамя таго, у прыроды ёсць уласныя рашэнні для змены клімату, у якіх мы можам павучыцца.		

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

Рабочыя аркушы

	КІРУЮЧЫЯ ПРЫНЦЫПЫ МАП	ПРАГРАМА COSATU	ХАРТЫЯ КЛІМАТЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ	CLIMATE JUSTICE ALLIANCE	ПРЫНЦЫПЫ ФЕМІНІСЦКАГА ЗЯЛЁНАГА НОВАГА КУРСУ
ГЕАПАЛІТЫКА / ІМПЕРЫЯЛІЗМ	(g) Пры ажыццяўленні стратэгій устойлівага развіцця важна спрыяць **міжнароднаму супрацоўніцтву** паміж краінамі. У гэтым кантэксце нагадаем пра Канферэнцыю ААН па ўстойлівым развіцці («Рыа+20»), у тым ліку пра раздзел VI аб сродках ажыццяўлення [уключае **фінансаванне**].	Амбіцыйнае **юрыдычна абавязковае міжнароднае пагадненне**, мэта якога — абмежаваць рост тэмпературы максімум 1,5 °C, — неабходны вынік працэсу UNFCCC. Развітыя краіны павінны заплаціць **кліматычны доўг**, а Зялёны кліматычны фонд — быць падсправаздачным.	***Дэкаланіяльнасць:*** **Каланіяльнае, неакаланіяльнае і імперскае панаванне вядзе нас да вымірання. Яно трымаецца на пакланенні экстрактывізму, тэхналогіям, фінансам, гвалту і рынкам. Мы актыўна адмяжуемся ад гэтай сістэмы, сцвярджаючы вызваленчыя адносіны паміж людзьмі і з нечалавечай прыродай, укаранёныя ў нашай гісторыі, культуры, ведах і ў шырэйшай барацьбе прыгнечаных на планеце Зямля.**		*Прызнаць, што такой рэчы, як унутраная кліматычная палітыка, не існуе:* ... Мы можам прадухіліць кліматычную катастрофу, толькі калі ЗША будуць працаваць з астатнім светам дзеля змякчэння змены клімату і прасоўваць **фемінісцкую знешнюю палітыку** ... Гэта запатрабуе ... прызнання, што ЗША гістарычна былі найбуйнейшым у свеце крыніцай вугляроднага забруджвання ... ЗША павінны вярнуць гэты **доўг Глабальнаму Поўдню** ..., спыніўшы экстрактывісцкія інтэрвенцыі ЗША па ўсім свеце. ... Мы павінны супрацьстаяць **ваенна-прамысловаму комплексу** на чале з ЗША, які абараняе экстрактыўныя галіны, забруджвае навакольнае асяроддзе, пагаршае змену клімату і падрывае мір і правы чалавека.
ДЭМАКРАТЫЯ ЎДЗЕЛУ	(a) Шырокі грамадскі кансэнсус наконт мэты і шляхоў да ўстойлівасці — фундаментальны. **Сацыяльны дыялог** павінен быць неад'емнай часткай інстытуцыйнай асновы выпрацоўкі і ажыццяўлення палітыкі на ўсіх узроўнях. Трэба праводзіць адэкватныя, інфармаваныя і пастаянныя **кансультацыі з усімі адпаведнымі зацікаўленымі бакамі.**	Пазіцыя ўрада ў працэсах UNFCCC [і ва ўнутранай палітыцы і планах] павінна належным чынам прадстаўляць інтарэсы людзей.	*Дэмакратыя ўдзелу:* Уся палітыка ў галіне клімату і глыбокага справядлівага пераходу павінна ўлічваць галасы, згоду і патрэбы ўсіх людзей, **асабліва тых, каму пагражае шкода.**	*Справядлівы пераход абараняе права на самавызначэнне:* Усе народы маюць права ўдзельнічаць у рашэннях, якія ўплываюць на іх жыццё. Гэта патрабуе дэмакратычнага кіравання ... **Супольнасці павінны мець уладу фармаваць свае эканомікі** — як вытворцы, як спажыўцы і ў адносінах адно з адным. ... самавызначэнне — адзін з нашых найлепшых інструментаў, каб стварыць свет, які нам патрэбны. Людзі, якіх гэта найбольш закранае, ... маюць устойлівасць і веды, каб узначальваць выпрацоўку рашэнняў.	*Забяспечыць дэмакратычна кантралюемыя* ***рашэнні, якія ідуць ад супольнасцяў:*** **Калі мясцовую і глабальную кліматычную палітыку будуць ствараць пад** лідарствам жаночых груп **і мясцовых рухаў, вынікі будуць больш дэмакратычнымі, моцнымі і трывалымі. ... аддаваць прыярытэт самавызначэнню супольнасцяў адносна любой палітыкі або праекта развіцця, якія закранаюць іх зямлю і сродкі да існавання, пацвярджаць неабходнасць свабоднай, папярэдняй і інфармаванай згоды. Прапанаваныя рашэнні ... павінны належаць супольнасцям і кіравацца імі ... Ён таксама павінен абапірацца на рашэнні, якія ўжо прапануюць жанчыны і супольнасці, узмацняць і падтрымліваць іх ...**

Нататкі / што яшчэ?

- З якімі ідэямі група згодная?
- З якімі ідэямі ў групы ёсць праблемы?
- Якіх прынцыпаў або ідэй не хапае?
- Якія прынцыпы вы прымеце для свайго справядлівага пераходу?

Занятак 1.3
Рэфлексія

Рэфлексія па пройдзеным матэрыяле

• Ці лепш вы цяпер разумееце, што азначае справядлівы пераход?

- **Якія сувязі вы бачыце паміж праграмамі вашай арганізацыі і кампаніяй за справядлівы пераход?**
- **Што вы даведаліся пра тое, як зрабіць свае кліматычныя праекты і кампаніі «гендарна справядлівымі»?**
- **Назавіце два прынцыпы справядлівага пераходу, якія вы плануеце ўнесці ў працу сваёй арганізацыі.**

На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты для далейшага вывучэння тэм гэтага занятку. Там жа сабраныя ўсе спасылкі на крыніцы.

ФАКТЫ

Нікога не пакінуць

Парадак дня да 2030 года прадугледжвае дасягненне **Мэтаў устойлівага развіцця**, каб забяспечыць устойлівае развіццё для ўсіх. Краіны паабяцалі «нікога не пакінуць ззаду» і «у першую чаргу дапамагчы тым, хто найбольш адстаў». Гэта значыць дацягнуцца да найбяднейшых з бедных і пакончыць з няроўнасцю і дыскрымінацыяй, якія стрымліваюць людзей і супольнасці — напрыклад, у беднасці або без доступу да вады, жылля, адукацыі і сацыяльнай абароны.

5 фактараў, якія перасякаюцца[1]

Каб зразумець, хто застаецца ззаду і чаму, прапануецца ўлічваць пяць фактараў — гл. кругі на дыяграме ніжэй.

Гэтыя фактары можна выкарыстоўваць, каб *вывучаць* цяжкасці, з якімі сутыкаюцца людзі; *пашыраць магчымасці* тых, каму пагражае або хто ўжо застаўся ззаду; і *ажыццяўляць* інклюзіўную і прагрэсіўную палітыку.

САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫ СТАТУС

Улічвайце шматвымерную беднасць і няроўнасць жанчын, мужчын і дзяцей, а таксама сродкі да існавання, у т.л. нефармальную і ўразлівую занятасць.

ГЕАГРАФІЯ

Улічвайце, дзе жывуць людзі, іх мабільнасць і доступ да інтэрнэту, ізаляцыю, рызыкі ці выключэнне праз месца жыхарства, дэградацыю асяроддзя, транспарт і тэхналогіі.

ДЫСКРЫМІНАЦЫЯ

Улічвайце дыскрымінацыю паводле меркаванага ці прыпісанага статусу або ідэнтычнасці: гендар, узрост, інваліднасць, іншыя сацыяльныя групы.

КІРАВАННЕ

Улічвайце ўплыў на мясцовыя супольнасці законаў, палітыкі, падаткаў, бюджэтаў,
фармальных, традыцыйных
ці нефармальных практык кіравання. Улічвайце, ці могуць супольнасці ўдзельнічаць у кіраванні, рашэннях і грамадзянскай прасторы.

ШОКІ І КРЫХКАСЦЬ

Улічвайце месцы ці групы, якія часцей ці мацней пакутуюць ад прыродных ці экалагічных бедстваў, гвалту, злачыннасці, канфліктаў, эканамічных ці іншых шокаў.

Вопыт праграм многіх арганізацый па ўсім свеце паказвае: калі ставіць маргіналізаваных людзей, такіх як жанчыны і карэнныя супольнасці, у цэнтр кліматычнай палітыкі і ініцыятыў, гэта дае доўгатэрміновы станоўчы ўплыў на здольнасць супольнасцяў падрыхтавацца да кліматычных узрушэнняў і вытрымаць іх, а таксама спрыяе сацыяльнай справядлівасці. І наадварот, калі не ўключаць гендарны аналіз у палітыку і праграмы, гэта можа ўзмацняць няроўнасць — напрыклад, замацоўваючы стэрэатыпы.[2] Калі лідарства, погляды, праблемы і патрэбы найбольш абдзеленых людзей будуць у цэнтры ініцыятыў, гэта дакладна дазволіць нікога не пакінуць ззаду.

ФАКТЫ

Што такое гендар?

Гендарны пернічак

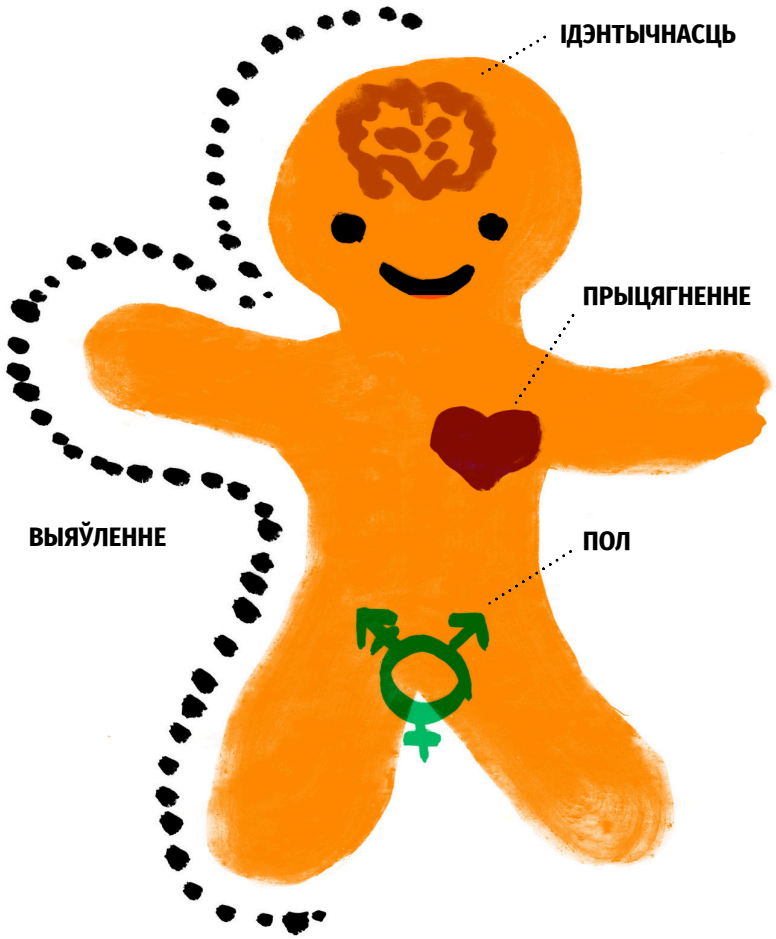

азначае: нічога з таго, што справа на шкале

ГЕНДАРНАЯ ІДЭНТЫЧНАСЦЬ

Гендарная ідэнтычнасць — тое, як вы самі ў галаве ўспрымаеце сябе. Напрыклад, вы можаце ідэнтыфікаваць сябе як гендарквір.

- **Жанчынасць**
- **Мужчынасць**

ГЕНДАРНАЕ ВЫЯЎЛЕННЕ

Гендарнае выяўленне — тое, як вы паказваеце гендар праз учынкі, паводзіны, адзенне і зносіны. Напрыклад, вы можаце выяўляць сябе андрагінна.

- **Фемінінасць**
- **Маскуліннасць**

АНАТАМІЧНЫ ПОЛ

Анатамічны пол — гэта вашы фізічныя органы, гарманы і храмасомы.

- **Жаночасць**
- **Мужчынскасць**

ПОЛ, ПРЫПІСАНЫ ПРЫ НАРАДЖЭННІ

☐ Жаночы ☐ Інтэрсэкс ☐ Мужчынскі

Прыцягненне — гэта тое, да каго вас цягне фізічна і/або эмацыйна. Напрыклад, вы можаце адчуваць бісексуальнае прыцягненне.

СЭКСУАЛЬНАЯ ЦЯГА ДА...

- **Жанчын і/або фемінінных асоб**
- **Мужчын і/або маскулінных асоб**

РАМАНТЫЧНАЯ ЦЯГА ДА...

- **Жанчын і/або фемінінных асоб**
- **Мужчын і/або маскулінных асоб**

Крыніца: www.itspronouncedmetrosexual.com[3]

ФАКТЫ

Даныя пра становішча жанчын і мужчын

Даклад ААН «Жанчыны свету 2020» ацэньвае прагрэс у дасягненні гендарнай роўнасці па стане на 2020 г. на падставе шырокага збору даных па ўсім свеце.[4] Вось некаторыя сярэднія сусветныя лічбы:

Адукацыя

Мы дасягнулі таго, што дзяўчынкі і хлопчыкі аднолькава часта вучацца ў пачатковай і сярэдняй школе. Сярод студэнтаў, якія вывучаюць прыродазнаўчыя навукі, тэхналогіі, інжынерыю і матэматыку, 65% — мужчыны.

Праца

- 14% маладых мужчын і 31% маладых жанчын не вучацца, не праходзяць навучанне і не працуюць.
- 74% мужчын працаздольнага ўзросту ўдзельнічаюць у рынку працы, а жанчын — толькі 47%.
- Магчымасць жанчын выйсці на рынак працы абмяжоўвае нераўнамернае размеркаванне сямейных абавязкаў і **неаплатнай хатняй працы і працы па доглядзе ў хатняй гаспадарцы**. Жанчыны праводзяць за неаплатнай хатняй працай і доглядам прыкладна ў 2,5 раза больш часу, чым мужчыны, — у сярэднім 4,2 гадзіны ў дзень супраць 1,7 гадзіны ў мужчын.
- У цэлым мужчыны зарабляюць на 12% больш за жанчын. Гэта таму, што жанчыны часцей працуюць няпоўны дзень, у нефармальным сектары або на сябе, займаюць горш аплатныя пасады або атрымліваюць менш за тую ж працу.
- Жанчыны часцей, чым мужчыны:
  - **працуюць няпоўны дзень** — у 95% краін
  - маюць **нефармальную працу** — у 56% краін
  - 18% жанчын супраць 7% мужчын заняты як «**сямейныя памочнікі**». Гэта людзі, якія працуюць у бізнесе сваяка, што жыве ў той жа хатняй гаспадарцы.

  Такая праца дае больш гнуткі графік. Але яна горш аплочваецца, менш стабільная, дае менш магчымасцяў для навучання і павышэння і меншую сацыяльную абарону — напрыклад, дапамогу па мацярынстве, пенсію, медыцынскую дапамогу, выплаты па беспрацоўі і інваліднасці.

- Праз стэрэатыпы пра тое, якая адукацыя і праца пасуюць мужчынам і жанчынам, жанчыны і мужчыны працуюць у розных прафесіях (**гарызантальная сегрэгацыя**) і на розных пасадах у межах адной прафесіі або групы прафесій (**вертыкальная сегрэгацыя**), напрыклад:
  - Жанчыны складаюць... 20% аператараў і зборшчыкаў машын і абсталявання, 45% тэхнікаў, 49% спецыялістаў (але толькі 20% спецыялістаў па інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогіях і 28% спецыялістаў у навуцы і інжынерыі) і 28% кіраўнікоў.[5]
  - Мужчыны складаюць... 12% работнікаў асабістага догляду, 21% аплатных хатніх работнікаў, 31% медыцынскіх спецыялістаў і 50% работнікаў сферы паслуг і продажу.[6]

Уласнасць і доступ да паслуг

- 72% мужчын маюць доступ да фармальных фінансавых паслуг, такіх як банкі і крэдыты, а жанчын — толькі 65%. Таму жанчынам цяжэй весці бізнес, рэалізаваць свой патэнцыял як прадпрымальніц або купляць нерухомасць ці іншую маёмасць.
- Менш жанчын, чым мужчын, валодаюць зямлёй, маюць надзейныя правы на яе або кантралююць яе. 85% уладальнікаў сельскагаспадарчай зямлі — мужчыны.
- Інтэрнэтам карыстаюцца 58% мужчын і 48% жанчын.

Доля жанчын сярод уладальнікаў зямлі ў 104 краінах [7]

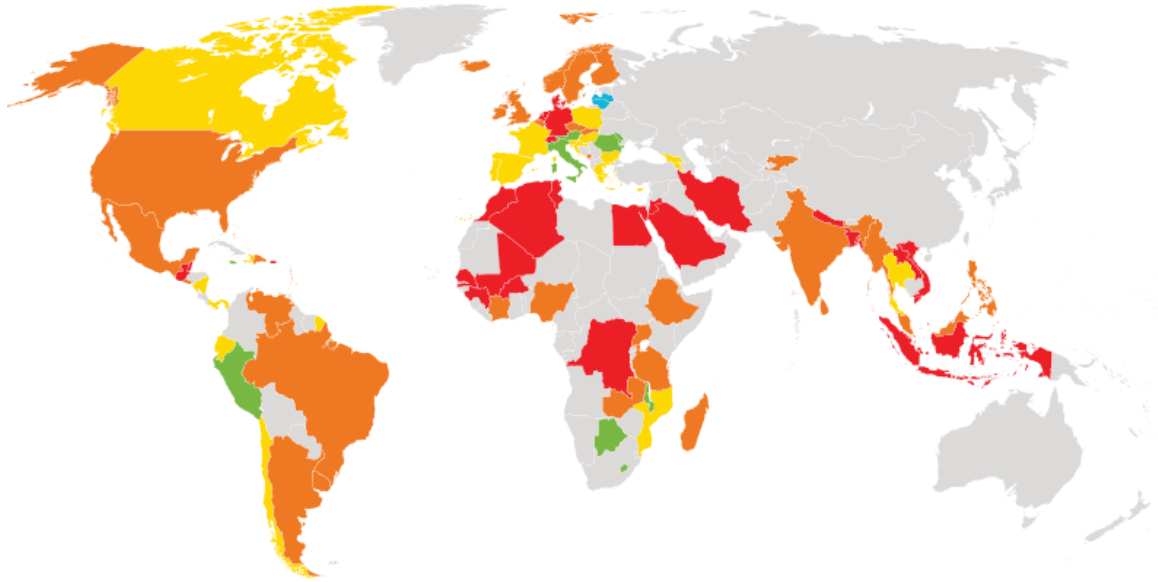

Уразлівасць да гвалту

- 50% жанчын кажуць, што могуць адмовіцца ад сэксу і самі прымаюць рашэнні пра кантрацэпцыю.
- 18% жанчын ва ўзросце 15–49 гадоў паведамілі, што за апошнія 12 месяцаў зазнавалі гвалт ад інтымнага партнёра.
- Мужчын забіваюць у 4 разы часцей, чым жанчын (жанчыны складаюць толькі 20% ахвяр забойстваў).
- У 2017 г. 58% забітых жанчын загінулі ад рук інтымнага партнёра або члена сям'і.
- Калі ўзяць толькі забойствы, учыненыя інтымным партнёрам ахвяры, 80% ахвяр — жанчыны.

Праверце, як справы з гендарнай роўнасцю ў вашай краіне: на https://data.unwomen.org/ у раздзеле countries ёсць даведка па кожнай краіне (па-англійску, але з добрай візуалізацыяй) пра становішча жанчын і мужчын там, дзе «ААН-жанчыны» змаглі сабраць такія даныя. Там вымяраецца прагрэс у дасягненні Мэтаў устойлівага развіцця для жанчын і для мужчын, таму відаць адрозненні.

Удзельнікі сімпозіума ў Магадыша (Самалі), прысвечанага кампаніі «16 дзён актыўнасці супраць гендарнага гвалту», ліс-тапад 2016 г. Фота: AMISOM Public Information / Ilyas Ahmed, Wikimedia Commons, CC0

Дэманстрацыя супраць гвалту і забойстваў жанчын у Кейптаўне, верасень 2019 г. Фота: Discott, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Гендарная справядлівасць у кліматычным пераходзе

Грамадствы і культуры вызначаюць для жанчын і мужчын рознае становішча ў грамадстве і эканоміцы. Жанчыны і мужчыны могуць мець розныя...

- ролі ў грамадстве і эканоміцы
- працу і заробак
- абавязкі і паўнамоцтвы прымаць рашэнні ў сям'і, супольнасці і грамадстве
- доступ да рэсурсаў, іх выкарыстанне і кантроль над імі
- мадэлі спажывання
- лад жыцця і заняткі.

З-за гэтага рознага становішча змена клімату і кліматычны пераход могуць па-рознаму закранаць жанчын і мужчын — у залежнасці і ад іншых фактараў. Багацейшыя людзі маюць больш рэсурсаў, каб спраўляцца са зменамі і ўзрушэннямі.

Калі думаеце пра гендар і кліматычны пераход, сачыце, каб не ўзмацняць і не замацоўваць стэрэатыпы. Разважайце пра тое, якое становішча мужчын і жанчын ёсць цяпер, а не прадпісвайце жанчынам і мужчынам нейкі прыроджаны патэнцыял. Праўда, што большую частку догляду дзяцей і хатняй працы выконваюць жанчыны; няпраўда, што жанчыны ад прыроды больш клапатлівыя за мужчын. Праўда, што ў фармальнай занятасці больш мужчын, чым жанчын; няпраўда, што мужчыны ад прыроды разумнейшыя ці больш дасведчаныя ў жыцці. На індывідуальным узроўні заўсёды будуць выключэнні, а паміж культурамі, класамі і эканомікамі — пэўныя адрозненні. У цэлым жанчыны зарабляюць менш за мужчын; аднак многія жанчыны з сярэдняга класа, верагодна, зарабляюць больш, чым большасць мужчын з рабочага класа. Выданне Глабальнага альянсу па гендары і клімаце 2016 г. «Гендар і змена клімату: уважлівы погляд на наяўныя даныя» паказала, што факты абвяргаюць некаторыя агульныя сцвярджэнні, такія як «Мужчыны і хлопчыкі не пацерпяць ад змены клімату так моцна, як жанчыны і дзяўчынкі» і «Жанчыны часцей гінуць падчас штормаў і паводак, бо не ўмеюць плаваць» (аказваецца, уменне плаваць не дапамагае выжыць падчас моцных штормаў і паводак).[9]

Экафемінізм

Эка-фемінісцкі сацыялізм імкнецца вярнуць і ажывіць фемінізм, энвайранменталізм і сацыялізм, каб зразумець, на якім раздарожжы мы стаім, і паказаць шлях да іншай будучыні — справядлівай і без эксплуатацыі.[10] Арганізацыя Women Engage for a Common Future вядзе кампанію #ecofeministsscorecard, якая пачалася ў Еўропе, гл. www.wecf.org/ecofeministscorecard.

Мурал у гонар жанчын-працаўніц ва Універсітэце Сан-Маркас у Ліме (Перу).
Фота: Milena Casco 2002, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Змены клімату і іх магчымы ўплыў на жанчын і мужчын

Выданне AAH/ARROW «Навучальны дапаможнік па гендары і ўстойлівасці да змены клімату» разглядае, як розныя наступствы змены клімату могуць па-рознаму ўплываць на жанчын і мужчын у залежнасці ад іх гендарных роляў.[11] Улічвайце, што пададзеныя гендарныя ролі — толькі арыенцір: яны не застылыя і могуць адрознівацца ў розных кантэкстах.

Зыходзячы са змен клімату, якія адбываюцца ці чакаюцца ў вашым рэгіёне, падумайце, ці дастасавальныя гэтыя ідэі да вашага кантэксту і якія яшчэ наступствы могуць па-рознаму закрануць жанчын і мужчын.

СЕКТАР	НАСТУПСТВЫ ЗМЕНЫ КЛІМАТУ АБО ПЕРАХОДУ	ПРЫКЛАДЫ МАГЧЫМЫХ ГЕНДАРНЫХ РОЛЯЎ		ГЕНДАРНАЯ ЎРАЗЛІВАСЦЬ ДА НАСТУПСТВАЎ
ВАДА	• Большы водны дэфіцыт праз засухі, нестабільныя ападкі і падзенне грунтавых вод	*Жанчыны*	• Носяць ваду і выкарыстоўваюць яе для гатавання • Паліваюць харчовыя культуры	• Больш часу і даўжэйшы шлях па чыстую ваду • Дэфіцытную ваду пускаюць на іншае — менш застаецца для харчовых культур
		Мужчыны	• Паліваюць таварныя культуры • Ужываюць ваду на вытворчасці	• Больш канфліктаў за дэфіцытную ваду
ЕЖА	• Менш вытворчасці ежы, вышэйшыя цэны • Кепская ахова прыроды можа абмежаваць доступ да прыродных рэсурсаў	*Жанчыны*	• Адказваюць за ежу і харчаванне сям'і • Гатуюць	• Больш беднасці, бо больш грошай сям'і ідзе на ежу** • Менш ежы і горшае харчаванне дзяўчат і жанчын у сем'ях, дзе мужчын кормяць больш ці першымі • Жанчынам, якія залежаць ад лесу як крыніцы ежы і дроў, будзе цяжэй • Больш стрэсу, каб забяспечыць сям'ю ежай і харчаваннем
		Мужчыны	• Зарабляюць на ежу	• Больш беднасці, бо больш грошай сям'і ідзе на ежу** • Больш стрэсу, каб больш зарабіць і даць рады фінансам
КОРМ ДЛЯ ЖЫВЁЛЫ	• Вы вымушаны адводзяць не пад вольны выпас ці кармы, а пад іншае, напр. біяпаліва	*Жанчыны*	• Збіраюць корм • Пасвяць жывёлу	• Больш часу і сіл ідзе на збор корму ці дарогу да вольнага выпасу
		Мужчыны	• Купляюць корм • Пасвяць жывёлу	• Даражэйшы корм • Больш часу і сіл на дарогу да вольнага выпасу
ЭНЕРГІЯ	• Кепская ахова прыроды можа абмежаваць доступ да прыродных рэсурсаў • Нізкаэмісійная энергапалітыка мяняе тэхналогіі	*Жанчыны*	• Гатуюць і грэюць ваду • Маюць ці водзяць машыны і тэхніку на электрычнасці ці паліве	• Больш часу і сіл ідзе на збор дроў для паліва • Патрэбныя новыя навыкі • Трэба знайсці грошы на новую тэхніку ці транспарт
		Мужчыны		
ЗДАРОЎЕ	• Больш хвароб, якія перадаюцца праз ваду, камароў, кляшчоў ці мух • Больш хваль спёкі • Больш стыхійных бедстваў	*Жанчыны*	• Даглядаюць хворых	• Больш працы па доглядзе хворых • Губляюць заробак, прапускаючы працу дзеля догляду хворага дзіцяці ці пажылых
		Мужчыны	• Зарабляюць на лячэнне • Плацяць медстрахоўку	• Большыя выдаткі на лячэнне
ЗЕМЛЯРОБСТВА	• Сярэднія ўраджаі падаюць • Трэба садзіць іншыя культуры, прыдатныя да новага клімату	*Жанчыны*	• Вырошчваюць і захоўваюць ежу • Працуюць у гародніцтве	• Ніжэйшыя ўраджаі харчовых культур вядуць да харчовай небяспекі, асабліва ў натуральных гаспадарках • Менш дзён працы — менш даходу
		Мужчыны	• Вырошчваюць і прадаюць таварныя культуры • Працуюць у полі	• Ферма дае менш, і мужчыны з'язджаюць шукаць іншы заробак

**Звычайна большую частку даходу на ежу і энергію трацяць бяднейшыя хатнія гаспадаркі (у багацейшых ёсць грошы на іншыя дарагія рэчы — нерухомасць, машыны, адпачынак, — якія могуць каштаваць больш, чым яны трацяць на ежу і энергію).

СЕКТАР	НАСТУПСТВЫ ЗМЕНЫ КЛІМАТУ АБО ПЕРАХОДУ	ПРЫКЛАДЫ МАГЧЫМЫХ ГЕНДАРНЫХ РОЛЯЎ		ГЕНДАРНАЯ ЎРАЗЛІВАСЦЬ ДА НАСТУПСТВАЎ
ЖЫВЁЛА-ГАДОЎЛЯ	На жывёлу ўплываюць: • Менш даступнай вады • Змены ў якасці і наяўнасці корму • Спёка выклікае цеплавы стрэс • Распаўсюд хвароб • Змены попыту на мяса • Даражэюць корм і вада	*Жанчыны*	• Даглядаюць дробную жывёлу і птушку	• Больш часу на догляд жывёлы
		Мужчыны	• Кіруюць ці працуюць на буйных мясных і малочных фермах	• Буйныя жывёлагадоўля можа стаць менш выгаднай ці нерэнтабельнай
РЫБАЛОЎСТВА	• Даступнасць морапрадуктаў ці аквакультуры мяняецца або знікае	*Жанчыны*	• Апрацоўваюць і прадаюць рыбу • Гадуюць рыбу ў ставах	• У спёку рыба псуецца хутчэй
		Мужчыны	• Ловяць рыбу ў моры	• Больш часу ў моры • Больш выдаткаў на паліва, каб дабрацца да рыбы • Меншыя даходы ці прыбыткі
НАДОМНАЯ ПРАЦА	• Больш гарачых дзён і хваль спёкі • Больш рачных і прыбярэжных паводак	*Жанчыны*	• Носяць ваду і паліва, прыбіраюць, гатуюць, даглядаюць дзяцей • Працуюць дома	• Паводкі змываюць хатнія рэчы • Бедствы знішчаюць хатняе працоўнае месца і матэрыялы
		Мужчыны	• Электраінструмент і ткацкія станкі	• Менш прадуктыўныя ў спёку
ТРАНСПАРТ	• Спёка, жорсткія штормы і паводкі нішчаць інфраструктуру • Нізкаэмісійная транспартная палітыка і тэхналогіі	*Жанчыны*	• Ездзяць грамадскім транспартам: праца, крамы, дзеці, ужыванне	• Мяркуецца, што грамадскі транспарт абмяжоўвае мабільнасць жанчын і доступ да паслуг
		Мужчыны	• Ездзяць асабістым і грамадскім транспартам па працы, у вольны час	• Кіруюць грузавікамі, маюць адпаведныя навыкі • Праз кошт паліва і транспарту менш ездзяць на сваіх машынах ці матацыклах
ПРЫБЯРЭЖНЫЯ БЕДСТВЫ	• Пранікненне марской вады • Штормавыя нагоны • Паводкі і пашкоджанне інфраструктуры	*Жанчыны*	• Захоўваюць хатнія і аварыйныя запасы • Носяць ваду і гатуюць • Даглядаюць дзяцей і пажылых	• Жанчыны і дзеці часцей атрымліваюць траўмы ці гінуць • Сем'і губляюць жыллё • Цяжэй насіць ваду і паліва, прыбіраць, гатаваць, глядзець дзяцей • Пасля бедстваў і ў прытулках расце сэксуальны і гендарны гвалт
		Мужчыны	• Рызыкоўныя паводзіны • Ратуюць жыцці і маёмасць • Сочаць за навінамі • Адказваюць за страхоўку і аднаўленне	• Рыбакі больш рызыкуюць • Гібель людзей • Больш міграцыі • Больш стрэсу • Можа расці алкагалізм і самагубствы

Крыніца: UN Women

Уразлівасць і здольнасці ў сітуацыі бедстваў

Існуючыя здольнасці і ўразлівасць людзей вызначаюць, як на іх паўплывае небяспека і як яны адрэагуюць на крызіс. Каб зразумець іх рызыку, трэба паглядзець, наколькі яны схільныя да змен клімату і іх ланцуговых наступстваў, наколькі яны адчувальныя да ўздзеяння і якія ў іх ёсць магчымасці рэагаваць. (Гл. фактары, пра якія ідзе гаворка ў «Нікога не пакінуць ззаду» на пачатку гэтага раздзела «Факты».)

Улічваючы, што звычайна жанчыны нясуць патройную нагрузку (заробак, хатняя праца, догляд дзяцей), даюць рады з меншымі грашыма і перажываюць хатні гвалт, сэксуальныя дамаганні і напады, іх можна лічыць вельмі ўстойлівымі.

Адно даследаванне разгледзела, чым адрозніваюцца ўразлівасць мужчын і жанчын да бедстваў і іх здольнасці рэагаваць на бедства. [12]

Вось што паказвае гэтае даследаванне:

Гендарныя адрозненні ва ўразлівасці і адаптацыі да бедстваў

	ЖАНЧЫНЫ	МУЖЧЫНЫ
Гендарныя няроўнасці, што павышаюць рызыкі ў бедствах	• Няма доступу да адукацыі, інфармацыі і рання папярэджання • Абмежаваны доступ да палітычнай улады і прадстаўніцтва • Вышэйшы ўзровень беднасці • Ад харчавання залежыць здольнасць спраўляцца з бедствамі: дзе-нідзе жанчыны ядуць пасля мужчын ці менш за іх • Вялікія абавязкі па доглядзе іншых • Хатні гвалт • Тыповыя жаночыя заняткі недааплачваюцца ці ўскладняюцца пры засухах і паводках: • дробная сельская гаспадарка • нефармальная эканоміка • збор вады • догляд хворых падвяргае жанчын рызыцы хвароб	• У час бедства яны на працы, далей ад падтрымкі, і спрабуюць дабрацца дадому • Нормы маскуліннасці: мужчыны могуць лічыць, што як «моцны пол» яны могуць не асцерагацца, або грамадства чакае ад іх рызыкоўных «гераічных» ратавальных дзеянняў • Ролі ў сям'і і доме: мужчыны могуць рызыкаваць як абаронцы або бяручыся за фізічную працу, напрыклад разбор разбураных дамоў
Гендарны вопыт, які можа павялічыць здольнасць спраўляцца з бедствамі	• Сацыяльныя сувязі • Вопыт догляду • Глыбокае веданне супольнасцяў • Кіраванне прыроднымі і экалагічнымі рэсурсамі • Высокая дасведчанасць пра рызыкі	• Плаваць, лазіць па дрэвах і фізічнай актыўнасці часцей вучаць хлопчыкаў • Хлопчыкам аддаюць перавагу падчас ратавання • Прафесійныя і працоўныя кантакты • Вопыт тэхнічнай працы • Меншыя абавязкі па доглядзе дзяцей

Улічвайце, што адзін і той жа аспект можа быць і перавагай, і перашкодай у межах аднаго гендару (напрыклад, тое, што жанчыны абмежаваныя домам і мясцовым асяроддзем, азначае і тое, што ў іх няма сувязяў у шырокім свеце і вопыту, які пашырае кругагляд, і тое, што яны добра ведаюць сваю супольнасць і маюць моцныя сацыяльныя сувязі).

«Падвойнае бедства» для жанчын

У гэтым даследаванні гаворыцца: «На больш доўгіх этапах рэабілітацыі і аднаўлення пасля бедстваў таксама ёсць гендарныя адрозненні. Жанчыны і дзяўчаты асабліва ўразлівыя ў **сітуацыях пасля бедстваў**, бо ў іх няма зямлі і іншай маёмасці, якія маглі б дапамагчы ім выстаяць. Таму яны часцей сутыкаюцца з недахопам ежы, сэксуальнымі дамаганнямі, непажаданай цяжарнасцю, гандлем людзьмі і хваробамі, і іх могуць прымусіць кінуць школу ці раней выйсці замуж. Калі не ўлічваць гендар, ёсць таксама небяспека, што гранты на аднаўленне пасля бедстваў будуць аддаваць перавагу мужчынам перад жанчынамі і так узмацняць гендарную няроўнасць».

Паразважайце: ці дастасавальныя гэтыя ідэі да вашага кантэксту і якія яшчэ гендарныя рызыкі і здольнасці могуць быць у вас.

ФАКТЫ

Сродкі да існавання, працоўныя месцы і годная праца ў пераходзе

Сродкі да існавання

Сродкі да існавання — гэта тое, з чаго вы атрымліваеце даход і ўтрымліваеце сябе; фармальная праца на наймальніка — толькі адна з іх формаў. Многія хатнія гаспадаркі жывуць з розных крыніц: напрыклад, праца аднаго з членаў сям'і, выпадковыя падпрацоўкі, калі ўдаецца іх знайсці, сацыяльныя выплаты, **нефармальная эканоміка** і **мікрапрадпрыемствы** (сярод іх можа быць і дзейнасць, якая сёння лічыцца незаконнай), а часам і **натуральная гаспадарка**.

Рэпрадуктыўная праца

Калі гаворка ідзе пра працу, мы рэдка думаем пра «рэпрадуктыўную працу» — неаплатную працу, якую выконваюць пераважна жанчыны: догляд дзяцей, гатаванне ежы, прыбіранне, мыццё, догляд пажылых і хворых. Гэтая праца падтрымлівае жыццё хатніх гаспадарак і дае людзям магчымасць выконваць іншую працу. Справаздача Міжнароднай арганізацыі працы *«Будучыня працы, якой мы хочам: глабальны дыялог»* сцвярджае, што паняцце працы трэба пашырыць і ўключыць у яго неаплатную працу (асабліва працу па доглядзе), каб яно не абмяжоўвалася толькі **наёмнай працай**.[13] У 1970-я гады некаторыя феміністычныя рухі ў развітых краінах змагаліся за тое, каб хатнім гаспадыням плацілі за іх працу.[14] Група арганізацый вядзе кампанію за перабудову сацыяльнай арганізацыі працы па доглядзе праз праграму «5R»: **прызнаваць** сацыяльную і эканамічную каштоўнасць працы па доглядзе (аплатнай ці не), **узнагароджваць** і аплачваць працу па доглядзе, **скарачаць** цяжар неаплатнай працы па доглядзе, які ляжыць на жанчынах, **перараз-мяркоўваць** працу па доглядзе ўнутры хатніх гаспадарак, **вяртаць** паслугам па доглядзе публічны характар. Маніфест, відэа і падкасты, а таксама спіс арганізацый-удзельніц, сярод якіх і глабальная прафсаюзная федэрацыя Інтэрнацыянал грамадскага абслугоўвання (PSI), глядзіце на peopleoverprof.it/resources/campaigns/rebuilding-the-social-organization-of-care.

Як змяняецца праца з-за кліматычнага крызісу і кліматычнага пераходу

Фізічныя змены клімату, а таксама нізкавугляродныя і кліматычна ўстойлівыя змены ў эканамічнай дзейнасці ўплываюць на тое, як людзі зарабляюць на жыццё. Рост спёкі

можа ўплываць на прадукцыйнасць і ўмовы працы, на машыны і вытворчыя працэсы. Навыкі і працоўныя месцы, патрэбныя ў нізкавугляроднай і кліматычна ўстойлівай эканоміцы, адрозніваюцца ад тых, што ёсць цяпер. Сродкі да існавання, якія залежаць ад прыродных рэсурсаў, могуць апынуцца пад пагрозай, калі экасістэмы змяняюцца або руйнуюцца. Менавіта пытанне, што будзе з работнікамі галін выкапнёвага паліва, калі гэтыя галіны згортваюцца, дало штуршок размовам пра неабходнасць «**справядлівага пераходу**».

Два даклады МАП 2018 года сцвярджаюць, што будучыню працы і сацыяльнай справядлівасці вызначаць дзве асноўныя тэндэнцыі, звязаныя з прыродным асяроддзем: цяперашняя і будучая дэградацыя асяроддзя і рух да экалагічнай устойлівасці. Гэтыя даклады дапамагаюць зразумець магчымыя змены. Гэта «Будучыня працы ў зменлівым прыродным асяроддзі: змена клімату, дэградацыя і ўстойлівасць»[15] і «Занятасць і сацыяльныя перспектывы ў свеце — 2018: зялёная эканоміка з працоўнымі месцамі».[16] Асноўныя высновы гэтых дакладаў і лічбы па працоўных месцах прыведзены ніжэй.

КАМПАНІІ CLIMATE JOBS

Кампаніі Climate Jobs («Кліматычныя працоўныя месцы») аб'ядноўваюць прафсаюзы, групы за кліматычную справядлівасць і іншыя арганізацыі грамадзянскай супольнасці, каб прапанаваць маштабныя дзяржаўныя інвестыцыі ў стварэнне «кліматычных працоўных месцаў» і адстойваць народны план справядлівага пераходу. Нацыянальныя кампаніі за кліматычныя працоўныя месцы ёсць у Нарвегіі, Вялікабрытаніі, Шатландыі, Францыі, Партугаліі, Паўднёвай Афрыцы, Канадзе і ЗША. Знайдзіце іх на globalclimatejobs.org.

Кампаніі заклікаюць ствараць працоўныя месцы, якія непасрэдна дапамагаюць скарачаць выкіды парніковых газаў або адаптавацца да змены клімату, у тым ліку праз забеспячэнне і захаванне жыццёва важных паслуг. Такія працоўныя месцы:

- новыя
- у дзяржаўным сектары або з дзяржаўным фінансаваннем
- годныя: са справядлівай аплатай і ўмовамі, з захаваннем правілаў аховы навакольнага асяроддзя, гігіены, аховы і бяспекі працы

і суправаджаюцца абавязацельствам у першую чаргу пераквалiфікаваць і ўзяць на працу работнікаў з галін, што скарачаюцца з-за пераходу. Але ў матэрыялах гэтых кампаній паняцце «кліматычных працоўных месцаў» не ахоплівае роўных магчымасцяў для жанчын і мужчын атрымаць такую працу. Яны таксама не прапануюць даваць прыярытэт іншым групам, якія з-за структурнай дыскрымінацыі, напрыклад па этнічнай прыкмеце, не маюць роўнага доступу да годнай працы.

ГОДНАЯ ПРАЦА

Паколькі зялёныя крыніцы заробку і працоўныя месцы — гэта новыя сферы працы, якія толькі ўзнікаюць, іх можна з самага пачатку ствараць як годныя. Прафсаюзы павінны дабівацца, каб зялёныя працоўныя месцы адпавядалі праграме МАП (Міжнароднай арганізацыі працы) «Годная праца».[17] Гэта ўключае роўныя магчымасці і роўнае стаўленне да ўсіх жанчын і мужчын.

УДЗЕЛ ЖАНЧЫН У ЗЯЛЁНАЙ ЗАНЯТАСЦІ[18]

ШТО ЗАМІНАЕ ЖАНЧЫНАМ ПРАЦАВАЦЬ І АБМЯЖОЎВАЕ ІХ:

- Няроўны доступ да грошай і рэсурсаў.
- Розныя правы на спадчыну і ўласнасць.
- Дыскрымінацыя стварае гендарныя разрывы ў адукацыі, ахове здароўя і эканамічным удзеле.
- На жанчынах ляжыць асноўная адказнасць за дзяцей і хатнюю гаспадарку, таму ім бракуе часу, яны працуюць з перапынкамі і менш мабільныя.
- Жанчыны працуюць у горш аплочваных галінах і на ніжэйшых пасадах.
- У час эканамічных спадаў у краінах, што развіваюцца, звальняюць больш жанчын, а ў развітых працу губляе больш мужчын.
- Стэрэатып пра мужчыну-карміцеля ўсё яшчэ жывы.

КАБ ДАПАМАГЧЫ ЖАНЧЫНАМ ПРЫЙСЦІ Ў ЗЯЛЁНУЮ ПРАЦУ І ЭФЕКТЫЎНА Ў ЁЙ УДЗЕЛЬНІЧАЦЬ:

- Устараняць фактары, што перашкаджаюць жанчынам (левая калонка).
- Змагацца з глыбіннымі прычынамі дыскрымінацыі праз змены ў законах пра права ўласнасці, спадчыну і ў сямейных кодэксах.
- Забяспечыць даступны догляд дзяцей, аплатны бацькоўскі адпачынак і гнуткі графік. Рабочы час, зручны для сямейнага жыцця, медыцынскія ільготы і дэкрэтны адпачынак, кантраляваныя ўмовы аховы і бяспекі працы павінны быць базавымі патрабаваннямі да зялёных працоўных месцаў.
- Наём і навучанне могуць асабліва дапамагчы большай колькасці жанчын выйсці на кар'ерныя шляхі, якія дадуць ім эканамічную бяспеку і магчымасць утрымліваць сябе і сем'і.

Падчас кліматычнага пераходу прафсаюзы і арганізацыі павінны дзейнічаць, каб павялічыць колькасць жанчын, якія:

- **працаўладкаваныя** — дзякуючы законам супраць дыскрымінацыі і прыязнай да сям'і палітыцы на працоўных месцах;
- **прынятыя** на новыя працоўныя месцы — праз квоты і мэтавыя праграмы;
- **навучаныя** навыкам зялёнай працы — праз мэтавыя праграмы вучнёўства і навучання;
- **атрымліваюць справядлівую аплату** — праз скарачэнне гендарнай сегрэгацыі на рынку працы і разрываў у аплаце. Забяспечце роўную аплату за роўную працу з самага пачатку, калі ствараюцца працоўныя месцы;
- **арганізаваныя** — праз рост колькасці жанчын у прафсаюзах патэнцыйна зялёных галін.

РЫНАК ПРАЦЫ ЗМЯНЯЕЦЦА: РОСТ НЯЎСТОЙЛІВАЙ ЗАНЯТАСЦІ

Змены ў сродках да існавання і працы, выкліканыя кліматам, адбываюцца адначасова з іншымі зрухамі ў свеце працы. У 2017 годзе Міжнародная арганізацыя працы стварыла Глабальную камісію па будучыні працы. Камісія падрыхтавала карысныя даследаванні.[19]

У сусветным маштабе можна сказаць, што мы перажываем перыяд, калі рывкамі адбываецца пераход ад **пралетарыяту** (рабочых фабрычных цэхаў) эпохі індустрыялізацыі да **прэкарыяту** (работнікаў з выпадковай, часовай працай або самазанятых) на рынку працы XXI стагоддзя. Некалькі фрагментаў з газетнага артыкула пра працу камісіі МАП апісваюць гэта:

«Стандартныя» працоўныя адносіны — гэта поўная занятасць ... для мужчыны-карміцеля з заробкам, дастатковым, каб пракарміць сям'ю, з правамі і сацыяльнай абаронай [напрыклад, аплатным адпачынкам, пенсіяй і медыцынскай дапамогай]; гэта найбольш развітая форма наёмнай працы, якая склалася ў другой палове XX стагоддзя. Але такая стандартная занятасць пераважала толькі ў нямногіх частках свету: у Еўропе, Паўночнай Амерыцы, Японіі і Аўстраліі. ... У краінах, што развіваюцца, і краінах з эканомікай, якая фарміруецца, праца [доўгі час] вызначалася ўразлівай і нефармальнай занятасцю, доўгімі гадзінамі аплатнай і неаплатнай працы і зачаткавай сацыяльнай абаронай. ...

Сёння мы назіраем ... залежную або незалежную самазанятасць і формы выпадковай працы [паскораныя з'яўленнем лічбавай эканомікі]. ... «Гнуткасць працы» падавалася краінам, што развіваюцца, як спосаб прыцягнуць замежныя інвестыцыі. ... Наступства [гэтых зрухаў] у тым, што наймальнік становіцца «ўскосным/нябачным» або «знікае».

Размыванне традыцыйнай занятасці кідае выклік ролі прафсаюзаў. Яно паслабляе іх пазіцыі, бо яны губляюць другі бок [наймальнікаў]. У мінулым прафсаюзы паспяхова змагаліся за стандартызацыю занятасці і ўжо пачалі арганізоўваць работнікаў у глабальных ланцужках вартасці, самазанятых і тых, хто працуе ў лічбавай эканоміцы.

Некаторым падабаюцца гнуткасць і аўтаномія, якія дае праца фрылансерам або на сябе, і яны зарабляюць дастаткова, каб пражыць перыяды без даходу і самім забяспечыць сабе жытло, медыцынскую дапамогу і старасць.

Але найчасцей прэкарыят мае справу з ненадзейнай працай, нізкімі і непрадказальнымі даходамі і стратай грамадзянскіх правоў. У гэтых людзей могуць быць кантракты **па выкліку** або **з нулявой колькасцю гадзін**, або яны атрымліваюць працу ўрыўкамі праз **кадравых пасрэднікаў**; некаторыя выконваюць «заданні», «краўдворк» або «працу па запыце праз праграмы» ў інтэрнэце. У некаторых узровень адукацыі вышэйшы, чым патрабуе праца, на якую яны могуць разлічваць.[20] Многія катэгорыі работнікаў заўсёды належалі да прэкарыяту, напрыклад хатнія работнікі і сезонныя сельгаспрацоўнікі. Вельмі цяжка арганізоўваць і абараняць работнікаў, чые працоўныя месцы раздробленыя і якія залежаць ад наймальніка ў жытле і ў аплаце натурай, напрыклад ежай.

COSATU, прафсаюзная федэрацыя ў Паўднёвай Афрыцы, патрабуе забараніць кадравых пасрэднікаў, бо «яны выступаюць пасярэднікамі ў працоўных адносінах і бяруць плату з таго боку, які павінен быць наймальнікам, нічога не робячы. Так сапраўдны наймальнік ухіляецца ад абавязкаў наймальніка і ад закону, пасрэднік багацее, гандлюючы працай, а работніка эксплуатуюць горш, чым калі-небудзь».[21]

Два артыкулы (па-англійску) даюць уяўленне пра дыскусію наконт ролі пралетарыяту / прэкарыяту ў справядлівым пераходзе: «Прэкарыят — пераўтваральны клас нашага часу?» і адказ на яго.

ГОДНАЯ І КЛІМАТЫЧНА ПРЫЯЗНАЯ ПРАЦА? ТОЛЬКІ КАЛІ ЗА ЯЕ ЗМАГАЦЦА

Уплыў «4-й прамысловай рэвалюцыі» на свет працы і сродкі да існавання людзей яшчэ не праявіўся глыбока. З таго ж газетнага артыкула: «[П]ашырэнне выкарыстання робатаў (...) павысіць норму аддачы капіталу. Прыбыткі фінансіялізуюцца, а не рэінвестуюцца ў вытворчасць».

Ёсць шмат даследаванняў, якія ацэньваюць, колькі працоўных месцаў можна стварыць у кліматычна разумнай і «зялёнай» эканоміцы. Але няма гарантыі, што больш устойлівы свет увогуле настане, і тым больш — што ён будзе служыць людзям больш справядліва. Кампаніі існуюць, каб максімізаваць прыбытак праз рост продажаў, пошук новых рынкаў і/або зніжэнне выдаткаў, а таксама каб зменшыць рызыкі для сваёй бізнес-мадэлі. Гэтыя мэты могуць весці кампаніі да ўстойлівасці, але гэтак жа яны штурхаюць кампаніі выкапнёвага паліва здабыць як мага больш і цалкам выкарыстаць свае актывы, пакуль іх рынкі не абваліліся.

Паводле www.sentryo.net/the-4-industrial-revolutions

Газетны артыкул пра працу Глабальнай камісіі МАП па будучыні працы апісаў адзін з магчымых варыянтаў будучыні:[22]

Для некаторых найбольш верагодны сцэнарый — той, у якім цяперашняя няроўнасць паглыбляецца, і таму варта падумаць пра змены ў размеркаванні вынікаў росту прадукцыйнасці. ... Будучыня працы будзе адзначана большай няроўнасцю ўнутры краін і паміж імі. Рост прадукцыйнасці будзе забяспечваць капітал — уладальнікі капіталу пажнуць плады ... Доля працы ў даходах і далей будзе змяншацца, і калі капітал застанецца ў руках нямногіх ..., няроўнасць вырасце. Рынкавыя сілы як механізм размеркавання багацця ў грамадстве могуць не забяспечыць годных умоў жыцця. Пераразмеркаванне неабходнае ...

Змены ў характары вытворчасці і працы — з новымі тэхналогіямі і новымі працоўнымі адносінамі — адбываюцца ва ўмовах няроўнай эканамічнай і ўладнай дынамікі. Таму менавіта сацыяльныя рухі, прафсаюзы і работнікі — і ўрады, якія мы выбіраем або на якія ціснем, — павінны дабіцца, каб пераход да ўстойлівага развіцця адбыўся і каб ён даў годную працу, «лепшае жыццё для ўсіх» (уключаючы іншыя віды) і большы дабрабыт.

Асноўныя высновы МАП пра кліматычны пераход

МАП

Міжнародная арганізацыя працы — важны ўдзельнік справы справядлівага пераходу; яна распрацавала многія ідэі вакол гэтага паняцця. Вось коратка некаторыя з яе галоўных дакладаў.

Сельскагаспадарчыя работніцы збіраюць перац, Туніс. Фота: Eiali, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

ЭКАЛАГІЧНАЯ ЎСТОЙЛІВАСЦЬ І ГОДНАЯ ПРАЦА

Эканамічная дзейнасць і многія працоўныя месцы залежаць ад прыроды.

Крыніца: МАП[23]

Напрыклад, фермеры разлічваюць на тое, што глеба захоўвае і аднаўляе пажыўныя рэчывы, насякомыя апыляюць пасевы, а багарнае земляробства залежыць ад дажджоў. Прыбярэжнае рыбалоўства залежыць ад біяразнастайнасці акіяна і яго рыбных запасаў, а таксама ад прыліўных балот, мангравых зараслей і каралавых рыфаў, якія абараняюць ад штормаў. У 2014 годзе каля 1,2 млрд працоўных месцаў, або 40% усіх, былі ў галінах, што моцна залежаць ад прыродных працэсаў.

Працоўныя месцы ўразлівыя да экалагічных рызык і небяспек.

Рызыкі могуць быць звязаныя з **павольнымі падзеямі** (засухі, эрозія, дэградацыя глебы або павышэнне ўзроўню мора) або **раптоўнымі падзеямі** (экстрэмальныя з'явы надвор'я) і могуць быць мясцовымі або глабальнымі.

Экалагічныя рызыкі могуць быць вынікам дзейнасці чалавека (напрыклад, забруджванне вады прамысловасцю) або прыродных небяспек (напрыклад, забруджванне вады пасля вывяржэння вулкана). Дзейнасць чалавека можа таксама ўзмацняць уплыў прыродных небяспек (напрыклад, высечка мангравых лясоў узмацняе наступствы штормаў на ўзбярэжжах).

Найбольш ад глабальнага пацяплення пацерпяць сельгаспрацоўнікі, бо яны выконваюць фізічную працу пад адкрытым небам, і вялікая частка іх працуе ў рэгіёнах, якія найбольш пацерпяць ад будучай спёкі. У 2030 годзе на сельгаспрацоўнікаў прыпадзе 66% усіх працоўных гадзін, страчаных у свеце з-за **цеплавога стрэсу**.

Занятасць, залежная ад экасістэмных паслуг, 2014 г. (тыс.)

Улічана толькі дзейнасць, якая мае «значную і істотную» сувязь з навакольным асяроддзем.

Галіна	Прыклады экасістэмных паслуг, якія прырода дае галіне	Афрыка	Амерыка	Азія і Ціхі акіян	Еўропа	Блізкі Усход	Свет
Большасць дзейнасці гэтых галін залежыць ад біяразнастайнасці і экасіс-							
тэмных паслуг Аграсектар Лясніцтва Рыбалоўства Ежа, напоі,		217 287	42 600	670 476	42 108	4 248	976 694
	насення, генетычныя рэсурсы,	1 634	1 103	11 866	2 061	36	16 700
	наяўнасць запасаў	5 118	2 264	36 491	603	252	44 728
тытунь	Вада, ежа, валакно	3 267	10 470	46 141	11 083	510	71 471
Дрэва і папера	Валакно, ачыстка вады, кантроль	487	3 605	7 789	3 694	126	15 701
Аднаўляльная энергетыка	адходаў Сонца, вецер, хвалі, біямаса для біяпаліва Забеспячэнне	123	292	1 842	737	107	3 101
Вада	прэснай вадой, перапрацоўка, ачыстка, рэгуляванне сцёку і прыродных небяспек	23	136	414	320	57	950
Большасць дзейнасці гэтых галін залежыць ад біяразнастайнасці і экасістэмных паслуг Тэкстыль							
	Валакно, ачыстка вады, кантроль	595	5 409	39 423	4 263	165	49 855
Хімія	адходаў Вада, генетычныя рэсурсы, біяхімічная разнастайнасць Забавы і навізна, культурная	247	2 254	10 938	1 388	<0,5	14 827
Прыродны турызм	і эстэтычная каштоўнасць, адукацыя, мясцовая ежа, вада, якасць паветра	2 282	7 110	23 081	4 828	357	37 657
Усяго па рэгіёне		231 039	75 244	848 461	71 084	5 856	1 231 684
Доля ў занятасці рэгіёна (%)		59	17	47	16	15	40

Крыніца: МАП

Дэградацыя навакольнага асяроддзя ўзмацняе няроўнасць.

Пад дэградацыяй маюцца на ўвазе змена клімату і іншыя з'явы: забруджванне глебы, паветра і вады, празмерная эксплуатацыя прыродных рэсурсаў, пагаршэнне стану глебы і страта біяразнастайнасці. Маргіналізаваныя людзі асабліва ўразлівыя да наступстваў змены клімату і дэградацыі асяроддзя. Найбольшай рызыцы падвяргаюцца краіны з нізкім даходам, а таксама жанчыны, людзі ў беднасці, працоўныя мігранты, моладзь, людзі з інваліднасцю, карэнныя і племянныя народы і іншыя ўразлівыя групы насельніцтва.

Глядзіце відэа, якое коратка падсумоўвае гэты даклад МАП (па-англійску) (час: 2 хв).

УПЛЫЎ ПЕРАХОДУ ДА ЗЯЛЁНАЙ ЭКАНОМІКІ НА ЗАНЯТАСЦЬ

Архітэктарка-ўрбаністка абмяркоўвае праект з будаўнікамі на будоўлі ў Тога. Фота: gabedem, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Рух да ўстойлівасці можа стварыць працоўныя месцы і не абавязкова тармозіць дасягненне годнай працы.

Пры пераходзе да нізкавугляроднай і рэсурсаэфектыўнай эканомікі адбудзецца пераразмеркаванне працы: шкодныя для асяроддзя галіны будуць скарачацца або адаптавацца, а экалагічна сумяшчальныя — узнікаць і расці. Устойлівасць закране ўсе галіны і будзе вызначаць будучыню працы ва ўсёй эканоміцы.

Краіны могуць раз'яднаць эканамічны рост і выкіды парніковых газаў.

МАП знайшла 46 краін, у якіх у 1995–2014 гадах эканоміка расла, а выкіды парніковых газаў, якія яны вырабляюць, адначасова скарачаліся. Гэтага можна дасягнуць праз «экспарт выкідаў»: спыніць вугляродаёмістую вытворчасць у краіне і замест гэтага імпартаваць вугляродаёмістыя тавары, вырабленыя ў іншых месцах. Аднак 23 з гэтых краін змаглі дасягнуць такога раз'яднанага з выкідамі росту, не робячы гэтага.[24]

Заўважце, што гэтая выснова МАП вельмі спрэчная. Часта краіны не ўлічваюць вялікую частку сваіх выкідаў (напрыклад, выкіды ў іншых краінах, звязаныя са спажываннем іх грамадзян, і біягенныя выкіды ад біяпаліва). Ніводная краіна не дасягнула абсалютнага раз'яднання эканамічнага росту і вугляродных выкідаў, таму не даказана, што гэта ўвогуле магчыма.

Нізкавугляродная энергетыка стварае працоўныя месцы.

Дэкарбанізацыя энергетыкі можа стварыць 18 мільёнаў працоўных месцаў — гэта чысты вынік 24 млн створаных і 6 млн страчаных месцаў.

МАП вызначыла і іншыя галіны, дзе працоўных месцаў стане больш або менш.

З 163 прааналізаваных галін толькі ў 14 страты перавышаюць 10 000 працоўных месцаў.

Працоўныя месцы ствараюцца перадусім у... аднаўляльнай энергетыцы (18 млн), будаўніцтве (6,5 млн), вытворчасці электрадэталяў і абсталявання (2,5 млн), здабычы меднай руды і канцэнтратаў (1,2 млн), вытворчасці электраэнергіі на ГЭС (0,8 млн), вырошчванні гародніны, садавіны і арэхаў (0,8 млн), вытворчасці электраэнергіі сонечнымі фотаэлементамі (0,8 млн), рознічным гандлі (акрамя аўтамабіляў і матацыклаў), рамонце асабістых і хатніх рэчаў.

Працоўныя месцы губляюцца перадусім у... здабычы сырой нафты (1,4 млн), нафтаперапрацоўцы (1,6 млн), вугальнай электраэнергетыцы (800 000) і здабычы вугалю (700 000).

Рэсурсаэфектыўная эканоміка азначае пераразмеркаванне працы.

Цяперашняя эканамічная мадэль вытворчасці тавараў — лінейная: здабыць — вырабіць — выкарыстаць — выкінуць. Мадэлі **цыркулярнай эканомікі** грунтуюцца на ланцугу: вырабіць ↺ абслугоўваць ↻ выкарыстоўваць ↺ рамантаваць ↻ выкарыстоўваць паўторна ↺ перапрацоўваць. Рэчы робяць больш даўгавечнымі; рамонт і пракат бяруць верх над простай заменай рэчаў; а металы, пластык, шкло і цэлюлозныя матэрыялы выкарыстоўваюцца паўторна або перапрацоўваюцца, таму трэба здабываць або вырабляць менш першасных рэсурсаў. Гэта змяняе працу ў здабыўных і апрацоўчых галінах і ў сферы адходаў і можа стварыць 6 млн працоўных месцаў.

6 МЛН
ПРАЦОЎНЫХ МЕСЦАЎ МОЖА ДАЦЬ ЦЫРКУЛЯРНАЯ ЭКАНОМІКА

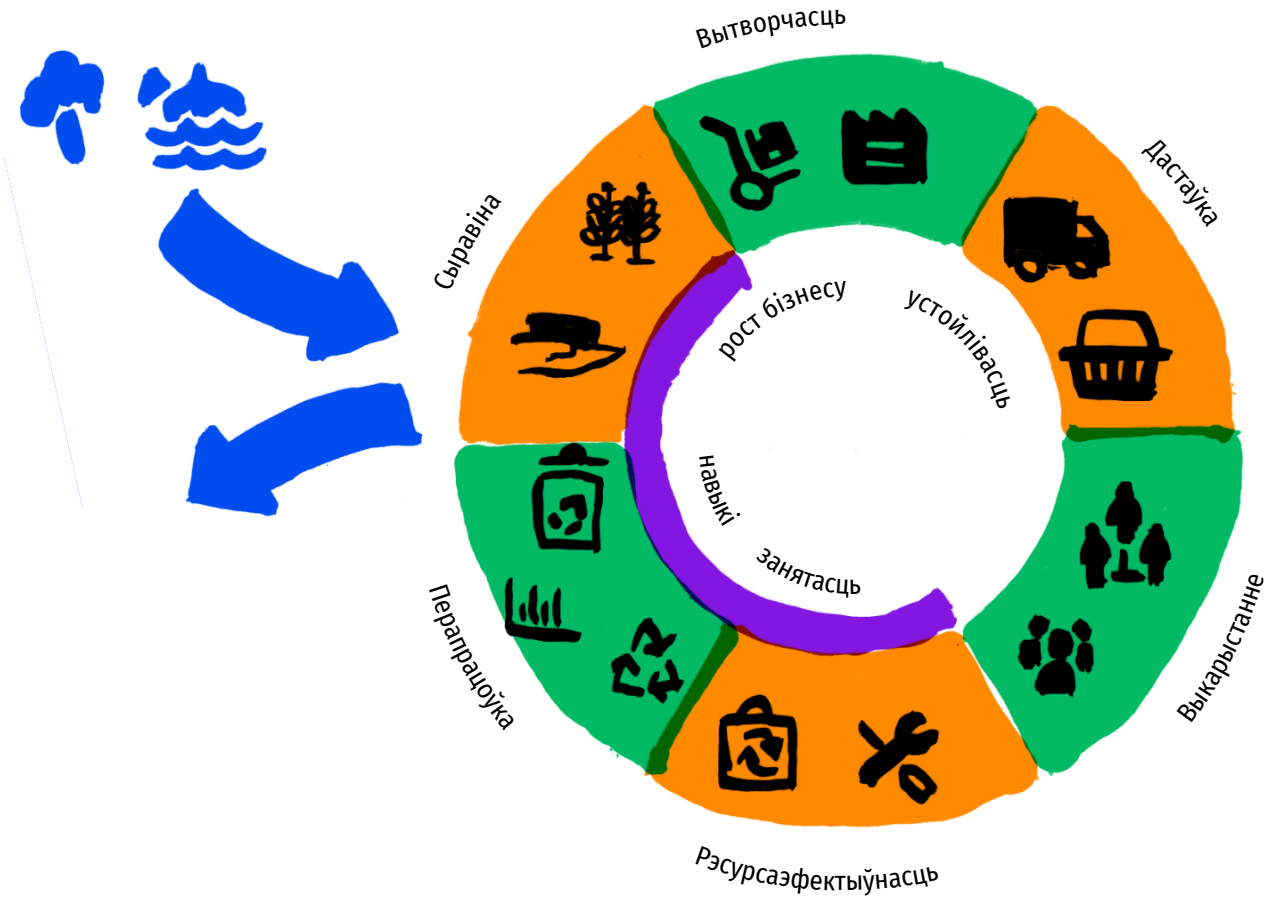

Галіны з найбольшым ростам працоўных месцаў у цыркулярнай эканоміцы (абсалютная колькасць месцаў)

МАП змадэлявала сцэнарый цыркулярнай эканомікі на 2030 год у параўнанні са сцэнарыем Міжнароднага энергетычнага агенцтва «без змен» на 2030 год і падлічыла, якія працоўныя месцы з'явяцца, а якія знікнуць.

Галіна	Занятасць (млн)
Перапрацоўка другаснай **сталі** ў новую сталь	30,8
Рознічны гандаль (акрамя аўтамабіляў і матацыклаў); **рамонт** асабістых і хатніх рэчаў	21,5
Электраэнергія ад **сонечных** фотаэлементаў	14,7
Оптавы і камісійны гандаль (акрамя аўтамабіляў і матацыклаў)	12,2
Перапрацоўка другаснай **драўніны** ў новую драўніну	5,0
Продаж, абслугоўванне, рамонт аўтамабіляў, аўтадэталяў, матацыклаў, матацыклетных дэталяў і аксесуараў	4,7
Навука і распрацоўкі	3,5

Галіны з найбольшымі стратамі працоўных месцаў у цыркулярнай эканоміцы (абсалютная колькасць месцаў)

Галіна	Занятасць (млн)
Вытворчасць чыгуну і сталі, ферасплаваў і першасных вырабаў з іх	-28,2
Здабыча меднай руды і канцэнтратаў	-20,8
Апрацоўка драўніны і вытворчасць вырабаў з дрэва і коркі (акрамя мэблі); вырабаў з саломы і матэрыялаў для пляцення	-10,2
Здабыча жалезняку	-8,0
Вытворчасць шкла і вырабаў са шкла	-7,6
Здабыча вугалю і буравугалю; здабыча торфу	-4,9
Здабыча нікелевай руды і канцэнтратаў	-4,3

Крыніца: МАП[26]

Устойлівасць у сельскай гаспадарцы перабудуе эканоміку і працу на вёсцы.

Яна таксама патрабуе інвестыцый у інфраструктуру — ірыгацыю, дарогі, сховішчы, дарадчыя службы, даследаванні і распрацоўкі. Ахоўнае земляробства і арганічнае земляробства — устойлівыя альтэрнатывы звычайнаму камерцыйнаму аграбізнесу. Абодва падыходы змяняюць спосаб выкарыстання зямлі і патрэбныя рэсурсы. Абодва змяняюць размеркаванне і віды працы.

Устойлівая сельская гаспадарка зменіць эканоміку вёскі

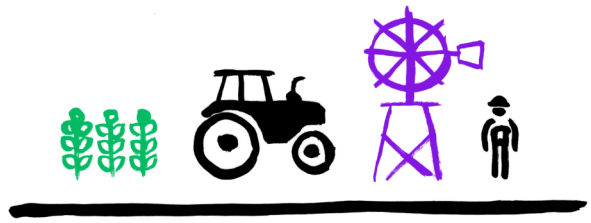

Відэа пра лічбы працоўных месцаў. (па-англійску) (час: 2 хв).

АБАРОНА РАБОТНІКАЎ І АСЯРОДДЗЯ

Рыбакі на адпачынку, возера Інле, М’янма (Бірма). Фота: Julien de Salaberry/Unsplash.

Сацыяльная абарона — адзін са слупоў годнай працы. Ёсць прыклады, калі яе выкарыстоўвалі, каб:

- **Забяспечваць даход работнікам і хатнім гаспадаркам, якія пакутуюць ад дэградацыі навакольнага асяроддзя**. Некаторыя краіны (напрыклад, Эфіопія, Кенія) адаптуюць існуючыя схемы сацыяльнай абароны да рызык для даходаў і харчовай бяспекі, якія ўзнікаюць з-за паводак або засух. Сацыяльная абарона будзе неабходная, каб падтрымаць хатнія гаспадаркі і супольнасці ў прыбярэжных раёнах, уразлівых да павышэння ўзроўню мора, і тых, каго выцеснілі з’явы, звязаныя з кліматам.
- **Абараняць работнікаў галін, якія скарачаюцца або знікаюць**. Прыклады — лясная гаспадарка ў Кітаі і здабыча вугалю ў Польшчы.
- **Абараняць работнікаў, якія пацярпелі ад росту цэн.** Так зрабіў Егіпет пасля скарачэння субсідый на выкапнёвае паліва.
- **Дасягаць экалагічных мэтаў.** У Індыі супольнасці могуць атрымліваць грошы за догляд экасістэм і адначасова дасягаць сацыяльных мэтаў. У Паўднёвай Афрыцы ёсць праграмы грамадскіх работ, якія таксама спрыяюць адаптацыі да змены клімату або яе змякчэнню.

Глядзіце відэа пра віды сацыяльнай абароны (па-англійску) (час: 1 хв 37 с).

НАВЫКІ ДЛЯ ЗЯЛЁНАГА ПЕРАХОДУ

Удовы з раёна Кабуга (Руанда) вучацца шыць у кравецкім кааператыве New Destiny і прымаюць заказы на школьную форму. Фота: configmanager, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

Трэба развіваць навыкі для ўстойлівай эканамічнай дзейнасці.

МАП апытала 27 краін і высветліла, што ў 21 з іх **неадпаведнасць навыкаў** лічыцца сур’ёзнай перашкодай для пераходу да ўстойлівасці.

Вось відэа пра гэта. (па-англійску) (час: 1 хв 49 с)

РЭСУРСЫ

На сайце курса вы знойдзеце адпаведныя даследаванні, відэа і сайты, каб глыбей разабрацца ў тэмах гэтага занятку. Там жа ўсе спасылкі на крыніцы.

МОДУЛЬ 2

Вучымся на вопыце іншых

Папярэдняе чытанне: прачытайце даклад пра адну з краін у Civil Society Equity Review 2021 (па-англійску). У «Заданні 2.1.1: Што ўрады маглі б рабіць для справядлівага пераходу» ёсць спіс краін, з якіх можна выбраць, і старонкі, дзе іх шукаць.

Занятак 2.1
Што робяць урады

Гэты занятак прысвечаны галоўнай кліматычнай канвенцыі ААН і таму, як яна працуе. Ён разглядае кліматычныя абяцанні, якія краіны падаюць у рамках гэтай канвенцыі. Вы таксама знойдзеце некалькі інструментаў для ацэнкі гэтых нацыянальных кліматычных абяцанняў з пункту гледжання глабальнай кліматычнай справядлівасці, гендару і іншых аспектаў.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- Знайсці кліматычныя планы і абавязацельствы сваёй краіны.
- Знайсці інструменты, каб ацаніць, ці дастатковыя гэтыя абавязацельствы.
- Растлумачыць паняцце «справядлівай долі» краіны.
- Прывесці прыклады праблем пераходу ў краінах, моцна залежных ад выкапнёвага паліва.
- Аналізаваць дзеянні ўрада, звязаныя з нізкавугляродным пераходам, і даваць рэкамендацыі, як зрабіць пераход справядлівым.

Вітанне і паўтор

На папярэднім семінары (модуль 1) мы разабраліся ў прычынах і наступствах змены клімату, каб ведаць, што трэба змяніць, праналізавалі пераходы, якія адбываюцца ў эканоміках, і выпрацавалі сваё разуменне таго, што азначае справядлівы пераход для нашых арганізацый і людзей, якіх мы прадстаўляем. У гэтым модулі мы даследуем, што робяць урады, прафсаюзы і арганізацыі грамадзянскай супольнасці ў пераходах, звязаных з кліматам, каб павучыцца ў іх. Гэта можа быць і ўрок пра тое, чаго мы не хочам. (5 хв)

Давайце паглядзім, што робяць урады ў сувязі са зменай клімату і пераходамі. Адзін са спосабаў даведацца, што ўрад плануе рабіць, — паглядзець дакументы, якія ён падаў у **Рамачную канвенцыю ААН аб змене клімату (UNFCCC)**.

У міжнародных дакументах для UNFCCC краіны могуць ставіць ніжэйшыя або менш шматлікія мэты, чым ва ўнутранай палітыцы. Гэта таму, што такія абавязацельствы добраахвотныя, іх бяруць на форуме з многімі іншымі краінамі, і тут шмат палітыкі. І ўсё ж дакументы UNFCCC даюць зачэпкі да ўнутранай палітыкі, якую можна знайсці на сайтах урадаў.

Ключавы дакумент — кліматычныя абяцанні краіны ў рамках UNFCCC, нацыянальна вызначаны ўнёсак (NDC). Ёсць шмат інструментаў для ацэнкі гэтых абяцанняў. Тры такія інструменты вы знойдзеце ў банку ведаў. Мы скарыстаемся адным з іх — Civil Society Equity Review («Агляд справядлівасці ад грамадзянскай супольнасці»).

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Нацыянальна вызначаныя ўнёскі (NDC) — пракруціце старонку ўніз, каб знайсці краіну. Усе краіны, што падпісалі Парыжскае пагадненне UNFCCC, павінны падаваць гэтыя нацыянальныя кліматычныя мэты і планы. Яны ахопліваюць і змякчэнне, і адаптацыю.

Нацыянальныя планы адаптацыі. Іх падалі не ўсе краіны, бо яны не абавязковыя.

Стратэгіі развіцця з нізкімі выкідамі. Яны не абавязковыя, і падалі іх не ўсе краіны.

Заданне 2.1.1:

Што ўрады маглі б рабіць для справядлівага пераходу

1. Працуйце ў групах па трое.

2. Выберыце адзін з дакладаў пра краіны ніжэй у Civil Society Equity Review 2021. (Толькі па-англійску)

Ва ўсіх гэтых краінах выкапнёвае паліва займае вялікае месца ў эканоміцы. Выберыце сваю краіну або падобную. Вы самі вырашаеце, што значыць «падобная», каб гэта было вам найбольш карысна: суседняя краіна? Краіна з падобнай эканомікай?

КРАІНА	Старонкі
Кітай Калумбія Эквадор Індыя Інданезія	30/31
Мазамбік Нігерыя	32/33
Нігерыя Расія Саудаўская Аравія ПАР	34/35
Трынідад і Табага	36/37
Вялікабрытанія ЗША	38/39
	40/41
	42/43
	42/43
	44/45
	46/47
	48/49
	50/51
	52/53
	54/55

Калі вы не чытаеце па-англійску, пашукайце ў інтэрнэце «галіна выкапнёвага паліва» + вашу краіну, а потым «справядлівы пераход» + вашу краіну — так вы знойдзеце падобную інфармацыю і погляды.

3. Прачытайце даклад пра краіну. Калі за адведзены час гэта зашмат, прачытайце толькі раздзелы «State of the fossil fuel sector» («Стан галіны выкапнёвага паліва») і «Just transition and phase-out debate» («Справядлівы пераход і дыскусія пра адмову ад выкапнёвага паліва»). (10 хв)

4. Абмяркуйце, што б вы параілі гэтаму ўраду зрабіць, каб прасунуць справядлівы пераход у гэтай краіне. Кожны робіць уласныя нататкі пра ключавыя ідэі, што ўзнікаюць у групавым абмеркаванні. Запішыце іх тэзісамі. (20 хв)

5. Групы дакладваюць. (30 хв)

- Пачніце з кола па ўсіх групах: кожная група толькі называе краіну, якую выбрала.

- Потым першая група называе толькі адну рэч, якую яна параіла б ураду.
- Калі іншая група параіла б свайму ўраду тое ж самае, яе ўдзельнікі падымаюць рукі, каб усе бачылі, — і потым не паўтараюць гэтага, калі даходзіць іх чарга.

- Працягвайце кола па групах. Калі да групы зноў даходзіць чарга, наступную ідэю дадае іншы чалавек.
- Спыніцеся, калі ўсе групы скончаць дадаваць новыя ідэі.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Можна загадзя разаслаць кейсы краін для папярэдняга чытання, каб на семінары выкарыстаць час для абмеркавання. (Крокі 2 і 3 вышэй.)

Занятак 2.1
Рэфлексія

- **Ці ведаеце вы пра UNFCCC дастаткова для той працы над справядлівым пераходам, якую хоча весці ваша арганізацыя? Калі вы хочаце глыбей уключыцца ў справы UNFCCC, да каго вы звернецеся?**

• Наколькі важнае паняцце «справядлівай долі» краіны?

- **Якімі інструментамі ацэнкі NDC краіны (а значыць, і яе ўнутранай кліматычнай палітыкі) вы маглі б скарыстацца?**
- **Якія ідэі вы атрымалі для патрабаванняў наконт справядлівага пераходу, якія ваша арганізацыя магла б вылучыць свайму ўраду?**

На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты для далейшага вывучэння тэм гэтага занятку. Там жа сабраныя ўсе спасылкі на крыніцы.

ФАКТЫ

Пра UNFCCC

Сфера UNFCCC поўная жаргону і абрэвіятур і цікавая галоўным чынам тым, хто хоча займацца глабальнай палітыкай. Але шматбаковыя форумы ў пэўных адносінах — важная арэна барацьбы.

Што такое UNFCCC?

Рамачная канвенцыя ААН аб змене клімату (UNFCCC) была прынятая ў 1992 годзе на Саміце Зямлі ў Рыа-дэ-Жанейра, і яе падпісалі («ратыфікавалі») 198 краін.

Хто такія Бакі?

Бакі — гэта ўрады і ўрадавыя ўтварэнні, напрыклад Еўрапейскі саюз, якія далучыліся да UNFCCC.

Што такое COP?

Бакі UNFCCC штогод збіраюцца на Канферэнцыю Бакоў (COP). Асобныя

Краіны — бакі РКЗК ААН сустракаюцца на канферэнцыях бакоў (COP). На здымку — удзельнікі Міжнароднага форуму карэнных народаў на COP27 у Шарм-эш-Шэйху (Егіпет), 2022 г. Фота: Ricardo Stuckert / Lula Oficial, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

краіны прадстаўляюць на COP удзельнікі перамоваў, якія выступаюць і галасуюць падчас сесій. COP27 — 27-я канферэнцыя UNFCCC — прайшла ў Егіпце ў 2022 годзе.

Хто яшчэ можа трапіць?

COP праходзяць на пляцоўках, якімі кіруе UNFCCC, і каб трапіць туды, патрэбная акрэдытацыя. UNFCCC акрэдытуе як назіральнікаў некаторыя арганізацыі, што не з'яўляюцца Бакамі: СМІ, недзяржаўныя арганізацыі, агенцтвы ААН і міжурадавыя арганізацыі. На COP таксама вельмі шмат бізнес-лабістаў.

Што такое групы НДА?

Недзяржаўныя арганізацыі аб'ядноўваюцца ў групы (constituencies): НДА бізнесу і прамысловасці (BINGO), прафсаюзныя НДА (TUNGO), моладзевыя НДА (YOUNGO), экалагічныя НДА (ENGO), даследчыя і незалежныя НДА (RINGO), мясцовыя ўлады і муніцыпалітэты (LGMA), арганізацыі карэнных народаў (IPO) і група «Жанчыны і гендар».[1]

Праца групы «Жанчыны і гендар» прывяла да таго, што ў 2014 годзе Бакі ўзгаднілі Лімскую праграму працы па гендары і яе Гендарны план дзеянняў, які пашырылі ў 2019 годзе. Праграма імкнецца спрыяць гендарна адчувальным кліматычным дзеянням у рамках UNFCCC, у тым ліку праз падтрымку краін, што развіваюцца, і пашырэнне доступу мясцовых супольнасцяў, жаночых арганізацый і карэнных народаў да фінансавання. План адзначае, што жанчыны павінны мець роўны ўдзел на ўсіх узроўнях кліматычных дзеянняў. Ён таксама падкрэслівае цэнтральную ролю ведаў карэнных народаў, мясцовых і традыцыйных ведаў.

Што такое Парыжскае пагадненне?

Гэта юрыдычна абавязковы міжнародны дагавор паміж краінамі пра змену клімату. Яго прынялі на COP21 у Парыжы ў 2015 годзе. Яго мэта — абмежаваць глабальнае пацяпленне значна ніжэй за 2 °C і, пажадана, да 1,5 °C у параўнанні з даіндустрыяльным узроўнем. Вось відэа пра Парыжскае пагадненне (час: 1 хв 39 с)

Прыняцце Парыжскага пагаднення, 12 снежня 2015 г. Фота: UNclimatechange, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

Што такое нацыянальна вызначаныя ўнёскі (NDC)?

Паводле Парыжскага пагаднення краіны павінны падаваць нацыянальна вызначаныя ўнёскі кожныя 5 гадоў, пачынаючы з 2020 года. У сваім NDC краіна паведамляе, што яна зробіць, каб скараціць выкіды парніковых газаў і павысіць устойлівасць і здольнасць

адаптавацца да наступстваў змены клімату. Ідэя ў тым, што кожны NDC павінен быць лепшым за папярэдні.

Што яшчэ падаюць краіны?

Краіны таксама падаюць **нацыянальныя планы адаптацыі**, а Парыжскае пагадненне прапануе краінам падаваць **доўгатэрміновыя стратэгіі развіцця з нізкімі выкідамі парніковых газаў**. Гэта больш доўгатэрміновыя планы, і пяцігадовыя NDC упісваюцца ў іх. Абодва гэтыя дакументы не абавязковыя.

А як з маніторынгам і ацэнкай?

Краіны павінны справаздачацца пра выкананне дзеянняў, прадугледжаных у іх NDC. NDC і справаздачы пра прагрэс лягуць у аснову **глабальнага падвядзення вынікаў**, якое ацэніць агульны прагрэс у дасягненні доўгатэрміновых кліматычных мэтаў.

Паколькі NDC вызначае сама краіна, няма гарантыі, што разам яны дадуць тое, што трэба, каб стабілізаваць глабальнае пацяпленне на ўзроўні не вышэй за 1,5 °C. Няма спосабу прымусіць краіну палепшыць свой NDC і няма санкцый, калі яна яго не выконвае.

Графік NDC і глабальнага падвядзення вынікаў

2020: краіны падалі ў UNFCCC свае першыя NDC.

2021: пачаўся першы пяцігадовы цыкл.

2023: першае глабальнае падвядзенне вынікаў, якое пачалося ў лістападзе 2021 г., працягваецца да лістапада 2023 г. Яно разглядае асобныя NDC і тое, наколькі разам яны набліжаюць мэты Парыжскага пагаднення.

2025: апошні тэрмін, калі краіны павінны падаць свае другія NDC — спадзяемся, палепшаныя з улікам глабальнага падвядзення вынікаў.

2026: пачынаецца другі пяцігадовы цыкл.

А як з дзеяннямі іншых удзельнікаў?

Лімская COP20 у 2014 годзе прызнала, што для вырашэння кліматычнага крызісу, акрамя нацыянальных урадаў, неабходныя дзеянні і ўсіх астатніх. Была створана Лімска-Парыжская праграма дзеянняў, каб уключыць мясцовыя і іншыя субнацыянальныя ўлады, кампаніі і інвестараў, НДА і іншых — так званых **«недзяржаўных актараў»**.

Гэта прывяло да стварэння **Маракешскага партнёрства па глабальных кліматычных дзеяннях** — паралельнага напрамку працы UNFCCC, які дазваляе ўрадам і недзяржаўным актарам супрацоўнічаць дзеля прасоўвання кліматычных

дзеянняў. Гэты напрамак узначальваюць два «чэмпіёны высокага ўзроўню» (High-Level Champions): адзін — з краіны папярэдняй COP, другі — з краіны наступнай.

UNFCCC і справядлівы пераход

Рабочы рух упершыню выказаў патрабаванне «справядлівага пераходу» на COP3 (у 1997 годзе ў Кіёта). COP17 (2011 год, Дурбан) стварыла форум UNFCCC па «ўплыве рэалізацыі мер у адказ на змену клімату» і прыняла праграму працы. У ёй вызначылі восем напрамкаў працы, адзін з якіх — справядлівы пераход. COP21 (2015 год, Парыж) стварыла «палепшаны форум», які засяроджваецца на (1) эканамічнай дыверсіфікацыі і трансфармацыі і (2) справядлівым пераходзе рабочай сілы і стварэнні годнай працы і якасных працоўных месцаў. Гэтая праца вядзецца ў двух дапаможных органах UNFCCC — па ажыццяўленні і па навуковых і тэхналагічных кансультацыях. Парыжскае пагадненне 2015 года ўпершыню ў пагадненнях UNFCCC уключае «неабходнасць справядлівага пераходу рабочай сілы і стварэння годнай працы і якасных працоўных месцаў». Прафсаюзы ўпарта змагаліся за гэта.

Прэзентацыя пра справядлівы пераход на штодзённай нарадзе Сеткі кліматычных дзеянняў (CAN) падчас COP22 у Маракешы, 2016 г. Выступае Саманта Сміт з Цэнтра справядлівага пераходу, створанага Міжнароднай канфедэрацыяй прафсаюзаў (ITUC). Фота: Takver, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0

ФАКТЫ

Паняцце «справядлівай долі» краіны

- Падыход «**падзелу рэсурсу**»: **глабальны вугляродны бюджэт** паказвае, колькі парніковых газаў мы яшчэ можам сабе дазволіць выкінуць, каб мець рэальны шанец утрымацца ніжэй за 1,5 °C. Вугляродны бюджэт — дэфіцытны рэсурс, які трэба падзяліць паміж краінамі. Падыход «падзелу рэсурсу» разглядае, колькі з рэшты выкідаў павінна быць дазволена кожнай краіне. Кожная краіна атрымлівае свой вугляродны бюджэт, які нельга перавышаць.
- Падыход «**падзелу намаганняў**»: каб застацца ў межах глабальнага бюджэту, навука кажа, што мы павінны скарачаць выкіды так, каб у свеце яны дасягнулі піка да 2025 года, скараціліся на 43% да 2030 года і выйшлі на нулявыя чыстыя выкіды каля 2050 года. (Заўважце, што многія крытыкуюць гэты графік як занадта шчодры. Ён дазваляе нам спачатку выкінуць зашмат вугляроду ў першай палове стагоддзя, так што потым давядзецца «ачышчаць»

Плакат «За кліматычную справядлівасць» на «чалавечым ланцугу» ў Парыжы перад адкрыццём COP21, 29 лістапада 2015 г. Фота: Jeanne Menjoulet, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

атмасферу праз так званыя адмоўныя выкіды. Мы яшчэ не высветлілі, як рабіць гэта ў патрэбным вялікім маштабе.)

Намаганні па скарачэнні — гэта тое, што трэба, каб знізіць выкіды да патрэбнага ўзроўню. Падыход «падзелу намаганняў» разглядае, наколькі кожная краіна павінна скараціць свае выкіды. Розныя краіны або

галіны прыкладаюць розныя намаганні, каб знізіць выкіды.

Пры любым падыходзе — падзеле рэсурсу (вугляроднага бюджэту) ці падзеле намаганняў (мэтаў скарачэння) — метад размеркавання павінен забяспечваць **справядлівыя долі** паміж краінамі. У абодвух выпадках сума вугляродных бюджэтаў краін або іх намаганняў па скарачэнні павінна ўтрымліваць нас у межах глабальнага вугляроднага бюджэту і мэтаў скарачэння. Калі мы паслабляем патрабаванні да выкідаў адной краіны, іншая павінна скараціць свае выкіды, каб гэта кампенсаваць.

Як падзяліць паміж краінамі рэсурс выкідаў або неабходныя намаганні па скарачэнні? Гэта пытанне глабальнай кліматычнай справядлівасці.

У 1992 годзе UNFCCC прыняла прынцып «**агульнай, але дыферэнцыраванай адказнасці і адпаведных магчымасцяў**». Змена клімату — агульная праблема, з якой сутыкаюцца ўсе краіны і з якой усе павінны нешта рабіць. Разам з тым ад розных краін можна чакаць большага ці меншага ўкладу. Так званыя «развітыя» краіны ўжо доўга і шмат выкідалі, спрыяючы пацяпленню, якое адбываецца ўжо цяпер, і таму нясуць большую адказнасць. Краіны, што развіваюцца, кажуць, што ім усё яшчэ трэба дазволіць выкідаць, каб працягваць эканамічнае развіццё, прынамсі да пэўнага парогу.

Трэба таксама ўлічваць розныя нацыянальныя абставіны і магчымасці краін. Некаторыя краіны маюць значна больш магчымасцяў дзейнічаць, чым іншыя, дзякуючы вышэйшым даходам і багаццю, узроўню развіцця і доступу да тэхналогій.

Але ў UNFCCC няма ўзгодненых метадаў, каб колькасна ацаніць «адказнасць і магчымасці» краіны або размеркаваць паміж краінамі глабальны вугляродны бюджэт ці неабходныя намаганні. Спіс розных прапаноў даследчыкаў наконт справядлівых метадаў падзелу намаганняў можна знайсці тут.

У дыскусіі пра тое, як гэта зрабіць, узнікаюць такія пытанні:

- адказнасць за гістарычныя выкіды
- узровень эканамічнага развіцця і права развівацца да пэўнага ўзроўню
- колькасць насельніцтва і выкіды на душу насельніцтва
- фінансавыя, тэхналагічныя і іншыя магчымасці для скарачэння выкідаў.

ФАКТЫ

Інструменты ацэнкі NDC краін

Climate Action Tracker

(па-англійску)

Climate Action Tracker — незалежны навуковы аналіз, які адсочвае абяцанні і дзеянні ўрадаў па змякчэнні змены клімату. Ён ацэньвае іх у параўнанні з тым, што трэба, каб абмежаваць глабальнае пацяпленне 1,5 °C або хаця б утрымаць яго значна ніжэй за 2 °C. Ён ахоплівае ўсе краіны з найбольшымі выкідамі і рэпрэзентатыўную выбарку меншых краін — разам каля 85% сусветных выкідаў.

СВЕТ У ЦЭЛЫМ

Climate Action Tracker аналізуе сукупны эфект асобных нацыянальных абяцанняў, каб праверыць, ці ідуць сусветныя выкіды курсам да мэтаў 1,5 °C / 2 °C.

CAT вядзе «Тэрмометр», які паказвае, да якога глабальнага пацяплення вядуць цяперашнія NDC краін і іх бягучая палітыка. Ён таксама вымярае **разрыў у выкідах** (Emissions Gap) — розніцу паміж тым, якімі выкіды павінны быць у 2030 г., і тымі выкідамі, якіх можна чакаць з улікам NDC і бягучай палітыкі краін.

ПРАГНОЗЫ ПАЦЯПЛЕННЯ CAT

Даныя на лістапад 2022 г.

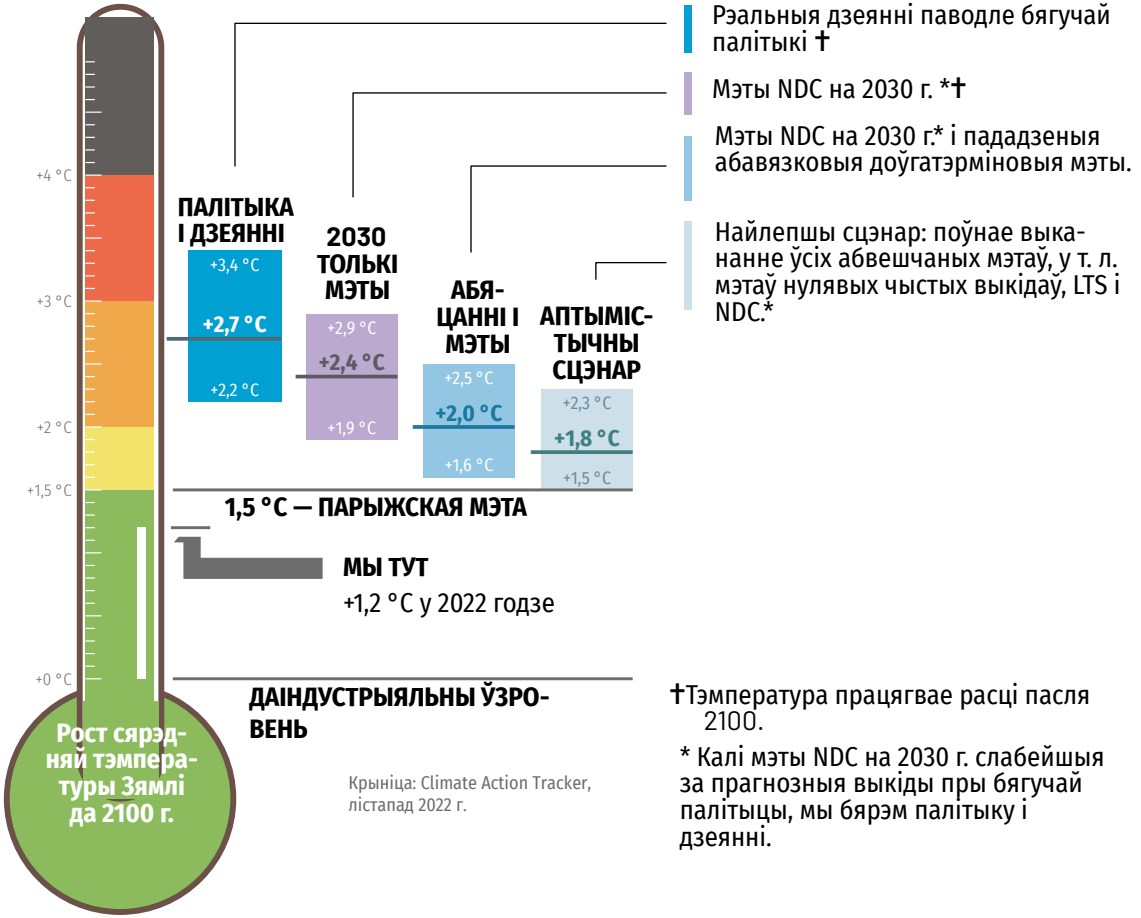

Крыніца: Climate Action Tracker, лістапад 2022 г.

†Тэмпература працягвае расці пасля 2100.

* Калі мэты NDC на 2030 г. слабейшыя за прагнозныя выкіды пры бягучай палітыцы, мы бярэм палітыку і дзеянні.

АЦЭНКІ АСОБНЫХ КРАІН

Climate Action Tracker:

- **Ацэньвае мэты кожнай краіны па скарачэнні выкідаў**, а таксама **ці ідзе краіна да выканання гэтых мэтаў** пры цяперашняй палітыцы і дзеяннях. Паколькі зямля і расліны — паглынальнікі вугляроду, ён таксама адзначае, ці моцна выкіды парніковых газаў ад землекарыстання ўплываюць на агульныя выкіды краіны.
- Правярае, ці **даюць фінансаванне** іншым краінам тыя краіны, якія павінны гэта рабіць.
- Ацэньвае, ці робіць краіна сваю **справядлівую долю** сусветных намаганняў па скарачэнні выкідаў. «Дыяпазон справядлівай долі» краіны бярэцца з доўгага спісу апублікаваных даследаванняў з рознымі прынцыпамі і метадамі размеркавання намаганняў.

ШКАЛА АЦЭНАК CLIMATE ACTION TRACKER	Калі б намаганні ўсіх урадаў былі на гэтым узроўні, то з імавернасцю дзве траціны да канца стагоддзя глабальнае пацяпленне склала б ...
Крытычна недастатковы	звыш 4 °C
Вельмі недастатковы	вышэй за 3 °C, ніжэй за 4 °C
Недастатковы	вышэй за 2 °C, ніжэй за 3 °C
Амаль дастатковы	ніжэй за 2 °C
1,5 °C: адпавядае Парыжскай мэце	ніжэй за 1,6 °C у XXI ст. і за 1,5 °C у 2100 г.

Прыклад таго, як можа выглядаць рэйтынг краіны:

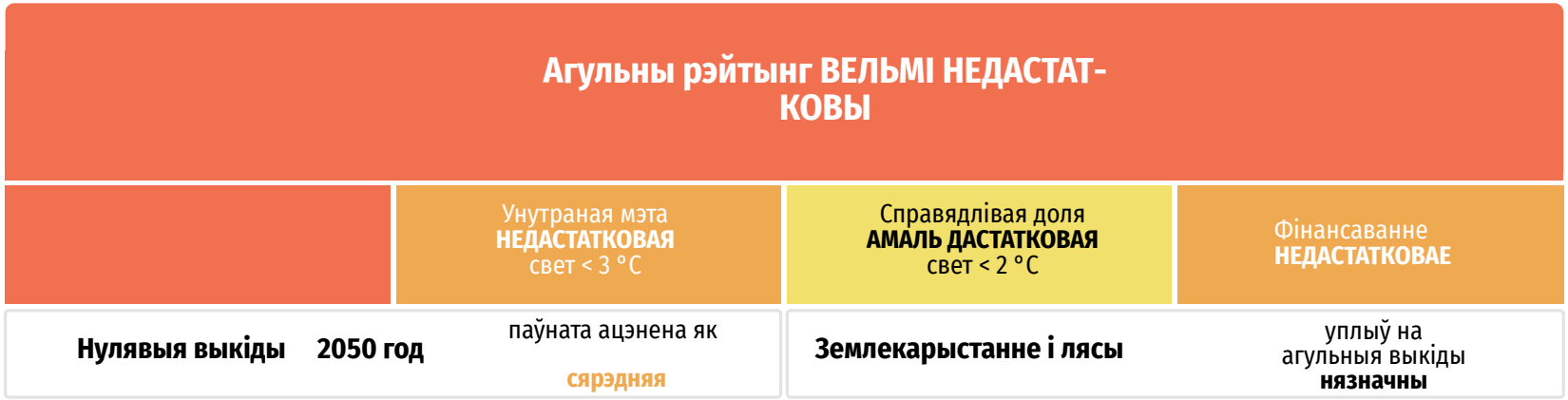

Climate Equity Reference Calculator[3]

(па-англійску)

Большасць арганізацый грамадзянскай супольнасці і прафсаюзаў, а таксама многія іншыя карыстаюцца Climate Equity Reference Calculator («Калькулятарам кліматычнай справядлівасці»), каб вызначыць, якой павінна быць справядлівая доля краіны ў сусветных намаганнях па скарачэнні выкідаў парніковых газаў. Анлайн-інструмент (толькі па-англійску) дазваляе карыстальніку задаць уласнае разуменне нацыянальнай *адказнасці* і *магчымасцяў* для кліматычных дзеянняў, а таксама некаторыя іншыя параметры.

Напрыклад, можна выключыць выкіды і даходы людзей ніжэй за пэўны ўзровень, бо праблема не ў бедных, і ім яшчэ трэба атрымаць доступ да рэсурсаў. Можна задаць, наколькі для вас важнейшая гістарычная адказнасць у параўнанні з эканамічнымі магчымасцямі.

Формулы інструмента прымяняюць вашыя налады да ўсіх краін. Потым карыстальнік можа паглядзець, якая справядлівая доля ў канкрэтнай краіны ці групы краін (напрыклад, Еўрапейскага саюза) або што павінен рабіць увесь свет разам. Гэта даволі тэхнічная справа; усё можна растлумачыць, але ў гэтым дапаможніку мы ў гэта не паглыбляемся.

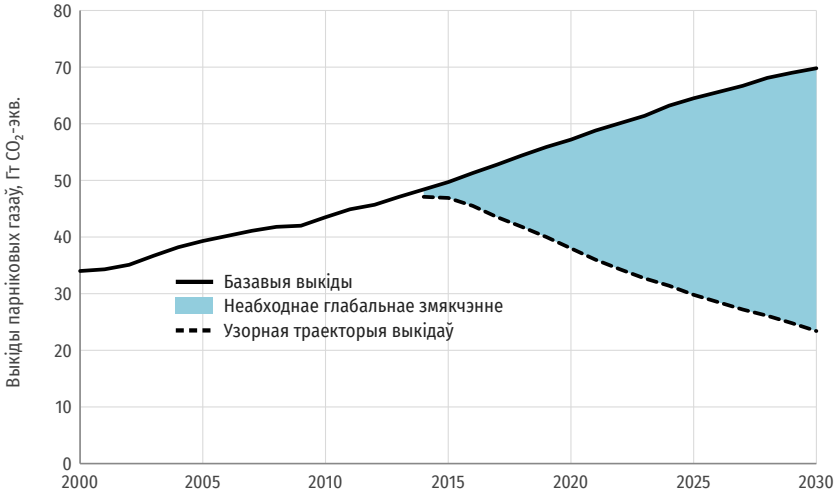

Блакітная вобласць — агульныя сусветныя намаганні па змякчэнні, неабходныя, каб знізіць выкіды ад прагназаванага ўзроўню «звычайнага ходу спраў» (суцэльная чорная лінія) да пажаданага (пункцірная лінія).

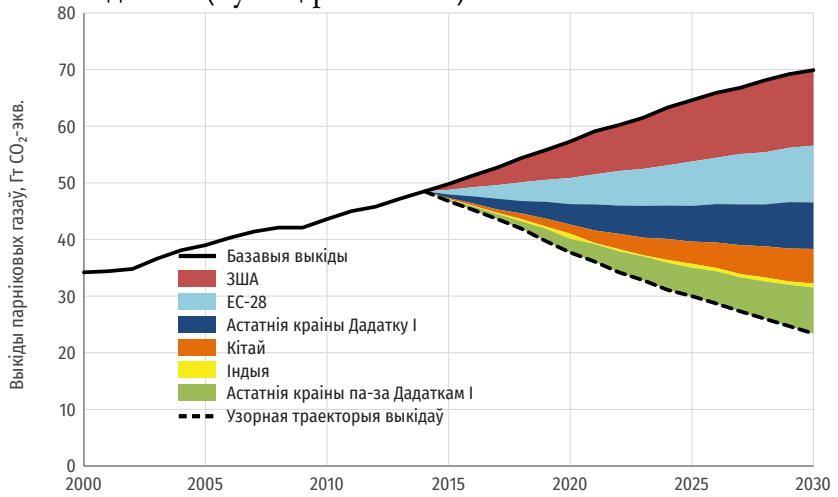

На ніжнім графіку тыя ж сусветныя намаганні па змякчэнні «справядліва» (паводле налад карыстальніка) размеркаваныя паміж групамі краін.

Civil Society Equity Review

(па-англійску, рэзюмэ па-іспанску)

З 2015 г. штогадовы Civil Society Equity Review («Агляд справядлівасці ад грамадзянскай супольнасці») ацэньвае стан справядлівага размеркавання ў NDC краін і ў пытаннях перамоваў UNFCCC. Агляд выкарыстоўвае Climate Equity Reference Calculator (гл. вышэй), каб вызначыць справядлівую долю краіны ў сусветных намаганнях па абмежаванні пацяплення 1,5 °C, і параўноўвае яе з мэтамі па скарачэнні выкідаў у NDC гэтай краіны.

Кожны агляд таксама засяроджваецца на пытанні справядлівасці, асабліва важным для COP таго года, і дае рэкамендацыі, як рухацца далей. Прыклады:

2016: аналіз справядлівай долі для груп развітых краін і краін, што развіваюцца

2017 і 2018: чаму важна ўлічваць крайні ўзровень няроўнасці, што раздзірае свет.

2019: кліматычная справядлівасць, справядлівае размеркаванне і справядлівыя долі ў кантэксце страт і шкоды ад наступстваў змены клімату

2021: адмова ад выкапнёвага паліва, з кейсамі 13 краін (Кітай, Калумбія, Эквадор, Індыя, Інданезія, Мазамбік, Нігерыя, Расія, Саудаўская Аравія, Паўднёвая Афрыка, Трынідад і Табага, Вялікабрытанія, ЗША).

2022: увага міжнароднаму супрацоўніцтву, у тым ліку ў межах UNFCCC: фінансаванне, аднаўляльная энергетыка і адмова ад выкапнёвага паліва; барацьба з нестабільнасцю цэн на энергію; змяненне правілаў і архітэктуры сусветнага гандлю, інвестыцый, фінансаў і тэхналогій. (Прааналізаваныя NDC ЗША, ЕС, Паўднёвай Афрыкі, Егіпта, Нігерыі, Сенегала, Кеніі і Мазамбіка.)

Gender Climate Tracker

(па-англійску, па-іспанску і па-французску)

Gender Climate Tracker вядзе WEDO (Women's Environment and Development Organisation, «Жаночая арганізацыя па пытаннях асяроддзя і развіцця») — глабальная арганізацыя адвакацыі. Трэкер даследуе гендарныя аспекты, звязаныя з UNFCCC, і карысны тым, хто працуе з палітыкамі і ўдзельнічае ў перамовах UNFCCC.

Gender Climate Tracker разглядае:

- Згадкі пра гендар у афіцыйных рашэннях UNFCCC.
- Статыстыка ўдзелу жанчын у працэсах UNFCCC, у тым ліку па краінах.
- Профілі краін: гендарны аналіз NDC кожнай краіны. Асобныя нацыянальныя планы па гендары і змене клімату, сабраныя тут, маюць такія краіны: Бангладэш, Коста-

Рыка, Куба, Дамініканская Рэспубліка, Егіпет, Гаіці, Ямайка, Іарданія, Ліберыя, Мазамбік, Непал, Пакістан, Панама, Перу, Танзанія, Замбія.

ШТО АЦЭНЬВАЕЦЦА Ў ПРОФІЛЯХ КРАІН:

a) **Кіраванне** i) Згадка пра гендар або жанчын у NDC і ў палітыцы; ii) Якая гэта згадка, напр. пра змякчэнне, адаптацыю, нарошчванне патэнцыялу, рэалізацыю ці скразныя пытанні; iii) Як NDC паказвае жанчын. Ці паказаныя жанчыны як група, уразлівая да наступстваў змены клімату; як атрымальніцы выгады ад праектаў ці палітыкі; як рухальная сіла пераменаў; ці як зацікаўлены бок у прыняцці рашэнняў, звязаных са зменай клімату?

b) **Планаванне** i) Ці прадугледжвае NDC бюджэт на гендарныя аспекты? ii) Ці ёсць удзельны працэс планавання NDC?

c) **Рэалізацыя і ўзмоцненая кліматычная палітыка** i) Ці ёсць спосаб або працэс маніторынгу ці рэалізацыі NDC?

ГЕНДАРНАЯ АЦЭНКА АСОБНЫХ КРАІН

Паводле гэтых індыкатараў арганізацыя CARE разгледзела NDC краін і па кожным індыкатары паставіла адну з ацэнак: «прагрэсіўны», «умераны» або «адстаючы». Агульную ацэнку краіна атрымлівала паводле таго, колькі індыкатараў ацэнена як «прагрэсіўныя».

Вынікі ацэнкі змешчаныя ў публікацыі «Табель: дзе гендарная роўнасць у нацыянальных кліматычных планах (NDC)? Абнаўленне за чэрвень 2021 г.»[4]. Там таксама апісана, што рабілі арганізацыі грамадзянскай супольнасці ў Танзаніі, Угандзе, Бангладэш, Непале і В'етнаме, каб дабівацца гендарна адчувальных NDC.

УЗОР
Усе 6 індыкатараў «прагрэсіўныя»

ПРАГРЭСІЎНЫ
5 індыкатараў «прагрэсіўныя»

ПЕРАДАВЫ
4 індыкатары «прагрэсіўныя»

УМЕРАНЫ
3 або 2 індыкатары «прагрэсіўныя»

АДСТАЮЧЫ
Толькі 1 або 0 індыкатараў «прагрэсіўныя»

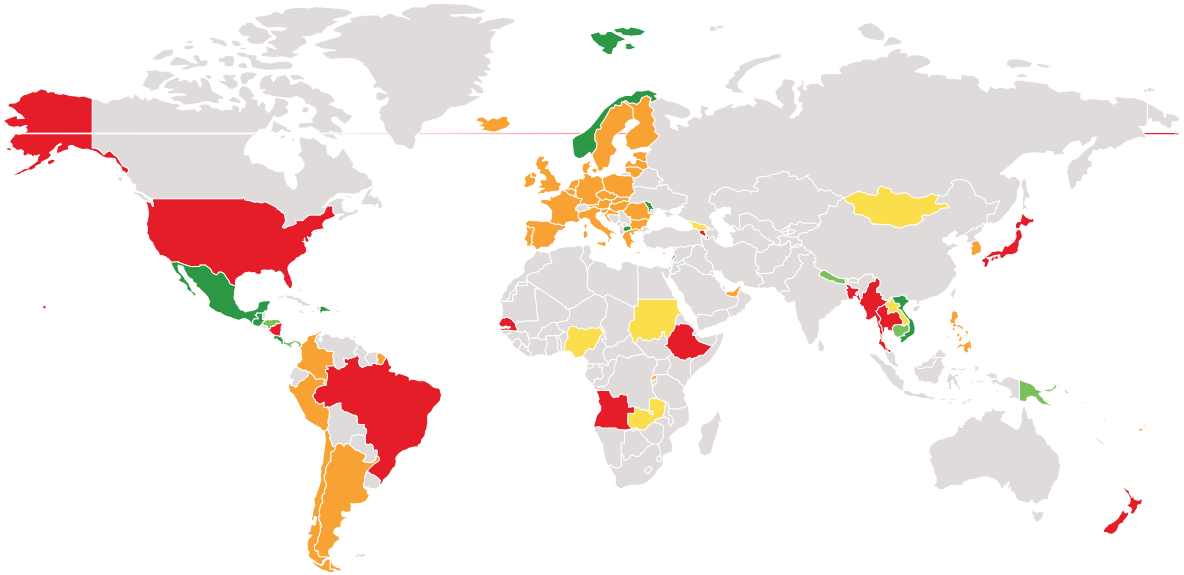

Крыніца: CARE, «Табель: дзе гендарная роўнасць у нацыянальных кліматычных планах (NDC)?»

КАНТРОЛЬНЫ СПІС WWF
ДЛЯ «ПАТРЭБНЫХ НАМ NDC»
5 галін і 20 крытэрыяў

I. АМБІЦЫЙНАСЦЬ

ЗМЯКЧЭННЕ
1 Узмоцненыя мэты па змякчэнні
2 Абсалютная мэта на 2030 г. для ўсёй эканомікі
3 Вугляродны бюджэт на 2021–2030 гг., сумяшчальны з 1,5 °C
4 Мэты NDC, узгодненыя з доўгатэрміновай стратэгіяй нулявых чыстых выкідаў да 2050 г. або раней

АДАПТАЦЫЯ
5 Ясныя мэты адаптацыі

ФІНАНСЫ
6 Фінансавыя абавязацельствы
7 Ясныя ўмоўныя мэты
8 Пераход ад умоўных да безумоўных мэтаў

II. САДЗЕЙНІЧАННЕ СІСТЭМНЫМ ЗМЕНАМ

9 Шырэйшы ахоп сектараў
10 Колькасныя сектаральныя мэты
11 Уключаныя ключавыя структурныя сектары
12 Сацыяльная палітыка і палітыка справядлівага пераходу
13 Міжсектаральныя падыходы

III. ІНКЛЮЗІЎНАСЦЬ І ЎДЗЕЛ

14 Інклюзіўны працэс: установы і грамадзяне ўносяць прапановы ў NDC
15 Адкрытасць інфармацыі
16 Справаздачы пра ход працэсу
17 Структуры кліматычнага кіравання з удзелам грамадства

IV. УНЁСАК ва ЎСТОЙЛІВАЕ РАЗВІЦЦЁ

18 Сувязь з Мэтамі ўстойлівага развіцця
19 Вымерныя рашэнні на аснове прыроды

V. АДСОЧВАННЕ ПРАГРЭСУ

20 Празрыстая нацыянальная сістэма адсочвання выканання

Крыніца: WWF, «NDCs We Want» (кантрольны спіс)

Ацэнка WWF «Патрэбныя нам NDC»

NDC краіны ацэньваюць паводле кантрольнага спісу і даюць ёй рэйтынг:

- **WWF ЯШЧЭ АЦЭНЬВАЕ**
- **ПАТРЭБНЫ NDC**
- **БЛІЗКА ДА МЭТЫ**
- **ПАЛОВА ШЛЯХУ**
- **ДА МЭТЫ ДАЛЕКА**
- **НЕПАТРЭБНЫ NDC**

Вось інтэрактыўная карта з рэйтынгамі ўсіх ацэненых краін.

Ацэнку краіны можна знайсці тут

Падрабязней пра індыкатары — тут

ФАКТЫ

Урадавыя ініцыятывы справядлівага пераходу

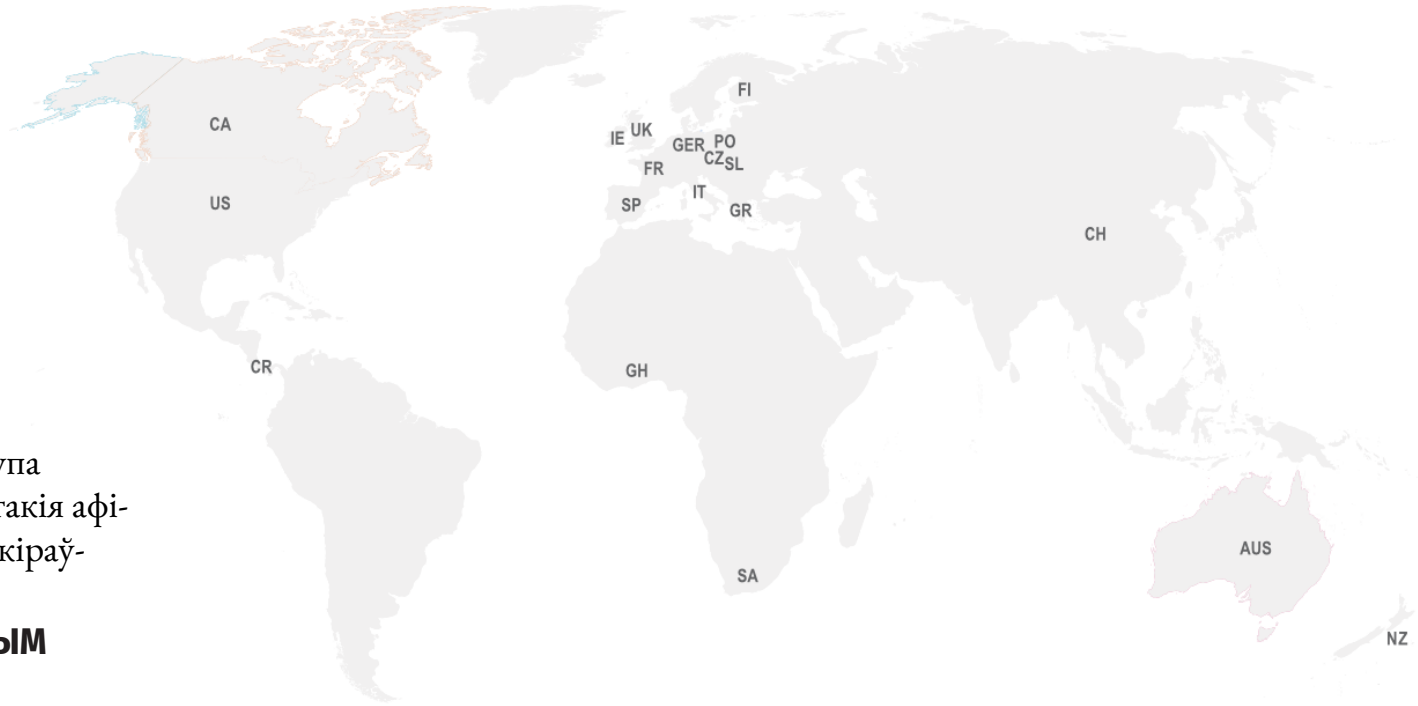

Навуковы орган UNFCCC, Міжурадавая група экспертаў па змене клімату (IPCC), называе такія афіцыйныя працэсы справядлівага пераходу пад кіраўніцтвам урадаў:

КАМІСІІ, ГРУПЫ І ДЫЯЛОГІ ПА СПРАВЯДЛІВЫМ ПЕРАХОДЗЕ

- **Аўстралія**: Упраўленне даліны Латроб
- **Канада**: Рабочая група па справядлівым пераходзе для работнікаў вугальных электрастанцый
- **Кітай**: палажэнні аб закрыцці шахт у 13-м пяцігадовым плане развіцця вугальнай прамысловасці на 2016–2020 гг.
- **Коста-Рыка**: Нацыянальны план дэкарбанізацыі на 2018–2050 гг.
- **Чэхія**: Чэшская вугальная камісія
- **Фінляндыя**: Рабочая група па справядлівым пераходзе і прымальнасці кліматычных мер
- **Францыя**: праграма кантрактаў экалагічнага пераходу 2018 г.
- **Германія**: Камісія па росце, структурных зменах і занятасці («Вугальная камісія»)
- **Гана**: Нацыянальны дыялог пра годную працу і справядлівы пераход да ўстойлівай эканомікі і грамадства
- **Грэцыя**: Нацыянальны фонд справядлівага пераходу буравугальных рэгіёнаў
- **Ірландыя**: Фонд справядлівага пераходу Ірландыі
- **Італія**: рамкі справядлівага пераходу Enel і праект Futur-e
- **Новая Зеландыя**: Аддзел справядлівых пераходаў Міністэрства бізнесу, інавацый і занятасці
- **Польшча**: Шахцёрскі сацыяльны пакет 1998 г. і асаблівыя прывілеі горных гмін
- **Славакія**: План трансфармацыі вугальнага рэгіёна Верхняя Нітра
- **ПАР**: Прэзідэнцкая кліматычная камісія
- **Іспанія**: Рамачнае пагадненне аб справядлівым пераходзе ў здабычы вугалю і ўстойлівым развіцці
- **Вялікабрытанія**: Шатландская камісія па справядлівым пераходзе
- **ЗША**: План «Партнёрства дзеля магчымасцяў, рабочай сілы і эканамічнага адраджэння» (POWER+)

ЗЯЛЁНЫ КУРС ЕС — ФОНД СПРАВЯДЛІВАГА ПЕРАХОДУ

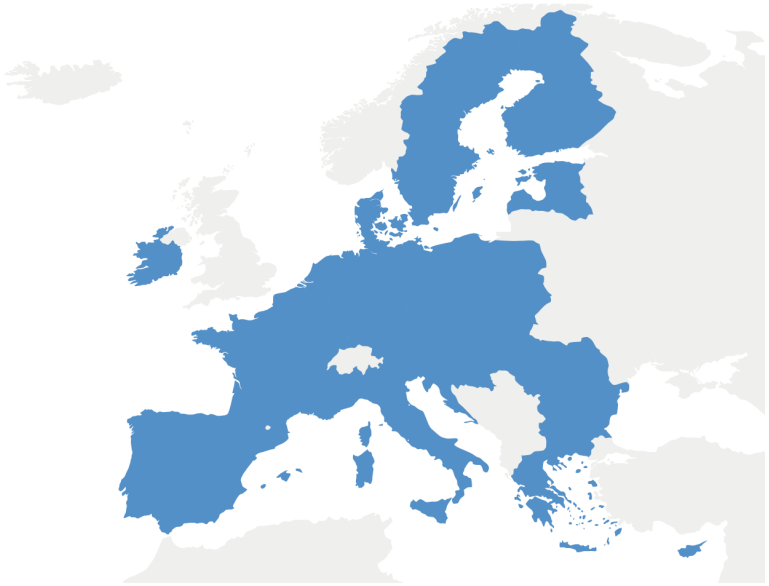

ПЛАТФОРМА ЕС ДЛЯ ВУГАЛЬНЫХ РЭГІЁНАЎ У ПЕРАХОДЗЕ

- Сілезія, Ніжняя Сілезія, Вялікапольшча, Малапольшча
- Маравія-Сілезія, Усці, Карлавы Вары
- Заходняя Македонія Даліна
- Жыу Мідлендс
- Брандэнбург, Саксонія, Саксонія-Ангальт, Паўн. Рэйн-Вестфалія
- Астурыя, Арагон, Кастылія-і-Леон
- Верхняя Нітра Засаўска,
- Савіньска-Шалешка

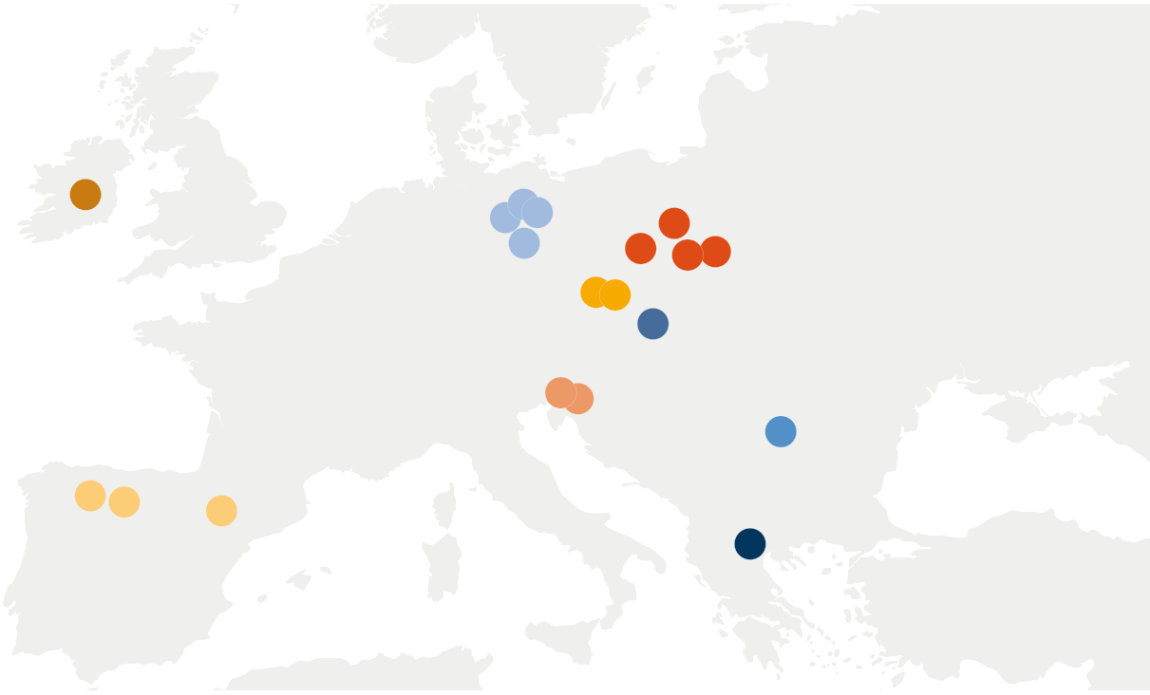

Занятак 2.2
Што робяць прафсаюзы

Гэты занятак дае ўдзельнікам інфармацыю пра тое, якія змены патрэбныя ў сферы вады, харчовых сістэм і энергетыкі, каб гэтыя сістэмы сталі прыязнымі да клімату. Ён таксама падштурхоўвае думаць пра справядлівасць у гэтых пераходах. Удзельнікі атрымліваюць рамку для аналізу характару кліматычных пераходаў у сувязі з палітычнай эканоміяй краіны і практыкуюцца ўжываць гэтую рамку на кейсе адной краіны.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- Апісаць, што трэба зрабіць, каб забяспечыць водную, харчовую і энергетычную бяспеку ці нават суверэнітэт так, каб гэта адначасова давала кліматычныя рашэнні.
- Аналізаваць пераходы ў сваёй краіне ці ў іншых умовах і ацэньваць, наколькі яны трансфармацыйныя.
- Пераносіць добрыя ідэі з пераходаў у іншых краінах на сваю.

»

Цяпер ад урадаў мы пераходзім да арганізаваных работнікаў. Менавіта прафсаюзы першымі выказалі ідэю справядлівага пераходу. Спачатку яна мела абарончы характар — абараніць работнікаў ад страты працы і іншых наступстваў пераходу да «больш зялёных» галін і заканадаўства. З таго часу яна пашырылася і ахоплівае пытанні справядлівасці ў больш шырокім сэнсе. Але абодва кірункі ўсё яшчэ прысутныя: стварэнне годных працоўных месцаў, пераквалі-фікацыя і сацыяльная абарона для работнікаў галін, якія скарачаюцца, — і шырэйшыя пытанні сацыяльнай справядлівасці. Для некаторых гэта даходзіць аж да звяржэння цяперашняй дысфункцыянальнай эканамічнай сістэмы.«

Заданне 2.2.1:
Слухаем прафсаюзнікаў

1. Кожны з удзельнікаў выбірае адно з відэа ніжэй, каб пачуць ідэі прафсаюзных актывістаў пра справядлівы пераход, ролю прафсаюзаў і іх досвед працэсаў справядлівага пераходу ў сваёй краіне.

- Канада: Тара Піл, Кангрэс працы Канады (па-англійску) (3 хв) * Яшчэ Тара Піл пра мэты прафсаюзаў у справядлівым пераходзе (па-англійску) (5 хв 48 с)
- Калумбія: Ідэі з семінара — абмен паміж калумбійскімі і нідэрландскімі прафсаюзамі, універсітэтамі і палітыкамі (па-англійску; з 1:48 выступаюць па-нідэрландску і па-іспанску) (3 хв 19 с)
- Эквадор: «Якія пераходы: погляд з Эквадора» — выступленне Івоне Янес з Acción Ecológica (па-англійску) (14 хв 42 с)
- Германія: Фрэдэрык Мох, Аб'яднанне нямецкіх прафсаюзаў, DGB (па-англійску) (3 хв) *
- Інданезія: Марыя Эмінінта, Канфедэрацыя ўсіх прафсаюзаў Інданезіі, пра тое, як забяспечыць работнікам годную працу падчас энергетычнага пераходу (па-англійску) (глядзіце з 2:40)
- Новая Зеландыя: Сэм Хагард, Рада прафсаюзаў Новай Зеландыі (па-англійску) (3 хв) *
- Нігерыя: Хаўва Мустафа, Кангрэс працы Нігерыі (па-англійску) (3 хв) *
- Нарвегія: Арэ Томасгард, Нарвежская канфедэрацыя прафсаюзаў (LO) (па-англійску) (3 хв) *

- Філіпіны: Джошуа Мата, Sentro ng mga Nagkakaisa at Progresibong Manggagawa (SENTRO), пра грамадскую ўласнасць на электраэнергію (па-англійску) (6 хв)
- Паўднёвая Афрыка: Лебаганг Мулаісі, Кангрэс паўднёваафрыканскіх прафсаюзаў (COSATU), пра тое, як пераход можа палепшыць становішча жанчын у сферы працы (па-англійску) (1 хв 52 с)
- Іспанія: Карлас Дэльгада Кесада, Comisiones Obreras (па-англійску) (3 хв) *
- Швецыя: Карл-Петэр Торвальдсан, былы старшыня шведскай LO, пра ролю вадароду і зялёнай сталі як шляху да эканомікі без выкапнёвага паліва (па-англійску) (6 хв)
- Трынідад і Табага: «Пастаім за Трынідад і Табага — змена клімату і справядлівасць» — Озі Уорык, Прафсаюз работнікаў нафтавых промыслаў (па-англійску) (10 хв)
- Вялікабрытанія: Клара Пайяр, Прафсаюз дзяржаўных і камерцыйных службаў, пра кампанію «Мільён кліматычных працоўных месцаў» (па-англійску)
- ЗША: Пра калектыўную дамову паміж кампаніяй Ørsted і прафсаюзам NABTU, якая ахоплівае ўсе будаўнічыя працы на ўсіх марскіх ветравых праектах Ørsted у ЗША (па-англійску) (4 хв 17 с) Джудзі Шэрыдан-Гансалес, Асацыяцыя медсясцёр штата Нью-Ёрк, пра акцыі ў ЗША супраць нафтаправода і фрэкінгу, а таксама пра сувязі паміж работнікамі і супольнасцямі (па-англійску) (глядзіце з 12:10)

Відэа з пазнакай * — пра ролю прафсаюзаў у працэсах справядлівага пераходу ў іх краінах. Яны ўзятыя з брашуры Цэнтра справядлівага пераходу ITUC *«Досвед прафсаюзаў і ўрокі: Канада, Германія, Новая Зеландыя, Нарвегія, Нігерыя і Іспанія»*[1].

2. Удзельнікі могуць падзяліцца ідэяй з прагледжанага відэа, якую яны возьмуць у працу сваёй арганізацыі. (20 хв)

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Пашукайце на YouTube ці іншых адкрытых платформах відэа на мовах вашай краіны.

Калі семінар анлайн:

Кожны можа глядзець выбранае відэа на сваёй прыладзе. Нагадайце ўсім выключыць мікрафоны.

Калі семінар праходзіць ужывую, кожны можа паглядзець выбранае відэа на сваім тэлефоне ці ноўтбуку — або пакажыце адно з гэтых відэа на экране для ўсіх:

- **Відэа 2017 г.: Саманта Сміт, дырэктар Цэнтра справядлівага пераходу ITUC, пра прафсаюзны погляд на справядлівы пераход (па-англійску) (7 хв).**
- **Панэль прафсаюзных актывістаў, якую вялі Наомі Кляйн і Джэрэмі Корбін на COP21 у 2015 г.; выступоўцы: Клара Пайяр, брытанскі Прафсаюз дзяржаўных і камерцыйных службаў; Джошуа Мата, SENTRO (Філіпіны); Джудзі Шэрыдан-Гансалес, Асацыяцыя медсясцёр штата Нью-Ёрк (ЗША) (па-англійску) (27 хв)**
- **Відэа Еўрапейскай канфедэрацыі прафсаюзаў пра наступствы змены клімату для працоўных месцаў і ролю прафсаюзаў. (па-англійску) (9 хв 37 с)**

Заданне 2.2.2:

Змена клімату ў праграмах годнай працы

1. SOLIDAR робіць агляд праграмы «Годная праца, сацыяльная абарона і свабода аб'яднанняў» на Блізкім Усходзе і ў Паўночнай Афрыцы, якую ажыццяўляюць 20 арганізацый грамадзянскай супольнасці (гл. малюнак ніжэй). (10 хв)[2]

2. Удзельнікі праводзяць мазгавы штурм: (10 хв)

- Як урокі гэтай праграмы могуць дапамагчы кампаніям за годную працу і сацыяльную абарону ў межах справядлівага пераходу
- Як уключыць у гэтую праграму пытанні змены клімату і справядлівага пераходу.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Магчыма, вы не зможаце запрасіць SOLIDAR або іншую з названых вышэй арганізацый праграмы «Годная праца» зрабіць агляд. Тады распытайце прафсаюзных актывістаў у вашай краіне пра вядомыя ім праграмы, звязаныя з парадкам дня годнай працы. Папрасіце кагосьці, хто ў гэтым удзельнічае, выступіць на вашым семінары.

Заданне 2.2.3:
Калектыўныя перамовы ў ролях

1. Паглядзіце гэтае відэа Еўрапейскай канфедэрацыі прафсаюзаў, каб зразумець, як прафсаюзы могуць удзельнічаць у працэсах змен у галінах і на працоўных месцах (па-англійску) (2 хв 20 с).

Вы заўважыце, што відэа вылучае наступныя аспекты пераходу. Яны тычацца не столькі трансфармацыі эканамічнай сістэмы, колькі таго, як атрымаць як мага больш для работнікаў у межах цяперашняй сістэмы. Прафсаюзы павінны клапаціцца пра інтарэсы работнікаў, якія ім за гэта плацяць. Таму прафсаюзы ў сваёй працы, хутчэй за ўсё, не могуць ігнараваць гэтыя аспекты:

Кіраванне і працоўныя адносіны

Дывэрсіфікацыя эканомікі і прамысловая палітыка

Змена навыкаў

Сацыяльная абарона

Падрыхтоўка і мабілізацыя прафсаюзаў

Крыніца: ETUC

2. Вывучыце некалькі ідэй для дзеянняў прафсаюзаў (10 хв). У 2013 г. у Паўднёвай Афрыцы Прафсаюз работнікаў транспарту і сумежных галін (SATAWU) і WWF правялі серыю семінараў пра змену клімату і транспарт з акцэнтам на скарачэнне выкідаў вугляроду. Пасля гэтага прафсаюзныя актывісты распрацавалі ідэі дзеянняў, каб прасоўваць гэтыя пытанні на розных узроўнях. Вось некаторыя з іх:

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ЎЗРОВЕНЬ

- **Распрацаваць нацыянальную прафсаюзную палітыку і стратэгію пераходу.** Для гэтага трэба ўзмацніць мандат прафсаюзаў на кліматычныя дзеянні і вывучаць міжнародныя тэндэнцыі.
- **Каардынаваць нацыянальных прафсаюзных кіраўнікоў**, склікаць сумесныя ці агульныя сходы адпаведных рад па перамовах. Тады галіновым каардынатарам лягчэй узняць тэму клімату.
- **Разам вырашаць міжпрафсаюзныя пытанні.**
- **Узняць пытанне ў сацыяльным дыялогу.** Звярнуцца ў Нацыянальную раду па эканамічным развіцці і працы (форум урада, прафсаюзаў, бізнесу і грамадскіх арганізацый), каб змяніць адпаведнае заканадаўства.
- **Стварыць фонд на выпадак страты працы** для звольненых і старэйшых работнікаў.
- **Прапанаваць прафсаюзнай федэрацыі (COSATU у ПАР) каардынаваць нацыянальны працэс пераходу сяброў з аднаго прафсаюза ў іншы пры зменах у галінах, каб сябры не губляліся.**

НА ПРАЦЫ / НА МЯСЦАХ

- **Уключыць навіны пра змену клімату, інфармаванне і асвету ў парадак дня штомесячных сустрэч з наймальнікамі.**
- **Спытаць кіраўніцтва ўсіх кампаній, якія ў іх планы па скарачэнні выкідаў**. Гэта можа ўключаць і перамовы з кіраўніцтвам пра змены на працоўным месцы і ў працоўным працэсе дзеля скарачэння выкідаў.

• **Заахвочваць прадпрыемства ашчаджаць энергію**. Пакажыце кіраўніцтву аналіз выдаткаў і выгод: колькі яно зэканоміць на электраэнергіі і паліве, калі ўнясе змены.

• Дамовіцца, каб эканомія кампаніі ад крокаў па скарачэнні выкідаў дзялілася з работнікамі.

• Праз працоўныя і перамоўныя форумы **дабівацца, каб кіраўніцтва інфармавала работнікаў** пра змены тэхналогій.
• **Весці перамовы з кіраўніцтвам пра навучанне зялёным навыкам**, тут — навучанне вадзіцеляў больш эфектыўнаму ваджэнню.
• **Прымаць новых сяброў** — чым больш сяброў у прафсаюзе, тым больш важаць яго патрабаванні і планы.

• Уцягваць сяброў і інфармаваць іх пра магчымую страту і з'яўленне працоўных месцаў праз меры па скарачэнні выкідаў.

• Працаваць са СМІ, школамі, жыхарамі, НДА і грамадзянскай супольнасцю, каб **павышаць дасведчанасць на ўзроўні правінцыі**.

У ГАЛІНЕ

• **Заклікаць буйныя кампаніі распрацаваць «план мабільнасці»**, каб дарога на працу і назад была энергаэфектыўнейшай і зручнейшай па часе.

• Вызначыць галіну з найбольшымі выкідамі ў правінцыі і праводзіць для яе мясцовыя асветніцкія кампаніі.

• **Ствараць прафсаюзныя каманды ў галінах з высокімі выкідамі** і быць у першых шэрагах тых, хто адстойвае тэму клімату.

КАЛЕКТЫЎНЫЯ ПЕРАМОВЫ

• Распрацаваць стратэгію нацыянальных, правінцыйных і мясцовых перамоваў пра справядлівы пераход.
• Дабівацца, каб кіраўніцтва закладала ў бюджэт скарачэнне выкідаў і навучанне работнікаў для пераходу. (Робяць прафсаюзныя прадстаўнікі)
• Уключаць зялёную палітыку ва ўсе перамовы — у кампаній яе няма.
• Абараняць умовы працы, калі кампаніі ўносяць нізкавугляродныя змены.

• Уплятаць аргументы аховы клімату ў перамовы пра дарогу на працу і гнуткі графік.

• Заахвочваць наймальнікаў стымуляваць карыстанне грамадскім транспартам. Прасоўваць ровар і хаду пешшу.

• **Рыхтавацца да магчымых скарачэнняў** з-за пераходу — ужо цяпер фармуляваць патрабаванні.
• Адно з гэтых патрабаванняў: **усіх работнікаў, якія страцяць працу, трэба перавучыць** для іншай працы.
• Калі ёсць скарачэнні, **кампаніі павінны дапамагчы работнікам стварыць кааператывы**, а потым актыўна падтрымліваць іх закупкамі.
• **Патрабаваць, каб новыя працоўныя месцы былі годнымі**, а не няўстойлівымі. Многія з іх могуць быць у супольнасцях, напр. праводзіць дзяцей у школу.

ДАСЛЕДАВАННІ ДЛЯ СТРАТЭГІІ

• Даследаваць, якая дзейнасць кампаній, дзе мы арганізуем работнікаў, стварае выкіды і ці ёсць у іх планы па скарачэнні выкідаў. Гэтыя планы могуць паўплываць на ўмовы працы, змяніць працэсы і тэхналогіі ці прадугледжваць рэструктурызацыю.

• **Даследаваць на ўзроўні прадпрыемства і правінцыі, каб атрымаць звесткі пра работнікаў**: якія катэгорыі кампаніі могуць пачаць скарачаць; якія новыя месцы з'яўляюцца?

• Ацаніць, хто страціць ці атрымае якую працу.

АДУКАЦЫЯ І НАВУЧАННЕ

• **Пачаць уводнае навучанне для работнікаў**, тут — для вадзіцеляў аўтобусаў, каб яны ведалі, што аказваюць грамадскую паслугу і таму павінны старацца, каб аўтобусы хадзілі паводле раскладу і надзейна.
• **Звярнуцца ў адпаведны орган**, тут — ва Упраўленне па адукацыі і навучанні ў транспартным сектары, каб работнікам давалі навыкі, патрэбныя ў нізкавугляроднай эканоміцы.

• Дамаўляцца пра адукацыю і навучанне работнікаў новым тэхналогіям і навыкам, якія спатрэбяцца.

• **Скарыстаць зборы на навучанне для перакваліфікацыі.** (У ПАР кампаніі плацяць у нацыянальны фонд навучання навыкам і атрымліваюць грошы назад, калі навучаюць сваіх работнікаў.)

3. Ролевая гульня: пасяджэнне Нацыянальнай рады па калектыўных перамовах у галіне аўтаперавозак і лагістыкі. (1 гадзіна)

- Удзельнікі, чые імёны пачынаюцца на літары А–М, будуць прафсаюзнымі актывістамі, а тыя, чые імёны пачынаюцца на Н–Я, — кіраўнікамі кампаній.
- Прафсаюзныя актывісты ўнеслі ў парадак дня:
  - Планы кампаніі па скарачэнні выкідаў і адаптацыі да змены клімату
  - Змены працоўных месцаў і ўмоў працы
- Прафсаюзныя актывісты — падрыхтуйце патрабаванні! Можна скарыстаць ідэі SATAWU вышэй, у раздзеле «Калектыўныя перамовы».
- Кіраўнікі — ці не з'яўляюцца некаторыя з гэтых пытанняў справай саміх кампаній, а не работнікаў? Чым, на ваш погляд, работнікі маглі б дапамагчы вам зрабіць пераход прыбытковым?

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Можна даць удзельнікам 10 хвілін у асобных групах на падрыхтоўку, а можна адразу пачаць ролевую гульню.

Хай адзін з арганізатараў трэнінгу будзе старшынёй пасяджэння рады па калектыўных перамовах і пачне ролевую гульню. Старшыня можа пачаць з пытання, ці зацвярджаюць кіраўнікі і прафсаюзныя актывісты пункты парадку дня, але не марнуйце на гэта шмат часу.

Папрасіце прафсаюзных актывістаў растлумачыць, што яны хочуць абмеркаваць па кожным пункце парадку дня; потым папрасіце кіраўнікоў адказаць. Старшыня можа дазваляць кокусы. Кокус — гэта калі прафсаюзныя актывісты ці кіраўнікі просяць перапынак у пасяджэнні, каб сабрацца і абмеркаваць пытанне паміж сабой, напрыклад каб выйсці з тупіка ці выпрацаваць агульны адказ на прапанову другога боку.

Паспрабуйце дабіцца, каб прафсаюзныя актывісты і кіраўнікі дамовіліся, але калі ўзнік тупік, спыніце абмеркаванне: кожны бок мусіць вярнуцца ў свае структуры і абмеркаваць пытанне там.

Сістэмы калектыўных перамоваў ёсць не ва ўсіх краінах — удакладніце ва ўдзельнікаў. Магчыма, трэба будзе растлумачыць, што рада па калектыўных перамовах — гэта орган, які ствараюць

адна ці некалькі арганізацый наймальнікаў і адзін ці некалькі прафсаюзаў для пэўнай галіны або тэрыторыі.

Рада па калектыўных перамовах арганізуе форумы, дзе гэтыя бакі вядуць паміж сабой перамовы пра калектыўныя дамовы, і потым гэтыя дамовы абавязковыя для ўсіх.

Калі семінар анлайн:

Калі вы хочаце даць удзельнікам час на падрыхтоўку, адпраўце іх выпадковым чынам у дзве групы — «Кіраўнікі» і «Прафсаюзныя актывісты» (тады падзел будзе не па алфавіце імёнаў, а паводле таго, у якую групу хто трапіў). Пасля падрыхтоўкі вярніце ўсіх у агульны пакой, і «старшыня» пачынае ролевую гульню. Калі адна з груп просіць кокус і старшыня згаджаецца, удзельнікі могуць вярнуцца ў свае асобныя групы.

Занятак 2.2

Рэфлексія

- Як бы вы збалансавалі неабходнасць абараняць правы работнікаў у межах цяперашняй эканамічнай сістэмы з арганізацыяй дзеля глыбейшай эканамічнай трансфармацыі?
- Як гэты баланс будзе працаваць на практыцы ў вашым кантэксце, калі вы аб’ядноўваеце прафсаюзы і арганізацыі за сацыяльную справядлівасць?

ФАКТЫ

Глабальныя прафсаюзныя федэрацыі і змена клімату: праца і рэсурсы

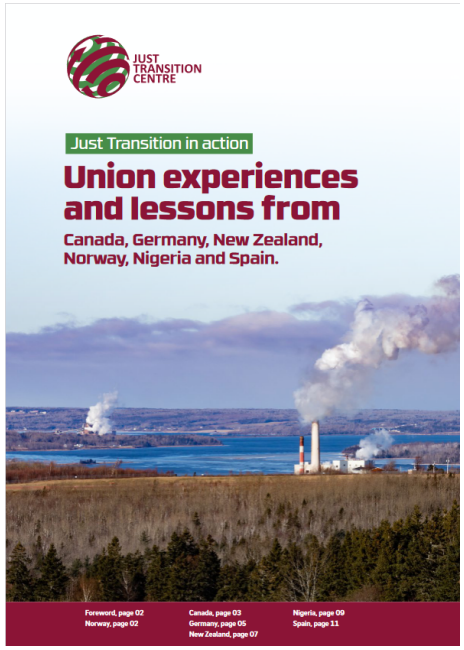

ITUC — Міжнародная канфедэрацыя прафсаюзаў

338 арганізацый-сяброў — нацыянальных прафсаюзных федэрацый, якія прадстаўляюць 200 млн работнікаў на 168 тэрыторыях

ITUC CSI IGB

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

ITUC даўно выступае за «справядлівы пераход». У 2016 г. ITUC разам з партнёрамі заснавала Цэнтр справядлівага пераходу. Навіны пра дзеянні прафсаюзаў — тут. (па-англійску, па-іспанску, па-французску)

Даклад з кейсамі Канады, Нарвегіі, Германіі, Новай Зеландыі, Нігерыі і Іспаніі

ВІДЭА

3.03.2022: інтэрв'ю з Шэран Бэраў, тады генеральным сакратаром ITUC, пра тое, якім павінен быць справядлівы пераход, які палітычны і грамадскі імпульс патрэбны, каб ён стаў рэальнасцю, і які ў яго патэнцыял для гендарнай роўнасці і правоў работнікаў.

IWA — Міжнародная асацыяцыя працоўных[4]

Колькасць сяброў невядомая, арганізацыі-сябры:

- **Аргенціна**: Federacion Obrera Regional Argentina
- **Бразілія**: Confederação Operária Brasileira
- **Францыя**: Confédération nationale du travail
- **Германія**: Freie Arbeiterinnen- und Arbeiter-Union
- **Італія**: Unione Sindacale Italiana
- **Нарвегія**: Norsk Syndikalistisk Forbund
- **Польшча**: Związek Syndykalistów Polski
- **Партугалія**: AIT-Secção Portuguesa
- **Расія**: Канфедэрацыя рэвалюцыйных анархасіндыкалістаў
- **Сербія**: Anarho-sindikalistička inicijativa
- **Славакія**: Priama Akcia
- **Іспанія**: Confederación Nacional del Trabajo
- **Вялікабрытанія**: Solidarity Federation

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

З заявы славацкага прафсаюза Priama Akcia да Глабальнага кліматычнага страйку 22 кастрычніка 2021 г.: «Экасістэмы — толькі адна з ахвяр капіталізму і дзяржавы. Сёння больш, чым калі-небудзь, нам трэба замяніць капіталізм вытворчасцю і паслугамі без пагоні за прыбыткам і без найманай працы. Гэта павінна быць у цэнтры нашага мыслення пра змену клімату ў будучыні.

Капіталізм і дзяржава знішчаюць не толькі саму прыроду, але і наша жыццё. Кожны дзень. На працы і ў нашых адносінах з іншымі людзьмі. Яны атручваюць нас сваімі іерархіямі і ўладай. Таму мы арганізоўваемся. Разам мы мацнейшыя і можам дасягнуць большага. Мы прымаем рашэнні гарызантальна, без падтрымкі дзяржавы, па-за парламенцкай і муніцыпальнай палітыкай і ўплывам бізнесу. Мы вырашаем праблемы на працы, але займаемся і праблемамі кліматычнага крызісу, у тым ліку на міжнародным узроўні ў межах IWA».

Глабальны кліматычны страйк у Вене, 24 верасня 2021 г. Фота: Ivan Radic, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

WFTU — Сусветная федэрацыя прафсаюзаў

105 млн сяброў у 2022 г.[5] Арганізацыі-сябры — нацыянальныя прафсаюзныя федэрацыі.

WFTU таксама аб'ядноўвае работнікаў у галіновыя прафсаюзныя інтэрнацыяналы:

- Агропрамысловасць, харчовая прамысловасць, гандаль, тэкстыль і сумежныя галіны
- Банкі, страхаванне, фінансавыя прафсаюзы
- Будаўніцтва, дрэваапрацоўка, будаўнічыя матэрыялы
- Гатэлі, турызм
- Хімія, энергетыка, метал, нафта і сумежныя галіны
- Горная справа, металургія, металаапрацоўка
- Дзяржаўныя службы і сумежныя галіны
- Сусветная федэрацыя прафсаюзаў настаўнікаў
- Транспарт
- Пенсіянеры
- Тэкстыль, адзенне, скура

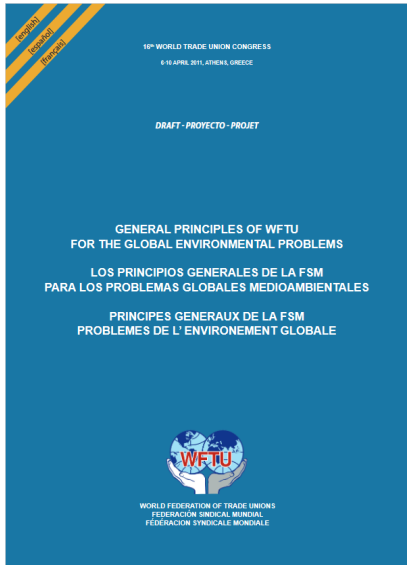

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД (1/2)

З «Агульных прынцыпаў WFTU па глабальных экалагічных праблемах» (скарочаная цытата):

«[З]а апошнія 50 гадоў нацiск прадукцыйных сіл на навакольнае асяроддзе ў імперыялістычным новым парадку ўсё ўзмацняецца. Наступствы ўсё больш адчувальныя для рабочага класа, сялян, бедных і сярэдніх слаёў горада, іншымі словамі — для большасці жыхароў планеты, незалежна ад таго, жывуць яны ў развітых краінах ці ў краінах, што развіваюцца. Першапрычына — не што іншае, як сама прырода эксплуататарскай сістэмы. Аднак імперыялізм, капітал, манаполіі і ўрады, якія ім служаць, гуляюць не без супраціўніка. Ім процістаяць рабочы клас, бедныя і сярэднія сяляне, самазанятыя, уладальнікі дробнага бізнесу, працоўная інтэлігенцыя ў развітых краінах і краінах, што развіваюцца, — усе, чые жыццёвыя інтарэсы супадаюць з неабходнасцю гарманічнага суіснавання людзей і прыроды».

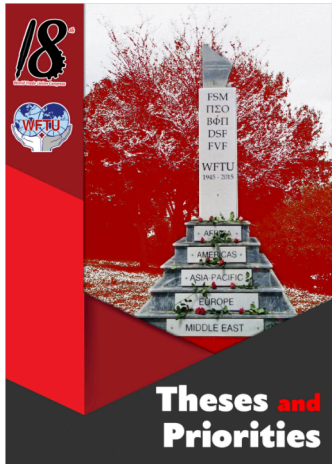

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД (2/2)

З дакумента «Тэзісы і прыярытэты» для абмеркавання на Сусветным прафсаюзным кангрэсе ў 2022 г. (скарочаная цытата):

«[К]олькасць доўгатэрміновых беспрацоўных расце ў галінах, закранутых зялёным пераходам, напрыклад з-за закрыцця буравугальных электрастанцый, а цяжар пераквалі-фікацыі работнікаў кладзецца на плечы народных сем'яў.

Так званы новы рай зялёнага росту — гэта дарагая электраэнергія, гнуткія працоўныя адносіны і танная рабочая сіла, новы цяжар на плячах народных сем'яў, якім трэба купляць зялёныя аўтамабілі і тэхніку, зялёныя ўскосныя падаткі і агульнае выцісканне сродкаў з людзей — усё дзеля таго, каб дзяржава падтрымлівала новыя зялёныя інвестыцыі бізнес-груп.

Адначасова інвестыцыі так званага зялёнага росту вядуць да дэградацыі асяроддзя на ахоўных тэрыторыях ... пагаршаючы стан мясцовай эканомікі і жыццё рабочага класа. Карацей кажучы, эксплуатацыя рабочага класа ўзмацняецца, каб стымуляваць новыя прыбытковыя капіталістычныя інвестыцыі пад выглядам [барацьбы са] зменай клімату».

BWI — Інтэрнацыянал будаўнікоў і дрэваапрацоўшчыкаў

360 прафсаюзаў-сяброў, якія прадстаўляюць каля 12 млн сяброў у 117 краінах у будаўніцтве, вытворчасці будматэрыялаў, дрэваапрацоўцы, лясной гаспадарцы і сумежных галінах

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Даклад пра ініцыятывы арганізацый-сяброў BWI у галіне кліматычнай справядлівасці (на 2022 г.) (па-англійску)

На Сусветным кангрэсе ў 2022 г. BWI прыняў кліматычныя рэзалюцыі.

ВІДЭА

Відэа пра Аргенціну (ісп.), Аўстрыю (ням., англ.), Гану (англ.), Індыю (англ. тэкст)

EI — Інтэрнацыянал адукацыі

383 арганізацыі-сябры, якія прадстаўляюць больш за 32 млн настаўнікаў і работнікаў сферы адукацыі на 178 тэрыторыях

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Маніфест кампаніі Teach for the Planet («Навучаць дзеля планеты») за кліматычную адукацыю, заснаваную на навуцы і арыентаваную на грамадзянскія дзеянні.

ВІДЭА

Кліматычны крызіс — крызіс адукацыі (па-англійску) (7 хв 47 с)

IndustriALL

Арганізацыі-сябры прадстаўляюць больш за 50 млн работнікаў горназдабыўной, энергетычнай і апрацоўчай прамысловасці ў 140 краінах

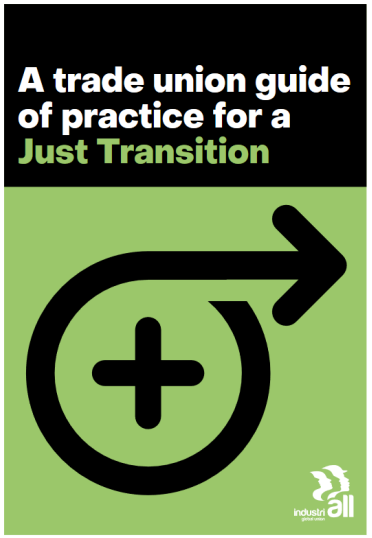

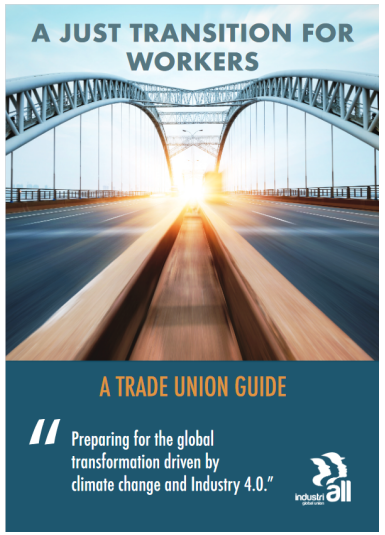

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Справядлівы пераход | IndustriALL

Пракруціце старонку па спасылцы вышэй уніз, каб знайсці:

Дапаможнік пра тое, як выбудаваць стратэгію/план справядлівага пераходу ў вашым прафсаюзе (па-англійску, па-іспанску, па-французску і па-руску).

Справядлівы пераход для работнікаў: прафсаюзны дапаможнік. (Даступны па-англійску, па-іспанску, па-французску.)

У красавіку 2022 г. разам з ITUC і нарвежскай LO і 121 удзельнікам ад прафсаюзаў з 32 краін IndustriALL запусціў **Ініцыятыву за справядлівы пераход у энергетычным сектары**.

ВІДЭА

Карына Цыральд пра ролю прафсаюзаў, наймальнікаў і работнікаў у энергетычным пераходзе і пра важнасць сацыяльнай згуртаванасці ў гэтым працэсе (па-англійску) (1 хв 33 с)

IAEA — Міжнародны альянс мастацтваў і індустрыі забаў

Складаецца з глабальных федэрацый:

- FIA (акцёры)
- FIM (музыканты)
- UNI-MEI (забавы, медыя, мастацтва)

IFJ — Міжнародная федэрацыя журналістаў

Прадстаўляе 600 000 медыяпрафесіяналаў са 187 прафсаюзаў і асацыяцый больш чым у 140 краінах.

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Рабочая група па змене клімату

ВІДЭА

Апытанне журналістаў пра асвятленне змены клімату (па-англійску)

ITF — Міжнародная федэрацыя транспартных работнікаў

670 прафсаюзаў-сяброў у транспартных галінах, 18 млн сяброў у 150 краінах.

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

ITF даўно працуе над пытаннямі змены клімату і справядлівага пераходу ў транспарце і мае выдатныя рэсурсы. Устойлівы транспарт | ITF Global

Кампанія «Будучыня — за грамадскім транспартам»

Публікацыі. Некаторыя прыклады:

спампаваць

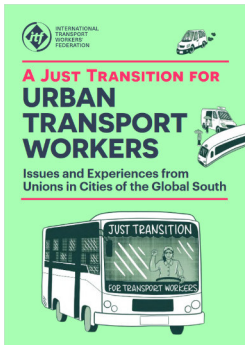

спампаваць

спампаваць

спампаваць

спампаваць

спампаваць

ВІДЭА

Алана Дэйв, дырэктар ITF па гарадскім транспарце, на вебінары «Прафсаюзы за справядлівыя пераходы» (англ.)

Справядліва і ўстойліва: будуем будучыню авіяцыі | ITF Global (па-англійску) (4 хв)

Кампанія «Будучыня — за грамадскім транспартам» (англ.) (3 хв)

Кейс Мехіка (па-іспанску / па-англійску) (5 хв)

IUF — Міжнародны саюз работнікаў харчовай, сельскагаспадарчай, гатэльна-рэстараннай, тытунёвай і сумежных галін

407 арганізацый-сяброў, якія аб'ядноўваюць работнікаў усяго харчовага ланцужка ў 126 краінах.

The food, farm, hotels and more global union

The food system and climate change – workers' struggles as a lever for combating rising temperatures and securing livelihoods

The devastating effects of climate change are already with us: extreme storms, droughts and rainfall; shifting vegetation patterns and soil erosion; accelerating loss of biodiversity; and climate-driven migration. Temperature change of one degree Celsius attributable to human activity has been sufficient to melt 50% of Arctic ice since 1900. Limiting the global increase to 4 degrees – an increase which would cause immeasurable damage - would require massive efforts which are nowhere in sight.

Global temperatures are currently increasing 50 times faster than at any time in the human history of the last 11,000 years. Once set in motion, global warming feeds on itself, by limiting natural absorption of greenhouse gasses and releasing stores of methane and carbon dioxide. Climate change experts now speak of an expected increase of 5-6 degrees Celsius.

As the climate becomes more volatile and more precarious, so does food production, and with it livelihoods and work. Agricultural employment is immediately and directly impacted by the rising incidence of tropical storms, advancing soil erosion and desertification and floods. Reduced yields due to rising temperatures – already evident in certain areas of tea cultivation, for example – can have a devastating impact on the wages of agricultural workers already living on the physical margin.

The role of agriculture

The role of the food system in contributing to global warming has not been sufficiently emphasized or appreciated. Agriculture is becoming increasingly precarious as a direct consequence of the dominant production model, a model which is the driving force in pushing up global temperatures. While until recently much of the discussion on food and global warming focused on transport ("food miles"), the food system's largest contribution to GHG production occurs *before* food leaves the farm gate.

According to the 2006 Stern Review on the Economics of Climate Change, agriculture and land use (principally agriculture and forestry) jointly account for 32 per cent of GHG emissions – greater by far than any other single industry or sector (the Stern Review puts industry and transport at 14 percent each – and products for agriculture like fertilizers and pesticides fall under industry in this report). Other studies show similar results. *Factor in processing, transport, packaging, waste etc. and the food system is responsible from 40 to as much as 57 percent of all GHG.*

The root of the problem: intensive monoculture

The force driving GHG emissions in agriculture is the expansion and intensification of high input, export-driven, fossil fuel-intensive monoculture production which externalizes costs, including the cost of climate change. Most of the deforestation which accounts for 18% of GHG emissions is linked to monoculture expansion, of which the expanded cultivation of soya in the Amazon basin is but the best-known example.

In addition to high levels of greenhouse gasses, this method of production accelerates the already rapid loss of biodiversity, which is the foundation of life and of food. It promotes the destruction of soil organic matter, leading to topsoil erosion, flooding and the exhaustion of ground water supplies. The more intensive monoculture expands, the greater is the food

1

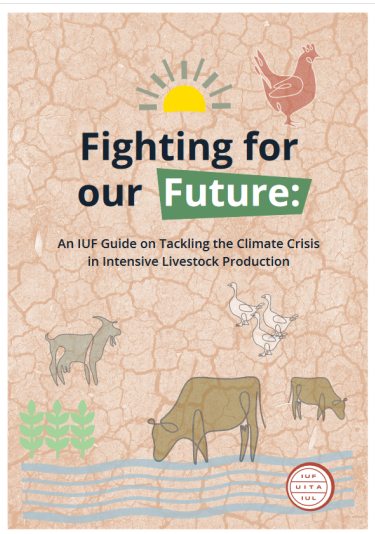

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Дакумент «Харчовая сістэма і змена клімату — барацьба работнікаў як рычаг супраць росту тэмператур і для захавання сродкаў да існавання» быў ухвалены Выканаўчым камітэтам IUF у 2013 г.

«Змагаемся за нашу будучыню» — першы дапаможнік IUF па кліматычным крызісе для арганізацый-сяброў (па-англійску, па-нямецку, па-партугальску, па-іспанску, па-шведску і па-французску.)

PSI — Інтэрнацыянал грамадскіх службаў

30 млн сяброў, якія працуюць у дзяржаўным сектары, у 700 арганізацыях-сябрах у 163 краінах.

PUBLIC SERVICES INTERNATIONAL

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Кліматычны крызіс — даведка PSI (па-англійску, па-французску, па-іспанску, па-нямецку, па-шведску і па-японску)

Набор матэрыялаў з заданнямі для семінараў (па-англійску, па-французску, па-іспанску, па-партугальску, па-шведску, па-руску і па-арабску)

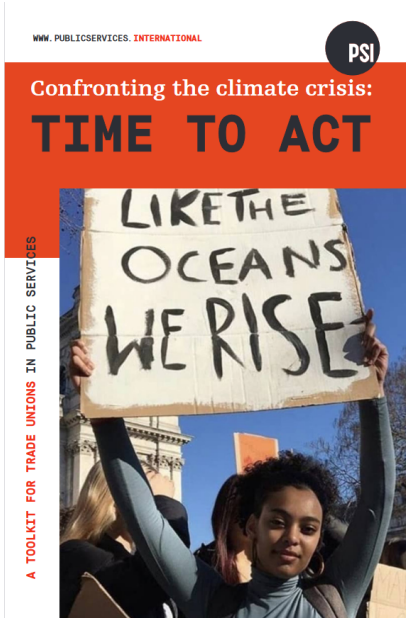

ВІДЭА

Работнік, які першым рэагуе на штармавыя нагоны і тайфуны на Філіпінах (па-англійску) (6 хв 28 с)

Работнік водаканала пра прыватызацыю водазабеспячэння ў Джакарце (па-інданезійску, англ. субтытры) (7 хв 9 с)

3 вебінары праекта Union to Union Cambio Climático (па-іспанску)

UNI — UNI Global Union

Прадстаўляе больш за 20 млн работнікаў сферы паслуг у 150 краінах

ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Навакольнае асяроддзе і клімат як прафсаюзнае пытанне (па-англійску)

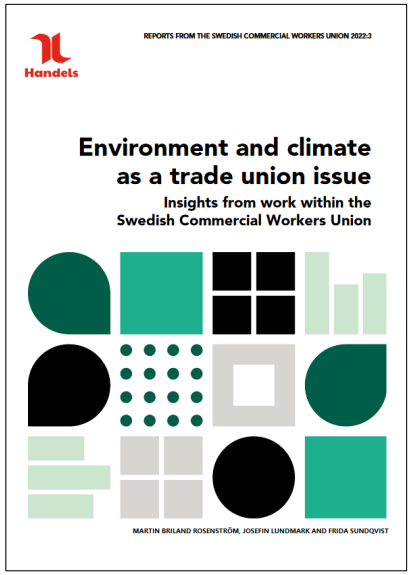

У Вікіпедыі ёсць спіс рэгіянальных федэрацый, напрыклад Міжнароднай канфедэрацыі арабскіх прафсаюзаў і Канфедэрацыі прафсаюзаў Амерыкі, а таксама нацыянальных федэрацый. Такія рэгіянальныя федэрацыі — добры пачатак, каб наладзіць кантакты ў вашай краіне ці рэгіёне і будаваць альянсы.

Занятак 2.3
Што робіць грамадзянская супольнасць

Гэты занятак пра тое, як грамадзянская супольнасць можа ўнесці ўклад у рух за справядлівы пераход. Тут вы знойдзеце тры прыклады рухаў за кліматычную справядлівасць: мясцовы (ЗША), нацыянальны (Перу) і шматнацыянальны (Афрыка). Тут таксама апісана, як даведацца пра іншыя альянсы, рухі ці сеткі за кліматычную справядлівасць.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- Даследаваць, як іншыя арганізоўвалі рухі за кліматычную справядлівасць, каб знайсці ідэі для ўласнай арганізацыі.
- Знайсці кантакты, каб звязаць сваю арганізацыю з іншымі, хто працуе над кліматычнай справядлівасцю ў іх рэгіёне і ў свеце.
- Больш эфектыўна рабіць прэзентацыі.

»

Цяпер мы павучымся ў некалькіх рухаў і сетак грамадзянскай супольнасці, якія займаюцца кліматычнай справядлівасцю. А таксама адно ў аднаго — пра альянсы ці рухі, з якімі вы звязаныя.

Ёсць вельмі шмат калектываў, якія робяць нешта для кліматычнай справядлівасці на мясцовым, нацыянальным ці шматнацыянальным узроўні. У нас толькі па адным кейсе на кожны ўзровень. Варта зазірнуць на сайт Climate Action Network і разабрацца ў яе рэгіянальных і нацыянальных вузлах. На сайтах вузлоў вы знойдзеце арганізацыі грамадзянскай супольнасці свайго рэгіёна — на сваёй мове.«

Глабальны кліматычны марш у Кампале (Уганда), 29 лістапада 2015 г. Фота: Abougu, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Заданне 2.3.1:
Вучымся на кейсах

У дапаможніку вы знойдзеце тры кейсы рухаў грамадзянскай супольнасці за кліматычную справядлівасць:

- Мясцовы: Youth vs Apocalypse у Оклендзе (ЗША)
- Нацыянальны: TierrActiva Перу
- Кантынентальны: Панафрыканскі альянс кліматычнай справядлівасці

1. Працуйце ў парах.
2. Выберыце адзін з кейсаў.
3. Прачытайце яго кожны самастойна.
4. Потым абмеркуйце паміж сабой: што вас зацікавіла ў гэтым кейсе?
5. Падрыхтуйцеся прадставіць рух групе і пакажыце, што вы можаце ўжыць у сваім кантэксце. У прэзентацыі можна выкарыстоўваць выявы, гук ці відэакліпы, можна зрабіць прэзентацыю ў PowerPoint, а можна проста расказаць.
6. Вярніцеся ў агульную групу. Кожны кейс прадстаўляе адна з пар, якую выбіраюць вядучыя. Іншыя пары, што выбралі той жа кейс, могуць потым дадаць свае каментары.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Калі семінар праходзіць ужывую, пары можна скласці, павярнуўшыся да чалавека побач.

Дайце 10 хвілін на ціхае чытанне, потым нагадайце ўсім парам пачаць абмеркаванне.

Дайце парам час падрыхтаваць прэзентацыю — больш, калі вы хочаце, каб яны паказвалі выявы ці слайды.

Калі выбіраеце пары для прэзентацыі кейсаў, выбірайце тых, хто да гэтага мала выступаў.

Калі семінар анлайн:

Вам трэба будзе стварыць выпадковыя групы і размеркаваць удзельнікаў па двое.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Карысна вучыцца на тым, што робяць іншыя па-за вашым уласным кантэкстам. Але калі кейсы з дапаможніка не пасуюць удзельнікам, можна змяніць заданне 2.3.1: хай удзельнікі даследуюць уласныя кейсы на сваіх мовах. Яны могуць пайсці праз вузлы на сайце CAN, каб знайсці рэгіянальныя сеткі і нацыянальныя арганізацыі, або проста пашукаць у інтэрнэце.

Заданне 2.3.2:
Распавядаем пра свае альянсы і рухі

Кола па ўсіх удзельніках: у якіх альянсах ці рухах (па-за ўласнай арганізацыяй) вы ўдзельнічаеце, якія займаюцца ці маглі б заняцца праграмай справядлівага пераходу?

Занятак 2.3

Рэфлексія

- **З кім з калег па трэнінгу вы маглі б звязацца па-за курсам, каб пабудаваць новыя сувязі паміж іх праграмамі і вашымі?**

• Як злучыць мясцовую, нацыянальную і глабальную барацьбу?

• Якія глабальныя ці рэгіянальныя грамадскія кліматычныя сеткі вы вывучыце?

На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты для далейшага вывучэння тэм гэтага занятку. Там жа сабраныя ўсе спасылкі на крыніцы.

ФАКТЫ

Глабальныя грамадскія кліматычныя сеткі

Climate Action Network (CAN)

Глабальная сетка, у якую ўваходзіць каля 1 900 арганізацый грамадзянскай супольнасці, з іх 34 — міжнародныя. Мае арганізацыі-сябры больш чым у 130 краінах, 10 рэгіянальных і 12 нацыянальных вузлоў. Звязацца з імі можна тут

CAN кажа, што яна «вядзе калектыўныя і ўстойлівыя дзеянні, каб змагацца з кліматычным крызісам і дасягнуць сацыяльнай і расавай справядлівасці».

CAN — прызнаны каардынатар грамадзянскай супольнасці ў працы з UNFCCC і іншымі міжнароднымі форумамі. Яна падае прапановы на падставе ўнёскаў сяброў, праводзіць акцыі на COP і рыхтуе сваіх сяброў да тэхнічных кліматычных пытанняў ААН. Яна ўваходзіць у групу, якая выпускае штогадовы Civil Society Equity Review нацыянальных кліматычных абавязацельстваў (NDC) і гарачых тэм UNFCCC.

На кожнай COP Сетка кліматычных дзеянняў (CAN) штодня ўручае антыпрэмію «Скамянеласць дня» краіне, якая найбольш тармозіць перамовы. На здымку — COP22 у Маракешы, 2016 г. Фота: Takver, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0

Займаючыся глабальнай адвакацыяй, Climate Action Network адначасова імкнецца, каб яе рух вызначалі знізу нізавыя рухі і мясцовыя супольнасці, і звязвае іх адно з адным і з міжнароднымі форумамі.

CAN дзейнічае разам з іншымі рухамі і зацікаўленымі бакамі ў кліматычнай сферы і па-за ёй — з прафсаюзамі, групамі за справядлівасць, моладзевымі рухамі, групай па пытаннях жанчын і гендару (Women and Gender Constituency), рэлігійнымі групамі і сеткамі карэнных народаў.

CAN працуе ў 5 напрамках:

- Людзі і кліматычныя наступствы ў цэнтры ўвагі — напрыклад, праз кампанію #WorldWeWant

- Адмова ад выкапнёвага паліва
- Трансфармацыйныя нацыянальныя кліматычныя планы
- Нарошчванне сілы праз рухі
- Шматбаковыя працэсы і адвакацыя

Яны маюць рабочыя групы, якія паглыбляюцца ў асобныя пытанні, важныя для гэтых напрамкаў працы.

Іх відэа — тут (Пераважна па-англійску, але некаторыя спікеры гавораць на сваіх мовах.)

GenderCC — жанчыны за кліматычную справядлівасць

Глабальная сетка з 44 арганізацый і асоб, якія працуюць над пытаннямі клімату і гендару або правоў жанчын. Звязацца з імі можна тут

Фота: Spielvogel, Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0

GenderCC імкнецца ўплываць на прасторы кліматычнай палітыкі, каб зрабіць іх гендарна адчувальнымі. **«Не без нас»** — ініцыятыва, якая працуе з 2017 г., каб гендарная справядлівасць была ўключаная ў міжнародную кліматычную палітыку і ў глабальны рух за кліматычную справядлівасць.

GenderCC адыграла ключавую ролю ў стварэнні **Групы па пытаннях жанчын і гендару** (Women and Gender Constituency) пры UNFCCC. Яна праводзіць адукацыйныя і асветніцкія мерапрыемствы, каб прасоўваць гендарна справядлівую нацыянальную кліматычную палітыку. Яна адстойвае ўлік гендарных аспектаў у кліматычных мерах у сельскай гаспадарцы, біяразнастайнасці, спажыванні, бедствах, энергетыцы, лясах, экстрактывізме, ахове здароўя, міграцыі, насельніцтве, турызме, транспарце, адходах і вадзе. (Падрабязней пра гэта)

У 2015–2021 гг. яна праводзіла **Ініцыятыву па ўліку гендару ў гарадской кліматычнай палітыцы** (Gender into Urban Climate Change Initiative) — пра ўключэнне гендарных і сацыяльных аспектаў у палітыку гарадскога планавання ў пілотных гарадах Мексікі, Індыі, Паўднёвай Афрыкі і Інданезіі. Цяперашнія праекты — **«Моладзь, гендар і кліматычная справядлівасць»** і **«ЛГБТКІ+ і кліматычная справядлівасць»**.

Відэа GenderCC — тут. Відэа па-англійску, акрамя гэтых:

- Іспанскія субтытры: праект GenderCC «Ініцыятыва па ўліку гендару ў гарадской кліматычнай палітыцы»
- Па-нямецку: інтэрв'ю з Кейт Кахун з GenderCC пра гендарную роўнасць і змену клімату (2015)
- Па-нямецку: інтэрв'ю з Ларай Экштайн з GenderCC
- Па-іспанску: Галасы жанчын пра змену клімату — Калумбія (2008)

КЕЙС МЯСЦОВАГА РУХУ

Youth vs Apocalypse

Youth vs Apocalypse[1] — арганізацыя кліматычных актывістаў-школьнікаў з Окленда (Каліфорнія, ЗША).

Як яны пачыналі?

У 2016 г. гарадская рада Окленда забараніла перавалку вугалю ў горадзе. Аднак з таго часу вугальныя забудоўшчыкі змагаюцца за адмену гэтай забароны.[2] У 2017 г. дзеля канкрэтнай кампаніі супраць вугальнага тэрмінала ў Оклендзе ўзнікла група Youth vs Coal.

Youth vs Apocalypse (YvA) узнікла, каб і далей супрацiўляцца захоўванню і вывазу вугалю з Окленда і ўзяцца за больш шырокія задачы, чым адна кампанія. Першай іх ініцыятывай быў ціск на сенатара ад Каліфорніі Фейнстайн дзеля падтрымкі Зялёнага новага курсу — агульнанацыянальную палітычную праграму справядлівага пераходу. Штуршком да гэтага стала відэа сустрэчы групы дзяцей з сенатарам у 2019 г., якое стала вірусным.

Акцыя Youth vs Apocalypse перад штаб-кватэрай BlackRock, найбуйнейшай у свеце кампаніі па кіраванні актывамі, напярэдадні COP26 з лозунгам «Хопіць паліць наш свет». Фота: Peg Hunter, Flickr

Youth vs Apocalypse ладзіла прэс-канферэнцыі і інтэрв'ю, пісала калонкі ў газеты, а потым стварыла сайт, каб прыцягнуць прыхільнікаў сярод моладзі. Да 2019 г. рух стаў дастаткова моцным, каб арганізаваць страйк, у якім удзельнічалі 30 000 чалавек.

Погляды

«Youth vs Apocalypse, як і іншыя моладзевыя арганізацыі па ўсім свеце, заўважыла, што мы на пераломным моманце: людзі больш не могуць спадзявацца, што ўрады, сусветныя лідары і нацыянальныя дзяржавы зробяць правільны выбар і правядуць такую палітыку, якая створыць найлепшую магчымую будучыню для Зямлі і ўсяго жывога на ёй». Іх мэты:

- **Узаемадзейнічаць з маладымі людзьмі і паважаць іх як лідараў супольнасцяў і актывістаў.** Яны кажуць, што хочуць змяніць наратыў пра тое, у каго ўлада і хто можа весці кліматычны рух. Яны імкнуцца пашыраць магчымасці моладзі і натхняць яе выйсці на сцэну, стаць лідарамі і абаронцамі прыроды, нават калі раней маладыя людзі сябе такімі не бачылі.
- **Ствараць адчуванне тэрміновасці ў падтрымцы рухаў за кліматычную справядлівасць.** Яны імкнуцца змяніць наратыў: замест паступовых зменаў — поўны байкот выкапнёвай паліўнай індустрыі.
- **Прыняць палітыку, якая падтрымлівае права моладзі і маргіналізаваных супольнасцяў жыць на прыдатнай для жыцця планеце ў справядлівых умовах.**
- **Выступаць за тое, што людзі маюць уласцівую ім каштоўнасць, а не грошы з'яўляюцца мерай каштоўнасці.**
- **Даваць першае слова тым, каго прыгнятала і каму затыкала рот сістэма, што спараджае змену клімату.**

Сябры арганізацыі — моладзь з маргіналізаваных супольнасцяў, якая хоча вырашаць кліматычны і гуманітарны крызісы. Асаблівая ўвага — каляровай моладзі і супольнасцям рабочага класа. Адно з паняццяў, з якімі працуе арганізацыя, — «**экалагічны расізм**».

Для арганізацыі вугаль — сімвал экстрактывізму, пагарды да мясцовых супольнасцяў, сацыяльнай несправядлівасці і разбурэння асяроддзя. Каланіялізм, патрыярхат і капіталізм яны лічаць палівам і рухавіком кліматычнага крызісу. Таму яны змагаюцца не толькі з выкапнёвым палівам і выкідамі вугляроду, але і кідаюць выклік усёй сістэме.

На пытанне, дзеля каго яны выходзяць на маршы, яны адказваюць: дзеля будучых пакаленняў.

Як яны арганізаваныя?

Школы — карысны рэсурс для моладзі, бо гэта ўжо арганізаваная прастора, з якой можна пачынаць мабілізацыю. Youth vs Apocalypse пачала прыцягваць сяброў праз прэзентацыі ў школах (цяпер яны праходзяць анлайн), кампаніі ў сацыяльных сетках, мерапрыемствы і супрацоўніцтва ў межах сеткі. Прэзентацыі тлумачаць навуку і гісторыю кліматычнага крызісу і вучаць моладзь, як мацней гучаць у прыватнай і публічнай сферах. Арганізацыя запусціла для моладзі майстэрні актывізму, а таксама арганізуе людзей праз анлайн-творчае пісьмо. Каб пашырыць свой ахоп і голас, яна пачала падтрымліваць іншыя ініцыятывы і кампаніі, блізкія да яе бачання, і супрацоўнічаць з імі.

Іх каманда складаецца з 3 камітэтаў: адукацыйнага, кампаній і «Хіп-хоп за кліматычную справядлівасць». Яны спалучаюць сацыяльныя сеткі, анлайн- і афлайн-сустрэчы, а дзеянні плануюць на сходах супольнасці. Для кампаній яны штотыдзень праводзяць сустрэчы, каб дзяліцца ідэямі, абмяркоўваць планы і разам разам. Яны імкнуцца мабілізоўваць людзей па прынцыпе «роўны — роўнаму»: сустракацца з імі там, дзе яны ёсць, і размаўляць з павагай і прызнаннем таго, хто яны і якую сілу маюць.

Ініцыятывы і кампаніі

Дзеля сваёй справы яны выкарыстоўваюць ненасільныя прамыя дзеянні і лабізм.

Ціск на кампаніі-забруджвальнікі

Адна з тактык — публічныя пратэсты або прамы ціск на пэўныя карпарацыі-забруджвальнікі. Прыклад — удзел у кампаніі «Не вугалю ў Оклендзе» (No Coal in Oakland), у якой бралі ўдзел і іншыя арганізацыі. Яны ўзяліся за гэта як за праблему на скрыжаванні экалагічных і сацыяльных пытанняў справядлівасці. Вугаль — гэта і кліматычная праблема, і пагроза здароўю супольнасцяў, якія жывуць побач. У верасні 2022 г. Youth vs Apocalypse выйшла на вуліцы з лозунгам «Не вугалю — так жыццю». Іх марш быў часткай глабальнага кліматычнага страйку Fridays for Future.

Сярод іншых пратэстных акцый, у якіх Youth vs Apocalypse удзельнічала, падтрымліваючы іншыя арганізацыі, што выступаюць за кліматычную справядлівасць, · штогадовы Дзень супраць Chevron 2022 г. (супраць транснацыянальнай нафтавай кампаніі), праведзены разам з прафсаюзам United Steelworkers у Рычмандзе · марш да Дня Зямлі 2022 г. · мітынг «Супраць радыяцыі» супраць радыеактыўных адходаў · акцыя Choose Action Now супраць выкідаў вайскоўцаў ЗША. Падрабязней пра гэтыя акцыі — тут, там ёсць відэа пра кожную. (Па-англійску)

Кампаніі дывестыцый

Была арганізаваная акцыя пратэсту **супраць BlackRock** — найбуйнейшай у свеце кампаніі па кіраванні актывамі. Інвестыцыі BlackRock стымулявалі новыя вугальныя праекты ў Оклендзе. Удзельнікі пратэсту пафарбавалі рукі ў чырвоны колер — у знак таго, што інвестыцыйная кампанія руйнуе іх будучыню.

Працяглая кампанія — **кампанія за выхад Пенсійнай сістэмы настаўнікаў штата Каліфорнія (CalSTR) з інвестыцый у выкапнёвае паліва**. Па стане на 2022 г. 6 млрд долараў ЗША пенсійных грошай CalSTR укладзена ў выкапнёвую паліўную індустрыю. Youth vs Apocalypse заклікае настаўнікаў інвеставаць у вучняў і ў сістэмы, якія бароняць бяспеку іх супольнасцяў, а не ў выкапнёвае паліва і экалагічны расізм. Моладзь здабыла падтрымку трох настаўнікаў у праўленні, якое вырашае, куды інвеставаць пенсійныя грошы настаўнікаў дзяржаўных школ Каліфорніі. Гэтыя настаўнікі згодныя, што трэба вывесці грошы з выкапнёвага паліва і ўкласці іх у нешта іншае. Аднак большасць праўлення ўсё яшчэ супраціўляецца з-за высокай даходнасці інвестыцый у выкапнёвае паліва.

Фота: Fabrice Florin, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0

Лабіраванне палітыкаў

Іх кампанія **#CA Youth vs Big Oil** ціскае на губернатара Каліфорніі, каб той спыніў выдаваць новыя дазволы на бурэнне нафтавых і газавых свідравін, зменшыў цяперашнюю залежнасць ад выкапнёвага паліва і здзейсніў хуткі і справядлівы пераход да аднаўляльнай энергетыкі.

Мабілізацыя праз музыку і медыя

Youth vs Apocalypse мабілізуе моладзь творча — праз сталую ініцыятыву «Хіп-хоп за кліматычную справядлівасць». Удзельнікі разам ствараюць хіп-хоп-песні і кліпы з пасланнямі, якія заахвочваюць моладзь уявіць устойлівую будучыню. Распаўсюджаная праз сацыяльныя мерапрыемствы і сацыяльныя сеткі, гэтая ініцыятыва — адзін з паспяховых спосабаў арганізоўваць і мабілізоўваць моладзь. Глядзіце іх відэа тут.

Арганізацыя выкарыстоўвае сацыяльныя сеткі, каб распаўсюджваць інфармацыю, павышаць дасведчанасць і заклікаць людзей да дзеянняў. Яны ладзяць эмацыйныя кампаніі ў сацыяльных сетках.

Штомесяц яны выпускаюць інфармацыйны бюлетэнь пра свае апошнія кампаніі, акцыі і поспехі, а таксама пра іншыя аспекты кліматычнай барацьбы, каб людзі ведалі, што адбываецца ў свеце.

Фота: Frankie Fouganthin, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Вынікі і поспехі

- Дзякуючы намаганням Youth vs Apocalypse і іншых арганізацый **вугаль у Оклендзе па-ранейшаму забаронены**, хоць забудоўшчыкі шмат разоў спрабавалі адмяніць забарону.
- **Моладзь Окленда атрымлівае больш магчымасцяў** браць на сябе адказнасць за пытанні, ключавыя для яе будучыні. Маладыя людзі знайшлі свой голас, навучыліся кіраваць арганізацыяй і пратэстнымі акцыямі, здабылі фінансаванне і здолелі ўтрымаць арганізацыю настолькі, што ў яе некалькі ініцыятыў штомесяц ці нават штотыдзень. Удзел у Youth vs Apocalypse выхаваў маладых лідараў. Ім удалося вывесці дзясяткі тысяч маладых людзей на «страйк» па пытаннях змены клімату.
- У сваіх школах яны здабылі падтрымку некаторых настаўнікаў, і таму **ім даюць крыху часу ў школьны дзень, каб уносіць свой унёсак у рух** за сацыяльную справядлівасць. Яны імкнуцца зрабіць Youth vs Apocalypse часткай школьнага дня.
- Выходзячы за межы Окленда, з 2023 г. яны запускаюць **летнюю школьную праграму для моладзі** ў рэгіёне Сан-Францыска. Яны таксама падрыхтавалі пакрокавае кіраўніцтва (па-англійску), як паўтарыць іх рух і стварыць свой у сваёй супольнасці.
- У 2021 г. Youth vs Apocalypse атрымала **прэмію American Climate Leadership Award** ад арганізацыі ecoAmerica, якая адзначае і папулярызуе найлепшыя практыкі кліматычнай адвакацыі і дзеянняў у ЗША.

КЕЙС КАНТЫНЕНТАЛЬНАГА РУХУ

Панафрыканскі альянс кліматычнай справядлівасці

Панафрыканскі альянс кліматычнай справядлівасці (PACJA) — кааліцыя больш як 1 000 арганізацый: жаночых, моладзевых, рэлігійных і нізавых, груп фермераў і жывёлагадоўцаў-пастухоў, карэнных супольнасцяў, а таксама НДА, трастаў і фондаў. Гэтыя арганізацыі працуюць у 48 краінах Афрыкі.

Фота: CSDevNet Nigeria, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

Як яны пачыналі?

У 2008 г., напярэдадні COP14 UNFCCC у Польшчы, 20 арганізацый з розных краін Афрыкі сустрэліся на семінары ў Паўднёвай Афрыцы. Яны бачылі, што на такіх глабальных форумах павінны гучаць галасы афрыканскай грамадзянскай супольнасці. Прагучаў заклік распаўсюджваць інфармацыю па ўсім кантыненце і ўзмацняць галасы афрыканцаў на мясцовым і нацыянальным узроўнях. Мэта была ў тым, каб узаемадзейнічаць з афрыканскімі ўрадамі і іншымі лідарамі і заахвочваць іх выносіць на міжнародныя форумы клопаты грамадзянскай супольнасці пра справядлівасць і сумленнасць. Так з'явіўся PACJA, ініцыяваны некалькімі людзьмі.

Погляды

Агульнавядома, што большая частка Афрыкі найменш адказная за змену клімату, што кантынент пацяплее больш, чым у сярэднім па планеце, і што яго бедныя людзі маюць мала рэсурсаў, каб спраўляцца з наступствамі змены клімату. Аднак на пачатку 2000-х гадоў кліматычная справядлівасць не лічылася ў Афрыцы адным з галоўных пытанняў. PACJA імкнуўся змяніць гэта, звязваючы змену клімату з паўсядзённым жыццём і клопатамі звычайных людзей. Іх бачанне — стварыць рух, які ставіць у цэнтр людзей,

грунтуецца на правах, уключае ўсіх і змагаецца з прычынамі і наступствамі змены клімату.

Альянс імкнецца ўзмацняць галасы жанчын і моладзі кантынента. Стрымлівае развіццё і ахоп PACJA роля жанчын і абмежаванні, з якімі яны сутыкаюцца ў грамадстве: жанчынам дагэтуль цяжка дабіцца, каб да іх ставіліся як да роўных.

Сродкі да існавання многіх людзей у Афрыцы непасрэдна залежаць ад прыродных рэсурсаў. Таму каштоўнасці PACJA робяць націск на ахову прыродных рэсурсаў і іх устойлівае выкарыстанне. «Большая частка нашай працы — абарона прыродных рэсурсаў ад злоўжыванняў з боку ўплывовых людзей і карпарацый. Гэта можа быць небяспечна і знясільваць фізічна і эмацыйна. Але ў нас ёсць мужнасць і рашучасць, каб дабіцца поспеху».[1]

PACJA ўсведамляе, што наступствы змены клімату пагражаюць міру. У 2018–2020 гг. PACJA удзельнічаў у Рабочай групе па кліматычнай бяспецы на Афрыканскім Розе. Вось інтэрв'ю 2020 г. з д-рам Мітыка Мвенда, выканаўчым дырэктарам PACJA, — пра рызыкі для бяспекі, звязаныя з кліматам, на Афрыканскім Розе, дзе не хапае вады. (Па-англійску)

Як яны арганізаваныя?

Па меры росту сяброўства спатрэбілася ствараць нацыянальныя і субнацыянальныя платформы. Цяпер нацыянальныя платформы ёсць у 18 краінах Афрыкі: Батсване, Буркіна-Фасо, Камеруне, ДРК, Эфіопіі, Габоне, Кот-д'Івуары, Кеніі, Малаві, Марока, Мазамбіку, Сенегале, Самалі, ПАР, Танзаніі, Тунісе, Угандзе і Замбіі. Ідэя ў тым, што Альянс будуецца знізу ўверх і павінен адгукацца на мясцовыя і нацыянальныя ўмовы.

Сябры вызначаюць стратэгію і праграму PACJA на штогадовых кангрэсах. Ёсць Кантынентальнае выканаўчае праўленне з рознымі кіруючымі камітэтамі і Сакратарыят у Адыс-Абебе (Эфіопія).

Ініцыятывы і кампаніі

Масавыя мабілізацыі

У 2011 г. PACJA арганізаваў Трансафрыканскі караван надзеі з Бурундзі ў Паўднёвую Афрыку, які павінен быў завяршыцца на

COP17 у Дурбане. Калона аўтобусаў праехала 7 000 км, па дарозе збіраючы і вязучы 229 чалавек з груп пастухоў, жаночых арганізацый, моладзевых і мясцовых груп з 10 краін Афрыкі. Мэта была ў тым, каб даведацца пра змену клімату ў краінах на маршруце, павысіць дасведчанасць і сабраць розныя погляды. У дарозе ўдзельнікі спыняліся і ладзілі дыялогі з музыкай, мастацтвам і пасадкай дрэў. Яны збіралі подпісы пад Петыцыяй народаў Афрыкі — і, працягнуўшы збор на COP, у выніку сабралі 2 мільёны подпісаў! Сярод іх патрабаванняў да COP было прыцягнуць развітыя краіны і Паўднёвую Афрыку да адказнасці за выкананне абавязацельстваў па скарачэнні выкідаў парніковых газаў паводле Кіёцкага пратакола UNFCCC. Вось справаздача пра адзін з прыпынкаў — у Найробі. (Па-англійску)[2]

Глабальны дзень дзеянняў за кліматычную справядлівасць у Дурбане падчас кліматычнай канферэнцыі COP17, 3 снежня 2011 г. Фота: CIDSE, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

У 2015 г. РАСЈА правёў серыю канцэртаў за кліматычную справядлівасць у краінах, дзе ў яго ёсць прадстаўніцтвы. Знакамітасці і артысты падтрымалі заклік да дасягнення глабальнага пагаднення на COP21 у Парыжы. Пра канцэрт у Найробі можна прачытаць тут (па-англійску).[4]

Напярэдадні COP27 у Егіпце ў 2022 г. кампанія «Факел кліматычнай справядлівасці» правезла сімвалічны факел па краінах Афрыкі. Ён рухаўся ад мясцовага ўзроўню да нацыянальнага, а завяршыўся агульнакантынентальным дыялогам пра кліматычны крызіс. Патрабаванні да COP27 тычыліся фінансавання для афрыканскіх краін — і таго, каб гэтыя грошы даходзілі да нізоў.[5]

Уверсе — Афрыканскі кліматычны саміт (Найробі, 2023), унізе — марш на COP17 (Дурбан, 2011). Фота: уверсе — Dati Bendo / Еўрапейскі Саюз, Wikimedia Commons, CC BY 4.0; унізе — CIDSE, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

Падтрымка моладзі

У 2021 г. PACJA разам з вышэйшымі навучальнымі ўстановамі правёў двухтыднёвую **Найробійскую летнюю школу кліматычнай справядлівасці** для маладых актывістаў з Афрыкі, Азіяцка-Ціхаакіянскага рэгіёна і Карыбскага басейна. Пасля гэтага ўдзельнікі летняй школы стварылі **Моладзевую платформу кліматычнай справядлівасці «Поўдзень — Поўдзень»**, каб падтрымліваць сувязь і дапамагаць адно аднаму развіваць кліматычныя рухі ў сваіх краінах.

У перыяд лакдаўнаў з-за ковіду PACJA запусціў і падтрымаў платформу **Маладыя лічбавыя актывісты за кліматычную справядлівасць**. Яна дала моладзі магчымасць выкарыстоўваць свае лічбавыя навыкі і доступ да інтэрнэту, каб, нягледзячы на лакдаўны, і далей змагацца за кліматычную дасведчанасць і справядлівасць. Паколькі далучыцца можа моладзь з любога пункта свету, удзельнікі дзеляцца рознымі кантэкстамі і вопытам, што можа дапамагчы ім знайсці рашэнні ўласных праблем.

Паскараем энергетычны пераход

Сакратарыят PACJA прымае ў сябе **Афрыканскую кааліцыю за ўстойлівую энергетыку**, створаную ў 2016 г. Гэта альянс арганізацый грамадзянскай супольнасці, бізнесу, акадэмічных і даследчых устаноў,

якія выступаюць за аднаўляльную энергетыку і доступ да энергіі ў Афрыцы на поўдзень ад Сахары. Адно месца ў кіраўніцтве Кааліцыі зарэзерваванае для Афрыканскай парламенцкай сеткі па змене клімату — гэта палітычны канал адвакацыі. PACJA адзначае, што ёсць зрухі ў ініцыятывах па чыстай энергетыцы, а таксама ў нацыянальных палітыках і стратэгіях, якія ставяць на першае месца дабрабыт афрыканцаў і справядлівы пераход, але намаганні часткова зводзяцца на нішто з-за недахопу даследаванняў і палітычнай волі.

PACJA таксама ініцыяваў Рамачную праграму «Жанчыны-прадпрымальніцы Афрыкі ў энергетыцы».

Афрыканская ініцыятыва па аднаўляльнай энергетыцы ў рамках Афрыканскага саюза імкнецца паскорыць і пашырыць выкарыстанне велізарнага патэнцыялу аднаўляльнай энергетыкі кантынента. Францыя і ЕС — «міжнародныя партнёры, якія ўдзельнічаюць у якасці пастаянных назіральнікаў».1 У 2017 г. PACJA палічыў, што яны маюць зашмат уплыву на Ініцыятыву, і запусціў петыцыю супраць гэтага. Петыцыю падпісалі каля 200 арганізацый з 34 краін Афрыкі.

Відэа: PACJA заклікае «Доступ да чыстай энергіі — зараз» у Дзень Афрыкі на COP22 (па-англійску)

Падтрымка медыя

У працы з медыя PACJA імкнецца да дзвюх мэтаў:

1) Уплываць на афрыканскіх журналістаў і даваць ім веды і навыкі, каб яны пісалі пра змену клімату і так ставілі гэтыя пытанні ў самой Афрыцы.

2) Узмацняць афрыканскі погляд на змену клімату на міжнародным узроўні праз лепшае прадстаўніцтва афрыканскіх журналістаў у сусветных медыя.

Дзеля гэтага ў 2013 г. PACJA стварыў **Панафрыканскі медыяальянс па змене клімату** — аб'яднанне журналістаў. Альянс асабліва імкнецца даць голас карэнным супольнасцям, жанчынам і моладзі. PACJA заснаваў **Афрыканскую прэмію за журналістыку пра змену клімату і навакольнае асяроддзе**. Яна ўзнагароджвае афрыканскіх журналістаў і кінематаграфістаў, якія распавядаюць пра кліматычную справядлівасць у Афрыцы. З моманту заснавання прэміі навучанне прайшлі больш за 600 журналістаў.

Вынікі і поспехі

- **PACJA дабіўся прызнання галасоў афрыканскай грамадзянскай супольнасці на сусветнай арэне і змог прадставіць шэраг агульных патрабаванняў.**
- **У Афрыцы змена клімату цяпер больш прысутная ў штодзённых размовах, медыя і мысленні ўрадаў, і намаганні PACJA паспрыялі гэтаму.**
- PACJA паспяхова выкарыстоўвае палітычную адукацыю, творчае мастацтва і камунікацыю ў розных формах, каб **аб'ядноўваць тысячы афрыканцаў і пашыраць іх магчымасці** — і адначасова падтрымлівае іх, каб яны выказвалі свае погляды і ідэі там, дзе прымаюцца рашэнні. Штогадовы «Тыдзень дзеянняў» за два тыдні да кожнай COP збірае сяброў PACJA ў іх мясцовых супольнасцях або гарадах, каб арганізаваць ініцыятывы для павышэння дасведчанасці і дзеянняў. Частка праграмы — падрыхтоўка да чарговай COP, каб вопыт і погляды тых, на каго найбольш моцна ўплывае змена клімату, мелі вагу на будучых перамовах.
- **Альянс знайшоў спосабы звязаць нізавыя праблемы з нацыянальнымі ўрадамі і міжнароднымі форумамі.**

КЕЙС НАЦЫЯНАЛЬНАЙ СЕТКІ

TierrActiva Перу

TierrActiva Перу — нацыянальная сетка актывістаў з арганізацый за сацыяльную справядлівасць, якія каардынуюць дзеянні і падтрымліваюць адно аднаго ў працы за кліматычную справядлівасць і супраць экалагічнага крызісу. У ёй удзельнічаюць сябры жаночых арганізацый, прадстаўнікі карэнных супольнасцяў і актывісты руху за правы на зямлю.

Як яны пачыналі?

Штуршком стаў семінар «Global Power Shift», які глабальная платформа 350.org правяла ў чэрвені 2013 г. Ён доўжыўся два тыдні, у ім удзельнічалі 500 актывістаў са 130 краін. Пасля адзін з гэтых актывістаў з Перу ініцыяваў нацыянальную сустрэчу ў Ліме ў 2014 г. у межах ініцыятыў Power Shift, якія фінансавала 350.org. Мэтай першай сустрэчы было стварыць прастору для актывістаў краіны, якія хацелі знайсці ўстойлівыя кліматычныя рашэнні. У Перу і Балівіі гэтыя сустрэчы называліся TierrActiva, і менавіта так была заснаваная сетка.[1]

Погляды

TierrActiva бачыць кліматычны крызіс як эканамічны, палітычны і сацыяльны крызіс, які патрабуе сістэмных зменаў, каб кліматычная справядлівасць была для ўсіх. Сетка супрацьстаіць эканамічнай мадэлі ўрада і бізнесу — экстрактывісцкай, якая шкодзіць уразлівым групам насельніцтва і карэнным супольнасцям. Кліматычную справядлівасць яны разумеюць як спалучэнне двух задач: стрымліваць разбурэнне прыроды і змагацца з няроўнасцю, якую кліматычны крызіс яшчэ больш паглыбляе. Рух лічыць, што больш «развітыя» краіны маюць большы гістарычны доўг і павінны больш укладваць у фонды кліматычнай адаптацыі. Гэтае кліматычнае фінансаванне мусіць ісці на праекты адаптацыі ў краінах, што развіваюцца, каб дапамагчы ім у справядлівым пераходзе і ўмацаваць устойлівасць мясцовых супольнасцяў.

Рух змагаецца за:

- харчовую бяспеку і суверэнітэт
- поўную аграрную рэформу
- вяртанне тэрыторый карэнных народаў

Мурал на шматпавярховым доме ў Ліме (Перу), 2018 г. Фота: Der Berzerker, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

- сістэмныя альтэрнатывы экстрактыўнаму і індустрыяльнаму развіццю

— а таксама за пошук новых спосабаў існаваць і ставіцца адно да аднаго праз калектыўны актывізм, які пашырае магчымасці і вяртае ўладу знізу ўверх. Сюды ўваходзіць і падтрымка мясцовага гандлю і відаў мастацтва.

Яны ўзмацняюць голас жанчын, моладзі і маргіналізаваных супольнасцяў. Многія ўдзельнікі лічаць сябе экафеміністамі.[2]

Яны не абмяжоўваюцца кліматычнымі пытаннямі, а выступаюць і з заявамі пра палітыку, рэпрэсіі, карупцыю і расізм.

Адзін з сузаснавальнікаў расказвае пра палітычную спадчыну: «У Перу з 1980-х да 2000 г. ішоў унутраны ўзброены канфлікт: група пад назвай „Святлівы шлях“ абвясціла вайну перуанскай дзяржаве, і ў вайне паміж гэтымі групамі і ўзброенымі сіламі загінулі больш за 69 000 чалавек. Мы дагэтуль жывём з яе наступствамі. Групы, якія лічацца левымі і прагрэсіўнымі, у Перу і сёння асацыююцца з марксізмам і тэрарызмам як адзін пакет — праз наратывы ўлады і медыя і праз траўму, у якой мы як грамадства дагэтуль жывём».

Як яны арганізаваныя?

Актывісты TierrActiva Перу ўдзельнічаюць ва ўласных ініцыятывах за сацыяльную справядлівасць. TierrActiva дае ім магчымасць аб’яднаць свой розны вопыт і веды і звязаць розныя віды барацьбы. Гэта спараджае дыскусіі паміж арганізацыямі і ўмацоўвае салідарнасць. Яны праводзяць семінары, дыялогі і нацыянальныя сустрэчы. Акрамя сродкаў ад 350.org і іншых, яны прыцягвалі грошы праз краўдфандынг: глядзіце гэтае відэа (па-іспанску і па-англійску) пра іх падыход і планы.[3]

Ініцыятывы і кампаніі

Сіла моладзі

TierrActiva Перу імкнецца ўмацаваць моладзевы кліматычны рух у краіне. У 2014 г. яны сабралі каля 100 маладых людзей з усёй краіны на 4 дні семінараў, абменаў, дыялогу і сумеснай працы.[4] Вось відэа пра гэта. (Па-іспанску) (6 хв 49 с)

Фота: John Englart, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0

Падтрымка нізавых галасоў

Напярэдадні COP20 у Ліме ў 2014 г. урады Лацінскай Амерыкі правялі серыю кансультацый з грамадзянскай супольнасцю. TierrActiva ўдзельнічала ў іх і падтрымлівала погляды маргіналізаваных супольнасцяў, якія найбольш пакутуюць ад змены клімату.

TierrActiva і іншыя стварылі CasActiva — дом у Ліме, які стаў цэнтрам для актывістаў па-за COP. Акрамя семінараў, абменаў, распрацоўкі стратэгій і планаў, у гэтым доме нарадзілася шмат мастацкай творчасці.[5]

Сетцы цяжка дабрацца за межы Лімы: «Калі мы спрабуем праводзіць сустрэчы з людзьмі ў рэгіёнах па-за Лімай, часта перарываецца званок у Skype, адключаецца электрычнасць або ідзе дождж, а мабільная сувязь не працуе. Усе гэтыя лагістычныя праблемы набываюць большае значэнне, калі глядзець на іх у кантэксце няроўнасці [паміж вёскай і горадам] і цэнтралізацыі».[6]

Нядаўна TierrActiva выступіла з заявай, у якой заклікала выправіць недастатковае прадстаўніцтва жанчын і карэнных народаў у перуанскім урадзе.

Актывісты з андскім сцягам віфала на кліматычным маршы падчас COP25 у Мадрыдзе, 2019 г. Фота: John Englart, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0

Семінары экафемінізму

Семінары змяшчаюць кліматычны крызіс у кантэкст гісторыі прыгнёту жанчын і іх уласнай дзейнасці. Многія жанчыны непасрэдна працуюць на зямлі і таму першымі адчуваюць наступствы змены клімату. Яны валодаюць традыцыйнымі ведамі, якія могуць прапанаваць

рашэнні. Семінары аб'ядноўваюць і ўмацоўваюць жанчын, каб яны выносілі свае праблемы і рашэнні ў кліматычныя дыялогі і публічнае прыняцце рашэнняў.

Мастацтва

TierrActiva верыць у сілу мастацтва змяняць погляды і выкарыстоўвае тэатр, выставы і музычныя выступы, каб распавядаць пра наступствы змены клімату на мясцовым і глабальным узроўнях. Вось відэа песні «Todo es Uno» гурта La Nueva Invasión. (Па-іспанску)

Супраць выкапнёвага паліва

Вось прыклад (па-іспанску): TierrActiva заклікае парламентарыяў не ўхваляць экстрактывісцкі законапраект пра выкапнёвае паліва, які паставіў бы пад пагрозу правы карэнных народаў.

Інтэрсекцыйнасць

У 2018 г. разам з Oxfam і моладзевымі калектывамі Лімы TierrActiva стварыла віртуальную платформу Actúa.Pe. Ёю карыстаецца моладзь, якая змагаецца з няроўнасцю ўсіх відаў. Сюды ўваходзяць левы моладзевы калектыў, які займаецца палітыкай, медыйны і камунікацыйны калектыў, а таксама калектыў, які вядзе нізавую мастацкую працу ў маргіналізаваным раёне Лімы.[7]

Фота: Felipe Fonseca, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

Вынікі і поспехі

Пасля першых сустрэч у 2014 і 2015 г. у Перу і Балівіі сетка TierrActiva пашырылася на Калумбію, а потым на Чылі. Яны стварылі рэгіянальную сетку TierrActiva Latin America. Першая сустрэча гэтай рэгіянальнай групы адбылася ў 2017 г., і на ёй была запушчаная TierrActiva Калумбія.

Актывісты сабраліся на тры дні, каб падзяліцца вопытам экалагічнай несправядлівасці і разам шукаць рашэнні. Гаварылі пра мясцовую барацьбу ў сваіх рэгіёнах, напрыклад супраць монакультуры цукровага трыснёгу і фрэкінгу. Потым гэтыя праблемы асэнсавалі як шырэйшыя сістэмныя — у тым ліку пагарду да жанчын, камадыфікацыю і спажывецтва.[8]

Кожная нацыянальная TierrActiva займаецца мясцовымі праблемамі і барацьбой, а рэгіянальная сетка дае ім магчымасць абмяркоўваць шырэйшыя рэгіянальныя і глабальныя пытанні, калі яны збіраюцца разам. Так яны звязваюць унікальны мясцовы вопыт і наступствы з сістэмнымі праблемамі рэгіёна — на карысць усім. Мясцовая і нацыянальная барацьба выйграе ад салідарнасці праз межы.

У 2019 г. у працэсе распрацоўкі Рамачнага закона Перу аб змене клімату адбыўся дыялог паміж дзяржавай і карэннымі народамі. Партал TierrActiva выкарыстоўваўся, каб распаўсюджваць прапановы арганізацый карэнных супольнасцяў і збіраць ім падтрымку. TierrActiva была адной з 70 арганізацый, якія падпісалі дэкларацыю. Сярод іншага перуанская дзяржава пагадзілася стварыць Кліматычную платформу карэнных народаў. Вось артыкул пра гэта па-іспанску.[9]

Фота: UNclimatechange, Wikimedia Commons, CC BY 2.0

Модуль 2
Пісьмовая праца

Выберыце адну з наступных тэм і напішыце пра яе 2 старонкі.

1. БУДУЕМ РУХ ЗА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

a. **Абгрунтуйце, чаму прафсаюзам і грамадскім арганізацыям трэба разам працаваць дзеля справядлівага пераходу.** Як бы вы растлумачылі гэтае бачанне? Што атрымае кожны бок ад сумеснай працы? Чаму гэта тэрмінова?

b. **Апішыце прафсаюзы і арганізацыі грамадзянскай супольнасці вашай краіны. Якое** іх становішча? Наколькі актыўна яны займаюцца пытаннямі клімату?

c. **Пералічыце магчымыя агульныя кампаніі** прафсаюзаў і арганізацый грамадзянскай супольнасці, звязаныя са справядлівым пераходам.

d. **Пералічыце крокі, якія ваша арганізацыя** можа зрабіць, каб запусціць гэты рух у вашых умовах.

2. НАЦЫЯНАЛЬНАЕ ПАГАДНЕННЕ ПРА СПРАВЯДЛІВЫ ПЕРАХОД

Маецца на ўвазе пагадненне паміж «сацыяльнымі партнёрамі», якімі ў залежнасці ад кантэксту могуць быць толькі бізнес і прафсаюзы або яны разам з урадам і грамадзянскай супольнасцю. Афіцыйна гэта называецца сацыяльным пактам.

a. **Абгрунтуйце, чаму гэта карысны шлях у вашай краіне** (калі не — не выбірайце гэтую тэму).

b. **Прывядзіце аргументы, якія маглі б пераканаць грамадзянскую супольнасць, прафсаюзы, бізнес і ўрад пайсці гэтым шляхам у вашай краіне.** Як бы вы растлумачылі гэтае бачанне? Што кожны з іх можа ад гэтага атрымаць? Чаму гэта тэрмінова?

c. **Апішыце крокі, патрэбныя, каб дасягнуць** шырокага сацыяльнага пагаднення пра справядлівы пераход у вашых умовах.

d. **Апішыце, якой магла б быць роля вашай арганізацыі.**

МОДУЛЬ 3

Калектыўныя дзеянні

Папярэдняе чытанне: выберыце любы з рэсурсаў да модуля 3 на сайце курса і праглядзіце яго, каб знайсці ідэі і інструменты для будавання рухаў, распрацоўкі стратэгій і правядзення кампаній.

Вітанне і паўтор

»

На першым семінары (модуль 1) мы даведаліся, чаму нам тэрмінова патрэбны пераход да прыязнай клімату эканомікі і якія змены неабходныя, — і як зрабіць, каб пераходы былі справядлівымі і давалі тое развіццё, якое нам патрэбнае.

На другім семінары (модуль 2) мы даведаліся, што робяць некаторыя ўрады, прафсаюзы і арганізацыі грамадзянскай супольнасці для пераходу да прыязных клімату эканомікі і грамадства. Нам таксама трэба ведаць, што робіць бізнес. Пра гэта распавядаюць Шляхі кліматычных дзеянняў (Climate Action Pathways), распрацаваныя ў межах праграмы кліматычных чэмпіёнаў UNFCCC, і раздзел «Факты: асноўныя высновы МАП, важныя для кліматычнага пераходу» ў занятку 1.3.

На гэтым апошнім семінары (модуль 3) навучальнага курса мы пачнём арганізоўвацца і будаваць сілу людзей, каб пераходы былі справядлівымі.«

Занятак 3.1

Запускаем альянс за справядлівы пераход

Гэты занятак мае на мэце дапамагчы ўдзельнікам узяцца за будаванне альянсу або руху за справядлівы пераход. Заданні занятку дадуць вопыт таго, як за гэта можна ўзяцца, а сам семінар можа стаць часткай працэсу запуску.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- Вырашыць, ці з’яўляецца альянс за справядлівы пераход найлепшым шляхам у іх умовах і для іх арганізацыі.
- Падрыхтаваць прапановы пра мэты альянсу і кампаніі, за якія ён мог бы ўзяцца, — для абмеркавання з групай арганізацый, якія хочуць стварыць альянс.
- Распрацаваць праграму сустрэчы для запуску альянсу.

Вітанне і паўтор

» Міжнародны цэнтр імя Улафа Пальме і SOLIDAR падрыхтавалі даследаванне «Справядлівы пераход для Глабальнага Поўдня: урокі альянсаў і рухаў на Філіпінах і ў Паўднёвай Афрыцы».[1] (Па-англійску, з рэзюмэ таксама па-іспанску і па-французску.)

Там актывісты з Філіпін расказалі пра працэс, якім яны карыстаюцца, каб ствараць альянсы вакол кампаній. Гэта не адзіны магчымы шлях да альянсу, але на гэтым занятку мы будзем выкарыстоўваць яго як агульны арыенцір.

Зірніце ніжэй на «Матэрыялы трэнерам — Дарожная карта альянсу для кампаніі».

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Дарожная карта альянсу для кампаніі

Паглядзіце на **крок 1**. Можна меркаваць, што людзі прыйшлі на гэты курс, бо хочуць узяцца за тое ці іншае пытанне справядлівага пераходу. У модулі 1, у заданні 1.3.1, кожны ўдзельнік або кожная арганізацыя-ўдзельніца распавядалі пра праблему справядлівасці ў кліматычным пераходзе, на якой яны засяроджаныя. Значыць, крок 1 мы ўжо прайшлі і цяпер думаем пра калектыўныя дзеянні.

Заданне 3.1.1 тут, у модулі 3, дапаможа нам вырашыць, у якой форме нам арганізоўвацца. Гэта можа адбыцца перад **крокам 4** або быць часткай кроку 4 дарожнай карты. У модулі 1, у заданні 1.3.3, мы абмяркоўвалі нашы агульныя прынцыпы. Гэта таксама частка кроку 4.

Далей заданне 3.1.2 гэтага модуля прысвечана таму, як пачаць рух, які яднае прафсаюзы і арганізацыі грамадзянскай супольнасці ў канкрэтных умовах удзельнікаў, і якімі маглі б быць агульныя кампаніі. Дамовіўшыся пра гэта, мы завершым крок 4. На практыцы, каб дамовіцца пра агульныя прынцыпы, бачанне таго, да чаго імкнецца альянс, і агульныя кампаніі, можа спатрэбіцца некалькі сустрэч і працэсаў.

У заданні 3.3.1 мы завершым курс і разгледзім, ці можа добрай мэтай для альянсу быць сацыяльны пакт (пагадненне пра справядлівы пераход паміж сацыяльнымі партнёрамі — прафсаюзамі і бізнесам, а ў некаторых краінах таксама ўрадам і грамадзянскай супольнасцю).

Заданне 3.1.1:
Дэбаты: як арганізавацца за справядлівы пераход

Правядзіце дэбаты на тэму: ці патрэбны нам альянс за справядлівы пераход, ці трэба ўбудаваць працу над справядлівым пераходам у існуючыя структуры?

1. Ёсць дзве каманды, у кожнай па два ўдзельнікі. Адна каманда даводзіць, што нам патрэбны альянс за справядлівы пераход. Другая — што працу над справядлівым пераходам трэба ўключыць у існуючыя структуры. Яны выступаюць у такім парадку:

- **Каманда А, прамоўца 1 (прапанент):** даводзіць, што трэба будаваць альянс, сканцэнтраваны на справядлівым пераходзе.
- **Каманда В, прамоўца 1 (прапанент):** даводзіць, што трэба выкарыстоўваць існуючыя структуры і альянсы і ўключыць працу над справядлівым пераходам у іх праграмы. Гэты прамоўца не павінен абвяргаць аргументы прамоўцы каманды А — толькі выкладаць уласную пазіцыю.
- **Каманда А, прамоўца 2 (апанент):** прыводзіць аргументы супраць таго, што сказаў прамоўца каманды В.
- **Каманда В, прамоўца 2 (апанент):** прыводзіць контраргументы на тое, што сказаў прамоўца каманды А.

2. Пасля ўсіх выступаў удзельнікі з залы могуць выказаць свае думкі або задаць пытанні любой з каманд, а прамоўцы — адказаць.

3. Удзельнікі (у тым ліку прамоўцы) галасуюць за каманду, якая была найбольш пераканаўчай.

Пасля дэбатаў удзельнікам трэба будзе дасягнуць сапраўднага кансэнсусу наконт далейшых дзеянняў, як на любой сустрэчы.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Да семінара знайдзіце сярод удзельнікаў добраахвотнікаў на ролі чатырох прамоўцаў. Кожнай камандзе варта сустрэцца да семінара і правесці мазгавы штурм аргументаў. Прапанентам трэба падрыхтаваць свае абгрунтаванні. Апаненты падрыхтавацца не могуць, бо яны рэагуюць на тое, што сказаў прапанент другой каманды.

Галасаванне — проста дзеля забавы і каб даць камандам зваротную сувязь. Галасаванне не заўсёды добры спосаб прымаць рашэнні, якія ўмацоўваюць адзінства. Арганізацыям, якія аб'ядналіся дзеля справядлівага пераходу, трэба будзе пераконваць адна адну і прыйсці да кансэнсуснага рашэння пра далейшы шлях.

Калі семінар анлайн

Для галасавання і паказу вынікаў можна выкарыстаць праграму накшталт Mentimeter.

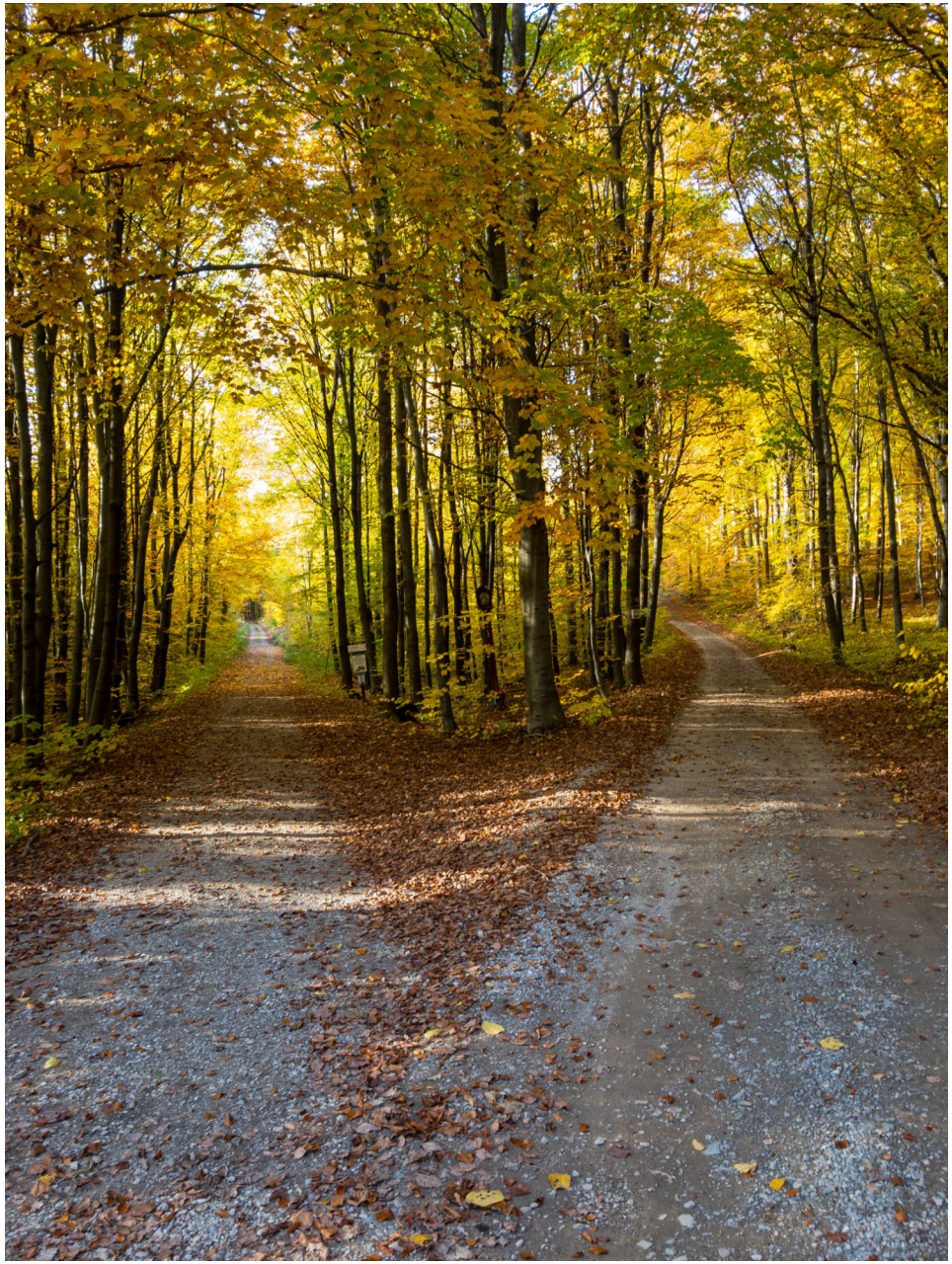

Як найлепш арганізавацца за справядлівы пераход у вашых умовах? Фота: Damian Siodłak, Unsplash

Заданне 3.1.2:

Ствараем рух, які яднае прафсаюзы і арганізацыі грамадзянскай супольнасці

1. Пасля модуля 2 было пісьмовае заданне. Удзельнікі, якія выбралі тэму «Будаванне руху», прадстаўляюць тое, што напісалі.

2. Усе абмяркоўваюць ідэі з выступаў.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Калі вы атрымаеце пісьмовыя працы па модулі 2, папярэдзьце ўдзельнікаў перад семінарам, каб былі гатовыя прадставіць напісанае. Удзельнікі, якія выбралі тэму «Будаванне руху», выступаюць у заданні 3.1.2. Удзельнікі, якія выбралі тэму «Нацыянальнае пагадненне пра справядлівы пераход», выступаюць у заданні 3.3.1.

Калі выступоўцаў занадта шмат для часу, які ёсць на семінары, вызначце, колькі выступаў вы паспееце. Затым выберыце столькі эсэ і папярэдзьце толькі іх аўтараў. Выбірайце эсэ так, каб былі прадстаўлены розныя ўмовы і ідэі.

Кожны, хто пісаў на гэтую тэму, можа прадставіць усё сваё эсэ. Або можна ісці па раздзелах задання: хай кожны аўтар выступіць па адным раздзеле, потым пераходзьце да наступнага і паўтарыце. Можна таксама даць розным аўтарам выступіць па розных раздзелах, а іншых папрасіць дадаць, што ў іх эсэ ў гэтым раздзеле было інакш.

Пералік раздзелаў, кожны з якіх тычыцца ўмоў самога аўтара:

- **Чаму прафсаюзам і арганізацыям грамадзянскай супольнасці трэба разам працаваць над справядлівым пераходам**
- **Апісанне прафсаюзаў і арганізацый грамадзянскай супольнасці**
- **Спіс магчымых агульных кампаній**
- **Крокі, якія ваша арганізацыя можа зрабіць, каб запусціць гэты рух**

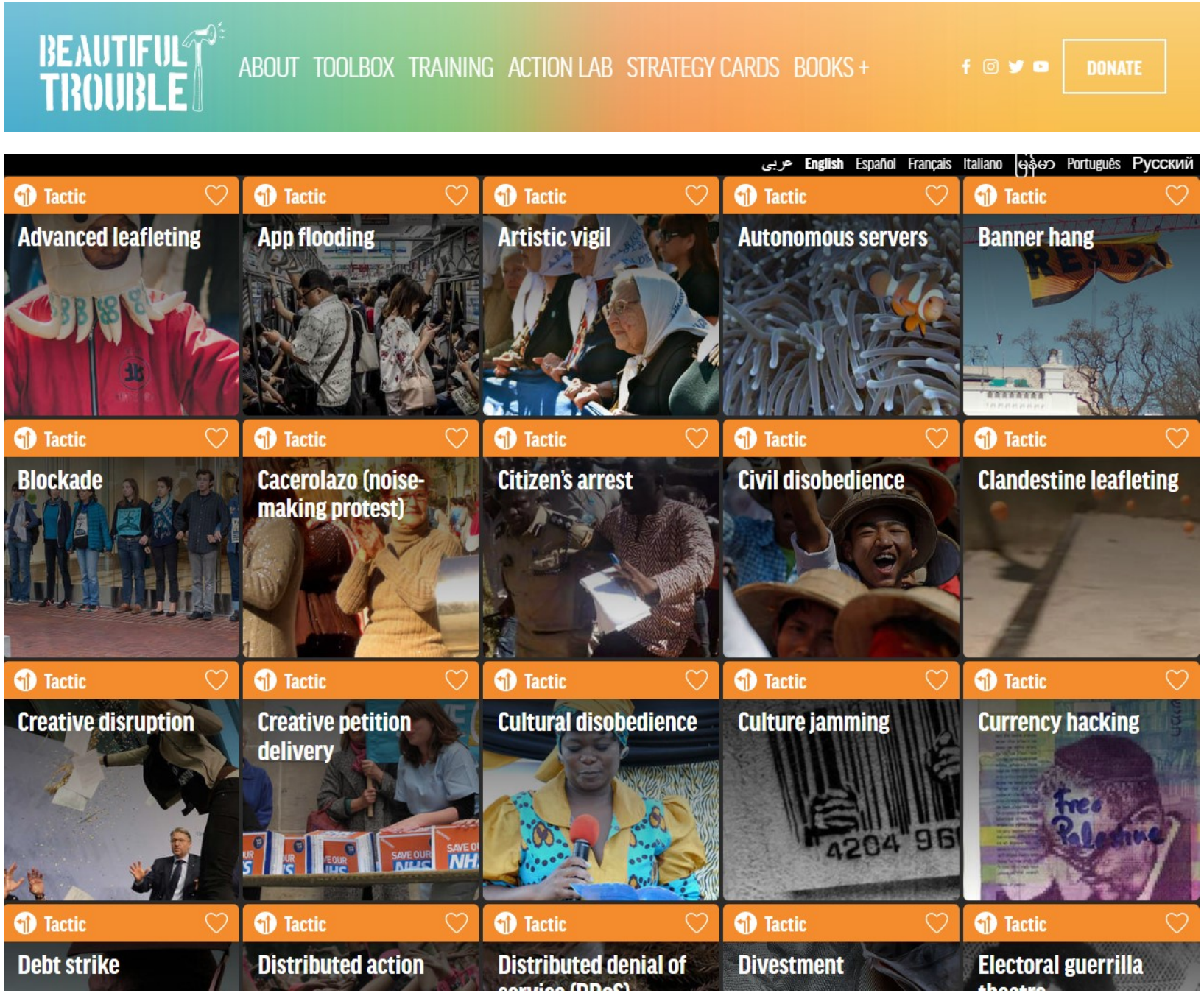

МАГЧЫМЫЯ АКЦЫІ КАМПАНІІ

Па натхненне для адвакацыі і фарміравання грамадскай думкі зазірніце на https://beautifultrouble.org/toolbox/tactic/ (па-англійску, па-французску, па-іспанску, па-партугальску, па-руску і на іншых мовах)

Або ў «198 метадаў ненасільнага дзеяння» (па-англійску)

Заданне 3.1.3:

Плануем сустрэчу для крокаў 4 і 5 у будаванні альянсу

Цяпер вы сплануеце сустрэчу, каб запусціць альянс за справядлівы пераход.

1. Падзяліцеся на чатыры групы: «Парадак дня», «Прынцыпы і мэты», «Патрабаванні і кампаніі» і «Выхад да людзей».

2. У кожнай групе выберыце таго, хто будзе весці нататкі і дакладваць, і таго, хто будзе старшынстваваць. Не выбірайце тых, хто толькі што выступаў у заданні 3.1.2.

- **Група «Парадак дня»** павінна спланаваць праграму сустрэчы. Што будзе змесцівам сустрэчы? Улічыце, што трэба прадугледзець час для абмеркавання прапаноў груп «Прынцыпы і мэты» і «Патрабаванні і кампаніі». Па кожным пункце праграмы група павінна прадумаць, як сустрэча яго разгледзіць. Ці патрэбны старшыня? Як тады яго выбраць (выбранага кіраўніцтва ў вас яшчэ няма)? Агляд? Агульнае абмеркаванне? Абмеркаванне ў групах? Час для таго, каб розныя групы ўдзельнікаў пагаварылі паміж сабой? Могуць спатрэбіцца некаторыя ідэі з заданняў гэтага курса.

- **Група «Прынцыпы і мэты» павінна** распрацаваць прапанову пра тое, чаго альянс хоча дасягнуць, скажам, за 5 гадоў. Якая агульная мэта альянсу? Група павінна прапанаваць не больш за дзве мэты. Ці ёсць, зыходзячы з рабочых аркушаў і абмеркавання ў заданні 1.3.3, тры прынцыпы, якія з'яўляюцца ключавымі і/або ствараюць адзінства?

- **Група «Патрабаванні і кампаніі»** павінна распрацаваць прапанову пра адну кампанію, якую альянс можа разам правесці ў першы год. За які вынік або якую змену будзе змагацца альянс? Як гэтага можна дасягнуць? На каго трэба ўплываць, каб змяніць што?

- **Група «Выхад да людзей» павінна** скласці спіс арганізацый, якія трэба запрасіць на сустрэчу, і вызначыць, як да іх дацягнуцца. Што вы будзеце рабіць з арганізацыямі, якія пакрыўдзяцца, што іх не запрасілі? Ці ёсць арганізацыі, якіх вы не хочаце пускаць? Якія крытэрыі ўключэння і выключэння?

Якія аргументы вы прывядзеце розным арганізацыям, каб матываваць іх далучыцца?

3. Збярыцеся разам. Кожная група прадстаўляе сваю прапанову.
4. Агульнае абмеркаванне.
5. Удзельнікі могуць паразважаць, ці дапамагло гэтае заданне ім падрыхтавацца да правядзення сапраўднай сустрэчы дзеля крокаў 4 і 5.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Гэтае заданне будзе мець розныя мэты ў залежнасці ад таго, на якім этапе працэсу знаходзяцца ўдзельнікі вашага семінара. Калі яны вучацца, як можна будаваць альянс або рух, заданне дасць ім вопыт таго, як планаваць сустрэчу для стварэння альянсу і што для гэтага трэба. Калі яны — актывісты, якія ўжо на справе будуюць альянс або рух, то вынікі задання — рэальныя рэчы, якімі яны змогуць скарыстацца.

Калі на семінары ёсць людзі з розных краін або рэгіёнаў свету, аб'ядноўвайце ўдзельнікаў у групы па краінах, рэгіёнах або мовах. Мэта — сабраць у адной групе людзей, якія сапраўды могуць вырашыць зрабіць нешта разам у сваім рэгіёне.

Калі семінар праходзіць ужывую, падрыхтуйце вялікія аркушы паперы і маркеры, каб удзельнікі запісвалі свае прапановы.

Калі семінар анлайн

Стварыце для ўсіх груп агульны Google-дакумент, дзе ў кожнай групы ёсць свая старонка, у якую яна можа пісаць падчас сустрэчы. Тады ўсе бачаць, што вырашаецца і што будзе ў прапанове. Навучыце ўдзельнікаў карыстацца гэтым, перш чым адпраўляць іх у групы.

Каб даведацца ад удзельнікаў, ці было заданне карысным, можна выкарыстаць дыяграму або воблака слоў у Mentimeter.

Занятак 3.1

Рэфлексія

- **Што лепш адпавядае мэтам і спосабам працы вашай арганізацыі: будаваць альянс за справядлівы пераход ці ўключаць працу над справядлівым пераходам у існуючыя структуры і праграмы?**

- **На якім кроку дарожнай карты стварэння альянсу знаходзяцца арганізацыі ў вашай краіне? А ваша арганізацыя?**

- **Запішыце тры добрыя ідэі, якія вы атрымалі, пра тое, як прасоўваць альянс або рух за справядлівы пераход разам з іншымі арганізацыямі ў вашых умовах.**

На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты для далейшага вывучэння тэм гэтага занятку. Там жа сабраныя ўсе спасылкі на крыніцы.

Занятак 3.2

Аналіз зацікаўленых бакоў

Гэты занятак дае набор інструментаў, з дапамогай якіх удзельнікі могуць аналізаваць зацікаўленыя бакі ў нізкавугляродных і кліматычна ўстойлівых пераходах.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- Карыстацца інструментамі, каб нанесці на карту пазіцыі розных актараў адносна мэт справядлівага пераходу.
- Выпрацоўваць стратэгію адносін з рознымі актарамі.

Каб ажыццявіць справядлівую эканамічную трансфармацыю, нам трэба разумець, якія актары маюць значэнне і дзе яны стаяць адносна нашай праграмы справядлівага пераходу. Гэта пакажа, пазіцыі якіх актараў важна паспрабаваць зрушыць. Тады мы зможам распрацаваць стратэгіі, каб іх зрушыць або прыцягнуць на свой бок. Мы разгледзім тры інструменты: «Спектр саюзнікаў», «Слупы ўлады» і «Матрыцу інтарэс/улада».

«Актар» — гэта суб'ект, здольны дзейнічаць у грамадстве, эканоміцы або кіраванні. Яго дзеянні могуць дапамагаць нашай місіі справядлівага пераходу або перашкаджаць ёй. Трэба сабраць інфармацыю пра тое, хто ёсць на полі, якія ў каго пазіцыі, хто што робіць і як прасоўвае свае інтарэсы. Нельга заставацца толькі ў бурбалцы аднадумцаў.

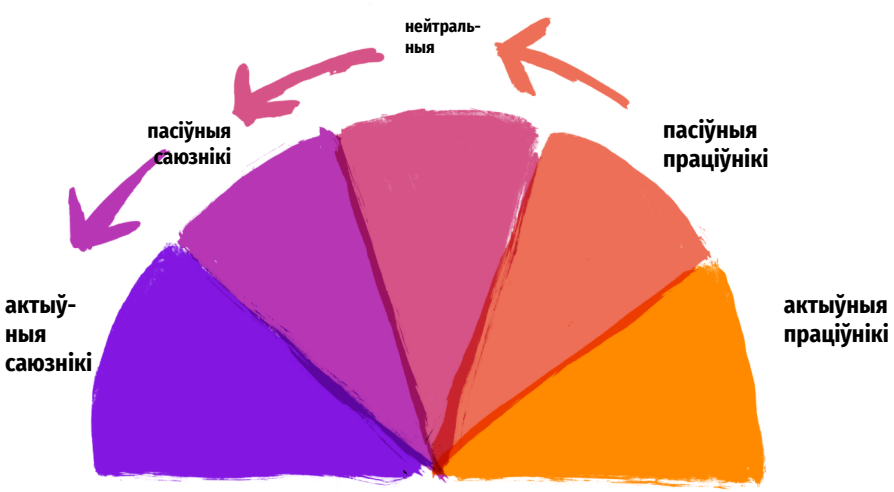

Заданне 3.2.1:

Інструменты аналізу зацікаўленых бакоў

1. Вядучыя тлумачаць кожны з трох інструментаў ніжэй: якая ідэя за імі стаіць, для чаго яны карысныя і як імі карыстацца.

2. Падзяліцеся на тры групы. Кожная група паспрабуе адзін з інструментаў, які потым зможа ўзяць у працу сваёй арганізацыі.

- Выберыце таго, хто прадставіць ваш аналіз усёй групе.
- Правядзіце мазгавы штурм: якія актары ёсць у вашых умовах — і нанясіце іх на схему інструмента.
- Калі гэта зроблена, абмяркуйце, што вы будзеце рабіць з кожнай катэгорыяй зацікаўленых бакоў, калі ўвогуле нешта будзеце.

3. На агульнай сустрэчы кожная група прадстаўляе свой аналіз і расказвае, што ў выкарыстаным інструменце было карысным, а што — не.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Логіка інструмента «Спектр саюзнікаў» і тое, як ім карыстацца, апісаныя на сайце Beautiful Trouble.

Тое самае пра інструмент «Слупы ўлады»: пачытайце пра яго тут. (Абодва даступныя па-англійску, па-іспанску, па-партугальску, па-арабску, па-руску і на іншых мовах.)

Інструкцыя да «Матрыцы інтарэс/улада» дадзена ніжэй, разам з матэрыяламі трэнерам да яе. Гэты інструмент дае трохмерную карціну актараў, важных для вашай мэты: іх улада вызначаць вынікі, іх зацікаўленасць у пытанні і іх блізкасць да вашай праграмы. Карысна тое, што ў выніку вы бачыце, дзе на полі актараў знаходзяцца ўсе суб'екты, важныя для мэты.

Калі на семінары ёсць удзельнікі з розных краін або рэгіёнаў, адпраўце іх у тыя ж групы, у якіх яны былі ў заданні 3.1.3.

Калі семінар анлайн:

Карыстайцеся анлайн-дошкамі, напрыклад Mural або Google Slides, на якіх вы загадзя намалявалі інструменты і дзе ўдзельнікі могуць пісаць віртуальна. Прасцей за ўсё — зрабіць скрыншоты схем з гэтага дапаможніка.

Спектр саюзнікаў

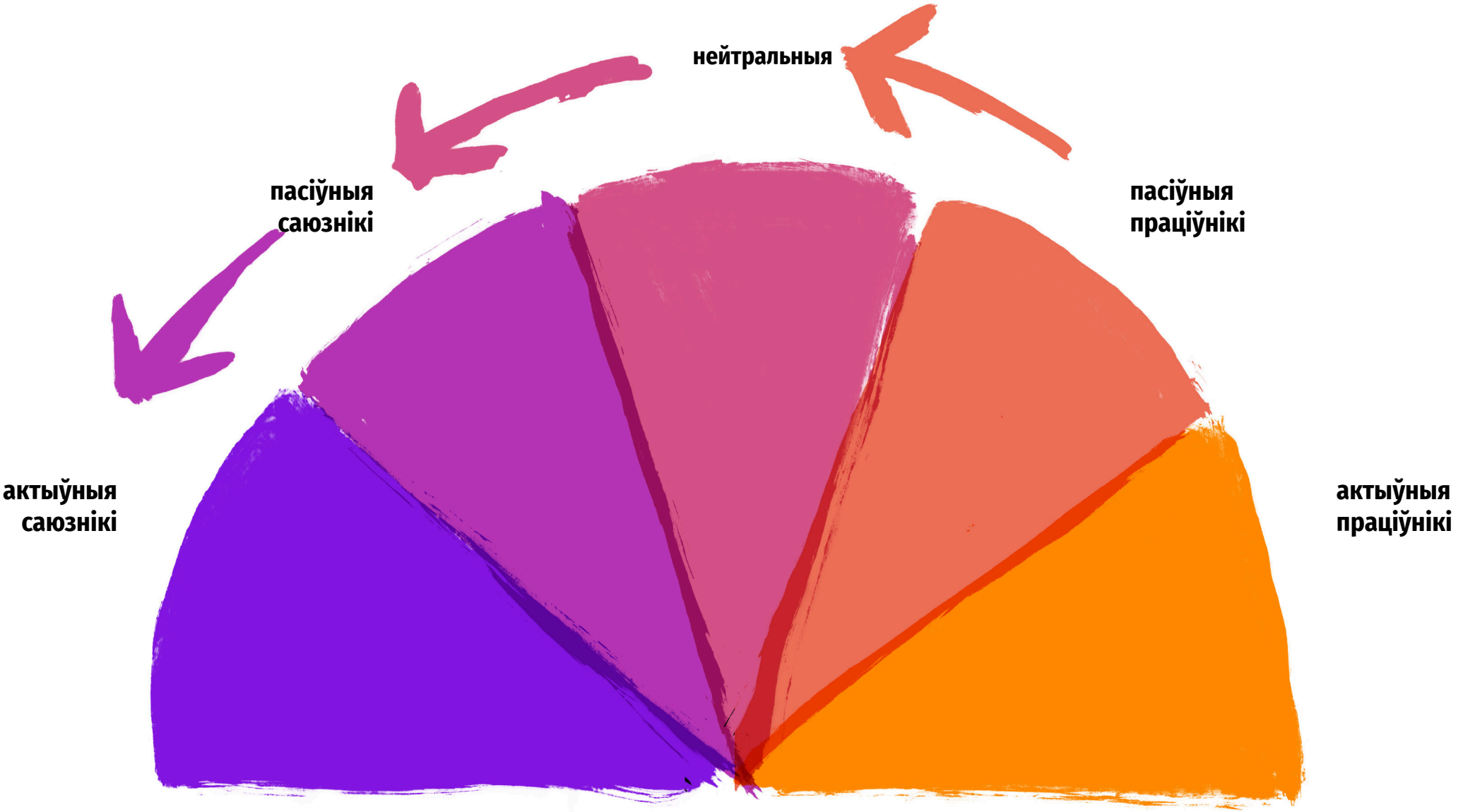

Паводле: https://beautifultrouble.org/toolbox/tool/spectrum-of-allies/, там жа тлумачыцца, навошта і як ім карыстацца.

Слупы ўлады

Паводле: https://beautifultrouble.org/toolbox/tool/pillars-of-power/, там жа тлумачыцца, навошта і як ім карыстацца.

Матрыца інтарэс/улада

УЛАДА (ПАЛІТЫЧНАЯ, ЭКАНАМІЧНАЯ)

Наколькі моцна зацікаўлены бок можа ўплываць на ход і вынікі пераходу?

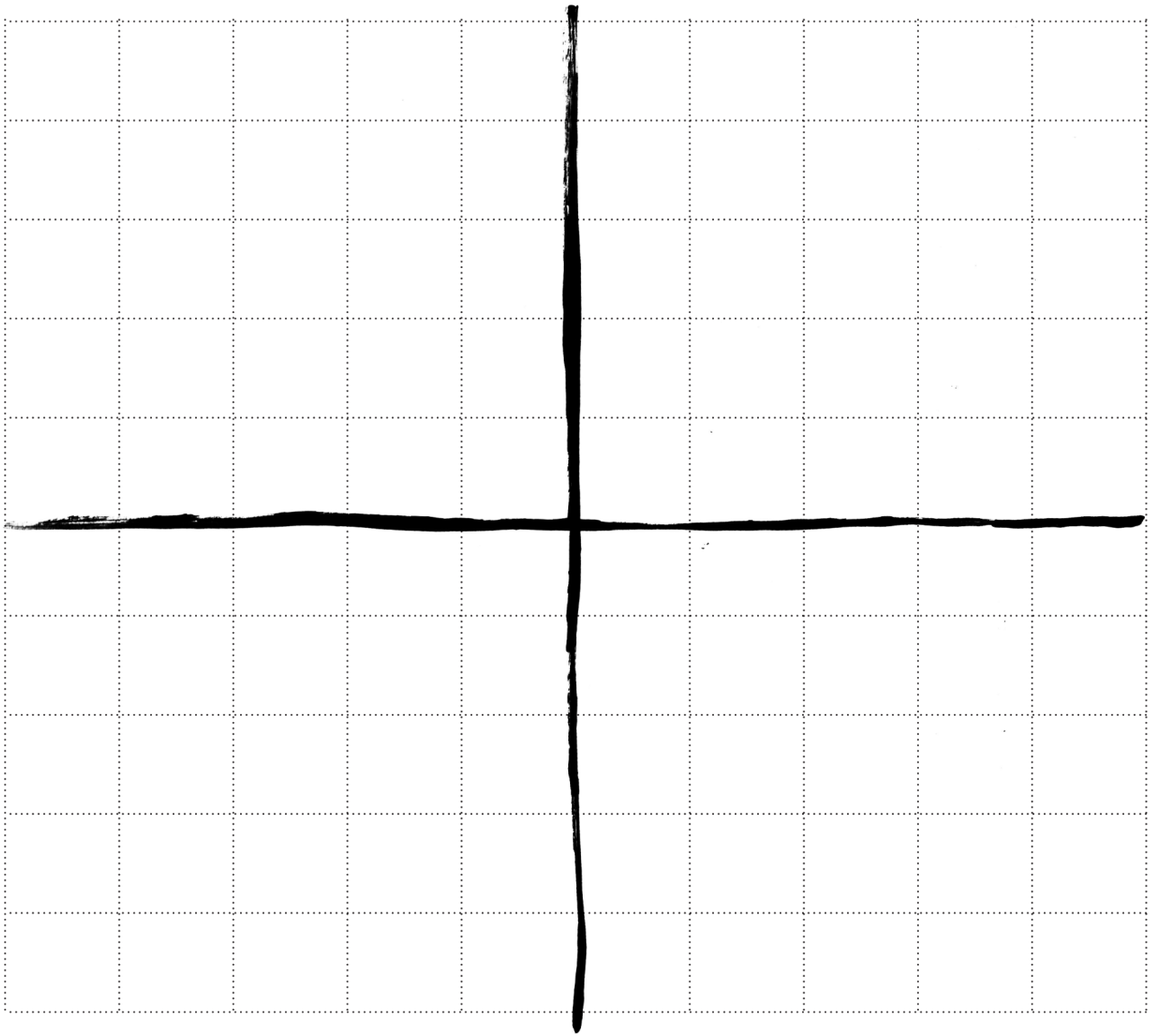

(МАТЭРЫЯЛЬНЫ) ІНТАРЭС

Наколькі важны пераход для самога зацікаўленага боку?

Пазіцыя зацікаўленага боку адносна нашых мэт

- Праціўнікі
- Нейтральныя
- Саюзнікі

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Як карыстацца матрыцай інтарэс/улада

1. Вазьміце за сваю мэту адну з мэт, прапанаваных групай «Прынцыпы і мэты» ў заданні 3.1.3. Або, калі хочаце большай канкрэтнасці, — кампанію, прапанаваную групай «Патрабаванні і кампаніі».
2. Адносна гэтай мэты правядзіце мазгавы штурм: хто з'яўляецца зацікаўленымі бакамі? Не толькі тыя, з кім вы працуеце, а ўсе актары, важныя для мэты.
3. Адначасова наносьце зацікаўленыя бакі на матрыцу: па восях «Улада» і «Інтарэс», а «Блізкасць» пазначайце колерам.

- **Улада** — гэта здольнасць зацікаўленага боку ўплываць на ход падзей і вынікі ў вашым пытанні. Калі хочаце дакладнасці, ацэньвайце яе ад 0 да 10: 0 — унізе восі, 10 — уверсе.
- **Інтарэс** — гэта наколькі ваша пытанне важнае для зацікаўленага боку. Ацэньвайце ад 0 да 10: 0 — з самага левага краю восі, 10 — з самага правага.
- **Блізкасць** паказвае, ці падтрымлівае зацікаўлены бок вашу праграму або мэту, ці выступае супраць. Можна ставіць -1 за «супраць», 0 за «спрэчна» (часам бывае і так, і так) або +1 за «саюзнікі».

Улада і інтарэс разам вызначаюць месца на сетцы зацікаўленых бакоў.

Блізкасць пазначайце колерамі так:

СУПРАЦЬ НАШАЙ ПРАГРАМЫ	(бал -1)
НЕЙТРАЛЬНЫЯ	(бал 0)
ЗА НАШУ ПРАГРАМУ	(бал +1)

Прыблізны прыклад з Паўднёвай Афрыкі, дзе мэтай была нізкавугляродная энергасістэма:

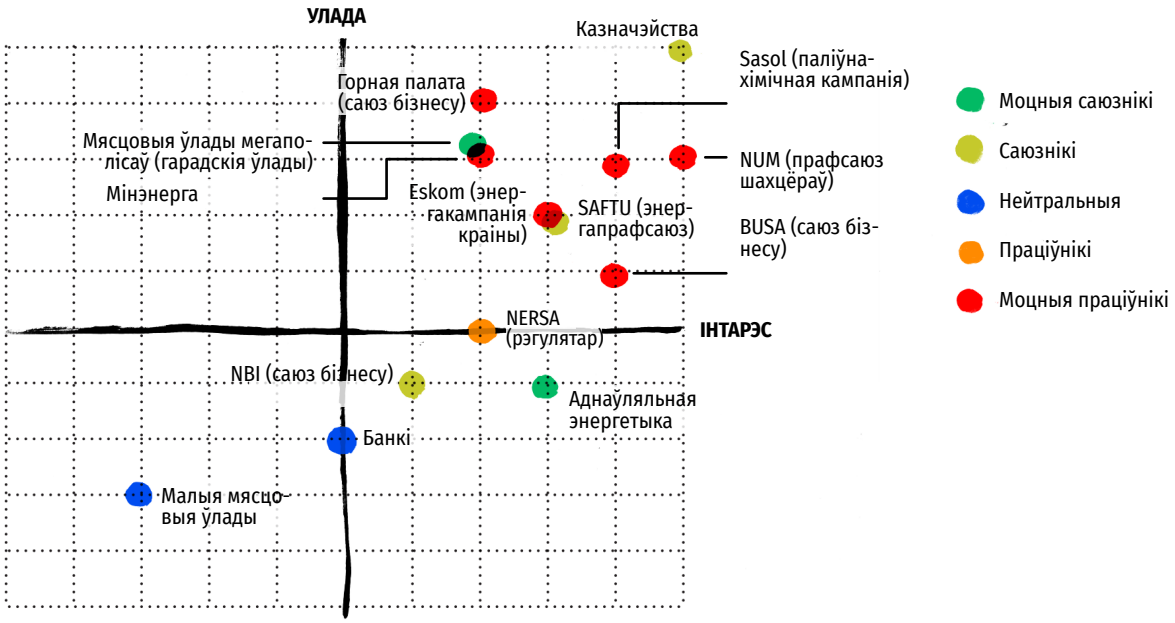

Занятак 3.2

Рэфлексія

- **Што вы даведаліся ад іншых удзельнікаў пра актараў пераходу, чаго не ведалі раней?**

• Які інструмент аналізу бакоў вам найлепш падыходзіць і чаму?

• Як гэты інструмент можа змяніць падыход вашай арганізацыі да пытанняў пераходу?

На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты для далейшага вывучэння тэм гэтага занятку. Там жа сабраныя ўсе спасылкі на крыніцы.

Занятак 3.3

Думаем пра сацыяльны пакт

Гэты занятак дае магчымасць разгледзець ідэю альянсу за справядлівы пераход, які імкнецца да нацыянальнага «сацыяльнага пакта», і пачуць адно ад аднаго, як да гэтага можна падысці.

Пасля гэтага занятку ўдзельнікі змогуць:

- Вырашыць, ці спрацуе ў іх умовах нацыянальны або больш лакальны сацыяльны пакт.
- Прыдумаць, як да гэтага падысці, калі яны гэтага хочуць.
- Скласці пакрокавы план таго, як прасоўваць пытанні справядлівага пераходу ў сваёй арганізацыі і разам з саюзнікамі.

Заданне 3.3.1:
Будуем нацыянальнае сацыяльнае пагадненне паміж асноўнымі групамі

Сацыяльны пакт — гэта пагадненне, выпрацаванае на перамовах паміж прафсаюзамі і бізнесам, а ў некаторых краінах таксама грамадзянскай супольнасцю і ўрадам, каб ажыццявіць пераход праз сумесную працу, дзе кожны робіць свой унёсак, нягледзячы на магчымыя рознагалоссі. Ён можа быць на нацыянальным або субнацыянальным узроўні. Ці прывядзе пагадненне да справядлівага пераходу, залежыць ад сілы і пераканаўчасці тых, хто выступае за справядлівасць. Ідэя сацыяльнага пакта грунтуецца на светапоглядзе, паводле якога мы можам весці перамовы і дамаўляцца, нават калі ў нас вельмі розныя праграмы. Іншыя сцвярджаюць, што такія пагадненні не могуць зняць глыбінных матэрыяльных інтарэсаў, якія тут дзейнічаюць, і што хутчэй трэба зрынаць рэжымы або эканамічную сістэму.

Некаторыя з вас палічылі, што ў вашых умовах варта імкнуцца да сацыяльнага пакта, і зараз мы іх паслухаем.

1. Пасля модуля 2 было пісьмовае заданне. Удзельнікі, якія выбралі тэму «Нацыянальнае сацыяльнае пагадненне пра справядлівы пераход» (пакт), прадстаўляюць тое, што напісалі.
2. Усе абмяркоўваюць ідэі з выступаў.

ПАРАДЫ ТРЭНЕРАМ

Кожны, хто пісаў на гэтую тэму, прадстаўляе ўсё сваё эсэ. Пытанні сацыяльнага пагаднення паміж урадам, прафсаюзамі, бізнесам і грамадзянскай супольнасцю вельмі залежаць ад нацыянальных умоў, таму ісці па падраздзелах у гэтым заданні не атрымаецца.

Калі выступоўцаў занадта шмат для часу, які ёсць на семінары, вызначце, колькі выступаў вы паспееце. Затым выберыце столькі эсэ і папярэдзьце толькі іх аўтараў. Выбірайце эсэ так, каб былі прадстаўлены розныя ўмовы і ідэі.

Падчас абмеркавання будзе цікава паслухаць тых, хто лічыць, што ў іх краіне гэта не спрацуе, і чаму.

Заданне 3.3.2:
Закрыццё семінара

1. Удзельнікі могуць звязацца з тымі, з кім хочуць падтрымліваць кантакт, і абмяняцца кантактамі. Калі семінар праходзіць ужывую, гэта адбудзецца нефармальна ў перапынках.

Калі семінар анлайн:

Зрабіце гэта ў чаце.

2. Прайдзіце кола па ўсіх удзельніках. Кожны адным сказам называе адну рэч, якую забярэ з курса і будзе ўкараняць.

3. Заключнае слова арганізатараў трэнінгу.

Занятак 3.3
Рэфлексія

- **Ці вырашылі вы, ці з’яўляецца сацыяльнае пагадненне паміж урадам, прафсаюзамі, бізнесам і грамадзянскай супольнасцю значнай мэтай для альянсу за справядлівы пераход у вашых умовах?**
- **З такой мэтай ці без яе — як, на вашу думку, ваша арганізацыя або альянс будуць узаемадзейнічаць з урадам і бізнесам?**

На сайце курса вы знойдзеце даследаванні, відэа і сайты для далейшага вывучэння тэм гэтага занятку. Там жа сабраныя ўсе спасылкі на крыніцы.

Модуль 3
Пісьмовая праца

- Напішыце адну старонку пра свае планы прасоўваць пытанні справядлівага пераходу ў сваёй арганізацыі і разам з саюзнікамі. Канкрэтна апішыце крокі і тых, да каго вы звернецеся. Не забудзьцеся пра глабальныя і рэгіянальныя арганізацыі, разгледжаныя ў модулі 2 (як з боку прафсаюзаў, так і з боку грамадзянскай супольнасці). Перашліце працу арганізатару курса.
- Запоўніце анкету ацэнкі курса і дашліце яе арганізатару курса.

МАТЭРЫЯЛЫ ТРЭНЕРАМ

Анкета ацэнкі курса «Будуем альянсы за справядлівы пераход»

Узор анкеты ацэнкі знойдзеце на сайце курса у раздзеле «Рэсурсы» модуля 3.

Як правесці гэты трэнінг у сваіх сетках

Сэнс гэтага трэнінгу для трэнераў у тым, каб цяпер вы маглі праводзіць гэты трэнінг або яго часткі самі. Выкарыстоўвайце заняткі, якія лічыце карыснымі, каб навучаць актывістаў і арганізоўваць альянс за справядлівы пераход у вашай краіне або рэгіёне.

На сайце курса гэтага трэнінгу для трэнераў, у самым канцы, пад загалоўкам «Правядзіце гэты трэнінг самі», вы знойдзеце рэсурсы, якія спатрэбяцца пры арганізацыі трэнінгу: запрашэнне і форму рэгістрацыі на курс, а таксама інструменты для правядзення трэнінгу — праграму кожнага з трох семінараў з рэкамендаваным часам на кожнае заданне, слайды да кожнага модуля і г.д.

Звяртайцеся да нас у Міжнародны цэнтр імя Улафа Пальме і SOLIDAR, калі ў вас ёсць водгукі або калі вам нешта патрэбна, каб пашыраць гэты трэнінг! Нашы кантакты — на сайце трэнінгу (спасылка вышэй).

Поспехаў у арганізацыйнай працы за справядлівы пераход!

Фота: Ivan Dostál, Unsplash